

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Κατεύθυνση «ΦΟΡΟΛΟΓΙΑΣ & ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*Φορολογική Πολιτική και Οικονομική Ανάπτυξη:
Η επίδραση της φοροδιαφυγής*

Φοιτήτρια: Φωλερού Ευαγγελία (Α.Μ.7116Μ033)

Επιβλέπων: Αναπληρωτής Καθηγητής Φίλος Ιωάννης

Τριμελής Επιτροπή:

Αναπλ. Καθ. Ιωάννης Φίλος

Καθ. Αναστάσιος Τσάμης

Καθ. Απόστολος Αποστόλου

ΑΘΗΝΑ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2017

PANTEIO UNIVERSITY

OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

DEPARTMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION

Master Program in Taxation and Auditing

MASTER THESIS

***Fiscal Policy And Economic Growth: The Effect
Of Tax Evasion***

Postgraduate student: Folerou Evangelia (A.M.7116M033)

Supervisor: Associate Professor Filos Ioannis

Examiners Committee:

Assoc. Professor Ioannis Filos

Prof. Anastasios Tsamis

Prof. Apostolos Apostolou

ATHENS

DECEMBER 2017

Στην Οικογένειά μου,

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση που ξέσπασε στις ΗΠΑ το 2008 έπληξε τις οικονομίες πολλών χωρών σε όλο τον πλανήτη. Η χρηματοπιστωτική κρίση μετατράπηκε σε οικονομική κρίση όταν οι τράπεζες προκειμένου να διατηρήσουν την κεφαλαιακή τους επάρκεια περιόρισαν τις πιστώσεις προς τα νοικοκυριά και τις οντότητες μειώνοντας τους προϋπολογισμούς και την αγοραστική δύναμη αυτών. Οι συνέπειες της κρίσης δεν άργησαν να επηρεάσουν την ελληνική οικονομία -οι αδυναμίες της οποίας ήρθαν στην επιφάνεια (όπως υψηλά ποσοστά διαφθοράς και αδυναμία πάταξης της φοροδιαφυγής) -, η οποία σταδιακά βυθίστηκε στην ύφεση. Εκτός της Ελλάδας την κρίση βίωσαν ή βιώνουν ακόμα και άλλες χώρες της ΕΕ, όπως η Κύπρος, η Ιρλανδία, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ιταλία σε μικρότερη ή μεγαλύτερη έκταση, και με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με τη δομή της οικονομικής τους διάρθρωσης.

Η οικονομική κρίση επηρέασε δραματικά την ελληνική οικονομία. Η αξιοπιστία της χώρας στις διεθνείς αγορές κλονίστηκε. Η εύρεση κεφαλαίων από τις αγορές κατέστη δύσκολη και κρίθηκε αναγκαία η εύρεση μια νέας πηγής χρηματοδότησης καθώς η χώρα αδυνατούσε να εκδώσει ομόλογα σε «λογική» τιμή. Η νέα πηγή καλείται Θεσμοί (τέως «Τρόικα») και αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Κομισιόν), την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Ο ρόλος του συγκεκριμένου ευρωπαϊκού οργάνου είναι να παρέχει τα αναγκαία κεφάλαια στη χώρα ώστε να δύναται να ανταποκριθεί στις χρηματοδοτικές της ανάγκες και να αποφύγει τη χρεοκοπία. Ως αντάλλαγμα η υπό επιτήρηση χώρα υιοθετεί διάφορες μεταρρυθμίσεις και προχωρά με στόχο την νέα εισχώρηση της στις διεθνείς αγορές. Η προσαρμογή αυτή κρίνεται ιδιαίτερα δύσκολη και επώδυνη για το λαό.

Καθημερινά πλέον ακούγονται εκφράσεις όπως “...η Ελλάδα θα βγει από την κρίση όμως τα ψηφισμένα μέτρα πρέπει να εφαρμοστούν...”, “...θα επιτύχουμε το στόχο για πλεόνασμα...”, “...η ανάπτυξη είναι προ των πυλών...”, “...επετεύχθησαν οι στόχοι αλλά...”, ενώ οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις που έχουν υιοθετηθεί το διάστημα 2008 – 2018 τείνουν να εξοντώσουν οικονομικά το σύνολο του ελληνικού λαού και παράλληλα εντείνουν τα φαινόμενα φοροδιαφυγής.

Η παρούσα εργασία έχει ως σκοπό να αναδείξει, μέσω της παράθεσης βιβλιογραφίας και της πραγματοποίησης έρευνας με διανομή ερωτηματολογίου την

αλληλεπίδραση μεταξύ φορολογικής πολιτικής και οικονομικής ανάπτυξης Πέρα όμως από την κάλυψη αυτών των ζητημάτων σημαντικός θεωρείται και ο βαθμός επίδρασης του παράγοντα «φοροδιαφυγή» στη διαμόρφωση της φορολογικής πολιτικής και κατ' επέκταση στην υλοποίηση της οικονομικής ανάπτυξης.

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία αποτελεί διπλωματική εργασία στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Ελεγκτική και Φορολογία» του τμήματος Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Πριν την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της πραγματοποιηθείσας μελέτης και έρευνας θα ήθελα να ευχαριστήσω ορισμένους ανθρώπους τους οποίους γνώρισα και με τους οποίους συνεργάστηκα κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού μου.

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος για τις πολύτιμες γνώσεις που μου μετέδωσαν και τις συμβουλές τους. Ιδιαίτερες ευχαριστίες θέλω να απευθύνω στον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής μου εργασίας, κ. Ιωάννη Φίλο για τις πολύ σημαντικές συμβουλές, τα εποικοδομητικά σχόλια και τις εύστοχες παρατηρήσεις του καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής της εργασίας, ώστε να εξάγω ορθά και τεκμηριωμένα αποτελέσματα.

Τις ευχαριστίες μου εκφράζω στον Πρόεδρο του Βιοτεχνικού Επιμελητηρίου Πειραιά κ. Ανδριανό Μιχάλαρο, από τον οποίο είχα τη τιμή να πάρω συνέντευξη αποκομίζοντας σημαντικά οφέλη για την πρόοδο της διπλωματικής μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου που με υπομονή μου συμπαραστάθηκαν κατά τη διάρκεια των σπουδών μου.

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	4
Πίνακας Συντομογραφιών.....	10
Κατάσταση Σχεδιαγραμμάτων.....	12
Κατάσταση Πινάκων.....	12
Κατάσταση Γραφημάτων.....	13
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	14
ABSTRACT.....	16
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	19
1.1 Ιστορική αναδρομή.....	19
1.1.1 Το νεοκλασικό παράδειγμα.....	19
1.1.2 Το μαρξιστικό παράδειγμα.....	20
Α. Οι βασικές υποθέσεις του υποδείγματος.....	20
Β. Τα χαρακτηριστικά της «καλής» κοινωνίας.....	20
1.2 Ορισμός της οικονομικής ανάπτυξης. Διαχωρισμός από την έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης.....	21
1.3 Οι τρεις στόχοι της ανάπτυξης.....	23
1.4 Δείκτες μέτρησης της οικονομικής ανάπτυξης.....	24
1.4.1 Ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ.....	24
1.4.2 Ρυθμός μεταβολής του κατά κεφαλή πραγματικού εισοδήματος.....	28
1.5 Βιώσιμη ανάπτυξη.....	33
1.5.1 Ορισμός και στόχοι.....	33
1.5.2 Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και Βιώσιμη Ανάπτυξη.....	35
1.5.3 Αξιολόγηση οίκου Fitch, μια βάση για βιώσιμη και σταθερή ανάπτυξη.....	36
1.6 Η επίπτωση του επιπέδου της οικονομικής ανάπτυξης στην φορολογική πολιτική.....	38
1.7 Η αναπτυξιακή πολιτική της Ελλάδος το 2017.....	40
1.7.1 Η κρίση στα χρόνια των μνημονίων.....	40
1.7.2 Οι πυλώνες και οι κεντρικοί στόχοι για την αναπτυξιακή στρατηγική 2021.....	45
1.7.3 Σενάρια ανάπτυξης.....	49
1.7.3.1 Το σενάριο βάσης.....	49
1.7.3.2 Το σενάριο αύξησης της εισροής των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων.....	50
1.7.3.3 Το σενάριο Εγγυημένης Απασχόλησης.....	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	54
2.1 Η έννοια της φορολογικής πολιτικής. Η φορολογική πολιτική την περίοδο της κρίσης..	54

2.2 Βασικές έννοιες	56
2.3 Η ανάγκη για την επιβολή φόρων.....	58
2.4 Φόρος και φορολόγηση	59
2.4.1 Ο χαρακτήρας του φόρου	59
2.4.2 Οι λειτουργίες του φόρου	60
2.5 Τα είδη των φόρων.....	60
2.5.1 Φόρος εισοδήματος	61
2.5.1.1 Ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων.....	61
2.5.1.2 Ο φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων.....	64
2.5.2 Φόροι περιουσίας	67
2.5.2.1 Ενιαίος φόρος ιδιοκτησίας ακινήτων (ΕΝΦΙΑ)	68
2.5.2.2 Φόρος μεταβίβασης ακινήτων (ΦΜΑ).....	68
2.5.3 Φόροι δαπάνης	69
2.5.3.1 Φόρος προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ).....	70
2.5.3.2 Τέλη	72
2.5.3.3 Ειδικοί φόροι κατανάλωσης.....	73
2.5.4 Φόροι κοινωνικής ασφάλισης και εισφοροδιαφυγή.....	73
2.5.4.1 Εισφορές ΕΦΚΑ	75
2.6 Τα κριτήρια που πρέπει να ικανοποιούν οι φόροι	77
2.6.1 Η φορολογική δικαιοσύνη	77
2.6.2 Η εισοδηματική ελαστικότητα των εσόδων.....	78
2.6.3 Η επάρκεια των εσόδων.....	82
2.6.4 Το κόστος διαχείρισης.....	82
2.6.5 Το κόστος συμμόρφωσης.....	83
2.6.6 Η αρχή της οικονομικής αποτελεσματικότητας.....	84
2.6.7 Η αρχή της βεβαιότητας.....	85
2.7 Η επίδραση της φορολογικής πολιτικής στην οικονομική ανάκαμψη και την οικονομική ανάπτυξη	85
2.7.1 Βασικά προβλήματα της ελληνικής κατάστασης.....	88
2.7.1.1 Φοροδιαφυγή – Τα χαρακτηριστικά του Έλληνα φοροφυγά.....	89
2.7.1.2 Επενδυτική πενία- Άμεσες Ξένες Επενδύσεις.....	90
2.7.1.3 Υψηλό ποσοστό ανεργίας	94
2.7.1.4 Ο ανθρώπινος παράγοντας.....	96
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ	98
3.1 Ορισμός - Φοροδιαφυγή και παραοικονομία.....	98
3.2 Διάκριση του όρου φοροδιαφυγή από τον όρο φοροαποφυγή	99

3.3 Μέτρηση της φοροδιαφυγής	100
3.4 Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα	102
3.4.1 Τα αίτια της φοροδιαφυγής	103
3.4.2 Συνέπειες της φοροδιαφυγής	105
3.4.3 Προτεινόμενοι τρόποι αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής	107
3.4.4 Η αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών	115
3.4.4.1 Foreign Account Tax Compliance Act Law.....	116
3.4.4.2 Πρότυπο Ενιαίας Αναφοράς Ο.Ο.Σ.Α (CRS) περί υποχρεωτικής αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών για φορολογικούς σκοπούς.....	118
3.5 Η θετική συσχέτιση μεταξύ φορολογικής επιβάρυνσης και φοροδιαφυγής	120
3.5.1 Τα φορολογικά έσοδα και η καμπύλη Laffer	122
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	128
4.1 Σκοπός ερωτηματολογίου και συνεντεύξεων – Περιγραφή Έρευνας	128
4.2 Μεθοδολογία έρευνας.....	129
4.3 Πληθυσμός της έρευνας.....	130
4.4 Περιορισμοί έρευνας	133
4.5 Εργαλείο μέτρησης – Μέθοδος χορήγησης.....	133
4.6 Αξιολόγηση αποτελεσμάτων.....	134
4.7 Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας - Συνέντευξη	151
4.8 ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	153
4.9 Θέματα για μελλοντική έρευνα	159
ΠΗΓΕΣ.....	160
A1 Ελληνικά Κείμενα	160
A2 Οικονομικά Περιοδικά	160
A3 Ξενόγλωσσα Κείμενα	161
A4 Ηλεκτρονικές πηγές	161
A5 Νόμοι.....	168
A6 Οδηγίες ΕΕ.....	169
A7 Έκθεση.....	169
A8 Προεδρικά Διατάγματα.....	169
A9 Υπουργικές Αποφάσεις	169
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	170
Π.1. Πίνακας που παρουσιάζει τις μεταβολές των συντελεστών φορολόγησης των Νομικών Προσώπων το διάστημα 2007 – 2017.....	170
Π.2. Πίνακας που παρουσιάζει τις μεταβολές των συντελεστών φορολόγησης των Φυσικών Προσώπων το διάστημα 2007 – 2017.....	171

Π.3. Πίνακας που παρουσιάζει τις τροποποιήσεις της Ειδικής Εισφοράς Αλληλεγγύης	173
Π.4. Πίνακας που παρουσιάζει τους Συντελεστές ΦΠΑ Προ και Μετά την Κρίση	174
Π.5. Πίνακας που παρουσιάζει τις Εισφορές Νέων Ασφαλισμένων όπως ίσχυαν προ ΕΦΚΑ	174
Π.6. Πίνακας που παρουσιάζει τις Εισφορές Παλαιών Ασφαλισμένων όπως ίσχυαν προ ΕΦΚΑ.....	175
Π.7. Γράφημα που απεικονίζει την επίδραση του ύψους των φορολογικών συντελεστών των επιχειρήσεων στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας	176
Π.8. Η πορεία των φορολογικών εσόδων, με βάση τα στοιχεία εκτέλεσης του κρατικού προϋπολογισμού.....	177
Π.9. ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΔΙΑΝΕΜΗΘΕΝΤΟΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	178

Πίνακας Συντομογραφιών

ΑΑΔΕ	Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων
ΑΕ	Ανώνυμη Εταιρεία
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΞΕ	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
ΕΑΣ 2021	Εθνική Αναπτυξιακή Στρατηγική 2021
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΤΗΔΕ	Έκτακτο Ειδικό Τέλος Ηλεκτροδοτούμενων Δομημένων Επιφανειών
ΕΚΕ	Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΝΦΙΑ	Ενιαίος Φόρος Ακινήτων Ιδιοκτησίας
ΕΠΕ	Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης
ΕΤΑΑ	Ενιαίο Ταμείο Ανεξάρτητα Αυτοαπασχολούμενων
ΕΤΑΠ-ΜΜΕ	Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Προσωπικού Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης
ΕΦΚΑ	Ενιαίος Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης
ΙΚΑ-ΕΤΑΜ	Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων – Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Μισθωτών
ΜΚΙΕΝ	Μη Κερδοσκοπικά Ιδρύματα που Εξυπηρετούν τα Νοικοκυριά
ΜΠΔΣ	Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής
ΝΑΤ	Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο
ΟΑΕΕ	Οργανισμός Ασφάλισης Ελεύθερων Επαγγελματιών
ΟΓΑ	Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων
ΟΕ	Ομόρρυθμη Εταιρεία
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΟΟΣΑ	Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη
ΤΑΥΤΕΚΩ	Ταμείο Ασφάλισης Υπαλλήλων Τραπεζών & Επιχειρήσεων Κοινής Ωφέλειας
ΤτΕ	Τράπεζα της Ελλάδος
ΦΑΠ	Φόρος Ακίνητης Περιουσίας
ΦΜΑ	Φόρος Μεταβίβασης Ακινήτων
ΦΠΑ	Φόρος Προστιθέμενης Αξίας
CPI	Corruption Perceptions Index
ESM	European Stability Mechanism
F.A.T.C.A.	Foreign Accounting Tax Compliance Act Law
GDP	Gross Domestic Product
HDI	Human Development Index
IISD	International Institute for Sustainable Development
IRS	Internal Revenue Service
PEFA	Public Expenditure and Financial Accountability
POS	Point of Sale
PPP	Purchasing Power Parity
TADAT	Tax Administration Diagnostic Assessment Tool
UNESCO	United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization
UNDP	United Nations Development Programme
UNRIC	United Nations Regional Information Centre
WEF	World Economic Forum

Κατάσταση Σχεδιαγραμμάτων

A/A	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΣΕΛ.
Σχεδιάγραμμα 1	Σχέση ανάμεσα στη μόλυνση και το εισόδημα: περιβαλλοντικές καμπύλες Kuznets.	33
Σχεδιάγραμμα 2	Ηλεκτρονικές συναλλαγές 2014	110
Σχεδιάγραμμα 3	The Laffer Curve	124

Κατάσταση Πινάκων

A/A	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΣΕΛ.
Πίνακας 1	Προσέγγιση της παραγωγής, της δαπάνης, του εισοδήματος	25
Πίνακας 2	ΑΕΠ σε σταθερές τιμές. Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής (%)	27
Πίνακας 3	Κατά κεφαλή ΑΕΠ σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης (PPP) – ΕΕ-28 = 100	31
Πίνακας 4	Η εξέλιξη του δημόσιου χρέους	44
Πίνακας 5	Ομοιότητες και Διάφορες Φοροδιαφυγής και Φοροαποφυγής	100
Πίνακας 6	Διεθνής Διαφάνεια - Μέτρηση της Φοροδιαφυγής	101
Πίνακας 7	Συντελεστές Φορολόγησης Νομικών Προσώπων (2007-2017)	170
Πίνακας 8	Συντελεστές Φορολόγησης Φυσικών Προσώπων (2007-2017)	171
Πίνακας 9	Οι Τροποποιήσεις της Ειδικής Εισφοράς Αλληλεγγύης	173
Πίνακας 10	Συντελεστές ΦΠΑ Προ και Μετά την Κρίση	174
Πίνακας 11	Εισφορές Νέων Ασφαλισμένων	174
Πίνακας 12	Εισφορές Παλαιών Ασφαλισμένων	175
Πίνακας 13	Εξέλιξη και Διακύμανση των Φορολογικών Εσόδων	177

Κατάσταση Γραφημάτων

Α/Α	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΣΕΛ.
Γράφημα 1	Πορεία του ΑΕΠ στην ΕΕ και την Ελλάδα την περίοδο 2006 - 2018	28
Γράφημα 2	Η εξέλιξη του κατά κεφαλή ΑΕΠ στην ΕΕ και την Ελλάδα κατά τις χρήσεις 2007 - 2016	32
Γράφημα 3	Η σχέση του κατά κεφαλή ΑΕΠ των 28 κρατών μελών με το μέσο κοινοτικό επίπεδο	32
Γράφημα 4	Οι τρεις συνιστώσες της βιώσιμης ανάπτυξης	36
Γράφημα 5	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (εκατ. ευρώ)	44
Γράφημα 6	Πρωτογενές και Δημοσιονομικό Ισοζύγιο (% του ΑΕΠ)	45
Γράφημα 7	Η εξέλιξη του φορολογικού συντελεστή ΑΕ και ΕΠΕ και του συντελεστή παρακράτησης μερισμάτων τη περίοδο 2007 - 2017	66
Γράφημα 8	Η αυξητική πορεία των φορολογικών συντελεστών ΕΟ και ΕΕ τη περίοδο 2007 – 2017	67
Γράφημα 9	Tax to GDP ratio	88
Γράφημα 10	Εισροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων	91
Γράφημα 11	Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, καθαρές εισροές (% του ΑΕΠ)	92
Γράφημα 12	Δείκτης Ανεργίας της Ελλάδας για την περίοδο 2007 - 2018	96
Γράφημα 13	Οι τέσσερις σημαντικότερες αιτίες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα	105
Γράφημα 14	Η εξέλιξη των προστίμων, προσαυξήσεων και χρηματικών ποινών σε άμεσους και έμμεσους φόρους	112
Γράφημα 15	Μηνιαία Μεταβολή Άμεσων – Έμμεσων vs ΜΠΔΣ	125
Γράφημα 16	Μηνιαία Φορολογικά Έσοδα 2017 vs ΜΠΔΣ	126
Γράφημα 17	Φόρος ΦΠ 2017 vs ΜΠΔΣ	127
Γράφημα 18	Φορολογικός συντελεστής των ελληνικών επιχειρήσεων (%) και μεταβολές της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας (%), 1996-2016	176

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Όπως είναι ευρέως γνωστό, η κρίση χρέους, ρευστότητας και φερεγγυότητας την οποία βιώνει η Ελλάδα από το 2008 έως σήμερα σε συνδυασμό με τις αυστηρές οικονομικές μεταρρυθμίσεις τις οποίες έχει υιοθετήσει η υπό επιτήρηση χώρα μας έχουν ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Επίσης, επιδρούν αρνητικά στην επίτευξη βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη δύο σύγχρονων ιδιαίτερα σημαντικών ζητημάτων/παραμέτρων, πρώτον της δυνατότητας επίτευξης οικονομικής ανάπτυξης στη χώρα μας, και δεύτερον της συνεχώς μεταβαλλόμενης φορολογικής πολιτικής. Σε κάποιο βαθμό αυτά τα δύο ζητήματα αλληλοεπιδρούν το ένα στο άλλο. Πέρα όμως από την κάλυψη αυτών των ζητημάτων σημαντικός θεωρείται και ο βαθμός επίδρασης του παράγοντα «φοροδιαφυγή» στη διαμόρφωση της φορολογικής πολιτικής και κατ' επέκταση στην υλοποίηση της οικονομικής ανάπτυξης.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο κύρια μέρη. Στο πρώτο μέρος το οποίο αποτελείται από τρία κεφάλαια πραγματοποιείται η βιβλιογραφική ανασκόπηση. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η έρευνα που διενεργήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίου σε επιλεγμένο πληθυσμό, οι περιορισμοί της έρευνας, η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και τα θέματα για περαιτέρω διερεύνηση του υπό εξέταση ζητήματος.

Αναλυτικότερα, το πρώτο μέρος της διπλωματικής εργασίας είναι θεωρητικό. Στο 1^ο κεφάλαιο: “Οικονομική Ανάπτυξη”, αναλύεται η έννοια της (βιώσιμης) ανάπτυξης ενώ παράλληλα γίνεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή. Επίσης, παρατίθεται η αναπτυξιακή πολιτική της Ελλάδας για το χρονικό διάστημα 2017 – 2021 και η επίδραση της οικονομικής ανάπτυξης στην φορολογική πολιτική. Στο 2^ο κεφάλαιο: “Φορολογική Πολιτική”, αναλύονται χρήσιμες φορολογικές έννοιες, γίνεται λόγος για τα είδη των φόρων και τις τροποποιήσεις αυτών τη περίοδο 2008-2017, καθώς και την πορεία των φορολογικών εσόδων και τέλος γίνεται αναλυτική αναφορά στην επίδραση της φορολογικής πολιτικής στην οικονομική ανάπτυξη. Στο 3^ο κεφάλαιο “Φοροδιαφυγή”, γίνεται αναφορά στις αιτίες, τις επιπτώσεις και τους τρόπους καταπολέμησης του φαινομένου αυτού.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει την έρευνα. Ειδικότερα, στο 4^ο

κεφάλαιο “Εμπειρική Έρευνα” περιλαμβάνονται τα ερευνητικά ερωτήματα, η μεθοδολογία και τα εργαλεία μέτρησης των αποτελεσμάτων, ο πληθυσμός και οι περιορισμοί της έρευνας. Επιπλέον, ερμηνεύονται τα αποτελέσματα, αποτυπώνονται τα συμπεράσματα και παρουσιάζονται τα θέματα για μελλοντική έρευνα.

Τέλος, στο παράρτημα παρατίθενται πίνακες που παρουσιάζουν τις μεταβολές των συντελεστών των φόρων και των εισφορών τη δεκαετία 2008-2017, πίνακες σχετικά με την πορεία των εσόδων από κάθε είδος φόρου για το ίδιο χρονικό διάστημα και υπόδειγμα του διανεμηθέντος ερωτηματολογίου.

Λέξεις Κλειδιά:

Οικονομική ανάπτυξη, Φορολογική πολιτική, Φοροδιαφυγή, Οικονομική κρίση, Υπερφορολόγηση, Ανεργία

ABSTRACT

It is widely known, that the debt, liquidity and solvency crisis that Greece is experiencing from 2008 to date coupled with the rigorous economic reforms, which are adopted by our under supervision country, have as a result the weakening of the competitiveness of the Greek economy. They also have a negative impact on achieving sustainable economic growth.

This dissertation, will contemplate two contemporary and very important issues / parameters. Firstly, the possibility of achieving economic growth in our country and secondly, the phenomenon of the constantly changing fiscal policy. Up to a point the two issues interact. Apart from these issues, the impact of the tax evasion factor on the formulation of fiscal policy and consequently on the economic development is also important.

This dissertation is divided into two main parts. The first part, consisting of three chapters, is the literature review. The second part presents the research as it was conducted by using a questionnaire for a selected population, the limitations of the research, the evaluation of the results and the proposals for further study of the under consideration issue.

Furthermore, the first part of the dissertation is theoretical. In Chapter 1: "Economic Development", the concept of (sustainable) development is analyzed, while a brief historical overview also takes place. Also, Greece's development policy for the period 2017 - 2021 and the impact of economic growth on fiscal policy are presented. In Chapter 2: "Fiscal Policy", useful tax concepts are analyzed, the types of taxes and their modifications in the period 2008-2017 are discussed, as well as the course of tax revenues, and finally there is a detailed reference to the impact of tax policy on the financial development. In Chapter 3 "Tax evasion", reference is made to the root causes, impacts and ways of tax evasion alleviation.

The second part includes the research. In particular, Chapter 4 "Empirical Research" includes the research questions, the methodology and the tools for measuring results, the population of interest and the limitations of research. In addition, the results are interpreted, the conclusions are drawn and the proposals for future study are presented.

Finally, the Appendix refers to the tables illustrating changes in tax rates and contributions in the 2008-2017 period, tables illustrating the progress of income from

each type of tax for the mentioned period and a model of the distributed questionnaire.

Key – words:

Economic growth, fiscal policy, Tax evasion, Financial crisis, Overtaxing, Unemployment

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα παρατηρείται πτώση του ΑΕΠ κατά 25%, εκτίναξη της ανεργίας σε ποσοστά περί το 24%, νεανική ανεργία που ανέρχεται περίπου στο 45%, μειώσεις μισθών και συντάξεων της τάξης του 40%-50%, απασχολούμενοι με μισθό κατώτερο του βασικού μισθού, δραματική αύξηση των συμβάσεων μερικής απασχόλησης, χιλιάδες μακροχρόνια άνεργοι. Επιπλέον, κλείσιμο ή/και μετανάστευση σε χώρες με προνομιακό φορολογικό καθεστώς χιλιάδων επιχειρήσεων, περιορισμός των καταθέσεων στις τράπεζες, μείωση των δημόσιων δαπανών σε τομείς όπως η εκπαίδευση και η υγεία. Παρά την οικονομική ύφεση η Ελλάδα εξακολουθεί να κατέχει από τους υψηλότερους συντελεστές φορολόγησης, τόσο των φυσικών προσώπων και νοικοκυριών, όσο και των νομικών προσώπων, ενώ η φοροδιαφυγή 'καλπάζει'.

Η παρούσα εργασία στοχεύει στη διερεύνηση των ακόλουθων ερευνητικών ερωτημάτων:

1. Αν η οικονομική δυσπραγία αποτελεί βασική αιτία της συνεχώς μεταβαλλόμενης φορολόγησης με στόχο την επίτευξη των αυστηρών δημοσιονομικών στόχων.
2. Αν η αβεβαιότητα και η υπερφορολόγηση αποτελούν εμπόδιο για την οικονομική ανάπτυξη και την προσέλκυση επενδύσεων.
3. Εξέταση της επίδρασης της φοροδιαφυγής στην οικονομική ανάπτυξη.
4. Μελέτη της επενέργειας της φοροδιαφυγής στην ισχύουσα ελληνική φορολογική κατάσταση.

Το θέμα το οποίο πραγματεύεται η εργασία είναι σταθερά επίκαιρο λόγω της βαθιάς κρίσης των τελευταίων ετών, της επιβεβαιωμένης υπερφορολόγησης, της μεγάλης έκτασης της φοροδιαφυγής, καθώς και εξαιτίας των διαφόρων εκτιμήσεων και προβλέψεων για τον μελλοντικό ρυθμό ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Επίσης στην παρούσα διπλωματική εργασία σχολιάζονται και ερευνώνται επίκαιρα μέτρα που εφαρμόζει ήδη ή θα εφαρμόσει στο εγγύς μέλλον η εκάστοτε Κυβέρνηση (όπως το περιουσιολόγιο, τα μηχανήματα POS και γενικότερα η χρήση πλαστικού χρήματος) προκειμένου να καταπολεμηθεί η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή, να αυξηθούν τα φορολογικά έσοδα του κράτους και κατ' επέκταση να επιτευχθεί οικονομική ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1.1 Ιστορική αναδρομή

1.1.1 Το νεοκλασικό παράδειγμα

Ετυμολογικά η λέξη ανάπτυξη είναι σύνθετη. Σχηματίζεται από την πρόθεση ανά και το ρήμα πτύσσω (διπλώνω/ μαζεύω) και παραπέμπει στο ξεδίπλωμα, μεγάλωμα. Ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει το μεγάλωμα, τη δημιουργία, την πρόοδο ενός μεγέθους, όπως το σύνολο όλων των παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών, καθώς και τη βελτίωση των οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων. Οι κυριότερες θεωρίες σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη είναι το νεοκλασικό και το μαρξιστικό υπόδειγμα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στο βιβλίο του ο Π. Ρέππας (2015).

Σύμφωνα με το υπόδειγμα του οικονομολόγου και φιλοσόφου A. Smith (νεοκλασικό υπόδειγμα), κάθε ελεύθερη προσπάθεια του ανθρώπου να βελτιώσει τη ζωή του μπορεί να αποτελέσει την αρχή για τη μεγέθυνση του πλούτου και της ευημερίας της κοινωνίας. Έτσι κάθε άτομο καταβάλλει τη μέγιστη προσπάθεια να βρει την πιο προσοδοφόρο απασχόληση για οποιοδήποτε κεφάλαιο διαθέτει, θέτοντας ως προτεραιότητα το δικό του όφελος και όχι της κοινωνίας. Ο κάθε άνθρωπος λοιπόν, επιζητά τη μεγιστοποίηση της ευχαρίστησης και την ελαχιστοποίηση της δυσαρέσκειας του. Η έννοια της ευχαρίστησης -στο υπόδειγμα του Smith- μεταφράζεται ως η απεριόριστη κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών. Η κατανάλωση αυτή όμως συνεπάγεται με αύξηση των ωρών εργασίας γεγονός που προϋποθέτει λιγότερη ανάπαυση και δημιουργεί το συναίσθημα της δυσαρέσκειας. Αυτή είναι η αρχή που χαρακτηρίζει τη θεωρία της νεοκλασικής πολιτικής οικονομίας: μεγιστοποίηση του κέρδους, ελαχιστοποίηση του κόστους, ή αλλιώς μεγιστοποίηση της χρησιμότητας (utility), ελαχιστοποίηση της δυσαρέσκειας (disutility).

Το νεοκλασικό υπόδειγμα αποδέχεται τρεις βασικές αρχές. Αρχικά, ότι ο άνθρωπος είναι ανθρώπινο όν, επίσης ότι γνωρίζει το προσωπικό του συμφέρον και τέλος ότι ενεργεί μόνος του για την επίτευξη αυτού του στόχου. Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι για να πραγματοποιήσει κάθε άτομο το επιδιωκόμενο συμφέρον του έρχεται σε ανταγωνισμό με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας. Κατά συνέπεια, η κοινωνία πρέπει να είναι κατάλληλα διαμορφωμένη ώστε να προμηθεύει τον άνθρωπο με όλες εκείνες τις πληροφορίες και όλα τα απαραίτητα εργαλεία που

χρειάζεται για την ελεύθερη επίτευξη του ατομικού του συμφέροντος. Επιπρόσθετα, πρέπει η κοινωνία αυτή να παρέχει οικονομική σταθερότητα χωρίς υφέσεις και πληθωρισμούς. Μια κοινωνία με αυτά τα χαρακτηριστικά καλείται «καλή κοινωνία».

1.1.2 Το μαρξιστικό παράδειγμα

A. Οι βασικές υποθέσεις του υποδείγματος

Στον αντίποδα του νεοκλασικού υποδείγματος βρίσκονται οι υποθέσεις του μαρξιστικού παραδείγματος για τον άνθρωπο και την καλή κοινωνία. Και εδώ ο άνθρωπος είναι ανθρώπινο ον και δρα με σκοπό το προσωπικό του συμφέρον αλλά και την αποφυγή της αλλοτρίωσης της κοινωνίας, όχι κατά μόνας, ενταγμένος σε ομάδες μαζί με άλλους. Επιπλέον, σε αντίθεση με το νεοκλασικό υπόδειγμα που υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι αυτοπραγματώνονται μέσα από την κατανάλωση, το ριζοσπαστικό υπόδειγμα υποστηρίζει ότι ο αληθινός πλούτος δεν μετριέται με εργάσιμες ώρες, αλλά με ελεύθερο χρόνο.

B. Τα χαρακτηριστικά της «καλής» κοινωνίας

Σύμφωνα με τις ριζοσπαστικές αντιλήψεις η καλή κοινωνία πρέπει να παρέχει στους πολίτες τα αγαθά, τις υπηρεσίες και τα εργαλεία που κρίνονται απαραίτητα για την εξασφάλιση της κυριαρχίας του καταναλωτή. Δεύτερον, είναι σημαντικό να ενισχύει την κυριαρχία των εργαζομένων, ώστε καθένας να ασκεί το επάγγελμα που προτιμά. Ένα άλλο χαρακτηριστικό της καλής κοινωνίας είναι η διασφάλιση της κυριαρχίας των πολιτών, δηλαδή η ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στα όργανα λήψης αποφάσεων. Τελευταία προϋπόθεση για τον χαρακτηρισμό μιας κοινωνίας ως «καλή», αποτελεί η καταπολέμηση των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών ανισοτήτων και ειδικότερα του προβλήματος της κατανομής του εισοδήματος. Με άλλα λόγια, κάθε πολίτης πρέπει να συνεισφέρει στη κοινωνία ανάλογα με τις δυνατότητες του και να απολαμβάνει ανάλογα με τις ανάγκες του.

Ασχέτως των προαναφερθέντων προτάσεων όπου παρουσιάζεται μια νέα κοινωνία που οι πολίτες της και οι ανάγκες αυτών έχουν διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά και η οποία θα μπορούσε ειδικά στις μέρες μας, μέρες οικονομικής ύφεσης κι άλλων τρικυμιών να θεωρηθεί ως ουτοπία, εάν οι σύγχρονες κοινωνίες

στρέψουν την προσοχή τους στην ισχυροποίηση της κοινωνικής δικαιοσύνης, την επίτευξη οικονομικής ευημερίας, την ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στα πολιτιστικά και τέλος στη προσπάθεια για ένα υγιές οικολογικά περιβάλλον, η σημερινή πραγματικότητα θα μπορούσε να διαμορφωθεί ώστε να πλησιάσει τα ιδεατά πρότυπα.

1.2 Ορισμός της οικονομικής ανάπτυξης. Διαχωρισμός από την έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης

Οικονομική ανάπτυξη / οικονομική μεγέθυνση είναι η αυξανόμενη δυνατότητα μιας κοινωνίας να αναπτύσσεται ή να αλλάζει ικανοποιώντας τις κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες των μελών της, συνέπεια της αύξησης των διαθέσιμων παραγωγικών συντελεστών (Cambridge Business English Dictionary).

Σύμφωνα με έρευνα της Εκπαιδευτικής Επιστημονικής και Πολιτιστικής Οργάνωσης των Ηνωμένων Εθνών UNESCO που αναφέρεται σε μια νέα αντίληψη της ουσίας και της φύσης της ανάπτυξης, παρουσιάζεται ένας νέος ορισμός με τρία επίπεδα. Βάσει αυτού του ορισμού (Alechina, 1982) η ανάπτυξη είναι ολοκληρωμένη, ενδογενής και παγκόσμια.

Πιο συγκεκριμένα: «με την έννοια ‘‘ολοκληρωμένη’’ η ανάπτυξη νοείται ως μια οργανική διαδικασία η οποία εμπλέκει έναν αριθμό οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων που επικαλύπτονται και επηρεάζουν συνεχώς ο ένας τον άλλον. Ενδογένεια σημαίνει ότι κάθε χώρα αναλαμβάνει την ανάπτυξη της σύμφωνα με δικές της επιλογές και σε αναλογία με τις πραγματικές αξίες, φιλοδοξίες και επιδιώξεις του λαού της. Τέλος, η ανάπτυξη είναι παγκόσμια διότι οι στόχοι της και τα προβλήματα της καθορίζονται σε σχέση με τα παγκόσμια προβλήματα και αντικατοπτρίζουν τη γενική φύση της ανάπτυξης».

Σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο η έννοια της ανάπτυξης διευρύνεται. Πλέον η ανάπτυξη είναι ολοκληρωμένη. Δεν αποτελεί μια τυποποιημένη διαδικασία που ακολουθούν οι φτωχές χώρες αντιγράφοντας την εξέλιξη ανάπτυξης των αναπτυγμένων χωρών, αλλά είναι μια μοναδική για κάθε κράτος ενέργεια που διαμορφώνεται ανάλογα με τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες αυτού. Ως ενδογενής θα πρέπει να σέβεται τις αξίες και τις φιλοδοξίες του λαού. Τέλος, η παραδοχή ότι η ανάπτυξη είναι παγκόσμια δηλώνει ότι η ανάπτυξη δεν είναι

απομονωμένη, παρατηρούνται αλληλεπιδράσεις μεταξύ των αναπτυσσόμενων και φτωχών χωρών, κυρίως με τις φτωχές χώρες να καταλήγουν ζημιωμένες από αυτή την ενέργεια.

Όπως τονίζεται και στην επόμενη παράγραφο ο ορισμός αυτός για την ανάπτυξη ξεπερνά τα όρια της οικονομικής μεγέθυνσης, διαχωρίζει τους δύο αυτούς όρους μιας και πλέον συμπεριλαμβάνει έννοιες όπως η ποιοτική ζωή και η βελτίωση της δομής της οικονομίας.

Όπως αναφέρουν οι Ι. Βαβούρας και Γ. Μανωλάς (2006) οι όροι «οικονομική μεγέθυνση» και «οικονομική ανάπτυξη» δεν είναι ταυτόσημοι. Ο όρος «οικονομική μεγέθυνση» (economic growth) αναφέρεται στο ρυθμό μεταβολής του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος - ΑΕΠ (Gross Domestic Product - GDP). Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν είναι η προστιθέμενη αξία που παράγεται εντός μιας χώρας από όλους τους παραγωγικούς συντελεστές που ανήκουν σε κατοίκους του εσωτερικού και του εξωτερικού κατά τη διάρκεια μιας δεδομένης περιόδου, η οποία είναι ετήσια ή τριμηνιαία. Το GDP εκφράζεται από τον ακόλουθο μαθηματικό τύπο:

$$GDP(Y) = C + I + G + NX$$

όπου C η κατανάλωση (consumption), I η επένδυση (investment), G οι δημόσιες δαπάνες (government expenses) και NX οι καθαρές εξαγωγές (net exports). Η κατανάλωση αποτελείται από τις δαπάνες που πραγματοποιούν τα νοικοκυριά και γενικότερα οι καταναλωτές για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών. Οι επενδύσεις ορίζονται ως τα αγαθά που αποκτώνται με σκοπό να συμβάλλουν στην αύξηση της παραγωγικής υποδομής της χώρας.

Επιπρόσθετα, οι κρατικές δαπάνες ορίζονται ως δαπάνες επενδυτικές και καταναλωτικές που πραγματοποιούνται από την Κυβέρνηση ή την τοπική αυτοδιοίκηση. Τέλος, οι καθαρές εξαγωγές είναι τα έξοδα για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται από την εγχώρια οικονομία και αγοράζονται από αλλοδαπούς μείον τα έξοδα για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται στην αλλοδαπή και αγοράζονται από τους κατοίκους της χώρας της οποίας το ΑΕΠ εξετάζεται, ενώ εισαγωγή είναι η αντίθετη έννοια (Ι. Βαβούρας, 2008).

Αντίθετα, ο όρος «οικονομική ανάπτυξη» (economic development) ως ευρύτερη έννοια δεν περιλαμβάνει μόνο αύξηση του ΑΕΠ αλλά συγχρόνως μεταβολές στη δομή της οικονομίας, θετική μεταβολή της ποιότητας ζωής και

βελτίωση της διανομής του εισοδήματος. Συμπερασματικά, η οικονομική μεγέθυνση σημαίνει επέκταση της συνολικής παραγωγής (reproduction), ενώ οικονομική ανάπτυξη μετασχηματισμός του κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος (transformation).

Οι συνηθέστεροι δείκτες μέτρησης των δύο αυτών οικονομικών μεγεθών είναι:

- Ο ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ.
- Ο ρυθμός μεταβολής του κατά κεφαλή πραγματικού εισοδήματος (προσδιορίζεται από το κλάσμα με αριθμητή το ΑΕΠ και παρονομαστή τον πληθυσμό).

1.3 Οι τρεις στόχοι της ανάπτυξης

Όπως αναφέρουν στο βιβλίο τους οι M. Todaro, S. Smith (2017), η οικονομική ανάπτυξη αποτελεί συγχρόνως μια πραγματική και μια διανοητική κατάσταση στην οποία το κοινωνικό σύνολο, μέσω οικονομικών, κοινωνικών και θεσμικών διεργασιών, προσπαθεί να βρει τα μέσα που θα του προσφέρουν μια καλύτερης ποιότητας ζωή. Η ανάπτυξη πρέπει να ικανοποιεί τουλάχιστον του τρεις ακόλουθους στόχους σε οποιαδήποτε κοινωνία. Ο πρώτος στόχος είναι η αύξηση της διαθεσιμότητας αγαθών πρώτης ανάγκης, όπως η τροφή, η στέγη, η προστασία και η υγεία. Ο δεύτερος στόχος, είναι η βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης προκειμένου να ενισχυθεί η "φήμη" της κοινωνίας, τόσο σε εθνικό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Η επιδίωξη αυτή μπορεί να επιτευχθεί μέσω της αύξησης του εισοδήματος των πολιτών, της αύξησης των θέσεων εργασίας, καθώς και μέσω της παροχής καλύτερης εκπαίδευσης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Τελευταίος στόχος είναι η επέκταση των οικονομικών και κοινωνικών επιλογών που διαθέτουν τα άτομα και τα έθνη μέσω της απελευθέρωσης τους από την εξάρτηση και τη δουλεία από την άγνοια, τη δυστυχία, αλλά και τα υπόλοιπα έθνη.

1.4 Δείκτες μέτρησης της οικονομικής ανάπτυξης

1.4.1 Ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ

Σύμφωνα με το νεοκλασικό παράδειγμα η οικονομική ανάπτυξη εφιστά την προσοχή στην έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης. Έτσι ο καταλληλότερος και πιο εύληπτος τρόπος μέτρησης της οικονομικής προόδου καθίσταται η μέτρηση του ΑΕΠ (ή του Α.Εγ.Π.). Το πραγματικό ΑΕΠ είναι η συνολική αξία αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα σε ένα συγκεκριμένο έτος, από ελληνικών συμφερόντων επιχειρήσεις ανεξαρτήτως της εγκατάστασης τους (εντός ή εκτός της Ελλάδας) λαμβάνοντας υπόψη τον πληθωρισμό. Στο ΑΕΠ δεν προσμετρώνται τα αγαθά και οι υπηρεσίες που παράγονται και καταναλώνονται από τα νοικοκυριά χωρίς να περνούν από τον μηχανισμό της αγοράς, καθώς και τα προϊόντα και οι υπηρεσίες που πωλούνται παράνομα (π.χ. ναρκωτικά). Ο ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ¹ (Y) δίνεται από τη σχέση:

$$\frac{\Delta Y}{Y}, \text{ όπου } Y = \frac{Y_n}{P} \text{ και όπου } Y_n \text{ είναι το ονομαστικό ΑΕΠ}^2 \text{ και } P \text{ ο έμμεσος}$$

αποπληθωρισμός του ΑΕΠ.

Όπως αναφέρει στο βιβλίο του «Οικονομική Ανάπτυξη» ο Π. Ρέππας (2015), το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν μπορεί να εκτιμηθεί με τρεις εναλλακτικές μεθόδους που παρουσιάζουν μια ιδιαίτερη πλευρά της δομής του ΑΕΠ. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη μέθοδος ονομάζεται μέθοδος της τελικής δαπάνης και μετρά την αξία του πλήθους των παραγόμενων προϊόντων και των παρεχόμενων υπηρεσιών ανάλογα με το σκοπό παραγωγής ή παροχής τους (καταναλωτικό, επενδυτικό, δημόσια κατανάλωση και επένδυση, καθαρές εξαγωγές).

Η μέθοδος της προστιθέμενης αξίας που αποτελεί τη δεύτερη μορφή μέτρησης του ΑΕΠ, υπολογίζει τη διαφορά μεταξύ της τιμής αγοράς και της τιμής πώλησης ενός αγαθού ή μιας υπηρεσίας από μια επιχείρηση. Το άθροισμα όλων αυτών των προστιθέμενων αξιών απαρτίζει το ΑΕΠ. Μέσω αυτής συμπεραίνεται η συνεισφορά κάθε κλάδου στη συνολική αξία του εθνικού προϊόντος.

Τέλος, η εισοδηματική μέθοδος αποτελείται από το άθροισμα των εισοδημάτων της συνολικής παραγωγής της χώρας, δηλαδή το άθροισμα των μισθών, των διανεμημένων και μη κερδών, των τόκων και των ενοικίων, πλέον τις αποσβέσεις

---

¹ Πραγματικό ΑΕΠ: αποτιμά την αξία της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών σε σταθερές τιμές του έτους βάσης.

² Ονομαστικό ΑΕΠ: αποτιμά την αξία της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών σε τρέχουσες τιμές.

και τους έμμεσους φόρους μειωμένους κατά το ποσό των επιδοτήσεων. Φανερώνει λοιπόν, την κατανομή του ΑΕΠ μεταξύ των παραγωγικών συντελεστών (γη-land, εργασία-labor, κεφάλαιο-capital). Στον ακόλουθο πίνακα παρατίθενται αναλυτικά οι τύποι της κάθε μεθόδου (Ι. Βαβούρας, 2013).

<p>Προσέγγιση της παραγωγής</p>	<p>$GDP = GVA + Tg - TRg = Y - CI + Tg - TRg$ όπου,</p> <p>Y: παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών (σε βασικές τιμές)</p> <p>CI: ενδιάμεση ανάλωση (σε αγοραίες τιμές)</p> <p>GVA: ακαθάριστη προστιθέμενη αξία (σε βασικές τιμές, $GVA = Y - CI$)</p> <p>Tg: φόροι επί των προϊόντων</p> <p>TRg: επιδοτήσεις για τα προϊόντα</p>
<p>Προσέγγιση της δαπάνης</p>	<p>$GDP = C + I + (X - M)$ όπου,</p> <p>Cp: τελική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών και των ΜΚΙΕΝ</p> <p>Cg: τελική καταναλωτική δαπάνη της Κυβέρνησης</p> <p>C: τελική κατανάλωση ($C = Cp + Cg$)</p> <p>GI: ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου</p> <p>ST: μεταβολή αποθεμάτων</p> <p>I: επενδύσεις ($I = GI + ST$)</p> <p>X: εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών</p> <p>M: εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών</p>
<p>Προσέγγιση του εισοδήματος</p>	<p>$GDP = W + GSI + Tr_i - TR$ όπου,</p> <p>W: αμοιβές εξαρτημένης εργασίας</p> <p>GSI: ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα και μεικτό εισόδημα</p> <p>Tr_i: φόροι επί της παραγωγής και των εισαγωγών</p> <p>TR: επιδοτήσεις</p>

Πίνακας 1: Προσέγγιση της παραγωγής, της δαπάνης, του εισοδήματος

Ανακεφαλαιώνοντας, η κάθε μέθοδος προσδιορισμού του ΑΕΠ παρέχει διαφορετικές πληροφορίες για την οικονομική εξέλιξη της χώρας. Η μέθοδος της τελικής δαπάνης αποδεικνύει εάν τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες έχουν χρησιμοποιηθεί για καταναλωτικούς ή επενδυτικούς σκοπούς, που προάγουν την οικονομική μεγέθυνση. Η μέθοδος της προστιθέμενης αξίας δείχνει ποιος κλάδος (γεωργικός, υπηρεσιών, βιομηχανικός) αναπτύσσεται ταχύτερα, ενώ η εισοδηματική μέθοδος παρουσιάζει το τρόπο με τον οποίο διανέμεται το ΑΕΠ μεταξύ των παραγωγικών συντελεστών.

Η ανάλυση και οι προβλέψεις που περιλαμβάνονται στον πίνακα που ακολουθεί αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία της εποπτείας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission) για τις οικονομικές εξελίξεις στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης - αλλά και για χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας - για τους ετήσιους ρυθμούς μεταβολής του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές για το χρονικό διάστημα 2006 έως 2018 (για το έτος 2018 τα ποσά αποτελούν προβλέψεις). Η έρευνα για τους ετήσιους ρυθμούς μεταβολής του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές είναι προϊόν μιας διεξοδικής διυπηρεσιακής ανασκόπησης των παγκόσμιων οικονομικών εξελίξεων, η οποία βασίζεται κυρίως στις πληροφορίες που συγκεντρώνει το προσωπικό της επιτροπής μέσω των διαβουλεύσεων με τις χώρες αυτές.

Όπως είναι ορατό από τον πίνακα 2 οι μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής του ΑΕΠ για την Ελλάδα είναι αρνητικοί έως το οικονομικό έτος 2013, εμφανίζοντας μια θετική πορεία εν μέσω της κρίσης (2014), ενώ το έτος 2015 επιστρέφουν ξανά σε αρνητικά επίπεδα. Το έτος 2016 παρατηρείται σταθερότητα στο ποσό του εθνικού προϊόντος. Τέλος, για τα έτη 2017 και 2018 αναμένονται σημάδια ανάπτυξης με πρόβλεψη για το έτος 2018 αύξησης της τάξεως του 2,5%. Ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ της ΕΕ παρουσιάζει φθίνουσα και αρνητική πορεία μόνο για το έτος 2012, ενώ για την τριετία 2016-2018 παρατηρείται ετησίως σταθερή αύξηση του εγχώριου εισοδήματος. Στον πίνακα 2 διαφαίνονται οι αποκλίσεις μεταξύ της πορείας του ΑΕΠ στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα κατά το διάστημα 2006-2018.

Χώρα \ Έτη	2006-2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018 (πρόβλεψη)
Αυστρία	1,3	0,7	0,1	0,6	1,0	1,5	1,7	1,7
Βέλγιο	1,4	0,1	-0,1	1,7	1,5	1,2	1,5	1,7
Βουλγαρία	3,3	0,0	0,9	1,3	3,6	3,4	2,9	2,8
Γαλλία	0,8	0,2	0,6	0,6	1,3	1,2	1,4	1,7
Γερμανία	1,2	0,5	0,5	1,6	1,7	1,9	1,6	1,9
Δανία	0,2	0,2	0,9	1,7	1,6	1,3	1,7	1,8
Ελλάδα	-0,3	-7,3	-3,2	0,4	-0,2	0,0	2,1	2,5
Εσθονία	1,3	4,3	1,4	2,8	1,4	1,6	2,3	2,8
Ηνωμένο Βασίλειο	0,4	1,3	1,9	3,1	2,2	1,8	1,8	1,3
Ιρλανδία	0,5	-1,1	1,1	8,5	26,3	5,2	4,0	3,6
Ισπανία	1,1	-2,9	-1,7	1,4	3,2	3,2	2,8	2,4
Ιταλία	-0,3	-2,8	-1,7	0,1	0,8	0,9	0,9	1,1
Κροατία	0,5	-2,2	-1,1	-0,5	1,6	2,9	2,9	2,6
Κύπρος	2,2	-3,2	-6,0	-1,5	1,7	2,8	2,5	2,3
Λετονία	1,1	4,0	2,6	2,1	2,7	2,0	3,2	3,5
Λιθουανία	2,3	3,8	3,5	3,5	1,8	2,3	2,9	3,1
Λουξεμβούργο	2,4	-0,4	4,0	5,6	4,0	4,2	4,3	4,4
Μάλτα	1,9	2,6	4,5	8,3	7,4	5,0	4,6	4,4
Ολλανδία	1,3	-1,1	-0,2	1,4	2,0	2,2	2,1	1,8
Ουγγαρία	0,17	-1,6	2,1	4,0	3,1	2,0	3,6	3,5
Πολωνία	4,8	1,6	1,4	3,3	3,8	2,7	3,5	3,2
Πορτογαλία	0,6	-4,0	-1,1	0,9	1,6	1,4	1,8	1,6
Ρουμανία	2,8	0,6	3,5	3,1	3,9	4,8	4,3	3,7
Σλοβακία	4,6	1,7	1,5	2,6	3,8	3,3	3,0	3,6
Σλοβενία	1,7	-2,7	-1,1	3,1	2,3	2,5	3,3	3,1
Σουηδία	1,6	-0,3	1,2	2,6	4,1	3,3	2,6	2,2
Τσεχία	2,4	-0,8	-0,5	2,7	4,5	2,4	2,6	2,7

Φινλανδία	0,8	-1,4	-0,8	-0,6	0,3	1,4	1,3	1,7
ΕΕ-28	1,03	-0,5	0,2	1,6	2,2	1,9	1,9	1,9
ΗΠΑ	0,8	2,2	1,7	2,4	2,6	1,6	2,2	2,3
Ιαπωνία	0,1	1,5	2,0	0,3	1,2	1,0	1,2	0,6
Τουρκία	4,6	4,8	8,5	5,2	6,1	2,9	3,0	3,3

Πηγή: European Commission, Statistical Annex of European Economy, Spring 2017.

Πίνακας 2: ΑΕΠ σε σταθερές τιμές. Μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής (%)

Γράφημα 1: Πορεία του ΑΕΠ στην ΕΕ και την Ελλάδα την περίοδο 2006 - 2018

1.4.2 Ρυθμός μεταβολής του κατά κεφαλή πραγματικού εισοδήματος

Ο ρυθμός μεταβολής του κατά κεφαλή πραγματικού εισοδήματος προσδιορίζεται από το κλάσμα με αριθμητή το ΑΕΠ και παρονομαστή τον πληθυσμό. Διάφοροι Οργανισμοί και Ιδρύματα κατατάσσουν τις χώρες με βάση τον δείκτη του κατά κεφαλή ΑΕΠ.

Ειδικότερα, ο διεθνής Οργανισμός παγκόσμιας εμβέλειας ΟΗΕ (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών) μέσω του Προγράμματος Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Development Programme - UNDP) κατατάσσει τις χώρες σε τρεις

κατηγορίες με βάση τον δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης (Human Development Index - HDI). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην πιο πρόσφατη έκθεση ανθρώπινης ανάπτυξης του 2016 (Human Development Report 2016) ο δείκτης αυτός χρησιμοποιεί διάφορες μεταβλητές όπως το κατά κεφαλή ΑΕΠ, το προσδόκιμο ζωής, τα αναμενόμενα έτη σχολικής φοίτησης και τα μέσα έτη σχολικής φοίτησης. Με βάση λοιπόν τον δείκτη HDI οι χώρες κατατάσσονται σχετικά με την επιτυχία τους στον τομέα της ανθρώπινης ανάπτυξης σε τρεις κατηγορίες:

- Χαμηλής ανθρώπινης ανάπτυξης (low human development), αν η τιμή του δείκτη είναι μικρότερη του 0,5.
- Μέσης ανθρώπινης ανάπτυξης (medium human development), αν η τιμή του δείκτη είναι μεταξύ 0,5 και 0,799.
- Υψηλής ανθρώπινης ανάπτυξης (high human development), αν η τιμή του δείκτη είναι μεγαλύτερη του 0,8.

Η μέγιστη τιμή που μπορεί να λάβει ο δείκτης είναι η μονάδα. Σύμφωνα με στοιχεία του στατιστικού παραρτήματος της ετήσιας έκθεσης ανθρώπινης ανάπτυξης για το 2015 η Ελλάδα βρίσκεται στην εικοστή ένατη θέση συγκριτικά με το σύνολο των χωρών (το οποίο είναι 188 χώρες) τοποθετούμενη στις χώρες «υψηλής ανθρώπινης ανάπτυξης» με τιμή του δείκτη HDI 0,866. Στην ίδια ομάδα χωρών με υψηλότερο δείκτη ανάπτυξης κατατάσσονται η Γαλλία, η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο (θέσεις κατάταξης 21, 4, 10 αντιστοίχως), ενώ με χαμηλότερο δείκτη η Κύπρος, η Πορτογαλία και η Ρουμανία (θέσεις κατάταξης 33, 41, 50 αντιστοίχως).

Στην ομάδα «μέσης ανθρώπινης ανάπτυξης» ενδεικτικά περιλαμβάνονται οι Τουρκία, Σερβία, Κίνα, Κολομβία. Τέλος, στην ομάδα «χαμηλής ανθρώπινης ανάπτυξης» συμπεριλαμβάνονται χώρες όπως το Σουδάν, η Υεμένη, το Αφγανιστάν.

Ο δείκτης ανθρώπινης ανάπτυξης αποτελεί σημαντικό εργαλείο κατανόησης του όρου «ανάπτυξη» και εντοπισμού των χωρών που επιτυγχάνουν τέτοιου είδους πρόοδο. Λαμβάνοντας υπόψη διάφορους κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες (οι οποίοι αναφέρονται παραπάνω), ο συγκεκριμένος δείκτης επιτρέπει στις χώρες να λάβουν μετρά για τη βελτίωση της αναπτυξιακής τους επίδοσης.

Η Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank) κατατάσσει τις χώρες σε τέσσερις κατηγορίες με τη χρήση του κατά κεφαλή ΑΕΠ οι οποίες είναι οι εξής:

- Χαμηλού εισοδήματος με κατά κεφαλή ΑΕΠ μικρότερο από 1.005\$ ΗΠΑ
- Μεσαίου προς χαμηλό εισόδημα με κατά κεφαλή ΑΕΠ μεταξύ 1.006-3.955\$ ΗΠΑ
- Μεσαίου προς υψηλό εισόδημα με κατά κεφαλή ΑΕΠ μεταξύ 3.956-12.235\$ ΗΠΑ
- Υψηλού εισοδήματος με κατά κεφαλή ΑΕΠ μεγαλύτερο από 12.235\$ ΗΠΑ

Καταλληλότερος δείκτης του βιοτικού επιπέδου μιας χώρας είναι το κατά κεφαλή ΑΕΠ σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης (purchasing power parities -PPP) που εκφράζει τι μπορεί να αγοραστεί με συγκεκριμένο εισόδημα σε κάθε χώρα συνυπολογίζοντας το επίπεδο τιμών σε αυτή.

Τέλος, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο – ΔΝΤ (International Monetary Fund - IMF) διακρίνει τις χώρες σε βιομηχανικές (industrial) και αναπτυσσόμενες (developing), όπου είναι εκείνες με χαμηλό ή μεσαίο κατά κεφαλή εισόδημα.

Στον πίνακα 3 - σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Eurostat) - παρουσιάζεται το κατά κεφαλή ΑΕΠ σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης κατά τα έτη 2007 έως 2016, με βάση το ΕΕ-28 = 100. Από τον ακόλουθο πίνακα, σχετικά με την Ελλάδα παρατηρείται υψηλού βαθμού πτώση του ΑΕΠ κατά είκοσι επτά τοις εκατό (27%) από το 2009 έως τα τέλη του 2016. Συγκεκριμένα τη τριετία 2007 – 2009 έφτασε το 93% και 94% του μέσου κοινοτικού επιπέδου, ενώ από το 2010 ακολουθεί τάσεις απόκλισης από το μέσο κοινοτικό (της ΕΕ-28), φτάνοντας τη χρήση 2016 στο 67%. Η συνεχής πτωτική τάση του μεγέθους αυτού φανερώνει την επενέργεια της οικονομικής ύφεσης στη διαμόρφωση του κατά κεφαλή ΑΕΠ.

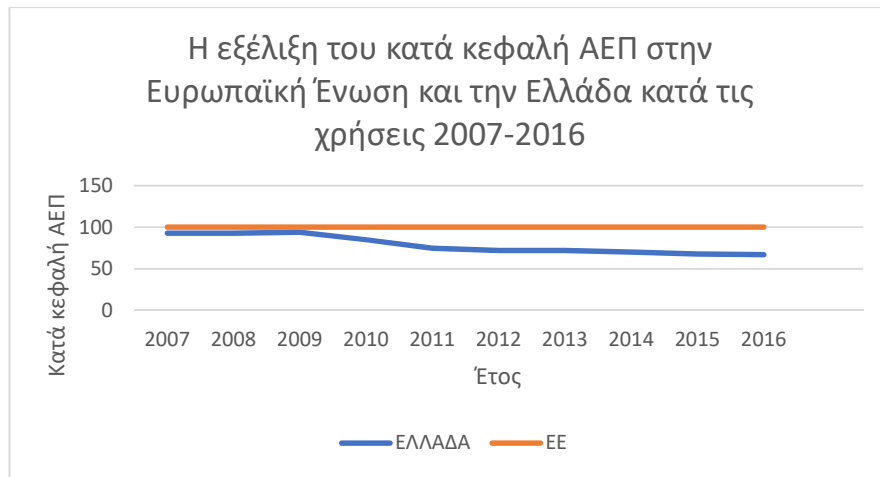
Στον πίνακα 3 παρουσιάζεται η εξέλιξη του κατά κεφαλή ΑΕΠ στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ελλάδα κατά τις χρήσεις 2007-2016, ενώ στο γράφημα 2 η σχέση του κατά κεφαλή ΑΕΠ των 28 κρατών μελών με το μέσο κοινοτικό επίπεδο, ισάριθμα χωρισμένες με τις μισές χώρες να βρίσκονται άνω του μέσου κοινοτικού επιπέδου και τις υπόλοιπες δεκατέσσερις κάτω αυτού.

Χώρα \ Έτη	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Αυστρία	124	124	126	126	128	131	131	129	128	126
Βέλγιο	117	116	118	121	120	121	120	120	118	118
Βουλγαρία	41	43	44	45	45	46	46	46	47	48
Γαλλία	108	107	108	108	108	107	109	107	107	105
Γερμανία	117	117	117	120	123	124	124	125	124	123
Δανία	123	125	125	129	128	127	128	127	127	125
Ελλάδα	93	93	94	85	75	72	72	70	68	67
Εσθονία	69	69	64	65	71	74	75	76	75	74
Ηνωμένο Βασίλειο	111	109	107	107	105	107	107	108	108	108
Ιρλανδία	148	134	129	130	131	132	133	137	177	177
Ισπανία	103	101	101	96	93	91	90	90	90	92
Ιταλία	107	107	106	104	104	102	99	97	96	96
Κροατία	61	63	62	59	60	60	59	58	58	59
Κύπρος	104	106	105	100	96	91	84	81	81	81
Λετονία	57	59	52	53	57	60	62	64	64	65
Λιθουανία	60	63	56	60	66	70	73	75	75	75
Λουξεμβούργο	265	262	255	257	265	260	262	270	269	267
Μάλτα	79	79	81	84	83	84	86	90	93	95
Ολλανδία	138	139	137	134	133	133	134	131	128	128
Ουγγαρία	60	62	64	64	66	65	67	68	68	67
Πολωνία	53	55	60	62	65	67	67	68	69	69
Πορτογαλία	81	81	82	82	77	75	77	77	77	77
Ρουμανία	43	49	50	52	52	54	55	55	57	59
Σλοβακία	67	71	71	74	75	76	77	77	77	77
Σλοβενία	87	90	85	83	83	82	81	83	83	83
Σουηδία	128	127	123	125	126	127	125	124	124	124
Τσεχία	82	84	85	83	83	83	84	86	87	88

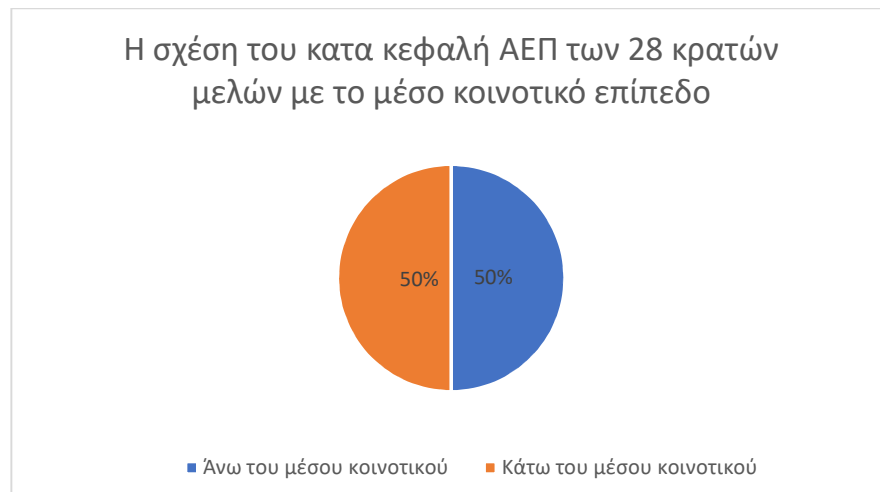
Φινλανδία	119	121	117	116	117	115	113	111	109	109
ΕΕ-28	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
ΗΠΑ	152	146	146	145	143	146	145	145	145	144
Ιαπωνία	109	105	103	105	103	106	107	105	105	105
Τουρκία	47	49	48	52	56	59	61	62	63	62

Πηγή: Eurostat – European Commission, GDP per capita in PPS, June 2017.

Πίνακας 3: Κατά κεφαλή ΑΕΠ σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης (PPP) – ΕΕ-28 = 100

Γράφημα 2: Η εξέλιξη του κατά κεφαλή ΑΕΠ στην ΕΕ και την Ελλάδα κατά τις χρήσεις 2007 - 2016

Γράφημα 3: Η σχέση του κατά κεφαλή ΑΕΠ των 28 κρατών μελών με το μέσο κοινοτικό επίπεδο

1.5 Βιώσιμη ανάπτυξη

1.5.1 Ορισμός και στόχοι

Η χωρίς περιορισμούς αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) είναι πιθανό να διαταράξει την ισορροπία της σχέσης ανθρώπου – περιβάλλοντος για αυτό είναι αναγκαία η ενσωμάτωση κατάλληλων προτύπων. Τα τελευταία χρόνια σε μελέτες τους οι οικονομολόγοι τονίζουν τις επιπτώσεις που έχουν τα περιβαλλοντικά ζητήματα στον αναπτυξιακό αγώνα. Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος μπορεί να οδηγήσει σε υποβάθμιση του ρυθμού ανάπτυξης, διότι λόγω της αύξησης των δαπανών υγείας και της ταυτόχρονης μείωσης της παραγωγικότητας των πόρων, επιβάλλει ένα υψηλό κόστος στις αναπτυσσόμενες χώρες (M. Todaro, S. Smith, 2017).

Η αρχή της βιωσίμου αναπτύξεως υιοθετήθηκε από τη διάσκεψη του Rio De Janeiro το 1992 αφού πρώτα είχε παρουσιαστεί στην μελέτη Our Common Future³ (το κοινό μας μέλλον) για λογαριασμό του ΟΗΕ. Σκοπός της αρχής είναι η δημιουργία ισορροπίας μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και προστασίας του περιβάλλοντος (Θ. Παναγόπουλος 2004).

Σύμφωνα με το Διεθνές Ινστιτούτο για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (International Institute for Sustainable Development – IISD), η «βιώσιμη» ή «αειφόρος» ανάπτυξη είναι εκείνη η οποία ανταποκρίνεται στις ανάγκες των παρόντων γενεών χωρίς όμως να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ανταποκρίνονται στις δικές τους ανάγκες. Ο όρος αυτός περιέχει δύο βασικές έννοιες: την έννοια των βασικών αναγκών κυρίως των ελλειμματικών μονάδων και την έννοια των περιορισμών που είναι απαραίτητο να επιβληθούν, ώστε να μην εξαντληθούν οι πόροι και να συνεχίσουν να ανταποκρίνονται στις παρούσες και μελλοντικές ανάγκες.

Το Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης των Ηνωμένων Εθνών (UNRIC) παραθέτει το σύνολο των στόχων που αφορούν την επίτευξη της μελλοντικής διεθνούς βιώσιμης ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα οι δεκαεπτά στόχοι με χρονοδιάγραμμα υλοποίησης από το 2015 έως το 2030 είναι οι ακόλουθοι:

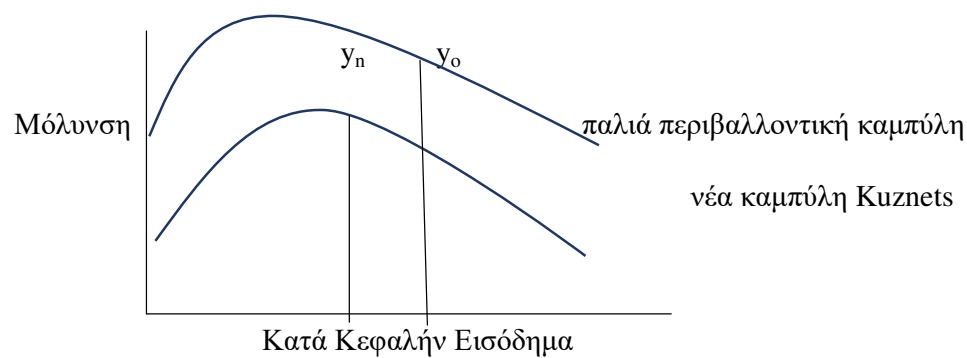
---

³World Commission on Environment and Development (Brundtland Commission) Report, “Our Common Future” (1987), Oxford University Press, Oxford Για περισσότερες λεπτομέρειες επισκεφθείτε την ιστοσελίδα: http://www.channelingreality.com/Documents/Brundtland_Searchable.pdf

1. Μηδενική φτώχεια	10. Μείωση ανισότητας μεταξύ των χωρών
2. Μηδενική πείνα	11. Βιώσιμες πόλεις και κοινότητες
3. Καλή υγεία και ευημερία	12. Βιώσιμη παραγωγή και κατανάλωση
4. Ποιοτική εκπαίδευση	13. Καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής
5. Ισότητα των φύλων	14. Ζωή στο νερό
6. Καθαρό νερό και αποχέτευση	15. Ζωή στη στεριά
7. Φτηνή και αξιόπιστη ενέργεια	16. Ειρήνη, δικαιοσύνη, ισχυροί και αποτελεσματικοί θεσμοί
8. Αξιοπρεπής εργασία, οικονομική ανάπτυξη και πλήρης απασχόληση	17. Συνεργασία για όλους τους προαναφερθέντες στόχους
9. Βιομηχανία, καινοτομία και υποδομές	

Η εκτίμηση της βιωσιμότητας της ανάπτυξης στηρίζεται σε ηθικές αξιολογήσεις παρουσιάζοντας πολλά προβλήματα, καθώς δεν μπορεί να μετρηθεί με έναν δείκτη αλλά συνυπολογίζοντας μια σειρά οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και θεσμικών δεικτών.

Όπως τονίζουν οι M. Todaro, S. Smith (2017), μελέτες δείχνουν ότι μπορεί να επιτευχθεί μείωση της καταστροφής του περιβάλλοντος αυξάνοντας τα εισοδήματα των φτωχών και αυτό διότι θεωρείται πως οι πολύ φτωχοί επιβαρύνουν περισσότερο το περιβάλλον. Επομένως, η βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των φτωχότερων ομάδων θα αποτελέσει μια σημαντική περιβαλλοντική συμβολή. Καθώς τα κατά κεφαλή εισοδήματα αυξάνονται, η ρύπανση αρχικά μεγαλώνει, ενώ στη συνέχεια μειώνεται ακολουθώντας το μοτίβο αντεστραμμένου – U για ορισμένες μορφές ρύπανσης όπως τα διοξείδια του αζώτου. Η καμπύλη μορφής U καλείται περιβαλλοντική καμπύλη Kuznets. Παρά ταύτα, μια καλύτερη περιβαλλοντική ρύθμιση δεν προκύπτει μόνο από αύξηση του εισοδήματος αλλά αποτελεί μια πολιτική διαδικασία. Στο ακόλουθο σχεδιάγραμμα φαίνεται ξεκάθαρα πως αποτελεσματικές περιβαλλοντικές πολιτικές μετατοπίζουν την καμπύλη ρύθμισης προς τα κάτω.

Σχεδιάγραμμα 1: Σχέση ανάμεσα στη μόλυνση και το εισόδημα: περιβαλλοντικές καμπύλες Kuznets.

1.5.2 Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και Βιώσιμη Ανάπτυξη

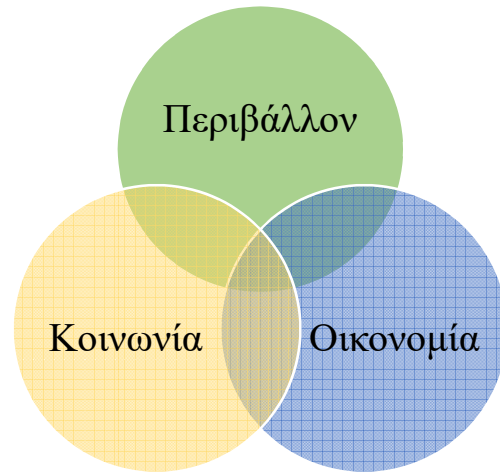
Ο Jeremy Moon (2005), σε άρθρο του για το Διεθνές Κέντρο Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης τονίζει τη συνεισφορά της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης στη Βιώσιμη Ανάπτυξη η οποία προσφέρει κίνητρα στις επιχειρήσεις να ενεργούν με κοινωνική υπευθυνότητα στηριζόμενες στις συμβολές που περιέχει η ατζέντα αιεφόρου ανάπτυξης του ΟΗΕ. Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη ορίζεται ως η οικειοθελής δέσμευση των οντοτήτων να εντάσσουν περιβαλλοντικές και κοινωνικές δράσεις στις δραστηριότητες τους, πέρα από τις υποχρεωτικές δράσεις που ορίζονται από τη νομοθεσία.

Με άλλα λόγια, είναι η ευθύνη των επιχειρήσεων για τις επιπτώσεις τους στην κοινωνία, αφορά δηλαδή την ισόρροπη αντιμετώπιση της οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής επίδρασης της λειτουργίας μιας επιχείρησης για οικονομική ανάπτυξη, βιωσιμότητα και κοινωνική συνοχή. Τα τελευταία χρόνια πλήθος ελληνικών εταιρειών/ομίλων έχουν ενσωματώσει την ΕΚΕ σε όλα τα στάδια της λειτουργίας τους⁴.

Η αιεφόρος ανάπτυξη αποτελείται από τρεις συνιστώσες. Οι τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης περιλαμβάνουν το περιβάλλον, την κοινωνία και την οικονομία. Αναφορικά με το περιβάλλον πρέπει να γίνεται σωστή διαχείριση των

⁴ Δείγμα των εταιρειών/ομίλων που υλοποιούν δράσεις εταιρικής κοινωνικής υπευθυνότητας είναι οι ακόλουθες: Coca-Cola 3E Ελλάδος ΑΕΒΕΕ, Folli Follie Group, Πειραιώς Τράπεζα ΑΕ, ΤΙΤΑΝ Όμιλος, ΟΠΑΠ ΑΕ, Άλφα-Βήτα Βασιλόπουλος, Vodafone Όμιλος, ΕΛΒΑΒ, Motor Oil (Ελλάς), Αθηναϊκή Ζυθοποιία κ.α.

φυσικών πόρων και πρόληψη της ρύπανσης. Επίσης, η κοινωνία οφείλει να παρέχει ίσες ευκαιρίες, δικαιοσύνη και παιδεία. Η οικονομία πρέπει να λειτουργεί με σκοπό την οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη επιτυγχάνοντας ταυτοχρόνως μείωση του κόστους.

Γράφημα 4: Οι τρεις συνιστώσες της βιώσιμης ανάπτυξης

1.5.3 Αξιολόγηση οίκου Fitch, μια βάση για βιώσιμη και σταθερή ανάπτυξη

Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα βρίσκεται σε καθεστώς στασιμοχρεοκοπίας. Όπως υπογραμμίζει σε άρθρο του ο Σ. Κοντέας (Ιανουάριος 2017), εκτιμάται πως δεν είναι δυνατή η επιστροφή με βιώσιμο τρόπο στις αγορές εάν η απόδοση του δεκαετούς ελληνικού ομολόγου δεν πέσει κάτω από 6%. Το 2010 η πιστοληπτική διαβάθμιση του Ελληνικού Δημοσίου από τον οίκο Fitch βρίσκεται δέκα βαθμίδες υψηλότερα (A-).

Παρά ταύτα, μετά την ολοκλήρωση της δεύτερης αξιολόγησης και την έξοδο στις διεθνείς αγορές - η οποία αξιολογήθηκε επιτυχώς - και πιο συγκεκριμένα στις 18 Αυγούστου 2017 ο οίκος αξιολόγησης Fitch⁵ προέβη σε αναβάθμιση του αξιόχρεου της Ελλάδας από CCC (Ομόλογα με έντονο κερδοσκοπικό χαρακτήρα, με κίνδυνο απώλειας τόκων και αρχικού κεφαλαίου) σε B- (Ομόλογα πιο κερδοσκοπικά από την κατηγορία BB). Η αναβάθμιση αυτή μεταφράζεται ως μια θετική επίδραση στην αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των Ελλήνων και ξένων πολιτών- επενδυτών στην ελληνική οικονομία. Δεδομένων της συνεχούς τήρησης των όρων του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας (ESM), του μειωμένου πολιτικού κινδύνου, της σταθερής

⁵ Πηγή: <https://www.fitchratings.com/site/pr/1028040>

αυξητικής εξέλιξης του ΑΕΠ και των πρόσθετων δημοσιονομικών μέτρων που θα θεσπιστούν μέχρι το 2020, ο οίκος αξιολόγησης κρίνει ότι η βιωσιμότητα του ελληνικού δημοσίου χρέους θα βελτιωθεί με σταθερούς ρυθμούς, επιδρώντας θετικά στη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη. Ειδικότερα, η άποψη αυτή στηρίζεται στην προσδοκία ότι η τρίτη αξιολόγηση θα ολοκληρωθεί ως το Φθινόπωρο του 2017 χωρίς επιζήμιες καθυστερήσεις και θα επιτευχθεί χορήγηση ουσιαστικής ελάφρυνσης του χρέους το 2018 (όπως ανέφερε σε δηλώσεις της η Ευρωομάδα⁶ στις 15 Ιουνίου 2017). Η παράταση προθεσμιών λήξης, οι αναβολές τοκομεριδίων, η εκ νέου εκταμίευση των κερδών των ομολόγων που κατέχει η ΕΚΤ και η μερική αναχρηματοδότηση των πολυδάπανων δανείων από το ΔΝΤ, αποτελούν ορισμένα από τα μελλοντικώς εφαρμοζόμενα μέτρα ελάφρυνσης.

Επιπρόσθετα, η θετική αξιολόγηση και αναβάθμιση της φερεγγυότητας της Ελλάδας στηρίζεται σε πρόσφατους δείκτες που καταδεικνύουν την σταδιακή ανάκαμψη της οικονομίας, στη βελτίωση των δημόσιων οικονομικών και στα επιβαρυντικά για τους πολίτες φορολογικά μέτρα που έχουν θεσπιστεί προκειμένου να συνεχίσει η αυξητική πορεία του ΑΕΠ. Το 2016 η Ελλάδα πέτυχε πρωτογενές πλεόνασμα 3,9% (ποσοστό αρκετά μεγαλύτερο από τον καθορισμένο στόχο 0,5%), μέσω του περιορισμού των δαπανών και της απρόσμενης συγκέντρωσης υψηλών εσόδων. Σύμφωνα με ήδη θεσπισμένα φορολογικά μέτρα που αφορούν μείωση συντάξεων και αύξηση του φόρου εισοδήματος και τα οποία προβλέπεται να αποφέρουν 3% του ΑΕΠ το 2018, εικάζοντας ότι ο ρυθμός ανάπτυξης θα ανέλθει στο 3,4%, το ακαθάριστο χρέος της χώρας προβλέπεται να μειωθεί κατά 169,5% του ΑΕΠ το 2019.

Μετά τα θετικά βήματα της επιστροφής της Ελλάδας στις κεφαλαιαγορές στις 25 Ιουλίου 2017 (μετά από τρία χρόνια) και της έκδοσης του πενταετούς ομολόγου τριών δισεκατομμυρίων ευρώ με απόδοση 4,625%, αναμένουμε να δούμε εάν η τρίτη αξιολόγηση θα ολοκληρωθεί ομαλώς εντός των προβλεπόμενων χρονικών ορίων, εάν τα μέτρα ελάφρυνσης του χρέους θα εφαρμοστούν και εάν πράγματι στόχος των Ευρωπαϊκών εταίρων είναι η αποκατάσταση της ελληνικής οικονομίας και η

---

⁶ Η Ευρωομάδα (consilium) είναι ένα άτυπο όργανο της ΕΕ το οποίο απαρτίζεται από υπουργούς των κρατών-μελών της ευρωζώνης. Κύρια αρμοδιότητα της αποτελεί ο συντονισμός των οικονομικών πολιτικών και η συζήτηση επί κοινών θεμάτων σχετικά με το ευρώ. Συνεδριάζει μια φορά το μήνα πριν τη σύνοδο του Συμβουλίου Οικονομικών και Δημοσιονομικών Υποθέσεων. Για περισσότερες πληροφορίες ανατρέξτε στην ιστοσελίδα: <http://www.consilium.europa.eu/el/council-eu/eurogroup/>

μεσοπρόθεσμη αύξηση του ΑΕΠ έναντι της επιβολής αυστηρών δημοσιονομικών στόχων.

1.6 Η επίπτωση του επιπέδου της οικονομικής ανάπτυξης στην φορολογική πολιτική

Το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας προκαλεί ουσιώδεις μεταβολές στη δομή της οικονομίας και κατά συνέπεια στο σχεδιασμό και τη λειτουργία του φορολογικού συστήματος. Και αυτό διότι, η αναπτυξιακή διαδικασία οδηγεί σε μεταβολές στην κατανομή των πόρων και του πλούτου που με τη σειρά τους οδηγούν αναπόφευκτα στην προσαρμογή της φορολογικής πολιτικής.

Ένας λοιπόν από τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν τη φορολογική πολιτική μιας χώρας είναι το επίπεδο οικονομικής της ανάπτυξης, καθώς κατά τη διάρκεια της αναπτυξιακής διαδικασίας συντελούνται οικονομικές, κοινωνικές, διοικητικές ή άλλες μεταβολές, οι οποίες επηρεάζουν τη διάρθρωση του φορολογικού συστήματος. Ειδικότερα, η ανάπτυξη συνεπάγεται μεταβολή της φορολογικής βάσης γεγονός που επηρεάζει άμεσα το φορολογικό σύστημα και αλλαγή των στόχων της φορολογικής πολιτικής.

Για να γίνει ευκολότερα κατανοητό πως το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας επηρεάζει το σχεδιασμό και την εφαρμογή της φορολογικής πολιτικής θα παρατεθεί ένα ακραίο παράδειγμα μιας χώρας η οποία βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο ανάπτυξης όπως αυτό αναλύεται από τον Ν. Τάτσο (2012). Στο στάδιο της πρώιμης ανάπτυξης κυριαρχεί ο πρωτογενής τομέας και οι συναλλαγές πραγματοποιούνται με αντιπραγματισμό. Τα εισοδήματα κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα, εισάγοντας τους πρώτους περιορισμούς στο σχεδιασμό του φορολογικού συστήματος. Έτσι οι κύριοι φόροι είναι αυτοί που επιβάλλονται στη γη και οι φόροι σε είδος. Πέραν του πρωτογενούς τομέα υπάρχει και ο τομέας της μεταποίησης που αποτελείται από μικρές βιομηχανίες οι οποίες παρουσιάζουν χαμηλά κέρδη περιορίζοντας τη φορολογική βάση σε λίγα παραγόμενα προϊόντα.

Έτσι, οι οικονομικές συνθήκες της πρώιμης περιόδου περιορίζουν την άσκηση φορολογικής πολιτικής καθιστώντας αδύνατη την επιβολή όλων των γνωστών σήμερα κατηγοριών φόρων. Ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων επιβάλλεται χωριστά σε κάθε πηγή εισοδήματος και όχι στο συνολικό εισόδημα περιορίζοντας τη προοδευτικότητα του φόρου και τις διανεμητικές του επιδράσεις. Γίνεται προσπάθεια για αποτελεσματική επιβολή φόρων μέσω της φορολόγησης των μισθωτών (κυρίως

δημοσίων υπαλλήλων). Ο φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων επιβάλλεται με τεκμαρτό τρόπο, καθώς η έλλειψη σύγχρονων λογιστικών εργαλείων δεν επιτρέπει τον υπολογισμό των φορολογητέων τους κερδών, μετατρέποντας τον φόρο αυτό σε φόρο επί των πωλήσεων. Επιπλέον, η έλλειψη ελέγχων έχει ως αποτέλεσμα την αυξημένη τάση για φοροδιαφυγή, κάνοντας το φορολογικό σύστημα να χάνει το δίκαιο χαρακτήρα του. Βάσει όλων των προαναφερθέντων, σε μια πρώιμη ανάπτυξης οικονομία οι έμμεσοι φόροι θεωρούνται περισσότερο προσοδοφόροι συγκριτικά με τους άμεσους φόρους.

Ενώ αναπτύσσεται η οικονομία, εκσυγχρονίζεται το φορολογικό σύστημα και μειώνεται το διαχειριστικό κόστος. Η συγκέντρωση της απασχόλησης σε μεγάλες βιομηχανικές εγκαταστάσεις και η μείωση της συμμετοχής του πρωτογενούς τομέα στην οικονομία κάνουν περισσότερο εφικτή τη φορολογία εισοδήματος. Επιπλέον, η υιοθέτηση σύγχρονων λογιστικών μεθόδων διευκολύνουν την επιβολή φόρου στα κέρδη των επιχειρήσεων. Παρατηρείται λοιπόν, αύξηση της δυνατότητας επιβολής άμεσων και έμμεσων φόρων και μέσω αυτών των μεταβολών προσδίδεται μεγαλύτερη ευελιξία στη λειτουργία της φορολογικής πολιτικής. Δυστυχώς διαπιστώνεται πως την εξέλιξη της οικονομίας δεν ακολουθεί ο εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών των φορολογικών αρχών δυσχεραίνοντας την αποτελεσματικότητα των πραγματοποιηθέντων ελέγχων. Το παράδειγμα λοιπόν της πρώιμης οικονομίας δείχνει πως το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης μεταβάλλει τη δομή και τα χαρακτηριστικά του φορολογικού συστήματος.

Επανερχόμενοι στη σημερινή εποχή διαπιστώνουμε την επίδραση της οικονομικής ανάπτυξης στη φορολογική πολιτική της χώρας μας από την έναρξη της κρίσης έως σήμερα. Η καθίζηση της ελληνικής οικονομίας με όλες τις συνέπειες της⁷ και η επίδραση αυτών των συνεπειών στα φορολογικά έσοδα του κράτους σε συνδυασμό με την ανάγκη εύρεσης πόρων για την κάλυψη των δημοσίων δαπανών και την εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους, οδήγησαν σε πληθώρα αλλαγών του φορολογικού συστήματος τη τελευταία δεκαετία. Καταλήγουμε έτσι στο γενικότερο συμπέρασμα πως το φορολογικό σύστημα σαν ζωντανός οργανισμός βρίσκεται σε μια αέναη προσαρμογή στις οικονομικές συνθήκες που επικρατούν ανά περίοδο.

---

⁷ Η αύξηση της ανεργίας, η μείωση μισθών και των συντάξεων, η αύξηση των φορολογικών συντελεστών και οι συνεχείς μεταβολές της φορολογικής νομοθεσίας, η οικονομική μετανάστευση και ειδικότερα η μετανάστευση νέων επιστημόνων, η αύξηση του κόστους ζωής, το κλείσιμο χιλιάδων επιχειρήσεων έχουν ως αποτέλεσμα την μείωση των κρατικών δαπανών και την μείωση των φορολογικών εσόδων του κράτους.

1.7 Η αναπτυξιακή πολιτική της Ελλάδος το 2017

Το κείμενο της ΕΑΣ 2021 αποτυπώνει τις κατευθυντήριες γραμμές της Κυβέρνησης εν έτει 2017, προκειμένου να επιτευχθεί σταθεροποίηση της οικονομίας και έξοδος από την κρίση στηριζόμενη στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Στόχοι του προγράμματος είναι η ενίσχυση της απασχόλησης μέσω της δημιουργίας νέων βιώσιμων θέσεων εργασίας, η αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας, η ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων - οντοτήτων που αποτελούν την πλειοψηφία των επιχειρήσεων στην Ελλάδα - και η υιοθέτηση πρόσθετων μέτρων για την αντιμετώπιση των κόκκινων δανείων. Επιπλέον, το πρόγραμμα στοχεύει στην ενδυνάμωση της οικονομίας μέσω σύμπραξης του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα και της ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Αναλύοντας τα βασικά μεγέθη και χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας, τίθενται οι βασικοί στόχοι για τη δημιουργία μιας νέας βιώσιμης οικονομίας. Μέσω της επισκόπησης των αιτιών που οδήγησαν στην οικονομική κρίση αναφέρονται μέτρα και πολιτικές που πρέπει να λάβει και να εφαρμόσει τόσο το κράτος ως σύνολο, όσο και κάθε υπουργείο μεμονωμένα, με στόχο την ενδυνάμωση και την ανάπτυξη της οικονομίας.

1.7.1 Η κρίση στα χρόνια των μνημονίων

Η κρίση που βιώνει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια και η οποία έχει βαρύτερες συνέπειες για τη χώρα γενικότερα αλλά και για τον κάθε πολίτη ειδικότερα, δεν χαρακτηρίζεται μόνο ως κρίση χρέους αλλά και ως κρίση ρευστότητας και φερεγγυότητας.

Το 2008 η κατάρρευση της αγοράς ακινήτων στις ΗΠΑ και η κρίση που προέκυψε μετά τη χρεοκοπία της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers είχαν ως αποτέλεσμα την πτώση των πραγματικών τιμών των περιουσιακών στοιχείων και τη μη εξυπηρέτηση μεγάλο μέρους των δανείων που είχαν χορηγηθεί για την αγορά ακινήτων, γεγονός που επηρέασαν συγχρόνως το αμερικανικό χρηματιστήριο. Η κρίση αυτή επηρέασε όλο τον πλανήτη συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας με αποτέλεσμα τη μείωση της εγχώριας ζήτησης, τη μείωση της παραγωγής, μείωση του ΑΕΠ και την αύξηση της ανεργίας.

Πιο συγκεκριμένα - για την Ελλάδα - πριν το 2000 τα σχετικά μικρά

ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών καλύπτονταν με κοινοτικούς πόρους. Από το 2000 και μετά και ιδιαίτερα το 2008 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ανήλθε σε 14,5% του ΑΕΠ ένα αρκετά υψηλό ποσοστό συγκριτικά με το έλλειμμα της ΕΕ⁸ (2,1% του ΑΕΠ) το αντίστοιχο έτος. Επίσης, αυξητική τάση παρουσίαζε το κόστος εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους (15,2% ΑΕΠ το 2009). Το πρωτογενές πλεόνασμα μετά την αφαίρεση των τόκων μετατρέποταν σε πρωτογενές έλλειμμα (10,2% ΑΕΠ το 2009).

Έτσι το 2008 με την έναρξη της κρίσης η εύρεση κεφαλαίων από τις αγορές κατέστη δύσκολη και κρίθηκε αναγκαία η εύρεση μια νέας πηγής χρηματοδότησης καθώς η χώρα αδυνατούσε να εκδώσει ομόλογα σε «λογική» τιμή. Η νέα πηγή καλείτο «Τρόικα» (πλέον «Θεσμοί») και αποτελείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Κομισιόν), την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Ο ρόλος του συγκεκριμένου ευρωπαϊκού οργάνου είναι να παρέχει τα αναγκαία κεφάλαια στη χώρα ώστε να δύναται να ανταποκριθεί στις χρηματοδοτικές της ανάγκες και να αποφύγει τη χρεοκοπία. Ως αντάλλαγμα η υπό επιτήρηση χώρα υιοθετεί διάφορες μεταρρυθμίσεις και προχωρά με στόχο την νέα εισχώρηση της στις διεθνείς αγορές. Η προσαρμογή αυτή κρίνεται ιδιαίτερα δύσκολη και επώδυνη για το λαό. Με άλλα λόγια, το 2008 υιοθετήθηκε ένα πρόγραμμα δημοσιονομικής επέκτασης προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι συνέπειες της κρίσης. Παρά ταύτα λόγω της μη ορθής και συνετής δημοσιονομικής διαχείρισης τα προ κρίσης χρόνια βρέθηκε με έναν αρκετά υψηλό λόγο δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ. Το πολύ υψηλό δημόσιο χρέος σε συνδυασμό με τα δημοσιονομικά μέτρα οδήγησε στη μείωση των φορολογικών εσόδων, στην περαιτέρω αύξηση του δημοσίου χρέους, στην οικονομική συρρίκνωση και στον εκτοπισμό της χώρας από τις διεθνείς αγορές, κάνοντας πλέον απαραίτητη ανάγκη την εύρεση χρηματοδοτικής στήριξης.

Ως συνέπεια όλων των προαναφερθέντων γεγονότων η χώρα κατέληξε το 2009 να βρίσκεται σε κατάσταση «διδύμων ελλειμμάτων», δηλαδή έλλειμμα τόσο στα δημοσιονομικά, όσο και στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών με το δημόσιο χρέος της να ανέρχεται στο 127% του ΑΕΠ το 2009. Το 2010 η Ελλάδα μη όντας σε θέση να αναζητήσει χρηματοδότες στις διεθνείς αγορές υπέγραψε το πρώτο Μνημόνιο⁹ (3 Μαΐου 2010), το οποίο παρείχε βραχυπρόθεσμα δάνεια με υψηλό

---

⁸ Πηγή: Eurostat

⁹ Νόμος 3845/2010: Μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη-μέλη της Ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΦΕΚ Α' 65/06.5.2010).

επιτόκιο, καθώς θεωρήθηκε πως το πρόβλημα που αντιμετώπιζε η χώρα ήταν πρόβλημα ρευστότητας (liquidity). Η συμφωνία αυτή είχε μήκος 2,4 έτη και κατά την διάρκεια της το συνολικό ύψος των πρόσθετων μέτρων ανήλθε σε 40,6 δις ευρώ, δηλαδή 16,9 δις ετησίως.

Το δεύτερο¹⁰ (12 Φεβρουάριου 2012) και το τρίτο Μνημόνιο¹¹ (14 Αυγούστου 2015) υπεγράφησαν με σκοπό να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα φερεγγυότητας (solvency) της Ελλάδας για αυτό το λόγο το δεύτερο συνοδευόταν από αναδιάρθρωση του χρέους και το τρίτο από υποσχέσεις για ελάφρυνση αυτού¹². Το δεύτερο Μνημόνιο διάρκειας 2,6 ετών συνοδευόταν από μέτρα ύψους 25,2 δις (9,7 δις ετησίως). Στη διάρκεια του πρώτου και του δεύτερου Μνημονίου δεν υπήρξε καμία συμφωνία για ελάφρυνση του χρέους, ούτε για πρωτογενή πλεονάσμα που θα έπρεπε να πετύχει η ελληνική Κυβέρνηση. Το τρίτο πρόγραμμα που υπεγράφει και βρίσκεται σε εξέλιξη μέχρι σήμερα είναι χρονικής διάρκειας 3,5 ετών και τα πρόσθετα μέτρα κατά το χρόνο εφαρμογής του ανέρχονται σε 10 δις (2,9 δις σε ετήσια βάση). Στο κείμενο του ορίζονται τα πρωτογενή πλεονάσματα¹³ – στόχοι που πρέπει να επιτύχει η χώρα προκειμένου να αποφύγει την υιοθέτηση πρόσθετων επιβαρυντικών μέτρων¹⁴. Συγκεντρωτικά στην Ελλάδα παρασχέθηκε ποσό συνολικού ύψους 300 δις ευρώ.

Το καλοκαίρι του 2015 επιπλέον αναστάτωση στην οικονομία της χώρας προκάλεσε το πραγματοποιηθέν δημοψήφισμα συνεπεία του οποίου καταγράφηκε μεγάλη φυγή καταθέσεων από τις τράπεζες. Για την αντιμετώπιση της εκροής καταθέσεων εφαρμόστηκαν μέτρα περιορισμού στην κίνηση κεφαλαίων (capital controls) γεγονός που ενέτεινε την αβεβαιότητα των πολιτών και είχε αρνητικό

---

¹⁰ Νόμος 4046: Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας» (ΦΕΚ Α' 28 14-2-2012).

¹¹ Ν.4336/15: Συνταξιοδοτικές διατάξεις Κύρωση του Σχεδίου Σύμβασης Οικονομικής Ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της Συμφωνίας Χρηματοδότησης. (ΦΕΚ 94 Α/14-08-2015).

¹² «Κούρεμα» του δημοσίου χρέους πραγματοποιήθηκε μέσω της διαδικασίας Private Sector Involvement (PSI), το 2012, με όφελος 51,2 δισεκατομμύρια χωρίς όμως ουσιαστικό αποτέλεσμα για την οικονομία.

¹³ Τα πλεονάσματα για την τριετία 2015-2018 ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι τα εξής: -0,25% (2015), 0,5% (2016), 1,75% (2017), 3,5% (2018).

¹⁴ Αν δεν επιτευχθεί ο στόχος του πρωτογενούς πλεονάσματος 3,5% θα ενεργοποιηθούν νέα μέτρα 3,6 δις ευρώ που θα περιλαμβάνουν μείωση του αφορολογήτου στα 5.681 ευρώ και περικοπές συντάξεων έως 18% με εφαρμογή από την πρώτη Ιανουαρίου 2019.

αντίκτυπο στην οικονομική δραστηριότητα της χώρας.

Εκτός της Ελλάδας την κρίση βίωσαν ή βιώνουν ακόμα και άλλες χώρες της ΕΕ, όπως η Κύπρος, η Ιρλανδία, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ιταλία σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Όμως, το τρομερά υψηλό δημόσιο έλλειμμα, η αύξηση των φόρων σε συνδυασμό με τη φορολογική και πολιτική αστάθεια, η εκτίναξη της ανεργίας, η μείωση των δημόσιων δαπανών, η φτώχεια, η μετανάστευση, η κοινωνική αναταραχή, οι διαρθρωτικές αλλαγές που έχουν επέλθει μετά την υιοθέτηση των προγραμμάτων προσαρμογής και η όχι σημαντική οικονομική εξυγίανση από τις μέχρι σήμερα μεταρρυθμίσεις, έχουν δημιουργήσει την εντύπωση πως η χρόνια ύφεση δεν θα αντιμετωπιστεί βραχυπρόθεσμα και ίσως ούτε μακροχρόνια. Ορισμένοι πολίτες βλέπουν πλέον απαισιόδοξα την πιθανότητα εξόδου της χώρας από την κρίση και αναρωτιούνται εάν έχουμε μπει σε ένα φαύλο κύκλο δανεισμού και συνεχούς διόγκωσης του χρέους.

Στο πίνακα και τα γραφήματα που ακολουθούν παρουσιάζεται η εξέλιξη σημαντικών μεγεθών της οικονομίας για την περίοδο κρίσης 2008-2016. Αναλυτικότερα στον Πίνακα 4 απεικονίζεται η εξέλιξη του δημοσίου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ. Αύξηση του χρέους παρουσιάζεται καθ' όλη τη διάρκεια των εννέα ετών ως απόρροια της παγκόσμιας κρίσης που ξέσπασε το 2008 και της εξέλιξης αυτής σε ευρωπαϊκή κρίση. Το 2012 το ποσό του χρέους μειώνεται λόγω του «κουρέματος» αυτού από το PSI και το 2015 παρατηρείται μια βελτίωση των οικονομικών μεγεθών της ΕΕ, ανάπτυξη όμως η οποία χαρακτηρίζεται «αναιμική».

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (γράφημα 5) παραμένει ελλειμματικό την περίοδο 2008-2016. Παρόλα αυτά το έλλειμμα μειώνεται κάθε έτος σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Σύμφωνα με στοιχεία της ΤτΕ η βελτίωση αυτή οφείλεται στη βελτίωση του ισοζυγίου αγαθών, του ισοζυγίου πρωτογενούς εισοδήματος, του ισοζυγίου κεφαλαίων. Μικρές αυξομειώσεις παρατηρούνται στο ισοζύγιο υπηρεσιών, ενώ το ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών βελτιώνεται συνεχώς με εξαίρεση το 2016 όπου παρατηρείται έλλειμμα (-836,2 χιλιάδες ευρώ). Τέλος, το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυξάνεται ξανά το 2016, λόγω του γεγονότος ότι όλες οι εισπράξεις των επιμέρους ισοζυγίων - με εξαίρεση του ισοζυγίου κεφαλαίων και του ισοζυγίου υπηρεσιών - είναι μικρότερες από τις αντίστοιχες πληρωμές με αποτέλεσμα τα ισοζύγια να εμφανίζουν αρνητικά αποτελέσματα.

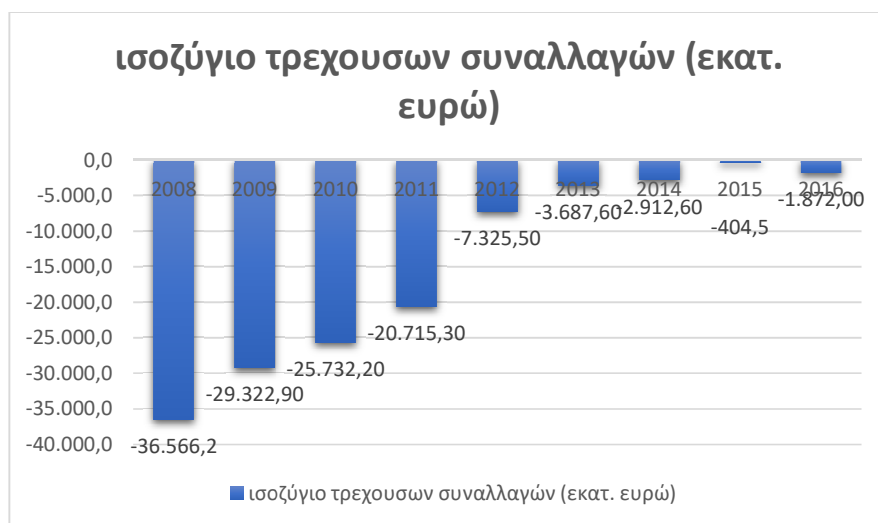
Από το έτος 2010 και μετά και με αποκορύφωμα το έτος 2014, τόσο το πρωτογενές, όσο και το δημοσιονομικό ισοζύγιο παρουσιάζουν έλλειμμα. Από τα έτη

2014 και επόμενα καταγράφεται βελτίωση των συγκεκριμένων οικονομικών μεγεθών, παρουσιάζοντας ακόμα και πλεόνασμα. Τα θετικά αποτελέσματα βασίζονται στην ορθή δημοσιονομική πολιτική σε συνδυασμό με τα μέτρα δημοσιονομικής εξυγίανσης που έχουν ληφθεί και στις δεσμευτικές ανώτατες δαπάνες του κράτους, όπως αυτές ορίζονται στο Μεσοπρόθεσμο Δημοσιονομικό Πλαίσιο (Ετήσια Έκθεση Υπουργείου Οικονομικών για το έτος 2016).

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Δημόσιο Χρέος (εκ. €)	265.000	301.000	330.372	356.003	305.096	320.511	319.729	311.673	314.897
Δημόσιο Χρέος (% του ΑΕΠ)	109%	127%	146,2%	172%	156,9%	177,4%	179%	176,8%	180,8%

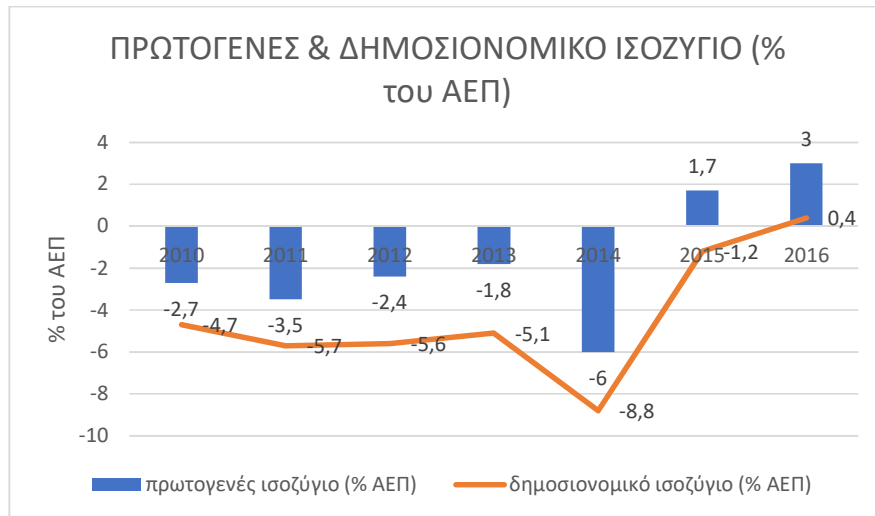
Πηγή: Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους (ΟΔΔΗΧ)

Πίνακας 4: Η εξέλιξη του δημόσιου χρέους

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Ετήσια στοιχεία ισοζυγίου πληρωμών

Γράφημα 5: Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (εκατ. ευρώ)

Πηγή: Ετήσια Έκθεση Υπουργείου Οικονομικών για το 2016

Γράφημα 6: Πρωτογενές και Δημοσιονομικό Ισοζύγιο (% του ΑΕΠ)

1.7.2 Οι πυλώνες και οι κεντρικοί στόχοι για την αναπτυξιακή στρατηγική 2021

Στις μέρες μας τα οικονομικά και κοινωνικοπολιτικά προβλήματα είναι οξυμένα και η επίλυση τους απαιτεί διαρθρωτικές αλλαγές. Η πτώση του ΑΕΠ, το σημαντικό υψηλό ποσοστό ανεργίας -και το τρομακτικά υψηλό ποσοστό ανεργίας των νέων-, οι συχνές μειώσεις μισθών και συντάξεων, το κλείσιμο ή η μετανάστευση χιλιάδων επιχειρήσεων, η απαξίωση της ακίνητης περιουσίας, η πολιτική και φορολογική αστάθεια των τελευταίων ετών, η μείωση των καταθέσεων και η μείωση των κρατικών δαπανών σε σημαντικούς τομείς (υγεία, εκπαίδευση), αποτελούν ένα μικρό δείγμα των δυσκολιών που πρέπει να αντιμετωπίσει η εκάστοτε Κυβέρνηση.

Στα πλαίσια του προγράμματος 'Εθνική Αναπτυξιακή Στρατηγική 2021. Παραγωγική ανασυγκρότηση για μια δίκαιη και βιώσιμη ανάπτυξη' και μετά από μελέτη, κατανόηση και υιοθέτηση από αυτό των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας, όπως η γεωπολιτική της θέση, ο πλούσιος πολιτισμός της και το εύκρατο μεσογειακό της κλίμα, παρουσιάζονται οι τέσσερις κεντρικοί πυλώνες του νέου αναπτυξιακού προτύπου της χώρας.

- Ο πρώτος πυλώνας αφορά την παραγωγή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών υψηλής προστιθέμενης αξίας και έντασης γνώσης (παραγωγή γενόσημων φαρμάκων, ιατρικός τουρισμός κ.α.) τα οποία θα προέρχονται από

νέες καινοτόμες διαδικασίες παραγωγής, θα αφορούν διεθνώς εμπορεύσιμα και υψηλής προστιθέμενης αξίας προϊόντα και υπηρεσίες και θα στοχεύουν στην μείωση της ανεργίας του νέου εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού παρέχοντας νέες θέσεις εργασίας.

- Η ενίσχυση της εξωστρέφειας των ελληνικών επιχειρήσεων προκειμένου να αντιμετωπιστεί το διαχρονικά ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο και η προβληματική εγχώρια ζήτηση εξαιτίας της κρίσης, αποτελεί το δεύτερο πυλώνα. Η εξωστρέφεια μπορεί να επιτευχθεί μέσω της ενίσχυσης των υπαρχουσών υπηρεσιών της δημόσιας διοίκησης, όπως είναι η Γενική Γραμματεία Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων, τόσο αυτοτελώς, όσο και με συνεργασία μεταξύ περισσότερων δημοσίων φορέων ή ακόμα και σε συνεργασία με φορείς της ιδιωτικής οικονομίας (επιμελητήρια, σύνδεσμοι κ.α.). Επίσης, θετικό θα είναι να υπάρξουν και διακρατικές οικονομικές συνεργασίες όχι μόνο με χώρες εντός ΕΕ αλλά και εκτός ένωσης, καθώς και με χώρες που παρουσιάζουν δραστήρια ανάπτυξη, όπως οι BRICS (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία Κίνα, Νότια Αφρική).
- Υποστηρίζοντας πως οι παλαιότερες πολιτικές στόχευαν στην αύξηση του ΑΕΠ μέσω της ενδυνάμωσης της εγχώριας καταναλωτικής ζήτησης (εισαγωγές), ο τρίτος πυλώνας στοχεύει στην ισχυροποίηση του εγχώριου παραγωγικού δυναμικού, εντός των πλαισίων των υφιστάμενων κανόνων της ΕΕ, και στην αύξηση των εξαγωγών.
- Ο τέταρτος πυλώνας αποσκοπεί στην μετατροπή του πολύ μικρού μεγέθους των ελληνικών επιχειρήσεων από μειονέκτημα σε πλεονέκτημα. Η αλλαγή αυτού του χαρακτηριστικού σε θετικό γνώρισμα θα επιτευχθεί μέσω της συνεργασίας των επιχειρήσεων με δημιουργία εσωτερικών αλυσίδων αξίας και συστάδων επιχειρήσεων (clusters), ώστε να επιτευχθεί η είσοδος τους στις διεθνείς αγορές.

Δεδομένου ότι η Ελλάδα μπαίνει στο ένατο έτος συνεχούς κρίσης, με την ΕΑΣ 2021 τίθενται οι κεντρικοί στόχοι για να τερματιστεί ο φαύλος αυτός κύκλος. Οι έντεκα στόχοι που αναφέρονται στο πρόγραμμα είναι οι ακόλουθοι:

- 1) **Σταθεροποίηση της ελληνικής οικονομίας.** Ο στόχος θα πραγματοποιηθεί όταν οι ρυθμοί ανάπτυξης θα είναι τέτοιου μεγέθους, ώστε μετά την αφαίρεση των δανειακών υποχρεώσεων το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ θα

παρουσιάσει σημάδια έστω και μικρής αύξησης. Χωρίς να είναι εκ των προτέρων γνωστός ο χρόνος επίτευξης της σταθεροποίησης της οικονομίας προβλέπεται ανάκτηση του 25% του μειωμένου ΑΕΠ και 50% των χαμένων μισθών και συντάξεων.

- 2) **Μείωση ανεργίας με ταυτόχρονη εξασφάλιση συνθηκών πλήρους απασχόλησης.** Η ανάπτυξη της οικονομίας δεν θα επέλθει αν δεν μειωθεί το πολύ υψηλό ποσοστό ανεργίας. Το φαινόμενο αυτό δυσκολεύει την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους καθώς μειώνονται τα υποκείμενα του φόρου και το φορολογικό βάρος συγκεντρώνεται, επιμερίζεται και επιβαρύνει τους εναπομείναντες φορολογούμενους πολίτες. Η ανεργία συνδέεται επίσης με την μετανάστευση των νέων (brain drain) στερώντας από τη χώρα αναπτυξιακές δυνατότητες εφόσον χάνει μορφωμένο πληθυσμό, ο οποίος θα την αναβάθμιζε στο διεθνή καταμερισμό της εργασίας.
- 3) **Ενίσχυση της πολιτικής προσέλκυσης επενδύσεων και ταυτόχρονη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.** Στόχος είναι η βελτίωση του νομοθετικού περιβάλλοντος προκειμένου να προσελκύσει ΑΞΕ που αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες ενίσχυσης της οικονομίας όπως αναλύεται και στη συνέχεια, αλλά και να ενισχύσει τους τομείς στους οποίους η χώρα διαθέτει συγκριτικό πλεονέκτημα (π.χ. τουρισμός). Επίσης, το πρόγραμμα αποβλέπει στην ενδυνάμωση των επιχειρήσεων μέσω της καινοτομίας και της εξωστρέφειας.
- 4) **Αναδιάρθρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος.** Η ενίσχυση του τραπεζικού τομέα αποτελεί βασικό εργαλείο για την έξοδο από την κρίση. Αναγκαία κρίνεται η εύρεση ενός τρόπου επίλυσης των προβλημάτων που προκύπτουν από την ύπαρξη πληθώρας μη εξυπηρετούμενων δανείων. Κρίσιμη κρίνεται επιπλέον η επιστροφή χρηματικών ποσών που έχουν απομακρυνθεί από το τραπεζικό σύστημα.
- 5) **Μεταρρυθμίσεις στη Δημόσια Διοίκηση.** Απαραίτητες κρίνονται διαρθρωτικές αλλαγές που πρέπει να πραγματοποιηθούν στη Δημόσια Διοίκηση και στοχεύουν στην αντικειμενική αξιολόγηση του προσωπικού και στην εξέλιξη του βάσει κριτηρίων, παρέχοντας κίνητρα στους υπαλλήλους για αποτελεσματική παροχή υπηρεσιών προς την υπηρεσία τους αλλά και προς το συναλλασσόμενο κοινό. Σχετικός στόχος είναι και η ψηφιοποίηση της Δημόσιας Διοίκησης για την καταπολέμηση της γραφειοκρατίας.

- 6) **Μείωση κοινωνικών και περιφερειακών ανισοτήτων.** Οι κοινωνικές και περιφερειακές ανισότητες (διαφορές στα εισοδήματα, στην απασχόληση κ.α.) αποτελούσαν προβλήματα της χώρας ακόμα και στα προ κρίσης χρόνια. Τα προβλήματα αυτά διογκώθηκαν ακόμη περισσότερο στα έτη της κρίσης. Η αναπτυξιακή στρατηγική, αποσκοπεί στη μεσοπρόθεσμη μείωση τέτοιου είδους ανισοτήτων , ώστε να μειωθεί η μεταναστευτική κίνηση που προκαλούν.
- 7) **Μείωση εκροής των υψηλής κατάρτισης εργαζομένων (brain drain).** Παρά το γεγονός ότι για τη μετανάστευση νέων επιστημόνων από την Ελλάδα προς άλλες χώρες του εξωτερικού γίνεται λόγος και στον δεύτερο στόχο του προγράμματος (μείωση της ανεργίας), η ανάγκη μείωσης αυτής της εκροής αναφέρεται ξανά και ως έβδομος στόχος. Η διπλή αυτή αναφορά παρουσιάζει την σπουδαιότητα του γεγονότος και την πολιτική βούληση για δημιουργία κινήτρων επιδιώκοντας ελάττωση των σχετικών ποσοστών.
- 8) **Αναστροφή της πληθυσμιακής γήρανσης και της υπογεννητικότητας.** Προβλέπεται η παροχή κινήτρων για ενίσχυση της μητρότητας. Η γήρανση του πληθυσμού σε συνδυασμό με τη μείωση των γεννήσεων επηρεάζει σταδιακά τη δημοσιονομική ισορροπία, καθώς αυξάνονται οι συνταξιούχοι, ενώ μειώνονται συγχρόνως οι εργαζόμενοι και ως επακόλουθο αυτού του γεγονότος ελαττώνονται οι εισφορές που καταβάλλονται στα δημόσια ταμεία. Λύση του προβλήματος προσπαθεί να επιτευχθεί μέσω της μεγέθυνσης της φορολογικής βάσης και της αύξησης της φορολογίας εξαντλώντας οικονομικά τους πολίτες.
- 9) **Εξασφάλιση ενός βασικού εισοδήματος για κάθε κάτοικο της χώρας.** Στόχο αποτελεί η παροχή σε κάθε πολίτη ενός στοιχειώδους εισοδήματος που θα του παρέχει τη δυνατότητα να ζει αξιοπρεπώς πέραν του αν εργάζεται. Αυτό αποτελεί ένα μέτρο που χρήζει σημαντικής μελέτης. Θα πρέπει να γνωστοποιηθεί στο κοινό η πηγή προέλευσης αυτού του χρηματικού ποσού και να αξιολογηθεί αν θα ισχύει η αρχή της αναλογικότητας κατά την εφαρμογή του μέτρου.
- 10) **Ανάπτυξη ενός «τρίτου» τομέα συνεταιριστικού μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα.** Ο δέκατος στόχος κάνει λόγο για τη δημιουργία ενός πρόσθετου τομέα που θα δημιουργηθεί από τη σύμπραξη του δημοσίου και

του ιδιωτικού τομέα που θα συμβάλλει επιπλέον και στην απασχόληση και θα πλησιάσει τον ευρωπαϊκό μέσο όρο στον τομέα της οικονομίας.

11) **Οικολογικός επανασχεδιασμός της ανάπτυξης.** Ο τελευταίος στόχος του προγράμματος έχει μακροπρόθεσμο χαρακτήρα και αναφέρεται στην αειφόρο ανάπτυξη. Παρουσιάζει μέτρα τα οποία πρέπει να εφαρμοστούν, όπως η «Κυκλική Οικονομία¹⁵», ο ανασχεδιασμός διαδικασιών και προϊόντων, η ανακύκλωση των υλικών, έτσι ώστε να μειωθεί η σπατάλη πολύτιμων πόρων, να περιοριστούν οι εισαγόμενες πρώτες ύλες και να επιτευχθεί η βιώσιμη ανάπτυξη.

1.7.3 Σενάρια ανάπτυξης

Σε κείμενο της Κυβέρνησης με τίτλο «Εθνική Αναπτυξιακή Στρατηγική 2021» στο οποίο αναλύονται οι δράσεις όλων των υπουργείων με στόχο τη δίκαιη και βιώσιμη ανάπτυξη, παρουσιάζονται τρία διαφορετικά σενάρια μέσω της υλοποίησης των οποίων θα επιτευχθεί σταδιακή μείωση της ανεργίας και αύξηση του ΑΕΠ μέχρι το έτος 2021. Πιο συγκεκριμένα, αναπτύσσονται: το σενάριο βάσης, το σενάριο αύξησης των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων και το σενάριο Εγγυημένης Απασχόλησης.

1.7.3.1 Το σενάριο βάσης

Το ΜΠΔΣ 2017-2021 όπως διαμορφώθηκε μετά την ολοκλήρωση της δεύτερης αξιολόγησης θεωρείται ως το «Σενάριο Βάσης» περιλαμβάνοντας ένα πλέγμα δράσεων που συνδέονται με την επίτευξη των στόχων της «Εθνικής Αναπτυξιακής Στρατηγικής 2021», όπως ενίσχυση της απασχόλησης, χρηματοδότηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, εξυπηρέτηση των κόκκινων δανείων, σύμπραξη ιδιωτικού και δημοσίου τομέα, αξιοποίηση της δημόσιας ακίνητης περιουσίας και πρόωθηση της κοινωνικής συνοχής.

Παρά ταύτα, ακόμα και εάν υλοποιηθούν όλες οι μεταρρυθμίσεις της εν λόγω υπόθεσης, το ποσοστό ανεργίας δεν θα ανέλθει σε ικανοποιητικά για τις ελληνικές

---

¹⁵ Οι Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που αφορούν την «Κυκλική Οικονομία» αναφέρονται σε ένα νέο παραγωγικό και καταναλωτικό μοντέλο που επιτρέπει τη χρήση των υλικών για πολύ μεγαλύτερο διάστημα με παράλληλη ελαχιστοποίηση της χρήσης φυσικών πόρων.

αρχές επίπεδα. Σύμφωνα με προβλέψεις, το ποσοστό ανεργίας θα συνεχίσει να κυμαίνεται σταθερά σε ποσοστά άνω του 20% και ως το 2021 δύναται να είναι μόνο μια με δύο μονάδες κάτω από το προαναφερθέν ποσοστό. Επομένως, είναι απαραίτητη η υλοποίηση πρόσθετων στοχευμένων πολιτικών για να επιτευχθεί ο στόχος μείωσης της ανεργίας στο επίπεδο του ευρωπαϊκού μέσου όρου.

Πάντως, τα μεγέθη αυτά αποτελούν προβλέψεις εμπεριέχοντας κάποιο ποσοστό αβεβαιότητας ιδιαίτερα λόγω της τρέχουσας δεινής οικονομικής κατάστασης και της τυχόν καθυστέρησης ολοκλήρωσης της τρίτης αξιολόγησης. Στην επόμενη υποενότητα, αναπτύσσονται δύο πρόσθετα εναλλακτικά σενάρια ανάπτυξης που μπορούν να οδηγήσουν στη μείωση της ανεργίας σε επίπεδα ευρωπαϊκού μέσου όρου και στην αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Το πρώτο στοχεύει σε αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων κατά 4,2 δις ευρώ τονώνοντας την οικονομία πέραν του σεναρίου βάσης και προσφέροντας της ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ από 2,4% ετησίως έως 3% το 2021. Με την δεύτερη υπόθεση επιδιώκεται επιπρόσθετη μείωση της ανεργίας.

1.7.3.2 Το σενάριο αύξησης της εισροής των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων

Οι εισροές των άμεσων ξένων επενδύσεων αποτελούν ένα εκ των σημαντικών για την ενίσχυση της οικονομίας και την επίτευξη ικανοποιητικών ρυθμών ανάπτυξης βοηθημάτων, επιδρώντας θετικά στο τομέα της απασχόλησης και της είσπραξης φορολογικών εσόδων. Στόχος του σεναρίου αύξησης της εισροής των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων είναι η μεγέθυνση τέτοιου είδους επενδυτικών εισροών. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος απαιτείται ένα σταθερό οικονομικό και φορολογικό περιβάλλον, μείωση των συντελεστών φορολόγησης και του εργασιακού κόστους, βελτίωση της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας, ανθρώπινο δυναμικό με ποιοτική εκπαίδευση και τεχνολογικές γνώσεις κ.α., παράγοντες που μπορούν να συμβάλλουν στην προσέλκυση των ΑΞΕ προσεγγίζοντας ακόμα και επίπεδα προ κρίσης.

Σκοπός της Κυβέρνησης μέσω αυτού του σεναρίου είναι η αύξηση της εισροής ΑΞΕ προκειμένου να χρηματοδοτηθούν νέες επιχειρήσεις με καινοτόμες ιδέες και να επιτευχθεί γενικότερη οικονομική ανάπτυξη, μέσω μεταφοράς από τη ξένη στην εγχώρια αγορά υλικών και άυλων παραγωγικών πόρων (know how, marketing, μετοχικό κεφάλαιο, πρώτες και ενδιάμεσες ύλες, ποιοτικός έλεγχος).

Επιπλέον, θα πραγματοποιηθεί μείωση της ανεργίας μέσω της δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης.

Για την υλοποίηση του εναλλακτικού σεναρίου γίνονται δεκτές τέσσερις υποθέσεις, στοχεύοντας σε εισροή 4,2% δις ευρώ (τη περίοδο 2017-2021) επιπλέον αυτών που εκτιμάται πως θα προκύψουν από το σενάριο βάσης. Πρώτον, ίδιες με τις εκτιμήσεις του ΜΠΔΣ παραμένουν οι εκτιμήσεις για το σύνολο του πληθυσμού, το εργατικό δυναμικό και τον πληθυσμό σε εργάσιμη ηλικία. Δεύτερον, αμετάβλητη συγκριτικά με το ΜΠΔΣ μένει και η απασχόληση στο δημόσιο τομέα. Επιπλέον, όμοια με τα επίπεδα του ΜΠΔΣ μένει για το έτος 2017 η αυξητική τάση της απασχόλησης, ενώ το 2018 παρουσιάζει μια μικρή αύξηση σε σχέση με το ΜΠΔΣ. Τέλος, η παραγωγικότητα της εργασίας παραμένει σταθερά άνω της μονάδας για το διάστημα 2017-2021.

Το υπουργείο Οικονομικών, λαμβάνοντας υπόψη τα μεγέθη που προκύπτουν από το σενάριο βάσης (ή τρέχον σενάριο ΜΠΔΣ), τη σπουδαιότητα της εισροής ΑΞΕ για την ανάπτυξη της οικονομίας και τα αποτελέσματα από τις προσομοιώσεις του σεναρίου αύξησης της εισροής των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων, προβλέπει ότι μια τέτοια εισροή ΑΞΕ θα συμβάλει στην μεγέθυνση του ΑΕΠ ετησίως (ως 3,9% για το έτος 2018) και θα δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας, συμβάλλοντας στη μείωση της ανεργίας κατά 8% μέχρι το 2021, συγκριτικά με την υπόθεση βάσης. Επίσης, η αναλογία χρέους προς ΑΕΠ θα μειωθεί με ταχύτερους ρυθμούς, ενώ αντίθετα η ιδιωτική κατανάλωση, οι εισαγωγές και οι εξαγωγές θα παρουσιάσουν μεγαλύτερη αύξηση σε σχέση με το πρώτο σενάριο. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών εμφανίζει επιδείνωση γεγονός το οποίο αντισταθμίζεται από την αύξηση των εσόδων που προκύπτουν από τον τομέα μεταφορών διατηρώντας το ισοζύγιο πλεονασματικό¹⁶.

1.7.3.3 Το σενάριο Εγγυημένης Απασχόλησης

Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι το προαναφερθέν σενάριο δεν μειώνει σε ικανοποιητικό για την Κυβέρνηση επίπεδο την ανεργία της χώρας, προέκυψε η ανάγκη εύρεσης μιας εναλλακτικής υπόθεσης στήριξης της απασχόλησης και

---

¹⁶ Για περισσότερες πληροφορίες επισκεφτείτε την ιστοσελίδα:

<http://www.capital.gr/content/relatedfiles/07/079b2671f5304f3a826c452e7c670769.pdf>

συγχρόνως ελάττωσης των αρκετά υψηλών -σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ- ποσοστών ανεργίας. Έτσι, αναπτύχθηκε το σενάριο της Εγγυημένης Απασχόλησης.

Το σενάριο Εγγυημένης Απασχόλησης (Job Guarantee Program ,JG), βασίστηκε στο πρότυπο του ερευνητή Hyman Minsky του Levy Institute, ο οποίος μελέτησε και ανέπτυξε μοντέλο στο οποίο το κράτος συμβάλλει στην αύξηση της ζήτησης εργασίας σε περιόδους κρίσης ή διαρθρωτικής ανεργίας. Η έμπνευση του προέκυψε από τη μελέτη των περιπτώσεων όπου η κεντρική τράπεζα διαβεβαιώνει για παροχή ρευστότητας τις τράπεζες όταν η αγορά δεν δύναται να το κάνει.

Με βάση αυτή την περίπτωση, το κράτος αναλαμβάνει τη δημιουργία προσωρινών θέσεων εργασίας με σταθερούς μισθούς στα επίπεδα του εκάστοτε κατώτατου μισθού για έργα που επιφέρουν δημόσιο όφελος. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο κείμενο για την Εθνική Αναπτυξιακή Στρατηγική 2021 *''Το κράτος γίνεται διαμορφωτής της αγοράς εργασίας με τη δημιουργία ενός «ρυθμιστικού αποθέματος εργασίας» όντας έτοιμο να «αγοράσει» όλο το εργατικό δυναμικό σε μια σταθερή τιμή (μισθός) ή να το «πουλήσει» στον ιδιωτικό τομέα σε μια υψηλότερη τιμή (μισθός)*. Δημιουργούνται λοιπόν θέσεις πλήρους απασχόλησης με σταθερούς μισθούς που ορίζει το κράτος. Οι αποδοχές στο δημόσιο τομέα πρέπει να είναι χαμηλότερες από αυτές του ιδιωτικού τομέα ώστε η εργασία στον δεύτερο να είναι πιο ελκυστική.

Στη συνέχεια, αναλύεται η υπόθεση εργασίας για την πρόταση για JG. Εάν απασχοληθούν διακόσιες χιλιάδες άνεργοι με ακαθάριστες αποδοχές αυτές που ορίζονται ως κατώτατος μισθός (586,08€), η συνολική δαπάνη του δημοσίου θα ανέλθει στα τρία δις ευρώ, περιλαμβανομένων έμμεσων και άμεσων φόρων, επιδόματα και εισφορές κοινωνικής ασφάλισης. Η απασχόληση θα είναι ετήσια και θα αφορά έργα που θα προκύψουν μετά από διαβούλευση και τα οποία αφορούν τις δημόσιες υποδομές, περιβαλλοντικά έργα, εκπαιδευτικά προγράμματα στοχεύοντας σε περαιτέρω κατάρτιση του εργατικού δυναμικού και παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Για την τοποθέτηση των ανέργων στις παρεχόμενες θέσεις εργασίας θα οριστούν κριτήρια βάσει των οποίων οι άνεργοι θα κατατάσσονται σε μια σειρά ανάλογα με τα προσόντα τους. Υπογραμμίζεται πως το συνολικό κόστος του προγράμματος μπορεί να μεταβληθεί προς τα πάνω, παρόλα αυτά εκτιμάται ότι το 59% των εξόδων θα ανακτηθεί μέσω της αύξησης των φορολογικών εσόδων που θα προκύψουν από κοινωνικές εισφορές, ΦΠΑ και άμεσους φόρους.

Αυτό το πρόγραμμα θα αυξήσει την απασχόληση ή διαφορετικά θα μειώσει

την ανεργία, θα επιφέρει υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης και επιπλέον θα αυξήσει την ιδιωτική κατανάλωση, τις εισαγωγές και τις εξαγωγές. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών εμφανίζει επιδείνωση και σε αυτό το σενάριο γεγονός το οποίο αντισταθμίζεται από την αύξηση των εσόδων που προκύπτουν από τον τομέα μεταφορών διατηρώντας το ισοζύγιο πλεονασματικό.

Τα αποτελέσματα από τις προσομοιώσεις της εγγυημένης απασχόλησης είναι ενθαρρυντικά. Για κάθε εκατό ευρώ που δαπανώνται για την εγγυημένη απασχόληση, το κράτος κερδίζει διακόσια τριάντα ευρώ και για κάθε διακόσιες τριάντα θέσεις εργασίας στον δημόσιο τομέα δημιουργούνται εκατό θέσεις εργασίας στον ιδιωτικό τομέα. Επίσης προβλέπεται αύξηση του ΑΕΠ κατά 2,8%.

Συνοψίζοντας, δύο ζητήματα πρέπει να ληφθούν υπόψη για το πρόγραμμα εγγυημένης απασχόλησης. Πρώτον, οι ακαθάριστες αποδοχές στο επίπεδο του κατώτατου μισθού (586,08€) ακόμα και εάν λάβουμε ως δεδομένο ότι μπορούν να διασφαλίσουν ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης για τον κάθε συμμετέχοντα στο πρόγραμμα, μπορούν να δώσουν μια ανάσα στους μακροχρόνια ανέργους, δεν αποτελούν όμως κίνητρο για τους νέους ώστε να μην εγκαταλείψουν τη χώρα τους με στόχο την εύρεση εργασίας με υψηλότερες αποδοχές. Δεύτερον, ο προσωρινός χαρακτήρας αυτών των θέσεων μπορεί να μειώσει για μικρό χρονικό διάστημα την ανεργία, παρέχοντας και σε αυτή την περίπτωση μια διαφυγή μικρής διάρκειας στους μακροχρόνια ανέργους. Οι νέοι όμως, ζητούν μόνιμες θέσεις εργασίας με προοπτικές εξέλιξης. Αυτά τα δύο ζητήματα πρέπει να μελετηθούν από την Κυβέρνηση η οποία πρέπει να δώσει άμεσα λύση καθώς αυτά τα προβλήματα δεν θα συμβάλλουν στη μείωση του φαινομένου που καλείται «brain drain» αλλά αντίθετα στην αύξηση του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

2.1 Η έννοια της φορολογικής πολιτικής. Η φορολογική πολιτική την περίοδο της κρίσης

Η φορολογική πολιτική νοείται ως η πολιτική σχεδιασμού και εφαρμογής των άμεσων και έμμεσων φόρων που επιβάλλει το κράτος προκειμένου να συγκεντρώσει τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για την κάλυψη των δημοσίων δαπανών, καθώς και η διαχείριση αυτών. Ζητούμενο είναι η φορολογική πολιτική να αποτελέσει εργαλείο δημοσιονομικής εξυγίανσης προκειμένου να επιτευχθεί μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και σταθεροποίηση αυτής. Για την υλοποίηση αυτών των στόχων το κράτος αποφάσισε να ενισχύσει το Υπουργείο Οικονομικών δημιουργώντας μια νέα διεύθυνση, η οποία καλείται 'Διεύθυνση Φορολογικής Πολιτικής'¹⁷ και έργο της είναι η ανάλυση, η μελέτη και η αξιολόγηση της φορολογικής πολιτικής.

Σύμφωνα με το Γραφείο Προϋπολογισμού της Βουλής (2017), για την επίτευξη των προαναφερθέντων στόχων, η φορολογική πολιτική προϋποθέτει αύξηση της φορολογίας. Ανά τις δεκαετίες μελετητές έχουν εκφράσει διαφορετικές απόψεις για την αλληλεπίδραση μεταξύ της φορολογικής πολιτικής και της ανάπτυξης μιας χώρας. Αναλυτικότερα, οι Feldstein και Auerbach υποστηρίζουν πως μια σωστά σχεδιασμένη φορολογική πολιτική μπορεί να συμβάλλει στη βελτίωση της οικονομίας μιας χώρας ή ακόμη και στην εξυγίανση υφεσιακών οικονομιών. Αντίθετα ο Barro, ισχυρίζεται την ύπαρξη αρνητικής συσχέτισης μεταξύ φορολογίας και ανάπτυξης. Άλλοι μελετητές εντοπίζουν λίγα σημεία συσχέτισης των δύο αυτών μεταβλητών. Τέλος, ο Wildmalm διαπιστώνει ότι κρατικά έσοδα που προέρχονται από υπερφορολόγηση συνδέονται αρνητικά με την ανάπτυξη μιας χώρας.

Ειδικότερα για την Ελλάδα, το ζήτημα της συσχέτισης του ύψους της φορολογίας και της ανάπτυξης της χώρας αποτελεί φλέγον ζήτημα εξαιτίας της κρίσης και της οικονομικής ύφεσης που βιώνει η χώρα από το 2008 και μετά. Όπως προαναφέρθηκε σε πρόσφατη έκθεση της WEF η Ελλάδα κατατάσσεται στη 87^η θέση κυρίως λόγω της υψηλής φορολόγησης των πολιτών και των επιχειρήσεων και της φορολογικής πολιτικής που εφαρμόζει, ενώ τοποθετείται στην τελευταία θέση στην κατηγορία «η φορολογία ως κίνητρο επενδύσεων» (effect of taxation on incentives to invest).

---

¹⁷ Άρθρο 27 του Π.Δ.111/2014

Τη περίοδο της κρίσης, απαραίτητες ή/και υποχρεωτικές υπήρξαν ορισμένες αλλαγές στη φορολογική νομοθεσία, ως αποτέλεσμα των μνημονίων που υπέγραψε η Ελλάδα. Παραδείγματα αυτών των αλλαγών αποτελούν η ίδρυση νέων οργάνων (όπως η ΑΑΔΕ) και η εφαρμογή νέων μεθόδων (όπως ηλεκτρονικές πληρωμές). Παρά την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων αυτών, η πολιτική και φορολογική αστάθεια και οι αδυναμίες της Δημόσιας Διοίκησης επηρέασαν αρνητικά τον τομέα των επενδύσεων. Σύμφωνα με τον Πρόεδρο του Ινστιτούτου Οικονομικών και Φορολογικών Μελετών Γ. Κορομηλά (2017)¹⁸, ο νόμος 4172/2013 τροποποιήθηκε από τριάντα τρεις νόμους, τον νόμο 4174/2013 έχουν μεταβάλλει είκοσι επτά νόμοι, τον νόμο 4223/2013 τροποποίησαν δεκαεπτά νόμοι και τον νόμο 4308/2014 πέντε νόμοι.

Στην Ελλάδα της κρίσης η δημοσιονομική εξυγίανση βασίζεται ιδιαίτερα σε αύξηση των φορολογικών συντελεστών και εισαγωγή νέων φόρων. Το αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής παρουσιάζει η Τράπεζα της Ελλάδος σε έκθεση της όπου βάσει αυτής τα έσοδα παρουσιάζουν σημαντική μείωση τη περίοδο 2010 (51,2 δις) – 2015 (43,5 δις), ενώ το 2016 παρουσιάζουν μεγάλη αύξηση της τάξης των 47,5 δις (9,6% του ΑΕΠ). Πρέπει επίσης να τονιστεί ότι η φοροδιαφυγή και γενικότερα η παραοικονομία ανθίζουν στην Ελλάδα (το έτος 2014 υπολογίζεται ότι βεβαιωμένοι φόροι 12 δις ή 6,5% του ΑΕΠ δεν εισπράχθηκαν).

Τέλος, όπως προκύπτει από τα εμπειρικά αποτελέσματα της μελέτης που πραγματοποιήθηκε από το Γραφείο Προϋπολογισμού της Βουλής, για την εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με τη συσχέτιση της ανάπτυξης με τα είδη των φόρων θετική σχέση παρατηρείται μεταξύ φόρου εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων με την ανάπτυξη. Επίσης, εξάγεται το συμπέρασμα ότι ο φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων έχει τον μεγαλύτερο αντίκτυπο στην ανάπτυξη, ενώ ακολουθεί ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων. Επιπλέον, οι φόροι κατανάλωσης και οι φόροι ακίνητης περιουσίας έχουν σημαντικά λιγότερες αρνητικές επιδράσεις στην ανάπτυξη της οικονομίας.

Συνοψίζοντας, η φοροκεντρική φορολογική πολιτική που ακολουθεί τα τελευταία έτη η Ελλάδα, δεν αποδίδει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Το Γραφείο Προϋπολογισμού της Βουλής εκπέμπει σήμα κινδύνου, τονίζοντας πως οι πολίτες δεν μπορούν πλέον να ανταποκριθούν στην πολύ υψηλή φορολογία με αποτέλεσμα τα

---

¹⁸ Γ. Κορομηλάς (2017), «Άλλαξαν 154 άρθρα και 356 παράγραφοι», Καθημερινή 2 Οκτωβρίου 2017.

φορολογικά έσοδα να κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα παρά τους υψηλούς συντελεστές και η υπερφορολόγηση να αποτελεί αντικίνητρο για τις επενδύσεις, αλλά και για την εργασία.

2.2 Βασικές έννοιες

Οι Ι. Βαβούρας και Α. Μανωλάς (2006) επεξηγούν την έννοια του φορολογικού συστήματος, καθώς και των βασικών κριτηρίων αξιολόγησης αυτού. Το φορολογικό σύστημα (tax system) αποτελείται από το σύνολο των άμεσων και έμμεσων φόρων που επιβάλλονται στη χώρα. Τα φορολογικά συστήματα δημιουργούνται σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο όπου ισχύει μια δεδομένη οικονομική πραγματικότητα. Με την πάροδο όμως των ετών και εξαιτίας των αλλαγών των αναγκών του κράτους σχετικά με το μέγεθος των επιθυμητών φορολογικών εσόδων δημιουργούνται δυσλειτουργίες στα οικονομικά συστήματα. Οι αδυναμίες αυτές επιλύονται μέσω των φορολογικών μεταρρυθμίσεων (tax reforms).

Τα βασικά κριτήρια αξιολόγησης των συστημάτων είναι:

- Η αποδοτικότητα (efficiency) του συστήματος, η οποία συνδέεται με την είσπραξη των φόρων αλλά και την επίτευξη των μακροοικονομικών στόχων που μπορεί να υλοποιήσει. Ένα φορολογικό σύστημα που παρουσιάζει στρεβλώσεις λόγω υψηλών επιπέδων φοροδιαφυγής (όπως το ελληνικό) δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αποδοτικό.
- Η ισότητα (equity) στη φορολογική μεταχείριση. Το κριτήριο αυτό αναφέρεται στη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών μεταξύ των πολιτών, ανάλογα με τη φοροδοτική τους ικανότητα. Για να χαρακτηρίζεται από ισότητα ένα φορολογικό σύστημα είναι απαραίτητο να υφίστανται δύο αρχές, «η αρχή της οριζόντιας φορολογικής ισότητας» (principal of horizontal equity) και «η αρχή της κάθετης φορολογικής ισότητας» (principal of vertical equity). Η πρώτη αρχή σημαίνει ότι πολίτες που ζουν κάτω από τις ίδιες συνθήκες έχουν την ίδια φορολογική αντιμετώπιση. Η δεύτερη αρχή απαιτεί οι πολίτες κάτω από διαφορετικές συνθήκες να απολαμβάνουν διαφορετική φορολογική μεταχείριση.

- Η απλότητα (simplicity) του συστήματος, αποτελεί κέρδος για τους φορολογούμενους και τις φορολογικές υπηρεσίες, συνεργώντας θετικά στην συρρίκνωση της διαφθοράς στο Δημόσιο. Αντιθέτως, οι πολλοί, διαφορετικοί φορολογικοί συντελεστές και επιβαλλόμενοι φόροι σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητα στην απόδοση των φόρων δημιουργούν ένα νωθρό φορολογικό σύστημα. Παρατηρείται ότι στις αναπτυγμένες οικονομίες οι άμεσοι φόροι (direct taxes) απαρτίζουν τη βάση του φορολογικού τους συστήματος, ενώ οι αναπτυσσόμενες οικονομίες στηρίζονται στους έμμεσους φόρους (indirect taxes)¹⁹.

Άλλες έννοιες είναι η φορολογική βάση, η φορολογική μονάδα και ο φορολογικός συντελεστής. Φορολογική βάση (tax base) είναι το οικονομικό μέγεθος βάσει του οποίου υπολογίζεται η φορολογία. Ως φορολογική βάση χρησιμοποιούνται μεγέθη όπως η περιουσία, το εισόδημα, οι δαπάνες. Η φορολογική μονάδα (tax unit) είναι το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που καταβάλλει το φόρο. Φορολογικός συντελεστής (tax rate) είναι το ποσοστό που χρησιμοποιείται για να υπολογιστεί ο φόρος που αντιστοιχεί σε κάθε μονάδα φορολογικής βάσης. Διακρίνεται στον μέσο φορολογικό συντελεστή (average tax rate) και στον οριακό φορολογικό συντελεστή (marginal tax rate).

- Ο μέσος φορολογικός συντελεστής (average tax rate) είναι ο λόγος του καταβαλλόμενου φόρου προς τη φορολογική βάση. Ανάλογα την πορεία του φορολογικού συντελεστή, το φορολογικό σύστημα ονομάζεται προοδευτικό ή αντίστροφα προοδευτικό.
- Ο οριακός φορολογικός συντελεστής (marginal tax rate) είναι ο λόγος της μεταβολής του φόρου προς τη μεταβολή της φορολογικής βάσης.

---

¹⁹ Άμεσοι φόροι: Οι φόροι που επιβάλλονται στους ιδιώτες ή/και στις επιχειρήσεις – για παράδειγμα οι φόροι εισοδήματος. Έμμεσοι φόροι: Φόροι – συμπεριλαμβανομένων των τελωνειακών δασμών, των ειδικών φόρων κατανάλωσης, των φόρων επι των πωλήσεων, του φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) και των εξαγωγικών δασμών - που επιβάλλονται σε αγαθά που αγοράζονται από τους καταναλωτές και εισπράττονται από τους παραγωγούς για να αποδοθούν στο Δημόσιο (M. Todaro, S. Smith, 2017).

2.3 Η ανάγκη για την επιβολή φόρων

Σε μια πλήρως ανταγωνιστική οικονομία όλα θα μπορούσαν να λειτουργούν αποτελεσματικά χωρίς να είναι αναγκαία η επιβολή φόρων, γεγονός που δεν ισχύει για αγορές που λειτουργούν υπό συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού, όπου ο μηχανισμός των τιμών υπολειτουργεί. Οι φόροι αποτελούν την κύρια πηγή εσόδων του δημόσιου τομέα και κατ' επέκταση των δημοσίων φορέων. Με τη συγκέντρωση αυτών των πόρων μέσω της υποχρεωτικής συνεισφοράς του κάθε πολίτη, το κράτος αποκτά τη δυνατότητα να παρέχει στο σύνολο της κοινωνίας τα λεγόμενα «δημόσια αγαθά», όπως εθνική άμυνα, εσωτερική ασφάλεια, δικαιοσύνη, δωρεάν εκπαίδευση και υγεία κ.α.

Για να χαρακτηριστεί ένα αγαθό ως δημόσιο θα πρέπει να μην εφαρμόζονται δύο ιδιότητες: η ιδιότητα του αποκλεισμού από την κατανάλωση και η ιδιότητα του συναγωνισμού στη κατανάλωση. Με την ιδιότητα του αποκλεισμού από την κατανάλωση νοείται ότι κανείς πολίτης δεν μπορεί να αποκλειστεί από την κατανάλωση των εν λόγω αγαθών, ενώ όλοι έχουν τη δυνατότητα να το απολαμβάνουν. Το όφελος που αποκομίζει κάθε μέρος του κοινωνικού συνόλου διαφέρει, καθώς αποτελεί συνάρτηση των καταναλωτικών προτιμήσεων.

Η ιδιότητα του συναγωνισμού στην κατανάλωση επεξηγείται ως η δυνατότητα κατανάλωσης ενός δημόσιου αγαθού από ένα πολίτη της κοινωνίας ανεξάρτητα από την ταυτόχρονη κατανάλωση του από έναν άλλο. Με άλλα λόγια, όλα τα άτομα μπορούν να καταναλώσουν τη συνολική ποσότητα του αγαθού, χωρίς αυτή να μεταβάλλεται ανάλογα με το εισόδημα ή τις προτιμήσεις του κάθε νοικοκυριού. Αντίθετα, τα αγαθά για τα οποία ισχύουν αυτές οι συνθήκες καλούνται «ιδιωτικά» (Θ. Γεωργακόπουλος, 2012).

Για να έχει λοιπόν το κράτος τη δυνατότητα να παρέχει στο κοινωνικό σύνολο τα δημόσια αγαθά απαιτούνται πόροι, όπου για το κράτος ο ευκολότερος και ευνοϊκότερος τρόπος συγκέντρωσης αυτών είναι η επιβολή φορολογίας, σε αντίθεση με άλλες πηγές όπως ο δημόσιος δανεισμός ή οι δημόσιες επιχειρήσεις. Επομένως, η αναγκαιότητα των φόρων συνδέεται με τη συγκέντρωση κρατικών εσόδων και εν συνεχεία με την παροχή δημοσίων αγαθών. Επιπρόσθετα, συνδέεται με την άσκηση οικονομικής πολιτικής, όπως η επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης και η καταπολέμηση του πληθωρισμού και την άσκηση κοινωνικής πολιτικής, όπως ευημερία του συνόλου των πολιτών (Γ. Κορομηλάς, 2014).

2.4 Φόρος και φορολόγηση

Φόρος είναι η υποχρεωτική χρηματική συνεισφορά (φορολογικό βάρος) του ιδιωτικού τομέα και ειδικότερα κάθε πολίτη προς τον δημόσιο τομέα, προκειμένου να καλυφθούν οι δημόσιες ανάγκες. Η καταβολή και είσπραξη των φόρων γίνεται μέσω της επιβαλλόμενης φορολόγησης. Η φορολογία λοιπόν φυσικών και νομικών προσώπων αποτελεί έναν από τους κυριότερους κρατικούς μηχανισμούς συγκέντρωσης πόρων. Πληθώρα συγγραφέων έχουν μελετήσει, εντοπίσει και αναλύσει τα χαρακτηριστικά και τις λειτουργίες των φόρων²⁰.

2.4.1 Ο χαρακτήρας του φόρου

Φορέα επιβολής των φόρων αποτελεί το κράτος. Τα κύρια χαρακτηριστικά των φόρων είναι η αναγκαστική καταβολή αυτών, η καταβολή τους σε χρήμα και η μονομέρεια τους. Αναλυτικότερα, οι φόροι αποτελούν αναγκαστικό μέσο συγκέντρωσης δημόσιων πόρων από τον ιδιωτικό τομέα χωρίς κανένα στοιχείο προαιρετικότητας («Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους», άρθρο 4, παρ.5 του Συντάγματος). Επίσης, η καταβολή αυτών γίνεται μόνο σε χρήμα και όχι με κάποια άλλη εισφορά παραδείγματος χάριν σε είδος. Η αναγκαστική αυτή χρηματική παροχή από τους πολίτες στο κράτος αποτελεί μονομερές μέσο, καθώς δεν συνεπάγεται καμία ειδική αντιπαροχή του τελευταίου στους πρώτους.

Στην πραγματικότητα υπάρχει αντιπαροχή (δημόσια αγαθά) του κράτους προς το κοινωνικό σύνολο, η οποία είναι γενική και όχι ειδική, δεν δίδεται δηλαδή σε κάθε μεμονωμένο φορολογούμενο πολίτη αλλά στο σύνολο των πολιτών. Συνάγεται λοιπόν το συμπέρασμα ότι η παροχή δημόσιων αγαθών πρέπει να συνδέεται με το ύψος της φορολόγησης και το κράτος να βελτιώνει συνεχώς το φορολογικό σύστημα, εξαλείφοντας τις εντοπιζόμενες στρεβλώσεις αυτού, κάνοντας το δικαιότερο για τους πολίτες και ευνοϊκότερο για την οικονομία.

---

²⁰ Βλ.: Γεωργακόπουλος Α. Θεόδωρος (2012), Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα, Τάτσος Νίκος (2012), Θεωρία των Φόρων και Φορολογική Πολιτική, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα κ.α.

2.4.2 Οι λειτουργίες του φόρου

Οι λειτουργίες των φόρων διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: την ταμειακή λειτουργία, η οποία θεωρείται ως η βασικότερη, την κοινωνική λειτουργία, που συνδέεται με την άσκηση κοινωνικής πολιτικής και την οικονομική λειτουργία, που συνδέεται με την άσκηση οικονομικής πολιτικής.

Όπως προαναφέρθηκε, οι φόροι αποτελούν το αναγκαστικό μέσο χρηματικής συνεισφοράς του ιδιωτικού προς τον δημόσιο τομέα, έτσι ώστε ο τελευταίος να μπορεί να χρηματοδοτεί τις δαπάνες του και να παρέχει δωρεάν στο κοινωνικό σύνολο τα δημόσια αγαθά. Η λειτουργία αυτή των φόρων καλείται «ταμειακή λειτουργία» και κρίνεται ως θεμελιώδης λειτουργία, όχι όμως και μοναδική.

Η «κοινωνική λειτουργία» των φόρων αναφέρεται στην χρήση τους ως μέσο άσκησης κοινωνικής πολιτικής, δηλαδή βελτίωσης της διανομής του εισοδήματος, κάλυψη κοινωνικών αναγκών σε τομείς όπως η υγεία, η ασφάλιση, η στέγαση, η εξασφάλιση αξιοπρεπών όρων διαβίωσης κ.α. Τέλος, η «οικονομική λειτουργία» συνδέεται με την χρήση των φόρων ως μέσο άσκησης οικονομικής πολιτικής. Στόχο της οικονομικής πολιτικής αποτελεί η οικονομική ευημερία και ειδικότερα η καταπολέμηση της ανεργίας, του πληθωρισμού, της παραοικονομίας προκειμένου να επέλθει οικονομική σταθερότητα και ανάπτυξη.

2.5 Τα είδη των φόρων

Η δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών αποτελεί στόχο της φορολογικής πολιτικής. Το φορολογικό σύστημα συντίθεται από πολλά και διαφορετικά είδη φόρων. Κριτήρια ταξινόμησης των φόρων είναι το αντικείμενο, το υποκείμενο, οι οικονομικές επιπτώσεις, αλλά και τα έσοδα που επιφέρει ο κάθε φόρος στο κράτος. Οι φόροι ταξινομούνται ανάλογα με τη φορολογική βάση στην οποία επιβάλλονται σε φόρους εισοδήματος, φόρους περιουσίας και φόρους δαπάνης, και ανάλογα με τον φορολογικό συντελεστή σε προοδευτικούς, αντίστροφα προοδευτικούς και αναλογικούς φόρους.

Επίσης, ένα άλλο κριτήριο είναι ο φορέας που επιβάλλει και εισπράττει τον φόρο και βάσει αυτού του κριτηρίου οι φόροι διακρίνονται σε φόρους της Κεντρικής Διοίκησης, φόρους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και φόρους Κοινωνικής Ασφάλισης. Περαιτέρω, οι προαναφερθέντες φόροι διαχωρίζονται σε άμεσους και έμμεσους

φόρους. Άμεσοι είναι οι φόροι που επιρρίπτονται απευθείας στο εισόδημα και στη περιουσία, ενώ έμμεσοι είναι οι φόροι που επιβάλλονται στην κατανάλωση των αγαθών και των υπηρεσιών.

Στη συνέχεια αναλύονται ο φόρος εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων, οι φόροι περιουσίας (ΕΝΦΙΑ και ΦΜΑ), οι φόροι δαπάνης (ΦΠΑ, τέλη και ειδικοί φόροι κατανάλωσης) και οι εισφορές κοινωνικής ασφάλισης.

2.5.1 Φόρος εισοδήματος

Πολλές αλλαγές έχουν επέλθει τα χρόνια της κρίσης στο φόρο εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων. Ο πιο πρόσφατος ΚΦΕ είναι ο Νόμος 4172/2013 «Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος» στα άρθρα του οποίο αναλύονται η έννοια και ο τρόπος προσδιορισμού του φόρου αυτού. Υποκείμενα του φόρου²¹ είναι οι φορολογούμενοι που έχουν την φορολογική τους κατοικία στην Ελλάδα, καθώς και οι φορολογούμενοι που δεν διατηρούν τη φορολογική τους κατοικία στην Ελλάδα, αποκτούν όμως εισοδήματα που προκύπτουν στην ημεδαπή. Επίσης, υποκείμενο του φόρου αποτελούν κεφαλαιουχικές, προσωπικές και άλλες εταιρείες²². Αντικείμενα του φόρου αποτελούν το ετήσιο εισόδημα των πολιτών και τα ετήσια κέρδη των οντοτήτων²³.

2.5.1.1 Ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων

Φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων είναι ο φόρος που επιβάλλεται ετησίως στο παγκόσμιο εισόδημα που αποκτά κάθε φυσικό πρόσωπο. Στο βιβλίο του με τίτλο «Θεωρία των Φόρων και Φορολογική Πολιτική» ο Ν. Τάτσος (2012) αναλύει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του συγκεκριμένου φόρου.

Αναλυτικότερα, ο φόρος αυτός επιβάλλεται στο εισόδημα, μέγεθος το οποίο θεωρείται ως ο καταλληλότερος δείκτης φοροδοτικής ικανότητας και ταυτοχρόνως αποτελεί μέσο δίκαιης καταβολής της φορολογικής επιβάρυνσης. Επίσης, παρέχει περιορισμένες δυνατότητες μετακύλισης του φορολογικού βάρους. Ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων είναι καλός "αυτόματος σταθεροποιητής", συμβάλλοντας αυτόματα στην καταπολέμηση της οικονομικής ύφεσης. Τέλος,

---

²¹ Άρθρο 3 του Ν.4172/2013

²² Άρθρο 45 του Ν.4172/2013

²³ Άρθρα 10,44 του Ν.4172/2013

αποτελεί είδος φόρου που συγκεντρώνει υψηλά ποσοστά εσόδων, δεδομένης της ύπαρξης κατάλληλου φοροεισπρακτικού και φοροελεγκτικού μηχανισμού.

Στον αντίποδα της προαναφερθείσας άποψης υπάρχει η άποψη ότι ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων εξασθενίζει το κίνητρο για εργασία. Όσο υψηλότεροι είναι οι φορολογικοί συντελεστές και κατ' επέκταση η φορολόγηση του εισοδήματος, τόσο εξασθενεί η επιθυμία κάθε πολίτη να εργαστεί διότι μειώνεται το διαθέσιμο προς κατανάλωση εισόδημα (παρατηρείται αρνητική συσχέτιση μεταξύ φορολόγησης εισοδήματος και διαθέσιμου εισοδήματος). Επιπρόσθετα, εξασθενίζει το κίνητρο για πραγματοποίηση αποταμιεύσεων και επενδύσεων, εξαιτίας της μείωσης του διαθέσιμου εισοδήματος, και λόγω της μείωσης της καθαρής απόδοσης των επενδύσεων. Τέταρτο μειονέκτημα αποτελεί η παροχή περιθωρίων για φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή, καθώς ο κρατικός μηχανισμός αδυνατεί να εντοπίσει όλες τις πηγές εισοδημάτων.

Όπως αναφέρθηκε φορολογητέο εισόδημα είναι το εισόδημα που προκύπτει μετά την αφαίρεση των εκπιπόμενων δαπανών²⁴. Εναλλακτικός τρόπος προσδιορισμού του φορολογητέου εισοδήματος είναι ο έμμεσος ή εξωλογιστικός προσδιορισμός με βάση τις δαπάνες διαβίωσης, απόκτησης και κατοχής του φορολογούμενου και των εξαρτώμενων τέκνων του, δαπάνες που καλούνται «τεκμήρια»²⁵. Η έμμεση μέθοδος προσδιορισμού του εισοδήματος αποτελεί εργαλείο περιορισμού της φοροδιαφυγής.

Ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων επιβάλλεται με προοδευτικό συντελεστή²⁶, προκειμένου να περιοριστούν οι οικονομικές ανισότητες και για λόγους φορολογικής δικαιοσύνης. Ο βαθμός της προοδευτικότητας του φόρου διαφέρει από χώρα σε χώρα ανάλογα με τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν και τους στόχους της φορολογικής πολιτικής. Έτσι το φορολογητέο εισόδημα χωρίζεται σε κλιμάκια στα οποία εφαρμόζονται διαδοχικά υψηλότεροι φορολογικοί συντελεστές (οριακοί συντελεστές). Οι φορολογικοί συντελεστές στην Ελλάδα παρουσιάζουν αρκετές μεταβολές στο διάστημα 2008 – 2017, λόγω της οικονομικής κρίσης, της συγκέντρωσης των αναγκάων για την αποπληρωμή των δανειακών υποχρεώσεων πόρων και την επίτευξη των στόχων – πρωτογενών πλεονασμάτων που έθεσαν τα τρία Μνημόνια που υπέγραψε η Ελλάδα.

---

²⁴ Άρθρο 8 του Ν. 4172/2013

²⁵ Άρθρο 30 του Ν. 4172/2013

²⁶ Άρθρο 15 του Ν. 4172/2013

Αναλυτικότερα, η φορολόγηση των μισθωτών, των συνταξιούχων και των ελεύθερων επαγγελματιών μεταβλήθηκε έξι φορές τη δεκαετία 2007 – 2017 (βλέπε πίνακα 8 του παραρτήματος), αυξάνοντας κάθε φορά το πληρωτέο ποσό φόρου και κάνοντας δυσβάσταχτο το κόστος για τους φορολογούμενους. Το αφορολόγητο ποσό μειώθηκε σταδιακά μέχρι την κατάργησή του το έτος 2013. Αντίθετα, η προκαταβολή φόρου αυξήθηκε και έφτασε στο 100% του φόρου από το 2016 και μετά. Στο πληρωτέο ποσό φόρο προστέθηκε από το 2011 (για εισοδήματα του φορολογικού έτους 2010) ειδική εισφορά αλληλεγγύης²⁷, εισφορά όπου αρχικά είχε έκτακτο χαρακτήρα ο οποίος τείνει να μετατραπεί σε μόνιμος και τέλος επιτηδεύματος²⁸ για τους ελεύθερους επαγγελματίες (650 ευρώ ετησίως για ατομικές εμπορικές επιχειρήσεις και ελεύθερους επαγγελματίες και 600 ευρώ για κάθε υποκατάστημα), τα ποσά των οποίων αυξήθηκαν σημαντικά τη περίοδο της κρίσης.

Απαλλαγές και εκπτώσεις προβλέπονται για συγκεκριμένα εισοδήματα και κατηγορίες πολιτών. Οι απαλλαγές αφορούν κατηγορίες εισοδημάτων που απαλλάσσονται της φορολογίας. Οι απαλλαγές διακρίνονται σε αντικειμενικές και υποκειμενικές. Οι αντικειμενικές αφορούν συγκεκριμένες κατηγορίες εισοδημάτων ανεξάρτητα από το πρόσωπο στο οποίο περιέρχεται το εισόδημα (π.χ. κάποιες κατηγορίες τόκων που απαλλάσσονται από τη φορολογία). Υποκειμενικές θεωρούνται αυτές που αναφέρονται σε συγκεκριμένες κατηγορίες προσώπων (π.χ. αντιπροσώπων ξένων χωρών).

Αντιθέτως, οι εκπτώσεις είναι ποσά εισοδήματος που αφαιρούνται από το φορολογητέο εισόδημα, όπως εκπτώσεις λόγω φορολογικών βαρών και ιατρικών δαπανών, με στόχο να προσαρμοστεί το φορολογητέο εισόδημα στην φοροδοτική ικανότητα κάθε φορολογούμενου. Τέλος, στο μηνιαίο εισόδημα από μισθωτή εργασία και συντάξεις επιβάλλεται παρακράτηση φόρου με βάση τη κλίμακα του άρθρου 15 παρ. 1 και του άρθρου 16 του Νόμου 4172/2013 (Γ. Κορομηλάς, 2017). Ο φόρος παρακρατείται από τους εργοδότες των φορολογουμένων στη πηγή, δηλαδή τη στιγμή της δημιουργίας του και αποδίδεται στο Δημόσιο.

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα πως το εισόδημα φυσικών προσώπων φορολογείται περισσότερες από μία φορές και με διάφορες μορφές φόρων. Αρχικά στη πηγή του εισοδήματος (παρακράτηση φόρου), στη συνέχεια με τον προσδιορισμό του φόρου εισοδήματος κατά την υποβολή της φορολογικής δήλωσης και τον

---

²⁷ Άρθρο 29 του Ν. 3986/2011

²⁸ Άρθρο 31 του Ν. 3986/2011

υπολογισμό της προκαταβολής φόρου. Επιπλέον, το εισόδημα υποβάλλεται στη κλίμακα εισφοράς αλληλεγγύης και υπολογίζεται τέλος επιτηδεύματος για τις κατηγορίες φυσικών προσώπων που αφορά το τέλος αυτό. Οι συνεχώς αυξανόμενοι συντελεστές φορολόγησης και όλες αυτές οι μορφές φόρων που επιβάλλονται στα εισοδήματα των νομικών προσώπων κάνουν δυσβάσταχτη τη φορολογία την οποία αδυνατούν να αποπληρώσουν τα φυσικά πρόσωπα.

2.5.1.2 Ο φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων

Ο φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων είναι ο φόρος που επιβάλλεται στα κέρδη των οντοτήτων. Το κέρδος προσδιορίζεται εάν από τα συνολικά έσοδα αφαιρεθούν οι επιχειρηματικές δαπάνες, οι αποσβέσεις και οι προβλέψεις για επισφαλείς απαιτήσεις (άρθρο 44 του Ν.4172/2013). Συνέχεια της φορολόγησης των κερδών των οντοτήτων αποτελεί η φορολόγηση των μετόχων με ενιαίο φορολογικό συντελεστή για τα διανεμόμενα κέρδη – μερίσματα²⁹, όπου εξάντληση της φορολογικής υποχρέωσης επέρχεται με την υποβολή της φορολογικής δήλωσης.

Ο φόρος εισοδήματος νομικών προσώπων επιβάλλεται στα κέρδη των νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, καθώς αυτά έχουν διαφορετική νομική και ουσιαστική υπόσταση από αυτή των φυσικών προσώπων που τα διοικούν και τα κατέχουν. Το πρώτο επιχείρημα υπέρ της φορολόγησης των κερδών των νομικών προσώπων είναι η διαφορετική νομική και ουσιαστική υπόσταση αυτών από τα φυσικά πρόσωπα που τα διοικούν και η ύπαρξη συμφερόντων και στόχων των μορφωμάτων αυτών, αλλά και των μετόχων τους. Επίσης, η χωριστή φορολόγηση των νομικών προσώπων έχει ερείσματα και στη θεωρία της φοροδοτικής ικανότητας αφού οι επιχειρήσεις έχουν στη κατοχή τους περιουσιακά στοιχεία, προβαίνουν σε δαπάνες, αποκτούν εισοδήματα.

Δεύτερον, η χωριστή φορολόγηση έχει ερείσματα στη θεωρία του ανταλλάγματος. Η θεωρία αυτή ισχύει μιας και οι επιχειρήσεις επωφελούνται από ειδικά προνόμια που τους παρέχονται από το κράτος, τη δυνατότητα συγκέντρωσης κεφαλαίων που συμβάλλει στην πραγματοποίηση μεγαλύτερων κερδών, από επιδοτήσεις για έργα υποδομών και έρευνας και τη διατήρηση ενός σταθερού, υγιούς

---

²⁹ Ο ορισμός της έννοιας «μερίσμα» δίδεται στην παρ.1, άρθρο 36 του νόμου 4172/2013, στην ΠΟΛ. 1042/26-01-2015 και στην υπ' αριθμόν πρωτοκόλλου Δ12Α 1046040 ΕΞ 2014/14-03-2014 απόφαση της Διεύθυνσης Φορολογίας Εισοδήματος (Κορομηλάς 2017).

οικονομικού περιβάλλοντος. Τα θεμέλια αυτού του κριτηρίου έχουν κλονιστεί τα τελευταία έτη μιας και η οικονομική κρίση έχει δημιουργήσει προβλήματα στη σταθερότητα της οικονομίας.

Απαραίτητη κρίνεται η φορολόγηση των νομικών προσώπων όταν η λειτουργία τους έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αρνητικών εξωτερικών οικονομιών (όπως ρύπανση του περιβάλλοντος). Τρίτο πλεονέκτημα αποτελεί η προστασία της πολιτείας από τη δημιουργία μονοπωλίων. Το πρώτο επιχείρημα κατά της φορολόγησης των νομικών προσώπων είναι πως ωθεί τις επιχειρήσεις να διανέμουν λιγότερα κέρδη στους μετόχους τους, καθώς η υψηλή φορολογία μειώνει τα επενδυτικά κίνητρα. Ορισμένοι επίσης υποστηρίζουν πως τελικός αποδέκτης των κερδών των νομικών προσώπων είναι τα φυσικά πρόσωπα και μόνο αυτά πρέπει να υπόκεινται σε φορολογία.

Η φορολόγηση των νομικών προσώπων τροποποιήθηκε τέσσερις φορές το διάστημα 2007 – 2017 και ο φόρος μερισμάτων πέντε φορές (βλέπε πίνακα 7 του παραρτήματος). Η αύξηση της φορολογίας στα χρόνια της κρίσης έχει αυξήσει το φορολογικό βάρος των οντοτήτων ωθώντας μεγάλο μέρος αυτών στη μεταφορά της έδρας τους σε χώρες με ευνοϊκότερο φορολογικό καθεστώς -«φορολογικούς παράδεισους». Με άλλα λόγια, η υψηλή φορολογία αποτελεί το βασικότερο παράγοντα “μετανάστευσης” των επιχειρήσεων. Πρόσθετο κόστος για τα νομικά πρόσωπα αποτελεί και η προκαταβολή φόρου η οποία ανέρχεται σε ποσοστό 100%, μετά τη ψήφιση του νόμου 4336/2015³⁰. Στο πληρωτέο ποσό φόρο προστέθηκε από το 2011 (για εισοδήματα του φορολογικού έτους 2010 και μετά) ειδική εισφορά αλληλεγγύης.

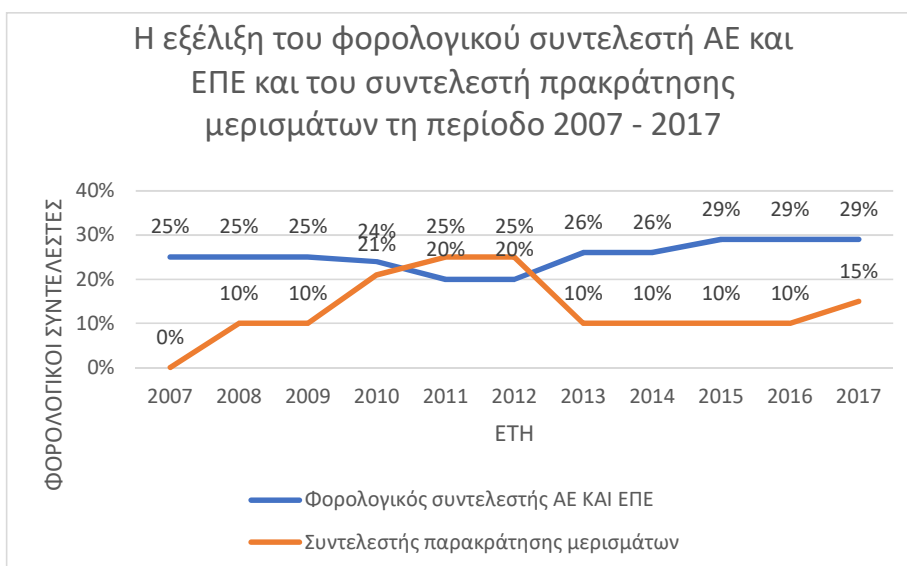
Στο κείμενο του εκάστοτε κώδικα φορολογίας εισοδήματος αναφέρονται αναλυτικά τα απαλλασσόμενα νομικά πρόσωπα και η απαλλαγή των ενδοομιλικών μερισμάτων για την αποφυγή της διπλής φορολόγησης. Παρακράτηση φόρου πραγματοποιείται σε κάθε νομικό πρόσωπο ή νομική οντότητα που ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα και έχει φορολογική κατοικία στην Ελλάδα ή σε κάθε φορολογούμενο με φορολογική κατοικία εκτός Ελλάδος που όμως δραστηριοποιείται μέσω μόνιμης εγκατάστασης στην Ελλάδα. Παραδείγματα πληρωμών που επιβάλλεται παρακράτηση φόρου είναι τα μερίσματα, οι τόκοι, τα δικαιώματα

---

³⁰Συνταξιοδοτικές διατάξεις – Κύρωση του Σχεδίου Σύμβασης Οικονομικής Ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της Συμφωνίας Χρηματοδότησης.

(τελευταία τροποποίηση των συντελεστών επήλθε με το άρθρο 64 του Ν.4172/2013).

Συνοψίζοντας, τα κέρδη των νομικών προσώπων και των νομικών οντοτήτων υποβάλλονται σε πολλαπλή φορολόγηση και αναλυτικότερα σε κύριο φόρο, προκαταβολή φόρου, παρακράτηση φόρου, εισφορά αλληλεγγύης και τέλος επιτηδεύματος³¹. Ως αποτέλεσμα της υψηλής φορολόγησης των τελευταίων ετών μεγάλος αριθμός επιχειρήσεων έχει οδηγηθεί στη μετεγκατάσταση της έδρας του σε χώρες του εξωτερικού με ευνοϊκότερη φορολόγηση επιδρώντας αρνητικά στα φορολογικά έσοδα της χώρας κατ' επέκταση στην ανάπτυξη της οικονομίας.

Γράφημα 7: Η εξέλιξη του φορολογικού συντελεστή ΑΕ και ΕΠΕ και του συντελεστή παρακράτησης μερισμάτων τη περίοδο 2007 - 2017

³¹Η εισφορά αλληλεγγύης ανέρχεται σε 800 ευρώ ετησίως για νομικά πρόσωπα που ασκούν εμπορική δραστηριότητα και έχουν την έδρα τους σε τουριστικούς τόπους και σε πόλεις ή χωριά με πληθυσμό έως 200.000 κατοίκους, σε 1.000 ευρώ ετησίως για νομικά πρόσωπα που ασκούν εμπορική επιχείρηση και έχουν την έδρα τους σε πόλεις με πληθυσμό πάνω από 200.000 κατοίκους.

Γράφημα 8: Η αυξητική πορεία των φορολογικών συντελεστών ΕΟ και ΕΕ τη περίοδο 2007 - 2017

2.5.2 Φόροι περιουσίας

Φόροι περιουσίας είναι οι φόροι που επιβάλλονται επί της καθαρής αξίας της περιουσίας. Υποστηρικτές και πολέμιοι συναντώνται και για αυτό το είδος φόρου. Δύο είναι τα βασικά επιχειρήματα κατά της φορολόγησης της περιουσίας. Πρώτον, η περιουσία αποτελεί προϊόν του εισοδήματος στο οποίο έχει επιβληθεί φόρος και επομένως δεν πρέπει να επαναφορολογείται. Επίσης, υπάρχουν πρακτικά προβλήματα στον εντοπισμό μερίδας ακινήτων, όπου λύση του συγκεκριμένου προβλήματος θα επέλθει με τη θέσπιση και την εφαρμογή του περιουσιολογίου.

Οι υποστηρικτές του φόρου περιουσίας τονίζουν πως κρίνεται απαραίτητη η επιβολή του, δεδομένης της άνισης κατανομής του πλούτου. Η κατοχή ακίνητης περιουσίας αυξάνει την φοροδοτική ικανότητα. Τα έτη της κρίσης αυτό το κριτήριο δεν ισχύει για μεγάλη μερίδα πολιτών, καθώς η κατοχή περιουσίας δεν επιφέρει με βεβαιότητα κέρδη από την εκμετάλλευσή τους (π.χ. ανείσπρακτα ενοίκια, ξενοικιαστές κατοικίες και επαγγελματικοί χώροι) αλλά αντιθέτως λόγω της επιβολής του ΕΝΦΙΑ αποτελεί μια επιπλέον πηγή που «γεννά» φορολογικά βάρη. Τρίτον, οι φόροι περιουσίας μπορούν να έχουν και ελεγκτικό χαρακτήρα διότι εκτός από πηγή εσόδων αποτελούν και εργαλείο των φορολογικών αρχών για τη συγκέντρωση στοιχείων για τον περιορισμό της φοροδιαφυγής.

2.5.2.1 Ενιαίος φόρος ιδιοκτησίας ακινήτων (ΕΝΦΙΑ)

Από το 2009 και έως το 2010 επιβαλλόταν φόρος ακίνητης περιουσίας (ΦΑΠ). Το 2011 εν μέσω κρίσης θεσμοθετήθηκε το χαράτσι της ΔΕΗ ή ΕΕΤΗΔΕ, ένα χρηματικό ποσό το οποίο κάθε ιδιοκτήτης σπιτιού καλείτο να καταβάλλει στο κράτος. Το ύψος του ποσού καθοριζόταν με βάση την παλαιότητα, τα τετραγωνικά μέτρα και την περιοχή στην οποία βρισκόταν το ακίνητο. Το ετήσιο αυτό ποσό πληρωνόταν σε πέντε ισόποσες δόσεις.

Από το έτος 2014 και επόμενα επιβάλλεται Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων³² για τα ακίνητα φυσικών προσώπων, νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων στην Ελλάδα χωρίς αφορολόγητο όριο και σε όλα ανεξαρτήτως τα ακίνητα. Ο ΕΝ.Φ.Ι.Α. διακρίνεται σε κύριο και συμπληρωματικό φόρο. Ο κύριος φόρος, υπολογίζεται βάσει ειδικών συντελεστών επί των οικοπέδων, των κτισμάτων, της παλαιότητας και της απομείωσης της αξίας τους, τον όροφο και άλλων χαρακτηριστικών³³.

Ο συμπληρωματικός φόρος, υπολογίζεται στην αξία των δικαιωμάτων της πλήρους κυριότητας, της ψιλής κυριότητας και της επικαρπίας επί κτισμάτων και εκτός σχεδίων πόλεων εκτάσεων(Άρθρο 5 Ν.4223/2013). Απαλλάσσονται του φόρου όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο άρθρο 3 του νόμου τα ακίνητα του Δημοσίου, των ΝΠΔΔ, των ΟΤΑ, τα ακίνητα που βρίσκονται σε αχρησία, οι Μονές του αγίου όρους και ΝΠΔΔ και ΝΠΙΔ που χρησιμοποιούνται για μορφωτικούς, αθλητικούς, φιλανθρωπικούς και άλλους σκοπούς.

2.5.2.2 Φόρος μεταβίβασης ακινήτων (ΦΜΑ)

Ο φόρος μεταβίβασης ακινήτων επιβάλλεται στο μεγαλύτερο ποσό μεταξύ της αντικειμενικής αξίας και της αξίας του συμβολαίου αγοράς ενός ακινήτου που μεταβιβάζεται με αντάλλαγμα και υπόχρεος για την καταβολή του είναι ο αγοραστής. Ο ΦΜΑ³⁴ είναι εύκολος στην εφαρμογή και συγχρόνως παρέχει μικρές δυνατότητες

³² Ν.4223/2013 Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων και άλλες διατάξεις(ΦΕΚ287/Α'/31-12-2013)

³³ Άρθρο 4 Ν.4223/2013 Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων και άλλες διατάξεις(ΦΕΚ287/Α'/31-12-2013)

³⁴

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΦΜΑ
2008-2009	7% ως 15.000€, 9% άνω των 15.000€ 9% και 11% αντιστοίχως για ακίνητα εντός σχεδίου.
2010-2013	8% ως 20.000€ και 10% άνω των 20.000€
2014-2017	Ενιαίος συντελεστής 3%

για φοροδιαφυγή. Αντιθέτως, επιδρά αρνητικά στην αγορά ακινήτων αποθαρρύνοντας τις συναλλαγές σε ακίνητα συγκριτικά με άλλα περιουσιακά στοιχεία που δεν φορολογούνται ή φορολογούνται με χαμηλότερους συντελεστές.

Ο ΦΜΑ διακρίνεται σε φόρο που επιβάλλεται όταν η μεταβίβαση ενός περιουσιακού στοιχείου γίνεται με αγορά και σε φόρο που επιβάλλεται όταν η μεταβίβαση πραγματοποιείται μέσω δωρεάς ή κληρονομιάς. Στη πρώτη περίπτωση καταβάλλεται τίμημα και αυτός είναι ο βασικός λόγος επιβολής φόρου μεταβίβασης, ενώ στη δεύτερη περίπτωση δεν συντελείται αγοροπωλησία, δεν καταβάλλεται τίμημα και κατά συνέπεια δεν επιβάλλεται φόρος μεταβίβασης αλλά ο αντίστοιχος φόρος κληρονομιάς και δωρεάς.

Ο φόρος κληρονομιάς είναι ένας από τους παλαιότερους φόρους. Επιβάλλεται όταν μεταβιβάζεται περιουσία λόγω θανάτου. Σύμφωνα με τον Ν. Τάτσο (2012) ο φόρος κληρονομιάς θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μιας ειδικής μορφής φόρος εισοδήματος όμως επειδή έχει έκτακτο χαρακτήρα υποβάλλεται σε χωριστή φορολογία με σκοπό την ευνοϊκότερη φορολόγηση αυτού.

Σύμφωνα με το Ν.2961/2001³⁵ η απόκτηση κινητού ή ακινήτου περιουσιακού στοιχείου- εκτός χρηματικού ποσού- από δωρεά υπόκειται σε φορολογία εισοδήματος. Στο άρθρο 29 του νόμου αυτού ορίζονται οι διαφορετικές κλίμακες φορολογίας για κάθε μια από τις τρεις κατηγορίες προσώπων: τη πρώτη κατηγορία (σύζυγος ,τέκνα, γονείς, εγγόνια), τη δεύτερη κατηγορία (λοιποί κατιόντες, ανιόντες, αδέρφια, πρώτοι θείοι) και τη τρίτη κατηγορία (λοιποί συγγενείς, ξένοι). Για τη φορολόγηση των δωρεών εφαρμόζονται οι ίδιες διατάξεις που ισχύουν για το φόρο κληρονομιών.

2.5.3 Φόροι δαπάνης

Οι φόροι δαπάνης επιβάλλονται επι των δαπανών των φορολογουμένων και κατ' επέκταση υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών. Και σε αυτό το είδος φόρου υπάρχουν επιχειρήματα υπέρ και κατά της επιβολής του. Ακολούθως, αναλύονται τα πλεονεκτήματα των φόρων δαπάνης όπως αυτά καθορίζονται από τους υποστηρικτές τους.

Αρχικά, οι ανεπιθύμητες επιδράσεις των φόρων δαπάνης στην οικονομική

---

³⁵ Ν.2961/2001 Κύρωση του Κώδικα Φορολογίας Κληρονομιών, Δωρεών, Γονικών Παροχών Προικιών και Κερδών από Τυχρά Παίγνια(ΦΕΚ Α' 266/22-11-2001)

συμπεριφορά των ατόμων είναι χαμηλότερης έντασης συγκριτικά με τις επιδράσεις του φόρου εισοδήματος. Αυτό συμβαίνει διότι οι φόροι αυτοί είναι λιγότερο ορατοί καθώς είναι «κρυμμένοι» στις τιμές των προϊόντων κάνοντας έτσι λιγότερο αισθητή τη φορολογική επιβάρυνση στους φορολογούμενους. Επιπροσθέτως, οι φόροι δαπάνης συγκρινόμενοι με το φόρο εισοδήματος αποτελούν αποτελεσματικότερο μέσο καταπολέμησης του πληθωρισμού ζήτησης, διότι με την επιβολή τους πλήττεται εξ ολοκλήρου η κατανάλωση χωρίς να επηρεάζεται η αποταμίευση γεγονός που συντελείται με τον φόρο εισοδήματος.

Τρίτον, οι φόροι δαπάνης είναι δικαιότεροι σε σχέση με το φόρο εισοδήματος δεδομένου ότι επιβαρύνουν τους πολίτες ανάλογα με το μέγεθος των δαπανών τους ικανοποιώντας έτσι τη συνθήκη της φοροδοτικής ικανότητας. Τελευταίο πλεονέκτημα των φόρων δαπάνης αποτελεί το χαμηλό (σχετικά με το φόρο εισοδήματος) διαχειριστικό κόστος εφόσον δεν είναι απαραίτητη η εξακρίβωση προσωπικών στοιχείων και συνθηκών των φορολογουμένων.

Αντίθετα, μειονέκτημα αποτελεί η έλλειψη προσωπικού χαρακτήρα του φόρου μετατρέποντας τον από αναλογικό σε αντίστροφα προοδευτικό ως προς το εισόδημα. Επιπλέον, οι φόροι δαπάνης δεν ικανοποιούν την αρχή της φορολογικής ισότητας. Μεταξύ δύο φορολογουμένων με το ίδιο εισόδημα ευνοείται εκείνος που αποταμιεύει το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος του. Η αρχή αυτή δεν ικανοποιείται ούτε συγκριτικά με το φόρο εισοδήματος και αυτό διότι μεγάλο μέρος του εισοδήματος παραμένει αφορολόγητο (π.χ. μέσω της αποταμίευσης των εισοδημάτων των πολιτών, των αδιανέμητων κερδών των επιχειρήσεων).

2.5.3.1 Φόρος προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ)

Ο ΦΠΑ (value added tax) είναι ένας έμμεσος φόρος που επιβάλλεται στο τμήμα της συνολικής αξίας που προστίθεται σε κάθε στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας του αγαθού και επιβαρύνει αποκλειστικά τον τελικό καταναλωτή. Ο φόρος προστιθέμενης αξίας είναι «ουδέτερος» φόρος, δηλαδή δεν αποτελεί πρόσθετο κόστος για τους υποκείμενους σε αυτόν. Επίσης, πλεονέκτημα αποτελούν οι απαλλαγές που παρέχονται από τον Κώδικα Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (Ν.2859/2000), όπως απαλλαγές των νοσοκομειακών και ιατρικών υπηρεσιών, υπηρεσιών εκπαίδευσης, συγγραφέων, εισαγωγών εκτός ΕΕ, ενδοκοινοτικών

αποκτήσεων³⁶.

Απαλλαγές επίσης προβλέπονται για τις εξαγωγές³⁷ με στόχο την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των εγχώριων προϊόντων στις διεθνείς αγορές και κατ' επέκταση την ενίσχυση της οικονομίας. Ο τρόπος με τον οποίο επιβάλλεται ο ΦΠΑ συμβάλλει στον περιορισμό της φοροδιαφυγής. Παρά ταύτα, η ανεπάρκεια του φοροελεγκτικού μηχανισμού δεν συμβάλλει στην αποτελεσματική εφαρμογή του προαναφερθέντος σχεδιασμού με αποτέλεσμα στην Ελλάδα να καταγράφονται πολύ υψηλά ποσοστά φοροδιαφυγής.

Ο συντελεστής ΦΠΑ είναι αναλογικός και διακρίνεται σε τρεις κατηγορίες : στον κανονικό συντελεστή, στον μειωμένο συντελεστή και στον υπερμειωμένο συντελεστή. Η διάκριση αυτή συνήθως αυξάνει το δημοσιονομικό και κοινωνικό κόστος του φόρου. Αυξητική πορεία παρουσιάζουν οι συντελεστές ΦΠΑ από την έναρξη της κρίσης και μετά (βλέπε πίνακα 10³⁸ του παραρτήματος). Με την τελευταία τροποποίηση ο κανονικός συντελεστής ανήλθε σε 24% έναντι 23% που ήταν έως το 2015. Επίσης, ψηφίστηκε η κατάργηση των μειωμένων κατά 30% συντελεστών που ίσχυε για μια ομάδα νησιών.

Αναλυτικότερα, τροποποιήσεις πραγματοποιήθηκαν με τον Ν 4152/2013, όπου σπουδαιότερη αλλαγή ήταν η μείωση των δόσεων καταβολής του φόρου από τρεις σε δύο και με τον Ν. 4336/2015 όπου αποσαφηνίστηκε η διάταξη που αφορούσε την καθολική κατάργηση των μειωμένων συντελεστών ΦΠΑ στα νησιά³⁹ επίσης, αλλαγές πραγματοποιήθηκαν και με το Ν. 4389/2016 με κυριότερες τη σύσταση της ΑΑΔΕ, την αύξηση του κανονικού συντελεστή ΦΠΑ από 23% σε 24%⁴⁰ και την κατάργηση από 1 Ιουνίου 2016 των μειωμένων συντελεστών ΦΠΑ σε ένδεκα νησιά⁴¹.

Συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ ο κανονικός συντελεστής ΦΠΑ που εφαρμόζεται στην Ελλάδα (24%) είναι από τους υψηλότερους στην ΕΕ⁴², ξεπερνώντας τον μέσο όρο για το 2017 (21,5%). Παρόλο που υψηλοί συντελεστές

---

³⁶ Άρθρο 22,23,28,29 του Ν.2859/2000

³⁷ Άρθρο 24 του Ν.2859/2000

³⁸ Πηγή: Taxheaven 2017 «Συντελεστές ΦΠΑ και όρια ένταξης των επιχειρήσεων στο Φ.Π.Α. στην Ε.Ε. όπως ισχύουν σήμερα (2017)» Διαθέσιμο στο: <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/36903>

³⁹ Άρθρο 1, παρ. 1 περίπτωση δ του Ν. 4336/2015

⁴⁰ Άρθρο 52 του Ν. 4389/2016

⁴¹ Τα νησιά στα οποία καταργήθηκε ο μειωμένος συντελεστής ΦΠΑ είναι τα ακόλουθα: Σύρος, Θάσος, Άνδρος, Τήνος, Κάρπαθος, Μήλος Σκύρος, Αλόνησος, Αντίπαρος, Κέα, Σίφνος.

⁴² Συντελεστής 24% επιβάλλεται στη Φινλανδία, 25% στη Δανία, στην Κροατία και στη Σουηδία και 27% στην Ουγγαρία.

ΦΠΑ καταγράφονται και σε άλλες χώρες της ΕΕ ,το γεγονός ότι ο υψηλός συντελεστής στην Ελλάδα επιβάλλεται σε αγαθά πρώτης ανάγκης έχει ως συνέπεια την αύξηση του κόστους κάλυψης στοιχειωδών αναγκών των πολιτών.

Συμπερασματικά, οι μεταβολές των συντελεστών ΦΠΑ έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση των σωρευτικών φορολογικών εσόδων από τον Φόρο Προστιθέμενης Αξίας τη περίοδο 2008-2015, τα έσοδα του οποίου αποτελούν την πιο προσοδοφόρα κατηγορία έμμεσων φόρων. Αντιθέτως, τη χρήση 2016 καταγράφεται αύξηση των εσόδων από τον ΦΠΑ έναντι της αντίστοιχης χρήσης 2015 ως αποτέλεσμα της αύξησης του κανονικού συντελεστή από 23% σε 24%, των στοχευμένων προληπτικών ελέγχων της θερινής περιόδου και την κατάργηση του ειδικού καθεστώτος μειωμένου ΦΠΑ σε ορισμένα νησιά του Αιγαίου.

2.5.3.2 Τέλη

Τέλος είναι το χρηματικό ποσό που καταβάλλουν φυσικά και νομικά πρόσωπα σε δημόσιες υπηρεσίες ή στο κράτος σε αντάλλαγμα διαφόρων υπηρεσιών που τους προσφέρονται από αυτούς τους οργανισμούς, όπως παραδείγματος χάριν τέλη κυκλοφορίας, τηλεφωνίας, λιμενικά και ταχυδρομικά τέλη.

Όπως επισημαίνει ο Ν. Τάτσος (2012) διάκριση πρέπει να γίνεται μεταξύ φόρων και τελών. Η βασική τους διαφορά εντοπίζεται στο στοιχείο της ανταποδοτικότητας. Τα τέλη σε αντίθεση με τους φόρους συνοδεύονται από ειδικές αντιπαροχές του κράτους προς τους πολίτες που τα πληρώνουν. Σκοπός της επιβολής των τελών είναι η κάλυψη του κόστους της εκάστοτε ειδικής κρατικής αντιπαροχής. Τα τέλη επιβάλλονται και εισπράττονται από δημόσιες υπηρεσίες ως αντίτιμο των αγαθών και υπηρεσιών που παλούν ή από το κράτος ως χρέωση για τη παροχή συγκεκριμένων υπηρεσιών, όπως η έκδοση άδειας ανέγερσης οικοδομής.

Όσοι υποστηρίζουν πως τα τέλη αποτελούν μέσο χρηματοδότησης των δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών υποστηρίζουν πως μέσω της επιβολής τελών μειώνεται η ζήτηση εκείνων των δημόσιων προϊόντων και υπηρεσιών από τους πολίτες, ζήτηση την οποία δεν δύναται να καλύψει πλήρως το κράτος. Επίσης, ισχυρίζονται πως η επιβολή των τελών γίνεται για λόγους δικαιοσύνης, καθώς όσο μεγαλύτερη είναι η κατανάλωση μιας υπηρεσίας από έναν πολίτη, τόσο περισσότερο πρέπει να συμβάλλει στο κόστος αυτής.

Η επιβολή τελών κρίνεται δημοκρατική διότι το κράτος μέσω της επιβολής τελών μπορεί να γνωρίζει τις καταναλωτικές προτιμήσεις των πολιτών και να

ενισχύει την παραγωγή αγαθών με υψηλή προτίμηση. Εκείνοι που έχουν αντίθετη άποψη υποστηρίζουν πως τα δημόσια αγαθά πρέπει να παρέχονται στους πολίτες με βάση την φοροδοτική ικανότητα και όχι το όφελος που αποκομίζουν. Επιπλέον, η επιβολή τελών κρίνεται κατάλληλη μόνο στις περιπτώσεις όπου υπάρχει προσωπική επιλογή του φορολογούμενου για κατανάλωση δημόσιων αγαθών ή υπηρεσιών (π.χ. άδεια ασκήσεως επαγγέλματος).

2.5.3.3 Ειδικοί φόροι κατανάλωσης

Οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης δεν έχουν γενική εφαρμογή. Επιβάλλονται σε μερίδα αγαθών για λόγους κοινωνικούς και ταμειυτικούς. Πλεονεκτήματα αυτών των ειδικών φόρων είναι η μικρότερη κοινωνικό - οικονομική επίδραση μιας αύξησης συντελεστών στην οικονομική συμπεριφορά των πολιτών συγκριτικά με την αύξηση συντελεστών του φόρου εισοδήματος ή των φόρων δαπάνης, καθώς επιβαρύνουν λίγες κατηγορίες αγαθών (όπως αλκοολούχα ποτά, καύσιμα, προϊόντα καπνού). Επίσης, το κόστος διαχείρισης τους είναι χαμηλό. Μειονέκτημα ωστόσο αποτελεί το γεγονός ότι οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης παρεμβαίνουν και μεταβάλλουν τις καταναλωτικές προτιμήσεις των καταναλωτών ωθώντας τους στην κατανάλωση λιγότερο επιθυμητών από αυτούς προϊόντων.

Οι ειδικοί φόροι κατανάλωσης διακρίνονται σε κανονιστικούς, ανταποδοτικούς και πολυτελείας. Οι πρώτοι στοχεύουν στον περιορισμό της κατανάλωσης αγαθών που θεωρείται ότι προκαλούν εξωτερικές επιδράσεις στο κοινωνικό σύνολο, όπως τα αλκοολούχα ποτά και ο καπνός. Οι ανταποδοτικοί φόροι επιβαρύνουν αγαθά η κατανάλωση των οποίων συνδέεται με την παροχή δημοσίων αγαθών από το κράτος, όπως ο φόρος στα μεγάλα κυβισμού αυτοκίνητα, στα σκάφη, στα αεροσκάφη. Οι φόροι πολυτελείας επιβαρύνουν προϊόντα και υπηρεσίες που καταναλώνονται από άτομα με υψηλά εισοδήματα.

2.5.4 Φόροι κοινωνικής ασφάλισης και εισφοροδιαφυγή

Ως εισφορές κοινωνικής ασφάλισης νοούνται οι τακτικές χρηματικές καταβολές του εργαζόμενου προς το κράτος, με τις οποίες το κράτος προσφέρει άμεσα ή έμμεσα μέσω οργανισμών που βρίσκονται υπό τον έλεγχο του στους εργαζόμενους υλικές παροχές και υπηρεσίες σε περιπτώσεις γήρατος ή προβλημάτων

υγείας. Οι δαπάνες αυτές καλύπτονται με τις υποχρεωτικές εισφορές των εργοδοτών και των εργαζομένων ή των αυτοαπασχολούμενων, όπως έχουν θεσπιστεί στην νομοθεσία.

Σχετικά με τις ασφαλιστικές εισφορές των μισθωτών μικρές μεταβολές πραγματοποιήθηκαν στα ποσοστά των ασφαλιστικών εισφορών από την έναρξη της κρίσης έως σήμερα. Οι εισφορές των μισθωτών από τον Οκτώβριο του 2003 έως τον Ιούνιο του 2011 ανέρχονταν σε 13,00% (εισφορά εργαζόμενου) και 25,06% (εισφορά εργοδότη). Τα ποσοστά αυτά τροποποιήθηκαν τον Αύγουστο του 2011 και διαμορφώθηκαν σε 13,50% (εισφορά εργαζόμενου) και 25,56% (εισφορά εργοδότη)⁴³. Σύμφωνα με τον Πρασά Βασίλειο (2015) έως 31/12/2016 οι συντελεστές ήταν 15,5% (εισφορά εργαζόμενου) και 24,56% (εισφορά εργοδότη).

Οι εισφορές των ελεύθερων επαγγελματιών υπολογίζονταν βάσει των ετών που ο κάθε αυτοαπασχολούμενος ασκούσε το επάγγελμα. Οι επαγγελματίες χωρίζονταν σε δύο κατηγορίες τους παλαιούς και τους νέους ασφαλισμένους. Παλαιοί θεωρούνταν όσοι είχαν ασφαλιστεί προ του έτους 1993, ενώ οι νέοι ασφαλισμένοι κατέβαλαν χαμηλότερες εισφορές (βλέπε πίνακες 12 και 13 του παραρτήματος). Βάση πολλών ερευνών αποτελεί η μελέτη της συσχέτιση του ύψους των εισφορών και του μεγέθους της εισφοροδιαφυγής.

Σύμφωνα με έκθεση του ΣΕΒ (2017) το τελευταίο χρονικό διάστημα η αδήλωτη εργασία εκτός από μεγάλη έκταση λαμβάνει και τη μορφή της ημι-δηλωμένης εργασίας γεγονός που διαπιστώνεται από την αύξηση των συμβάσεων μερικής απασχόλησης. Το φαινόμενο αυτό είναι απόρροια των υψηλών ασφαλιστικών κρατήσεων ειδικά στον ιδιωτικό τομέα, της προοδευτικότητας των φόρων και της μη ανταποδοτικότητας αυτών, της αυτοαπασχόλησης και του υψηλού αριθμού πολύ μικρών οντοτήτων που εδρεύουν στην Ελλάδα.

Η ημι-δηλωμένη απασχόληση έχει σοβαρές επιπτώσεις για τους εργαζομένους, όπως χαμηλές αποδοχές χωρίς επαγγελματικές προοπτικές. Επίσης, οι εργαζόμενοι χάνουν την προστασία της πολιτείας (παραδείγματος χάριν υγειονομική περίθαλψη και συνταξιοδοτική κάλυψη) και αντιλαμβάνονται την έλλειψη του ανταποδοτικού χαρακτήρα των φόρων. Ως συνέχεια των προαναφερθέντων επιπτώσεων της ημι-δηλωμένης εργασίας, παρατηρείται η ανάπτυξη δραστηριοτήτων χαμηλής παραγωγικής αξίας, η σημαντική μείωση της εμπιστοσύνης των πολιτών

---

⁴³ Πηγή: «Ποσοστά εισφορών ΙΚΑ – ΤΕΒΕ – Λουπά (ΠΡΟ ΕΦΚΑ)», Taxheaven 2007.

προς το κράτος και τους θεσμούς του καθώς και η δημιουργία αθέμιτου ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων.

Από την έκθεση του ΣΕΒ, συμπεραίνουμε ότι η ημι- δηλωμένη εργασία -που αποτελεί συνέπεια των θεσμικών αδυναμιών του κράτους - και ως επακόλουθο αυτής η εισφοροδιαφυγή και η φοροδιαφυγή αποτελούν αναγκαίο εργαλείο επιβίωσης των πολιτών, το οποίο καθίσταται επιζήμιο για την οικονομία και την ανάπτυξη της χώρας.

2.5.4.1 Εισφορές ΕΦΚΑ

Με τον Ν. 4387/2016⁴⁴ συστάθηκε ο Ενιαίος Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης⁴⁵ (εφεξής ΕΦΚΑ), ο οποίος αποτελεί το νέο ταμείο, τον νέο ασφαλιστικό φορέα για την υλοποίηση των ρυθμίσεων του ασφαλιστικού νόμου. Όλα τα προϋπάρχοντα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης εντάχθηκαν από την πρώτη Ιανουαρίου 2017 στον ΕΦΚΑ, με εξαίρεση των ταμείων ΝΑΤ και ΟΓΑ, όπου παρά την ένταξη τους εξακολουθούν να διατηρούν αυτοτελή νομική προσωπικότητα. Στον ΕΦΚΑ εντάχθηκαν οι ακόλουθοι φορείς: Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων – Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Μισθωτών (ΙΚΑ-ΕΤΑΜ), Ενιαίο Ταμείο Ασφάλισης Προσωπικού ΜΜΕ (ΕΤΑΠ-ΜΜΕ), Ενιαίο Ταμείο Ανεξάρτητα Αυτοαπασχολούμενων (ΕΤΑΑ), Οργανισμός Ασφάλισης Ελεύθερων Επαγγελματιών (ΟΑΕΕ), Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων (ΟΓΑ), Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο (ΝΑΤ), Ταμείο Ασφάλισης Υπαλλήλων Τραπεζών & Επιχειρήσεων Κοινής Ωφέλειας. (ΤΑΥΤΕΚΩ).

Με τη σύσταση του νέου ταμείου μεταβολές επήλθαν από 01/01/2017 στους συντελεστές εισφορών κοινωνικής ασφάλισης. Αναλυτικότερα, οι εισφορές για τους μισθωτούς και τους εργοδότες ανήλθαν σε ποσοστό 20% (μηνιαίο ποσοστό εισφοράς κύριας σύνταξης ασφαλισμένου⁴⁶) επι των πάσης φύσης αποδοχών του εργαζομένου όπου το 6,67% αποτελεί την εισφορά του εργαζομένου και το 13,33% την εισφορά του εργοδότη. Επιπλέον, επιβάλλεται μηνιαία ασφαλιστική εισφορά υγειονομικής περίθαλψης⁴⁷ της τάξεως του 7,10% (4,55% επιβαρύνει τους εργοδότες και 2,55%

⁴⁴ Ν.4387/2016 « Ενιαίο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλειας – Μεταρρύθμιση ασφαλιστικού – συνταξιοδοτικού συστήματος – Ρυθμίσεις φορολογίας εισοδήματος και τυχερών παιγνίων και άλλες διατάξεις».

⁴⁵ Άρθρο 51 του Ν.4387/2016

⁴⁶ Άρθρο 38 παρ.1 του Ν4387/2016

⁴⁷ Άρθρο 41 του Ν4387/2016

τους εργαζομένους). Έτσι η συνολική επιβάρυνση για τους εργοδότες ανέρχεται σε ποσοστό 17,88% και η συνολική επιβάρυνση για τους εργαζόμενους ανέρχεται σε ποσοστό 9,22%.

Αναφορικά με τους ελεύθερους επαγγελματίες και τους αυτοαπασχολούμενους το ποσοστό εισφοράς κύριας σύνταξης ασφαλισμένου⁴⁸ ανέρχεται στις είκοσι ποσοστιαίες μονάδες (20%) πλέον τις εισφορές υγειονομικής περίθαλψης οι οποίες ανέρχονται στο 6,95%, ενώ παύουν να υφίστανται οι κατηγορίες των παλαιά ασφαλισμένων. Επομένως, η συνολική ασφαλιστική επιβάρυνση για ελεύθερους επαγγελματίες και αυτοαπασχολούμενους υπολογίζεται σε 26,95% του πραγματικού εισοδήματος.

Για τους αυτοαπασχολούμενους απόφοιτους ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και όσους κατά τη διάκριση του Ν.2084/1992 θα υπάγονταν στην ασφάλιση του ΕΤΑΑ προβλέπεται ειδική κλίμακα ασφάλισης 14% (εισφορά κύριας σύνταξης) και 4,87% (εισφορά υγειονομικής περίθαλψης) για τα δύο πρώτα έτη, 17% (εισφορά κύριας σύνταξης) και 5,91% (εισφορά υγειονομικής περίθαλψης) για τα τρία πρώτα έτη και 20% (εισφορά κύριας σύνταξης) και 6,95% (εισφορά υγειονομικής περίθαλψης) μετά το πέμπτο έτος (στα ποσοστά εισφορών ΕΦΚΑ δεν αναφέρονται οι εισφορές για επικουρικά ταμεία).

Συμπερασματικά, σημαντικές αλλαγές επέρχονται στην ασφάλιση των ελεύθερων επαγγελματιών. Παρατηρείται μικρή ελάφρυνση για όσους δηλώνουν χαμηλά κέρδη, ενώ οι εισφορές αυξάνονται σε σχέση με το προϊσχύον σύστημα για εκείνους που έχουν υψηλότερα κέρδη έως 28%. Επίσης, από την πρώτη Ιανουαρίου 2018 οι ασφαλιστικές εισφορές δεν θα αφαιρούνται για τον υπολογισμό του φόρου εισοδήματος αλλά αντιθέτως θα αυξάνουν το φορολογητέο εισόδημα και κατ' επέκταση το πληρωτέο ποσό φόρου εισοδήματος⁴⁹. Ίσως να πρέπει λοιπόν να επανεξεταστεί ο τρόπος υπολογισμού των ασφαλιστικών εισφορών ώστε να επιβεβαιωθεί η ύπαρξη του δίκαιου χαρακτήρα τους. Στο σημείο αυτό πρέπει να τεθούν τα ακόλουθα ερωτήματα. Ο ΕΦΚΑ "τιμωρεί" τους επαγγελματίες που παράγουν περισσότερα κέρδη; Αποτελεί ασφαλιστικό ή φορολογικό σύστημα; Μπορεί να οδηγήσει σε περαιτέρω εισφοροδιαφυγή;

---

⁴⁸ Άρθρο 39 του Ν4387/2016

⁴⁹ Έως το 2018 βάση υπολογισμού των εισφορών θα είναι το 85% του εισοδήματος του προηγούμενου έτους, ενώ από το 2019 και μετά θα λαμβάνεται υπόψη το 100% του εισοδήματος.
Πηγή: <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/34884>

2.6 Τα κριτήρια που πρέπει να ικανοποιούν οι φόροι

Οι φόροι απορροφούν μεγάλο μέρος του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος έχοντας σημαντικές επιδράσεις στη λήψη των οικονομικών αποφάσεων των φορολογουμένων ειδικότερα, αλλά και στην οικονομία γενικότερα. Για αυτό το λόγο, είναι σημαντικός ο ορθός σχεδιασμός του φορολογικού συστήματος με απώτερο σκοπό την επιτυχή εφαρμογή της οικονομικής πολιτικής.

Τα οικονομικά κριτήρια που πρέπει να ικανοποιούν οι φόροι διατυπώθηκαν για πρώτη φορά από τον Αριστοτέλη, ενώ οι κανόνες που πρέπει να διέπουν τη σύγχρονη φορολογία (Principles of Political Economy) διατυπώθηκαν από τον Σκωτσέζο οικονομολόγο Adam Smith στο έργο του με τίτλο «Ο Πλούτος των Εθνών» («The Wealth of Nations»). Πέρα των οικονομικών κανόνων υπάρχουν και νομικά κριτήρια που επιβάλλεται να ικανοποιούν οι φόροι και τα οποία απαντώνται στο Σύνταγμα. Οι φορολογικοί κανόνες είναι: η φορολογική δικαιοσύνη, η εισοδηματική ελαστικότητα των εσόδων, η επάρκεια των εσόδων, το κόστος διαχείρισης, το κόστος συμμόρφωσης, η αρχή της οικονομικής αποτελεσματικότητας και η αρχή της βεβαιότητας, ανάλυση των οποίων ακολουθεί (Ν. Τάτσος 2012).

2.6.1 Η φορολογική δικαιοσύνη

Ο πρώτος κανόνας που διατυπώθηκε από τον Adam Smith είναι η αρχή της καθολικότητας των φόρων. Βάσει αυτού του κανόνα η φορολογική υποχρέωση είναι γενική. Με άλλα λόγια, κάθε πολίτης ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, τάξης υποχρεούται να συνεισφέρει στα δημόσια οικονομικά βάρη ανάλογα με τη φοροδοτική του ικανότητα⁵⁰. Κατ' εξαίρεση μπορεί να υπάρξει ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση οικονομικής δραστηριότητας ή κοινωνικής ομάδας με βάση αυστηρά προκαθορισμένα κοινωνικά και οικονομικά αντικειμενικά κριτήρια. Η έννοια της φορολογικής δικαιοσύνης έχει τρεις διαστάσεις.

Η πρώτη διάσταση είναι η οριζόντια φορολογική δικαιοσύνη/ισότητα σύμφωνα με την οποία επιβάλλεται ίδια φορολογική μεταχείριση σε όσους βρίσκονται κάτω από όμοιες οικονομικές συνθήκες. Η δεύτερη διάσταση καλείται κάθετη φορολογική δικαιοσύνη/ισότητα και βάσει αυτής προβλέπεται διαφορετική φορολογική αντιμετώπιση για όσους βρίσκονται κάτω από ανόμοιες συνθήκες. Ο

---

⁵⁰ Η αρχή της καθολικότητας των φόρων περιλαμβάνεται στο άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος.

βαθμός που ικανοποιούνται οι αρχές αυτές εξαρτάται από το μέγεθος της φορολογικής βάσης και τη δομή του συντελεστή φορολόγησης.

Αναφορικά με το φορολογικό συντελεστή ο μόνος φόρος που είναι πάντα προοδευτικός είναι ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων. Επίσης, στοιχεία προοδευτικότητας εντοπίζονται στο φόρο καυσίμων, στα τέλη κυκλοφορίας, στο φόρο κληρονομιάς και δωρεάς. Σε αντίθεση με τους άμεσους φόρους, οι έμμεσοι φόροι είναι αντίστροφα προοδευτικοί. Πανάκεια για την αντίστροφη προοδευτικότητα των φόρων κατανάλωσης μπορεί να αποτελέσει η φορολογική απαλλαγή των αγαθών πρώτης ανάγκης και η μεγαλύτερη επιβάρυνση των αγαθών πολυτελείας, καθώς τα πρώτα καταναλώνονται από χαμηλού εισοδήματος νοικοκυριά, ενώ τα δεύτερα από νοικοκυριά με υψηλότερα εισοδήματα. Ο λανθασμένος προσδιορισμός της φορολογικής βάσης και οι άδικες και μη αντικειμενικές εκπτώσεις και απαλλαγές μπορούν να αποτελέσουν επιπλέον τρόπους δημιουργίας μιας φορολογικής αδικίας. Οι δυνατότητες που παρέχουν οι φόροι για φοροδιαφυγή επηρεάζουν το καταμερισμό των φορολογικών βαρών.

Η τρίτη διάσταση της φορολογικής δικαιοσύνης είναι η γεωγραφική. Οι κάτοικοι δεν πρέπει να φορολογούνται ανάλογα με την περιοχή στην οποία ζουν. Ένας φόρος είναι δίκαιος γεωγραφικά όταν κατανέμεται όχι βάσει της περιοχής στην οποία κατοικούν τα άτομα, αλλά βάσει του οφέλους που αποκομίζουν από τις δημόσιες δαπάνες του δήμου τους. Για αυτό το λόγο είναι αποδεκτό και δίκαιο οι κάτοικοι μιας περιοχής της οποίας η Τοπική Αυτοδιοίκηση σπαταλά περισσότερους πόρους για όφελος τους να φορολογούνται βαρύτερα από τους κατοίκους μιας άλλης περιοχής.

2.6.2 Η εισοδηματική ελαστικότητα των εσόδων

Το κόστος των δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών αποτελεί συνάρτηση της πορείας των τιμών και της οικονομικής δραστηριότητας. Η αύξηση αυτού του μεγέθους μπορεί να καλυφθεί με αύξηση της φορολογίας (αύξηση του φορολογικού συντελεστή ή επέκταση της φορολογικής βάσης ή μεταβολή προς τα άνω και των δύο), προκειμένου να αντληθούν περισσότερα φορολογικά έσοδα. Είναι λοιπόν, προτιμότερο το φορολογικό σύστημα να είναι σχεδιασμένο κατά τρόπο όπου τα έσοδα να προσαρμόζονται αυτόματα στις αλλαγές της οικονομικής δραστηριότητας

χωρίς να απαιτείται θέσπιση νέων φορολογικών μέτρων για τη μεταβολή της φορολογικής βάσης ή του φορολογικού συντελεστή. Τέτοιου είδους αύξηση γίνεται ευκολότερα δεκτή από το σύνολο των φορολογουμένων δημιουργώντας τους τη λεγόμενη «δημοσιονομική αυταπάτη» (tax illusion)⁵¹ και συγχρόνως προκαλεί μικρότερη τάση για φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή, ευνοώντας την οικονομική σταθερότητα.

Ο βαθμός της αυτόματης ανταπόκρισης των φορολογικών εσόδων στις αλλαγές της οικονομικής δραστηριότητας υπολογίζεται με την εισοδηματική ελαστικότητα των φόρων ή του φορολογικού συστήματος, η οποία παρουσιάζει το βαθμό ανταπόκρισης των εσόδων που αποδίδει ο φόρος ή το φορολογικό σύστημα και προκαλείται αυτόματα ως επακόλουθο της μεταβολής του Εθνικού Εισοδήματος. Η εισοδηματική ελαστικότητα των φόρων ή του φορολογικού συστήματος υπολογίζεται με τον ακόλουθο τύπο: $E\tau = \frac{\Delta T/T}{\Delta Y/Y}$, όπου

$E\tau$ είναι: η εισοδηματική ελαστικότητα των φορολογικών εσόδων

T είναι: τα φορολογικά έσοδα

Y είναι: το Εθνικό Εισόδημα και

Δ είναι: οι μεταβολές των μεγεθών

- Όταν $E\tau > 1$, ο φόρος θεωρείται ελαστικός και τα έσοδα του φόρου αυξάνονται γρηγορότερα από το εισόδημα, καθώς η μεταβολή των φορολογικών εσόδων είναι μεγαλύτερη από τη μεταβολή του Εθνικού Εισοδήματος.
- Όταν $E\tau = 1$, η ποσοστιαία μεταβολή των φορολογικών εσόδων είναι ίση με τη ποσοστιαία μεταβολή του Εθνικού Εισοδήματος.
- Όταν $E\tau < 1$, η ποσοστιαία μεταβολή των φορολογικών εσόδων είναι μικρότερη από τη ποσοστιαία μεταβολή του Εθνικού Εισοδήματος και ο φόρος καλείται ανελαστικός.

Πολλαπλασιάζοντας τη φορολογική βάση με τον φορολογικό συντελεστή προκύπτουν τα έσοδα που συγκεντρώνονται από τους φόρους. Έτσι η εισοδηματική ελαστικότητα των εσόδων μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελείται από δύο ελαστικότητες: την ελαστικότητα του φορολογικού συντελεστή (των φορολογικών

---

⁵¹ Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε το βιβλίο του Ν. Τάτσου με τίτλο : Θεωρία των Φόρων και Φορολογική Πολιτική.

εσόδων σε σχέση με τη φορολογική βάση), και την ελαστικότητα της φορολογικής βάσης σε σχέση με το εισόδημα και παρουσιάζεται με τον ακόλουθο τύπο:

$$E\tau = \frac{\Delta T/T}{\Delta B/B} \times \frac{\Delta B/B}{\Delta Y/Y} = E\tau \times E_b, \text{ όπου}$$

$E\tau$ είναι: η ελαστικότητα του φορολογικού συντελεστή, που εξαρτάται από τη μορφή και τη δομή του μεγέθους αυτού και

- Όταν $E\tau = 1$, τα έσοδα θα μεταβάλλονται προς την ίδια κατεύθυνση με τις μεταβολές της φορολογικής βάσης
- Όταν $E\tau > 1$, τα έσοδα θα μεταβάλλονται γρηγορότερα από τις μεταβολές της φορολογικής βάσης

E_b είναι: η ελαστικότητα της φορολογικής βάσης και εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο μεταβάλλονται τα φορολογικά μεγέθη συγκριτικά με τις μεταβολές της οικονομικής δραστηριότητας. Η εισοδηματική ελαστικότητα του φορολογικού συστήματος ισούται με το μέσο σταθμικό των εισοδηματικών ελαστικοτήτων των φόρων που το απαρτίζουν και όταν το μέγεθος αυτό είναι μεγαλύτερο από τη μονάδα το φορολογικό σύστημα θεωρείται εισοδηματικά ελαστικό.

Αναφορικά με το φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων εξαιτίας της προοδευτικότητας των φορολογικών συντελεστών παρατηρείται υψηλή εισοδηματική ελαστικότητα. Όσο αυξάνεται το εισόδημα, το άτομο το οποίο δεν πλήρωνε φόρο, ενώ τώρα υπερβαίνει το αφορολόγητο όριο⁵² ή πλήρωνε χαμηλότερο ποσό φόρο εισοδήματος, δεδομένης της αύξησης των εσόδων του υποβάλλεται σε μεγαλύτερους φορολογικούς συντελεστές (ελαστικότητα φορολογικού συντελεστή) και καταβάλλει μεγαλύτερο φόρο και συγχρόνως το εισόδημα του ανταποκρίνεται στις μεταβολές της οικονομικής δραστηριότητας (ελαστικότητα φορολογικής βάσης).

Μια άλλη διάκριση εντοπίζεται στη συσχέτιση των πηγών εισοδήματος με τις μεταβολές της οικονομικής δραστηριότητας. Δεν ανταποκρίνονται όλες οι πηγές εισοδήματος το ίδιο στις μεταβολές της οικονομικής δραστηριότητας. Παραδείγματος χάριν, το εισόδημα που προκύπτει από εκμίσθωση ακίνητης περιουσίας επηρεάζεται έντονα από τις μεταβολές της οικονομικής δραστηριότητας, διότι οι μεταβολές των ενοικίων εξαρτώνται από την ισχύουσα νομοθεσία⁵³.

⁵² Το αφορολόγητο από 12.000 ευρώ το 2010, το 2017 ανέρχεται σε 8.636,36 ευρώ.

⁵³ Οι επαγγελματικές μισθώσεις ρυθμίζονται από τον Αστικό Κώδικα (ΑΚ 288) και το Π.Δ. 34/1995, όπως τροποποιούνται από το άρθρο 3 του Ν. 4242/2014.

Αντίθετα, το εισόδημα από κινητές αξίες συνδέεται στενά με τη πορεία της οικονομικής δράσης, όπως και το εισόδημα από μισθούς και ημερομίσθια ιδιαίτερα σε περιόδους πληθωρισμού συγκριτικά με περιόδους άμβλυνσης των οικονομικών, επηρεαζόμενο από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις. Το εισόδημα που αποκτάται από ελευθέρια επαγγέλματα μεταβάλλεται βάσει των μεταβολών της οικονομικής δραστηριότητας με χρονική καθυστέρηση, ενώ τα κέρδη από επιχειρηματική δραστηριότητα αποτελούν τη πηγή που εμφανίζει τη μεγαλύτερη ανταπόκριση.

Η εισοδηματική ελαστικότητα του φόρου εισοδήματος νομικών προσώπων αποτελεί συνάρτηση της μορφής του φόρου (αναλογικός ή προοδευτικός) και του σταδίου στο οποίο επιβάλλεται ο φόρος (πριν ή μετά τη διανομή μερισμάτων). Όντας όμως συνήθως αναλογικός η εισοδηματική του ελαστικότητα οφείλεται στην ελαστικότητα της φορολογικής βάσης και θεωρείται από τους περισσότερους εισοδηματικά ελαστικός.

Η εισοδηματική ελαστικότητα των φόρων κατανάλωσης είναι κατά μέσο όρο χαμηλή, διότι οι φόροι αυτοί είναι αναλογικοί και δεν επηρεάζονται από τις μεταβολές της οικονομικής δραστηριότητας και διακρίνεται σε δύο μορφές.

Την εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης των αγαθών που υποβάλλονται σε φορολογία και εμφανίζουν εισοδηματική ελαστικότητα μικρότερη της μονάδας, επειδή παρατηρείται πως όταν το εισόδημα είναι χαμηλό σπαταλάται για την αγορά ειδών πρώτης ανάγκης, ενώ όταν το εισόδημα αυξάνεται η κατανάλωση αυτή μειώνεται. Σχετικά με τους φόρους κατανάλωσης των αγαθών πολυτελείας, παρά το γεγονός ότι είναι αναλογικοί, η φορολογική βάση ακολουθεί τις αυξομειώσεις του εισοδήματος, δηλαδή όσο αυξάνεται το εισόδημα, τόσο αυξάνεται η κατανάλωση ειδών πολυτελείας παρουσιάζοντας εισοδηματική ελαστικότητα μεγαλύτερη της μονάδας.

Αναφορικά με την ελαστικότητα των έμμεσων φόρων συγκριτικά με το φορολογικό συντελεστή, διακρίνουμε τους φόρους που επιβάλλονται ως ποσοστό της τιμής και τους φόρους που επιβάλλονται κατά μονάδα προϊόντος. Οι πρώτοι επηρεάζονται από την τιμή και την πωλούμενη ποσότητα. Έτσι όσο αυξάνονται οι τιμές, αυξάνεται και το μέγεθος της φορολογικής βάσης και αντίστροφα. Αντίθετα, τα έσοδα που επιβάλλονται ανά μονάδα φορολογούμενου προϊόντος αλλάζουν μόνο ανάλογα με τις πωλούμενες ποσότητες.

Συνοψίζοντας λοιπόν, οι φόροι πρέπει να επιβάλλονται με κριτήριο τη θετική

συμβολή τους στη δημοσιονομική πολιτική της χώρας και όχι με μόνο κριτήριο την εισοδηματική τους ελαστικότητα με σκοπό την εξοντωτική εισπρακτική πολιτική.

2.6.3 Η επάρκεια των εσόδων

Η επάρκεια των εσόδων αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κριτήρια που πρέπει να ικανοποιούν οι φόροι ενός αποτελεσματικού φορολογικού συστήματος. Ασχέτως από το αν οι φόροι επιτυγχάνουν την άριστη κατανομή των φορολογικών μέσων και τη δίκαιη κατανομή των πόρων, είναι απαραίτητο τα έσοδα που συγκεντρώνονται από αυτούς να υπερβαίνουν το διαχειριστικό τους κόστος. Φόροι που ικανοποιούν τη συγκεκριμένη αρχή είναι οι φόροι που δεν παρέχουν μεγάλες δυνατότητες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής, ή οι συνδυασμοί φόρων που περιορίζουν αυτά τα φαινόμενα όταν οι μεμονωμένοι φόροι δεν έχουν αυτή την ικανότητά. Τέτοιοι συνδυασμοί είναι είτε ο φόρος εισοδήματος ή ο φόρος μεταβίβασης ακινήτων με το φόρο ακίνητης περιουσίας, είτε ο φόρος εισοδήματος με το φόρο μεταβίβασης ακινήτων, συνοψίζοντας, οι φόροι πρέπει να αποδίδουν μεγαλύτερα έσοδα από το κόστος των παρεχόμενων δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών.

2.6.4 Το κόστος διαχείρισης

Οι φόροι πρέπει να έχουν χαμηλό διαχειριστικό κόστος. Ο σχεδιασμός των φόρων πρέπει να είναι τέτοιος ώστε το χρηματικό ποσό που αφαιρούν από τους ιδιώτες να υπερβαίνει το καθαρό ποσό των εσόδων που αποδίδουν στο Δημόσιο («κανόνας ευθύνιας των φόρων», Adam Smith).

Το χαμηλό κόστος διαχείρισης αποτελεί σημαντικό κριτήριο διότι παρουσιάζει το ποσό που απομένει στο κράτος για την παροχή δημόσιων αγαθών, μετά την αφαίρεση των εσόδων που χρησιμοποιούνται για τη βεβαίωση και την είσπραξη των φόρων. Η φορολογική επιβάρυνση (έξοδο) πρέπει να προξενεί στο φορολογούμενο τόση δυσaréσκεια, όση και η ευχαρίστηση που εκείνος θα αποκομίσει από την κατανάλωση κάθε μονάδας δημόσιας παροχής (έσοδο). Αν επομένως, το κόστος διαχείρισης είναι υψηλό δεν θα είναι ικανοποιημένοι οι φορολογούμενοι πολίτες από την ποιότητα και την ποσότητα των παρεχόμενων

υπηρεσιών. Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι όσο χαμηλότερος είναι ο λόγος κόστους-εσόδων τόσο καλύτεροι είναι οι φόροι ως προς αυτό το κριτήριο, ενώ φόροι με υψηλό λόγο κόστους-εσόδων είναι προτιμότερο να αποφεύγονται.

Το κόστος διαχείρισης δεν μεταφράζεται μόνο σε χρηματικό κόστος, αλλά και σε κόστος που δημιουργείται από την έλλειψη του κατάλληλα εκπαιδευμένου και εξειδικευμένου προσωπικού σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες του κρατικού μηχανισμού. Προκύπτει εξ αυτού του γεγονότος η ανάγκη για ορθολογικότερη διαχείριση του υπάρχοντος προσωπικού. Για τη μείωση του κόστους διαχείρισης καθίστανται αναγκαία ο σαφής καθορισμός της φορολογικής βάσης και ο εύκολος υπολογισμός του μεγέθους της φορολογικής επιβάρυνσης από τις φορολογικές αρχές και τα υποκείμενα του φόρου. Επιπρόσθετα, οι φορολογικές απαλλαγές (π.χ. από πρόστιμα) και εκπτώσεις (π.χ. λόγω τέκνων) και οι φορολογικές ρυθμίσεις (π.χ. εξόφλησης ληξιπρόθεσμων χρεών) επιδρούν θετικά στην αύξηση του διαχειριστικού κόστους, κάνοντας το σύστημα δαιδαλώδες και τον έλεγχο των όρων και των δικαιολογητικών δύσκολο και κοστοβόρο.

2.6.5 Το κόστος συμμόρφωσης

Οι φόροι πρέπει να χαρακτηρίζονται από προσφορότητα, δηλαδή να είναι σχεδιασμένοι με τέτοιο τρόπο ώστε ο χρόνος είσπραξης τους από το κράτος να δημιουργεί τις λιγότερες δυσχέρειες στους πολίτες. Οι φόροι εκτός της μείωσης του εισοδήματος που προκαλούν, επιφέρουν και ένα άλλο κόστος, το κόστος συμμόρφωσης. Το έξοδο αυτό απαρτίζεται από πολλές μορφές κόστους.

Αρχικά, το οικονομικό κόστος των ελεύθερων επαγγελματιών όπως λογιστών-φοροτεχνικών και δικηγόρων που χρειάζεται κάθε πολίτης για να ανταποκρίνεται σωστά στις οικονομικές τους υποχρεώσεις, τα έξοδα για την αγορά των κατάλληλων ηλεκτρονικών προγραμμάτων, το κόστος μετάβασης στη φορολογική αρχή ιδιαίτερα από το 2012 και μετά που ξεκίνησε σταδιακά η συγχώνευση των ΔΟΥ. Επίσης, το κόστος του χρόνου που αφιερώνουν οι φορολογούμενοι για την εκπλήρωση των φορολογικών τους υποχρεώσεων, όπως η συμπλήρωση της φορολογικής δήλωσης, η τήρηση λογιστικών αρχείων, η ενημέρωση για τις μεταβολές της φορολογίας, καθώς και του χρόνου που αφιερώνουν τρίτοι όπως τα δικαστήρια για την εκδίκαση των φορολογικών υποθέσεων και οι επιχειρήσεις για τη συγκέντρωση και απόδοση στο

κράτος των εισφορών των εργαζομένων.

Τέλος, το ψυχικό κόστος των φορολογουμένων σχετικά με την αβεβαιότητα του ύψους της φορολογικής τους επιβάρυνσης, ειδικότερα τα τελευταία έτη όπου οι φορολογικές διατάξεις μεταβάλλονται και ο φορολογικός συντελεστής αυξάνεται σε συχνά χρονικά διαστήματα. Το κόστος συμμόρφωσης δρα αρνητικά στη προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος επηρεάζοντας τις χαμηλά εισοδηματικές τάξεις και τις μικρές επιχειρήσεις που αποτελούν την πλειοψηφία των επιχειρήσεων στη χώρα μας.

Συγκρίνοντας το κόστος συμμόρφωσης με το κόστος διαχείρισης το πρώτο είναι μεγαλύτερο και επηρεάζει περισσότερο τους πολίτες. Και αυτό διότι η ψυχολογία των ανθρώπων επηρεάζεται αρνητικά όταν πρέπει να πληρώσουν τους φόρους που τους αναλογούν και επιπλέον για αυτό το σκοπό πρέπει να σπαταλήσουν κόπο, χρόνο και χρήμα, πολύ περισσότερο δε όταν υπάρχει αβεβαιότητα για το πληρωτέο ποσό φόρου εξαιτίας της φορολογικής αστάθειας.

2.6.6 Η αρχή της οικονομικής αποτελεσματικότητας

Η αρχή αυτή έχει δύο διαστάσεις. Πρώτον, οι φόροι δεν πρέπει να είναι στρεβλωτικοί. Διαφορετικά, δεν πρέπει να επηρεάζουν τις επιλογές των ιδιωτικών φορέων όταν η κατανομή των παραγωγικών μέσων είναι άριστη. Δεύτερον, πρέπει να διορθώνουν τις επιλογές των ιδιωτικών φορέων όταν η κατανομή των παραγωγικών μέσων δεν είναι αποτελεσματική. Παράδειγμα μη στρεβλωτικού φόρου αποτελεί ο κεφαλικός φόρος, το ύψος του οποίου είναι δεδομένο και δεν επηρεάζεται από το ύψος του εισοδήματος ή το μέγεθος της κατανάλωσης κάθε φορολογούμενου πολίτη. Όλοι οι άλλοι φόροι οι οποίοι έχουν εφαρμογή στην Ελλάδα (φόρος εισοδήματος, ΦΠΑ), ασκούν στρεβλωτική επίδραση μεγαλύτερη ή μικρότερη στις αποφάσεις.

Όπως προαναφέρθηκε η επίδραση αυτή δεν είναι πάντα αρνητική. Ένα σωστά σχεδιασμένο φορολογικό σύστημα μπορεί να αμβλύνει τις ατέλειες του μηχανισμού της αγοράς, όπως είναι η ατελής πληροφόρηση. Όταν όμως γίνεται αποτελεσματική κατανομή των παραγωγικών μέσων μια τέτοια επιβάρυνση δημιουργεί υπερβάλλον βάρος (excess burden) το οποίο εκφράζεται ως απώλεια χρησιμότητας εξαιτίας επηρεασμού των επιλογών των πολιτών και όχι ως απώλεια χρήματος.

2.6.7 Η αρχή της βεβαιότητας

Σύμφωνα με την αρχή της βεβαιότητας- η οποία βασίζεται στους κανόνες του οικονομολόγου Adam Smith- όλα τα συσχετιζόμενα με τους φόρους στοιχεία, όπως ο προσδιορισμός της φορολογικής βάσης, ο χρόνος βεβαίωσης και καταβολής του φόρου κ.α., πρέπει να προσδιορίζονται στη φορολογική νομοθεσία με σαφήνεια. Και αυτό προκειμένου να αποφευχθούν περιθώρια παρερμηνειών, να αποτραπούν πιθανές αυθαιρεσίες από τα τυχόν υπάρχοντα κενά των νόμων, καθώς και η κατάχρηση εξουσίας από τη Φορολογική Διοίκηση. Επιπλέον, παρατηρείται πως η βεβαιότητα των φορολογουμένων για το ισχύον φορολογικό καθεστώς βοηθά στον οικονομικό προγραμματισμό τους. Στη σύγχρονη εποχή της ύφεσης η συνεχώς μεταβαλλόμενη φορολογική νομοθεσία που συγχρόνως χαρακτηρίζεται από ασάφεια δημιουργεί προβλήματα στον οικονομικό προγραμματισμό των φορολογουμένων με αρνητικές συνέπειες στα φορολογικά έσοδα του κράτους.

2.7 Η επίδραση της φορολογικής πολιτικής στην οικονομική ανάκαμψη και την οικονομική ανάπτυξη

Πολλές απόψεις (N. Τάτσος 2011, Οργανισμός Έρευνας και Ανάπτυξης 2016), συγκλίνουν στο γεγονός ότι η φορολογική πολιτική συνδέεται θετικά με την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Σκοπός της φορολογικής πολιτικής είναι η δημιουργία ενός φορολογικού συστήματος με λιγότερες στρεβλώσεις το οποίο παράλληλα θα έχει όλες τις απαραίτητες προδιαγραφές για τη δίκαιη κατανομή του εισοδήματος μεταξύ των ελλειμματικών και των πλεονασματικών μονάδων.

Η υιοθέτηση μιας ορθά σχεδιασμένης φορολογικής πολιτικής έχει ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση των απαραίτητων φορολογικών εσόδων για τη χρηματοδότηση των δημοσίων δαπανών, γεγονός το οποίο μπορεί να έχει θετική επίδραση στην οικονομία μιας χώρας, ενισχύοντας την ανάπτυξη, την απασχόληση, την ανταγωνιστικότητα. Επιπλέον, εξασφαλίζει τη σταθερότητα των οικονομικών του δημοσίου τομέα και συμβάλει στη δίκαιη αναδιανομή του εισοδήματος δημιουργώντας το αίσθημα της φορολογικής δικαιοσύνης. Παρά ταύτα, με την έναρξη της κρίσης το 2008 η Ελλάδα -αλλά και άλλες χώρες της ΕΕ- αναγκάστηκαν να υιοθετήσουν συσταλτικές δημοσιονομικές πολιτικές αυξάνοντας τα φορολογικά βάρη με στόχο τη σταθεροποίηση του δημοσίου χρέους. Η αύξηση της φορολόγησης

επιβράδυνε τις προοπτικές της ανάπτυξης αρχικά βραχυπρόθεσμα και όπως διαπιστώνουμε σήμερα και μακροπρόθεσμα.

Ανομοιότητες των διάφορων κατηγοριών φορολογικών εσόδων αλλά και του μείγματος της φορολογικής πολιτικής μεταξύ ΕΕ και Ελλάδας παρατηρούνται και πριν την έναρξη της οικονομικής ύφεσης και την εξασθένηση του ΑΕΠ. Ειδικότερα σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission 2015a) και στοιχεία της Eurostat τα συνολικά φορολογικά έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα το 2015 ανήλθαν στο 36,8% επίπεδο χαμηλότερο από το αντίστοιχο της ΕΕ που ανήλθε στο 40,3%.

Οι άμεσοι φόροι (direct taxes) ανήλθαν περίπου στο 9% και οι έμμεσοι φόροι (indirect taxes) στο 15,93%, ενώ οι μέσοι όροι της ευρωζώνης είναι 12,53% και 13,12% αντίστοιχα. Οι κοινωνικές εισφορές (social contributions) ανήλθαν περίπου στο 10% του ΑΕΠ, με το μέσο όρο της ευρωζώνης να βρίσκεται στο 14,23%. Αναφορικά με τον ΦΠΑ το 2014 ο δείκτης εσόδων ΦΠΑ (VAT revenue tax) ήταν πολύ χαμηλότερος στην Ελλάδα (36,3%) συγκριτικά με το αντίστοιχο ποσό της ΕΕ (48,1%). Στα πλαίσια της δημοσιονομικής πολιτικής που έχει πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια (2010 και μετά) παρατηρείται αύξηση του φορολογικού βάρους στα εισοδήματα.

Λόγος μπορεί να γίνει ξεχωριστά για κάθε κατηγορία φόρου. Πιο συγκεκριμένα, η φορολογία εισοδήματος επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη με πολλούς τρόπους. Ο φόρος εισοδήματος επηρεάζει τη προσφορά αλλά και τη ζήτηση της εργασίας. Είναι δυνατόν να προκαλέσει μείωση της προσφοράς εργασίας, καθώς όσο αυξάνεται η φορολογία μειώνεται το κόστος ευκαιρίας για εργασία περισσότερων ωρών. Αντίθετα, η μείωση του εισοδήματος μετά την επιβολή φορολογίας μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της ζήτησης της εργασίας προκειμένου να διατηρήσουν το επίπεδο κατανάλωσης τους. Επίσης, επηρεάζει τις αποφάσεις των εργαζομένων για πρόωρη συνταξιοδότηση, δημιουργώντας προβλήματα στη σχέση φορολόγησης των συντάξεων και του εισοδήματος από εργασία. Ο φόρος εισοδήματος επιδρά στη μείωση των επενδύσεων των φυσικών και των νομικών προσώπων επηρεάζοντας την οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Οι φόροι κατανάλωσης ασκούν λιγότερο δυσμενείς επιδράσεις στις αποφάσεις των νοικοκυριών και των οντοτήτων, μειώνοντας τα επίπεδα της προσφερόμενης εργασίας. Επιπλέον, οι φόροι περιουσίας θεωρούνται περισσότερο συμφέροντες για την οικονομική ανάπτυξη γιατί ασκούν λιγότερο αρνητική επιρροή στην ανάπτυξη,

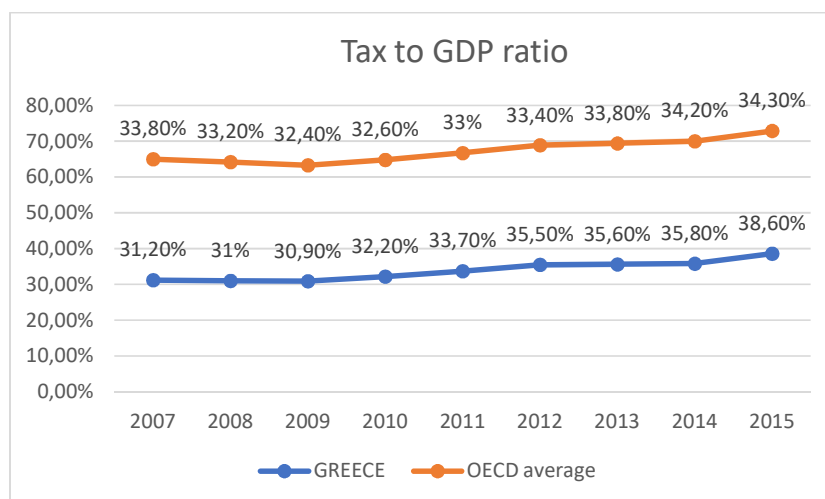
διότι δεν επηρεάζουν τις αποφάσεις των μονάδων για επενδύσεις στον ίδιο βαθμό με τα άλλα είδη φόρων. Ακόμα, μέσω της επιβολής φόρων περιουσίας στη γη μπορούν να αξιοποιηθούν οι αχρησιμοποίητες εκτάσεις συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της οικονομίας.

Στο άρθρο τους οι Jens Matthias Arnold et al (2011), τονίζουν πως ο σωστός σχεδιασμός της φορολογικής πολιτικής συμβάλλει στην ανάκαμψη από την τρέχουσα οικονομική κρίση και συμβάλλει στη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη. Χρησιμοποιώντας στοιχεία από είκοσι μια χώρες του ΟΟΣΑ για διάστημα τριάντα τεσσάρων ετών εξετάζουν τις επιδράσεις της φορολογίας στην επένδυση και την αύξηση της παραγωγικότητας, δύο από τους κύριους παράγοντες της οικονομικής προόδου. Μέσω της έρευνας τους καταλήγουν στο συμπέρασμα πως η οικονομική ανάπτυξη μπορεί να αυξηθεί εάν η φορολόγηση μεταφερθεί προς την κατανάλωση και την ακίνητη περιουσία, ενώ η φορολογική μεταρρύθμιση που μπορεί να οδηγήσει στην οικονομική ανάκαμψη είναι η μείωση του φόρου εισοδήματος (συμπεριλαμβανομένων των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης) των ατόμων με χαμηλά εισοδήματα. Η αλλαγή αυτή θα αυξήσει τα κίνητρα για εργασία θα τονώσει τη ζήτηση, και θα μειώσει την ανισότητα των εισοδημάτων.

Συνοψίζοντας, η σχέση μεταξύ του επιπέδου της οικονομικής ανάπτυξης και της φορολογικής πολιτικής είναι διττή, καθώς αλληλοεπηρεάζονται ποικιλοτρόπως. Ένα μη κατάλληλα σχεδιασμένο φορολογικό σύστημα συνδυαστικά με την αναποτελεσματική χρήση των δημοσίων δαπανών, δρα αρνητικά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Η μέχρι σήμερα φορολογικές μεταρρυθμίσεις πλήττουν την ανάπτυξη δημιουργώντας το αίσθημα της φορολογικής αδικίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο βιβλίο με τίτλο «Πέρα από τη λιτότητα για μια νέα δυναμική στην ελληνική οικονομία» (2017) η φορολογική πολιτική που ασκήθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης αξιολογείται ως οδυνηρή Στο ακόλουθο γράφημα⁵⁴ παρουσιάζονται τα έσοδα των φόρων ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ελλάδα, τα οποία αυξήθηκαν μετά την κρίση συγκριτικά με τον αντίστοιχο μέσο όρο του ΟΟΣΑ.

---

⁵⁴ Πηγή: ΟΟΣΑ (<https://www.oecd.org/tax/revenue-statistics-greece.pdf>)

Γράφημα 9: Tax to GDP ratio

2.7.1 Βασικά προβλήματα της ελληνικής κατάστασης

Από τη μελέτη βιβλίων, ερευνών και άρθρων εντοπίζονται τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας που προϋπήρχαν (σε χαμηλότερη κλίμακα) οδηγώντας στην οικονομική ύφεση που βιώνει η χώρα τα τελευταία χρόνια και τα οποία εμφανίζουν σημάδια άνθησης - στο χρονικό διάστημα 2008-2017 - εξαιτίας της δεινής οικονομικής κατάστασης που δημιούργησαν. Αναλυτικότερα, η μείωση του εισοδήματος και η ταυτόχρονη αύξηση της επιβαλλόμενης φορολογίας σε όλες τις πηγές εισοδήματος είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της αγοραστικής δύναμης των πολιτών. Αυτό το γεγονός συνέβαλε στην ακμή της φοροδιαφυγής.

Το φορολογικό περιβάλλον της Ελλάδας χαρακτηρίζεται από αστάθεια. Οι ανά τακτά χρονικά διαστήματα αλλαγές στη φορολογική πολιτική αποτελούν έναν από τους κυριότερους ανασταλτικούς παράγοντες των επενδύσεων. Και αυτό συνδυαστικά με την αύξηση των συντελεστών φορολόγησης επιφέρει επενδυτική πενία και πιο συγκεκριμένα την πτώση των άμεσων ξένων επενδύσεων, βασικού πυλώνα της οικονομικής ανάκαμψης.

Αρνητική επίπτωση για την πορεία της οικονομίας έχει η εκτόξευση της ανεργίας σε πρωτοφανή επίπεδα ξεπερνώντας ακόμα και το 27% (2013) και αγγίζοντας το 23,5% το 2016 (ΟΟΣΑ 2017). Όπως διακρίνεται και στο γράφημα 12 προβλέπεται ότι εντός της επόμενης διετίας η ανεργία θα μειωθεί μόνο κατά 3,5%. Οι άνεργοι δυσκολεύονται να ανταποκριθούν στις φορολογικές τους υποχρεώσεις

μειώνοντας τα φορολογικά έσοδα του κράτους, ενώ συγχρόνως επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό, κόστος το οποίο επωμίζονται οι υπόλοιποι πολίτες.

Τέλος, η οικονομική δυσκολία που καλείται να αντιμετωπίσει κάθε νοικοκυριό επιβαρύνει τόσο την σωματική, όσο και τη ψυχολογική υγεία των ατόμων, δημιουργώντας αισθήματα όπως απογοήτευση και απαισιοδοξία.

2.7.1.1 Φοροδιαφυγή – Τα χαρακτηριστικά του Έλληνα φοροφυγά.

Οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές και η συνεχής μείωση του εισοδήματος είναι μόνο δύο εκ των πολλών παραγόντων που οδηγούν στην άνηση της φοροδιαφυγής, μιας και οι πολίτες αδυνατούν να αποπληρώσουν τους φόρους τους με αποτέλεσμα τη μεγέθυνση των απαιτήσεων του κράτους. Η φοροδιαφυγή και η εισφοροδιαφυγή αθέμιτοι τρόποι επιβίωσης που εφαρμόζονται από το σύνολο των ελληνικών -μικρομεσαίων στη πλειονότητα τους- επιχειρήσεων έχουν ως συνέπεια εκτός της μείωσης των φορολογικών εσόδων του κρατικού μηχανισμού, την δημιουργία στρεβλώσεων στην οικονομική δραστηριότητα και στην ανάκαμψη της χώρας.

Η παραοικονομία εντοπίζεται αρχικά σε εισοδήματα που αποκτώνται νόμιμα αλλά δεν δηλώνονται στις φορολογικές αρχές, σε εισοδήματα που αποκτώνται παράνομα (τοκογλυφία, λαθρεμπόριο καυσίμων, τσιγάρων, ποτών) αλλά παραμένουν αδήλωτα και σε έσοδα από δραστηριότητες εκτός του μηχανισμού της αγοράς (κατ' οίκον παραγόμενα είδη ή παρεχόμενες υπηρεσίες). Ειδικότερα, ο ορισμός, τα αίτια, οι συνέπειες, αλλά και οι τρόποι αντιμετώπισης του «φλέγοντος» ζητήματος της φοροδιαφυγής αναλύονται με κάθε λεπτομέρεια στο κεφάλαιο 3.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα ελεγκτικού οίκου που προσδιορίζει τα χαρακτηριστικά του Έλληνα που έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να φοροδιαφύγει. Η ελεγκτική εταιρεία Ernst & Young σε έρευνα που πραγματοποίησε σκιαγράφησε το προφίλ του Έλληνα φοροφυγά. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι μεγαλύτερα επίπεδα φοροδιαφυγής συναντώνται στους αυτοαπασχολούμενους (57%-58,6%) συγκριτικά με τους μισθωτούς (0,5%-1%). Αυτό βέβαια δημιουργεί το ερώτημα μήπως ορισμένες φορές γίνεται άτυπη συμφωνία μεταξύ εργαζομένων και εργοδοτών για απόκρυψη μισθών, γεγονός που ευνοεί και τις δύο πλευρές, με αποτέλεσμα να διαμορφώνεται σε χαμηλά επίπεδα η φοροδιαφυγή στη μισθωτή εργασία.

Επίσης, η φοροδιαφυγή είναι υψηλότερη σε κατοίκους της Νότιας Ελλάδας και ειδικότερα σε γεωργικές περιοχές και στους έγγαμους με παιδιά σε σχέση με τους άγαμους. Ο ιατρικός κλάδος, ο κατασκευαστικός, ο εκπαιδευτικός, ο κλάδος παροχής λογιστικών - χρηματοοικονομικών υπηρεσιών και ο κλάδος παροχής νομικών υπηρεσιών είναι οι κλάδοι που από την έρευνα προκύπτει ότι εφαρμόζουν συχνότερα πρακτικές με σκοπό την αποφυγή ή τη μείωση της φορολογικής τους επιβάρυνσης. Στη πρώτη θέση για πιθανή φοροδιαφυγή είναι άτομο με τα εξής χαρακτηριστικά: γιατρός ελεύθερος επαγγελματίας, κάτοικος χωριού της Νότιας Ελλάδας έγγαμος με τέκνα και υψηλό εισόδημα⁵⁵.

Τέλος, στην άνθηση της φοροδιαφυγής επιδρά θετικά η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την πάταξη του εν λόγω φαινομένου. Όπως τονίζει στο βιβλίο του ο Χ. Φλωράτος (σελ. 32-33, 2005), παρά τις προεκλογικές αναγγελίες κάθε κόμματος σχετικά με την καταπολέμηση της κάθε μορφής φοροκλοπής κάθε νέα Κυβέρνηση καταλήγει να κινείται προς την αντίθετη κατεύθυνση και αποφεύγει τη λήψη κατάλληλων μέτρων. Και αυτό συμβαίνει διότι οι εμπλεκόμενοι με παραοικονομία, φοροδιαφυγή, εισφοροδιαφυγή και παρανομία πολίτες αποτελούν τη πλειοψηφία του λαού. Έτσι τα πολιτικά κόμματα αποβλέποντας στην εκλογή τους δεν εξαγγέλλουν τη λήψη τέτοιων μέτρων ή/και εάν το έχουν ήδη πράξει μετανιώνουν και υπαναχωρούν.

2.7.1.2 Επενδυτική πενία- Άμεσες Ξένες Επενδύσεις

Έντονη πτώση των ΑΞΕ σημειώθηκε το διάστημα 2008 έως και σήμερα (2016) ως αποτέλεσμα της χρόνιας οικονομικής κρίσης που λαμβάνει χώρα στην Ελλάδα. Ειδικότερα το διάστημα αυτό σημειώθηκε πτώση τριάντα τεσσάρων ποσοστιαίων μονάδων (34%). Οι άμεσες ξένες επενδύσεις⁵⁶ αποτελούν χρήσιμο εργαλείο για την ενίσχυση της οικονομίας και την επίτευξη ικανοποιητικών ρυθμών ανάπτυξης, έχοντας θετική επίδραση στον τομέα της απασχόλησης και της είσπραξης φορολογικών εσόδων από την νέα επιχείρηση. Η νεοϊδρυθείσα οντότητα διαχέει στην εθνική οικονομία νέες γνώσεις, εμπειρίες, σχέδια, συνδεσμολογίες υλικών, μεθόδους (know-how) που δεν υπήρχαν πριν την έλευση της. Τονώνει επίσης την οικονομία

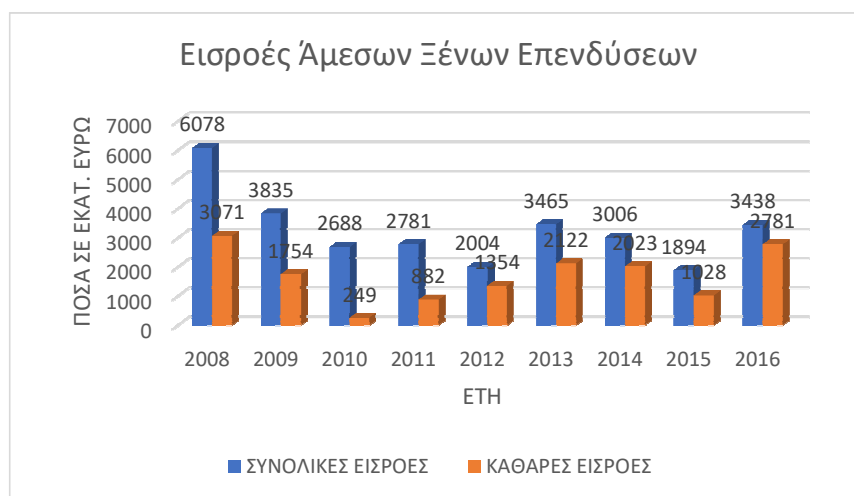
⁵⁵ Πηγή: Έρευνα Ernst & Young: Αυτό είναι το προφίλ του Έλληνα φοροφυγά (2017), Εφημερίδα Πρώτο θέμα

⁵⁶ Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ): Υπεράκτιες επενδύσεις ιδίων κεφαλαίων από ιδιωτικές πολυεθνικές εταιρείες (Todaro, Smith, 2017).

μέσω της ζήτησης από την ξένη επιχείρηση διαφόρων υπηρεσιών οι οποίες καλύπτονται από τις τοπικές επιχειρήσεις.

Σύμφωνα με την τριμηνιαία έκθεση του Γραφείου Προϋπολογισμού της Βουλής, οι ΑΞΕ στην Ελλάδα κυμαίνονται διαχρονικά σε χαμηλά επίπεδα συγκριτικά με άλλες χώρες της ΕΕ. Προ κρίσης (μέχρι το 2008) ανέρχονταν σε 15 δις ευρώ (ή 0,5% του ΑΕΠ) κατά μέσο όρο σε ετήσια βάση, την περίοδο 2008-2015 μειώθηκαν κατά 4,5 δις ευρώ (ή 0,5% του ΑΕΠ), ενώ από τα έτη 2015 και επόμενα παρατηρούνται χαμηλά ποσοστά βελτίωσης⁵⁷.

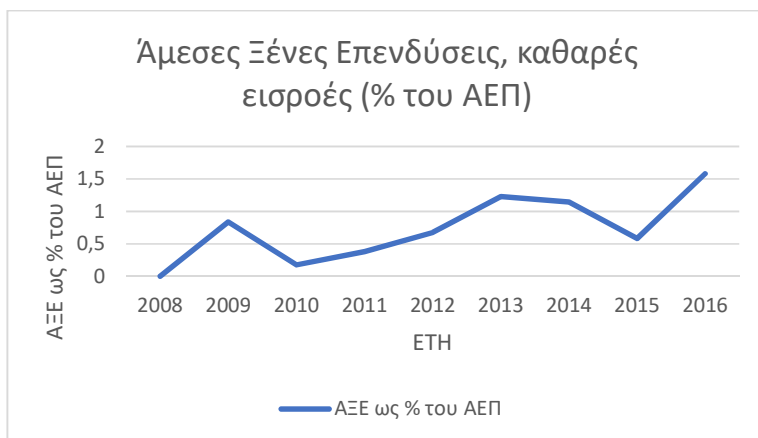
Όπως αναφέρει ο Στέλιος Κοντέας, (περιοδικό Οικονομική Επιθεώρηση, Ιανουάριος 2017), τα τελευταία χρόνια οι εισροές άμεσων ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα δεν ξεπερνούν το 2% του ΑΕΠ σημειώνοντας ορισμένες χρονιές ακόμη και ποσοστά κάτω του 1%. Εξαίρεση αποτελεί το έτος 2006 όπου οι εισροές της χώρας ως ποσοστό του ΑΕΠ πλησίασαν το 2% (πιο συγκεκριμένα ανήλθαν στο 1,97%). Για διάστημα μεγαλύτερο των είκοσι ετών η Ελλάδα καταγράφει λιγότερες εισροές συγκριτικά με την έντονη θετική τάση που παρατηρείται στον αναπτυγμένο κόσμο.

Πηγή: Enterprise Greece

Γράφημα 10: Εισροές Άμεσων Ξένων Επενδύσεων

⁵⁷ Ειδικότερα, σημαντική αύξηση παρουσίασαν οι ΑΞΕ το 2016 (13 ΑΞΕ οι οποίες δημιούργησαν 111 νέες θέσεις εργασίας), σε σχέση με το 2015, παραμένοντας ωστόσο σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα συγκριτικά με άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Χαρπαντίδης Χρήστος, 2017).

ΚΑΘΑΡΕΣ ΑΞΕ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (€ ΔΙΣ)	
2008	3,1
2009	1,8
2010	0,2
2011	0,8
2012	1,4
2013	2,1
2014	2
2015	1
2016	2,8

Πηγή: The World Bank

Γράφημα 11: Άμεσες Ξένες Επενδύσεις, καθαρές εισροές (% του ΑΕΠ)

Η σύνθεση των ΑΞΕ διαφέρει στην Ελλάδα σε σχέση με άλλες χώρες. Αναλυτικότερα, τη περίοδο 2001-2008 οι ΑΞΕ στην χώρα μας αφορούσαν κατά πλειοψηφία εξαγορές δημοσίων επιχειρήσεων. Το διάστημα 2009-2012 παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση των ΑΞΕ προκειμένου να ιδρυθούν εταιρείες, παρά για εξαγορές και συγχωνεύσεις. Τέλος, τα έτη 2013-2016 διακρίνεται πτώση του υπό εξέταση μεγέθους, κυρίως λόγω της αβεβαιότητας που δημιούργησαν οι καθυστερήσεις κλεισίματος των αξιολογήσεων της χώρας από τους Θεσμούς.

Στην έκθεση του Γραφείου Προϋπολογισμού της Βουλής αναλύονται οι λόγοι αδυναμίας της Ελλάδας να προσεγγίσει ΑΞΕ. Η οικονομική αβεβαιότητα, η έλλειψη εμπιστοσύνης στις προβλέψεις βελτίωσης της οικονομίας, η πολιτική αστάθεια, η γραφειοκρατία, η έλλειψη γεωπολιτικής ασφάλειας, η συνθετότητα και πολυπλοκότητα της νομοθεσίας, η υψηλή φορολογία των επιχειρήσεων, η ανεπάρκεια υλικοτεχνικών υποδομών και η ελλιπής προστασία των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, το υψηλό εργασιακό κόστος αποτελούν ένα διόλου ευκαταφρόνητο δείγμα ελαττωμάτων της οικονομίας.

Στην έκθεση χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι βάσει στοιχείων της ΤτΕ τη δεκαετία 2006-2016 η κατάταξη της Ελλάδας σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ επιδεινώθηκε, ενώ ο ΟΟΣΑ κάνει λόγο για βελτίωση της κατάταξης το 2015 έναντι του 2016 καθώς η χώρα μείωσε τους περιορισμούς στις ΑΞΕ. Για την περίοδο 2017-2018 – σύμφωνα με τον δείκτη Διεθνούς Ανταγωνιστικότητας του World Economic Forum – η Ελλάδα κατατάσσεται στην ογδοηκοστή εβδόμη θέση μια θέση

κάτω συγκριτικά με την περίοδο 2016-2017⁵⁸.

Κρίνεται λοιπόν αναγκαίο να δοθούν κίνητρα για ξένες επενδύσεις. Στη διεθνή βιβλιογραφία αναφέρονται τέσσερα κίνητρα που οδηγούν σε άμεσες ξένες επενδύσεις. Αυτά είναι η αναζήτηση οικονομικών, τεχνολογικών και άλλων πόρων σε χαμηλότερο κόστος, όπως και η εύρεση φθηνότερου εργατικού δυναμικού. Επίσης, ο εντοπισμός νέων αγορών με χαμηλότερο φορολογικό κόστος εξαγωγών και την αποφυγή δασμών και περιορισμών σε αυτές και τέλος, μακροπρόθεσμος στρατηγικός σχεδιασμός για τη διατήρηση των νέων επιχειρήσεων. Η Ελλάδα λοιπόν πρέπει – έχοντας ως σημαντικό δέλεαρ τη γεωγραφική της θέση - να προσφέρει κίνητρα με σκοπό να προσελκύσει τέτοιες επενδύσεις. Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι πρέπει να υλοποιηθούν σημαντικές αλλαγές στοχεύοντας στην προσέλκυση ΑΞΕ.

Εφόσον αναλύθηκε η έννοια και η εξέλιξη των ΑΞΕ στην Ελλάδα σημασία έχει να αναφερθούν οι ωφέλειες και τα κόστη των ιδιωτικών ξένων επενδύσεων για την ανάπτυξη της χώρας υποδοχής αυτών, όπως αυτά απαριθμούνται από τους Todaro και Smith (2017). Η διαφωνία των υποστηρικτών των δύο απόψεων έγκειται όχι τόσο στην επιρροή των πολυεθνικών σε παραδοσιακά οικονομικά μεγέθη, όπως το ΑΕΠ, όσο στη φύση και το ύφος της επιθυμητής αναπτυξιακής διαδικασίας.

Οι υποστηρικτές των ΑΞΕ θεωρούν πως οι επενδύσεις αυτές είναι τρόπος κάλυψης των κενών της εγχώριας προσφοράς αποταμιεύσεων, συναλλάγματος και δεξιοτήτων ανθρώπινου κεφαλαίου για την επίτευξη ανάπτυξης και μεγέθυνσης της οικονομίας. Η πρώτη συμβολή των ξένων επενδύσεων στην εθνική οικονομία είναι η κάλυψη του κενού μεταξύ της εγχώριας και της επιθυμητής αποταμίευσης. Δεύτερον, καλύπτουν το χάσμα μεταξύ των στοχευμένων απαιτήσεων σε συνάλλαγμα και του συναλλάγματος που εισπράττεται από τις καθαρές εξαγωγές. Η εισροή ΑΞΕ μπορεί να συμβάλλει στην μείωση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ή ακόμη και στην εξάλειψη του σταδιακά, εάν η ξένη επιχείρηση δημιουργήσει μια καθαρή θετική ροή εσόδων από εξαγωγές.

Τρίτον, οι ΑΞΕ καλύπτουν το κενό μεταξύ των φορολογικών εσόδων που συγκεντρώνονται και των στοχευμένων φορολογικών εσόδων. Τέταρτον, καλύπτεται το χάσμα στο τομέα της διοίκησης, της επιχειρηματικότητας, της τεχνολογίας, των δεξιοτήτων. Οι πολυεθνικές προσφέρουν στην οικονομία εκτός των οικονομικών πόρων, διοικητική εμπειρία, επιχειρηματικές ικανότητες, τεχνολογική εξέλιξη,

---

⁵⁸ Η πτώση αυτή επήλθε κυρίως εξαιτίας των φορολογικών κανόνων και συντελεστών, της γραφειοκρατίας, της πολιτικής αστάθειας και της διαφθοράς.

γνώσεις και δεξιότητες. Διάχυση τέτοιων πόρων έχει μόνο θετικές συνέπειες για την χώρα υποδοχής.

Τα επιχειρήματα κατά των ΑΞΕ είναι τα ακόλουθα τέσσερα. Αρχικά, αν και οι πολυεθνικές προσφέρουν κεφάλαια στις χώρες υποδοχής είναι πιθανό να μειώσουν τα εγχώρια επίπεδα αποταμίευσης και επενδύσεων, λόγω ενδεχόμενων συμφωνιών αποκλειστικής παραγωγής μεταξύ των πολυεθνικών και της Κυβέρνησης και εξαιτίας έλλειψης επιθυμίας επανεπένδυσης των κερδών τους στη χώρα που έχουν την έδρα τους. Επίσης, υποστηρίζεται πως αν και οι επενδύσεις βελτιώνουν τη συναλλαγματική θέση της χώρας υποδοχής, μπορούν να οδηγήσουν σε μείωση των κερδών σε συνάλλαγμα λόγω του επαναπατρισμού των κερδών, τόκων και δικαιωμάτων. Οι πολέμιοι των ΑΞΕ υποστηρίζουν επιπλέον πως τα εταιρικά κέρδη που θα προκύψουν από κάθε τέτοιου είδους επένδυση δεν θα είναι υψηλά εξαιτίας της πρακτικής του transfer pricing που θα ακολουθούν αυτές και των υπερβολικών επιδοτήσεων επένδυσης (απαραίτητο κίνητρο για την προσέλκυση επενδύσεων). Τέλος, ελάχιστο ή μηδενικό αντίκτυπο στην ανάπτυξη μπορεί να έχουν η διοίκηση, οι επιχειρηματικές δεξιότητες, οι ιδέες και η τεχνολογία που θα φέρουν οι νεοϊδρυθείσες εταιρείες ως αποτέλεσμα της κυριαρχίας τους στην τοπική αγορά.

Συμπερασματικά, κατανοείται πως οι ΑΞΕ προσφέρουν στην οικονομία και μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη της εγχώριας οικονομίας παρά ταύτα η κρίση επέφερε μια πρωτοφανή πτώση στην εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό τα τελευταία χρόνια επιδρώντας αρνητικά στην ανάπτυξη. Απαραίτητη λοιπόν κρίνεται η παροχή κινήτρων για την προσέλκυση ξένων κεφαλαίων.

2.7.1.3 Υψηλό ποσοστό ανεργίας

Η ανεργία αποτελεί επίσης ένα από τα σπουδαιότερα προβλήματα της ελληνικής οικονομικής κατάστασης που συναντάται σε μεγάλο αριθμό νοικοκυριών. Το 2013 το ποσοστό ανεργίας διαμορφώθηκε στο 27,46% σχεδόν 20% επάνω από το αντίστοιχο ποσοστό του 2007 (προ κρίσης). Η εξέλιξη της ανεργίας στο χρονικό διάστημα 2007-2018 παρουσιάζεται στο ακόλουθο γράφημα δείχνοντας την τρομακτική άνοδο του μεγέθους αυτού μέχρι το έτος 2013 και στη συνέχεια τη δύσκολη και σε μικρή κλίμακα σταδιακή μείωση του ως το 2018 (τα ποσοστά ανεργίας των ετών 2017, 2018 αποτελούν προβλέψεις του ΟΟΣΑ).

Η συνεχής μείωση της ζήτησης, η φυγή των επιχειρήσεων σε χώρες του εξωτερικού με ευνοϊκότερη φορολόγηση, οι υψηλές ασφαλιστικές εισφορές, το κλείσιμο επιχειρήσεων που δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στις φορολογικές τους υποχρεώσεις και η θέσπιση του κατώτατου μισθού⁵⁹ σε πολύ χαμηλά όρια αποτελούν ένα δείγμα από τους παράγοντες που δίνουν ώθηση στην ανεργία τόσο των νέων όσο και των μεγαλύτερων.

Σύμφωνα με δηλώσεις του κ. Γιούνκερ (Ναυτεμποτική, 2014) «*Η ευρωπαϊκή κρίση δεν έχει τελειώσει, όσο η ανεργία παραμένει τόσο υψηλή*». Το κοινωνικό και οικονομικό κόστος από την ανεργία είναι υψηλό και ακόμα σημαντικότερες είναι οι αντίστοιχες συνέπειες από την ανεργία των νέων και τις κακές συνθήκες υπό τις οποίες εργάζονται. Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας νέων κάτω των εικοσιπέντε ετών στην ΕΕ καταγράφηκε στην Ελλάδα το 2011 και ανήλθε στο 50,4%. Η έννοια του brain drain έχει μπει στο λεξιλόγιο μας, καθώς εντονότερα μετά την έναρξη της κρίσης όλο και περισσότεροι Έλληνες πτυχιούχοι μεταναστεύουν στο εξωτερικό σκοπεύοντας να βρουν ευκολότερα εργασία, η οποία θα τους παρέχει περισσότερες προοπτικές εξέλιξης, υψηλότερες αποδοχές και αναγνώριση των κόπων τους, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται σε μελέτη της KPMG⁶⁰, αλλά και στο σχέδιο της Κυβέρνησης με θέμα την «Εθνική Αναπτυξιακή Στρατηγική 2021».

Το προ κρίσης διάστημα 2000-2005 μετανάστευσαν μόνο 2.500 επιστήμονες. Την περίοδο 2009-2014 (περίοδο μετά κρίσης) οι επιστήμονες μετανάστες ανήλθαν σε 20.000 επιφέροντας μεγάλο κόστος για την οικονομία. Σύμφωνα με στοιχεία της Eurostat, η μετανάστευση τα έτη 2010-2015 ανήλθε σε 280.000 – 350.000 άτομα, όπου δύο στους τρεις μετανάστες ήταν απόφοιτοι πανεπιστημίου. Συνοψίζοντας, το φαινόμενο του brain drain είναι απόρροια του brain waste, δηλαδή της υποαπασχόλησης ή ετεροαπασχόλησης πτυχιούχων σε δουλειές κατώτερες των προσόντων τους. Σημασία λοιπόν πρέπει να δοθεί, τόσο στο κόστος απώλειας εξειδικευμένων πολιτών, όσο και στα πιθανά οφέλη από την επιστροφή τους.

Συχνά πραγματοποιούνται δράσεις που στοχεύουν στο περιορισμό της έλλειψης θέσεων εργασίας. Ο ΟΑΕΔ επιχορηγεί ιδιωτικές επιχειρήσεις στοχεύοντας στη μείωση της νεανικής ανεργίας δημιουργώντας θέσεις εργασίας ανάλογα με τα

---

⁵⁹ Ο μισθός όπως καθορίζεται στην Εθνική Σύμβαση Εργασίας για νεοπροσλαμβανόμενο υπάλληλο άνω των 25 ετών, χωρίς προϋπηρεσία και χωρίς ειδικότητα, είναι τα 586,08 ευρώ μικτά. Για τους κάτω των 25 ετών ο μισθός ανέρχεται στα 510,95 ευρώ μικτά.

⁶⁰ Πηγή: CNN GREECE

τυπικά τους προσόντα. Επίσης, οργανώνει προγράμματα απασχόλησης ανέργων μεγαλύτερων ηλικιών επιδοτώντας μέρος του μισθολογικού κόστους. Πραγματοποιεί προγράμματα κατάρτισης σε συνδυασμό με πρακτική άσκηση για την απόκτηση εργασιακής εμπειρίας, καθώς και σεμινάρια συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού. Μέρος των ενεργειών αυτών συγχρηματοδοτείται από το ΕΣΠΑ. Το κυβερνών κόμμα, μέσω μόνιμων προσλήψεων στο δημόσιο τομέα αποσκοπεί στη καταπολέμηση της χρόνιας ανεργίας. Τέλος, χρηματοδοτεί την αυτοαπασχόληση στους νέους.

Πηγή: ΟΟΣΑ (<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EO>)

Γράφημα 12: Δείκτης Ανεργίας της Ελλάδας για την περίοδο 2007 - 2018

2.7.1.4 Ο ανθρώπινος παράγοντας

Η οικονομική κρίση έχει σημαντικές επιπτώσεις στην υγεία των πολιτών. Όπως υποστηρίζεται σε έρευνα του οργανισμού ΔιαΝΕΟσις (2015) η κρίση επιδεινώνει την ψυχική υγεία των πολιτών. Η μείωση του εισοδήματος σε συνδυασμό με τη ταυτόχρονη αύξηση των φορολογικών βαρών οδηγούν σε απόγνωση τους φορολογούμενους αυξάνουν το άγχος, την κατάθλιψη και άλλες παθήσεις του οργανισμού, τις απόπειρες αυτοκτονίας. Το 2014 το 4,7% του πληθυσμού δήλωσε κατάθλιψη -ποσοστό αυξημένο κατά 80,8% σε σχέση με το ποσοστό του 2009 (το ποσοστό αυτό αναλύεται ως εξής: 3 στους 10 άνδρες και 7 στις 10 γυναίκες). Βαρύτητα πρέπει να δοθεί στο γεγονός ότι από το 2006 ως το 2011 αυξήθηκε η

κατανάλωση αντικαταθλιπτικών χαπιών.

Η κρίση έχει σοβαρές συνέπειες στην παροχή υπηρεσιών των μονάδων υγείας. Η κατάσταση κρίνεται δύσκολη λόγω των προβλημάτων που εντοπίζονται στο χώρο της υγείας- εξαιτίας της μείωσης του ποσοστού του ΑΕΠ που δαπανά το κράτος για τον τομέα της υγείας (ο προϋπολογισμός για την υγεία την περίοδο 2010-2014 μειώθηκε κατά 60%). Τέτοιου είδους προβλήματα αποτελούν, τόσο η έλλειψη ιατρικού προσωπικού και ιατρικού εξοπλισμού, όσο και η προβληματική πρόσβαση στα φάρμακα.

Σύμφωνα με την ίδια έρευνα, η οικονομική ύφεση των τελευταίων ετών συνδέεται με τη μείωση του πληθυσμού, εξαιτίας της μείωσης της γονιμότητας αλλά και της αύξησης των μεταναστεύσεων. Οι γεννήσεις τέκνων εντός ή εκτός γάμου από το 2008 και μετά τείνουν να μειώνονται, ενώ αντίθετα οι θάνατοι τείνουν να αυξάνονται⁶¹. Αναλυτικότερα, οι γεννήσεις στην Ελλάδα το 2015 παρουσίασαν μείωση κατά 22,36% σε σχέση με το 2008, ενώ οι θάνατοι είχαν ανοδική πορεία της τάξης του 12,25%. Η μετανάστευση Ελλήνων προς το εξωτερικό και ιδιαίτερα πτυχιούχων που αναζητούν εργασία με προοπτικές εξέλιξης και ικανοποιητικές αποδοχές αυξάνεται ετησίως σύμφωνα με σχετικά έγγραφα Πρεσβειών διαφόρων ευρωπαϊκών και μη χωρών.

Με βάση αυτά τα δεδομένα, εξάγεται το συμπέρασμα ότι η οικονομική κρίση επιβαρύνει την υγεία των πολιτών, θέτοντας αυτή σε γενικότερο κίνδυνο λόγω της δυσλειτουργίας του συστήματος υγείας και ειδικότερα επιδρά αρνητικά στη ψυχική υγεία τους γεννώντας αισθήματα όπως αβεβαιότητα και απαισιοδοξία για το μέλλον.

---

⁶¹ Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ Φυσική Κίνηση Πληθυσμού, 2015

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ

3.1 Ορισμός - Φοροδιαφυγή και παραοικονομία

Η φοροδιαφυγή (tax evasion) αποτελεί μια παράνομη και αποκλίνουσα πράξη από την ορθή φορολογική συμπεριφορά. Σύμφωνα με τον Θ. Γεωργακόπουλο (2012) «η φοροδιαφυγή αποτελεί καταστρατήγηση του γράμματος και του πνεύματος του φορολογικού νόμου». Διαφορετικά, η φοροδιαφυγή θα μπορούσε να ορισθεί ως κάθε παράνομη πράξη που διενεργείται από τον φορολογούμενο (φυσικό ή νομικό πρόσωπο) και ως σκοπό έχει είτε την αποφυγή καταβολής του φόρου, είτε τη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης. Έτσι συνήθως το υποκείμενο του φόρου δεν ανταποκρίνεται στις φορολογικές του υποχρεώσεις μη υποβάλλοντας φορολογική δήλωση, είτε υποβάλλοντας ανακριβή δήλωση με μερική ή ολική απόκρυψη του εισοδήματός του.

Έρευνα της ΔιαΝΕΟσις που παρουσιάστηκε σε ημερίδα του ΣΕΒ έδειξε ότι το Δημόσιο ζημιώνεται έως δεκαέξι δισεκατομμύρια ευρώ το χρόνο ή διαφορετικά χάνει το τριάντα δύο τοις εκατό (32%) των εσόδων του από τη φοροδιαφυγή. Η ΕΕ χάνει ετησίως μεταξύ πενήντα με εβδομήντα δις ευρώ από τη φοροδιαφυγή - φοροαποφυγή. Η φοροδιαφυγή, όπως και η εισφοροδιαφυγή για την αναφερθήκαμε συνοπτικά στο κεφάλαιο δύο, δεν συνεπάγεται μόνο απώλεια φόρων για το Δημόσιο. Προκαλεί επίσης, σημαντικές στρεβλώσεις στην κατανομή των πόρων και την οικονομική δραστηριότητα ευνοώντας τους φοροφυγάδες συγκριτικά με τους συνεπείς φορολογούμενους πολίτες. Το πρόβλημα αυτό συμβάλλει αρκετά στην αρνητική αναπτυξιακή πορεία της Ελλάδας.

Όσον αφορά τις έννοιες «φοροδιαφυγή» και «παραοικονομία» αρκετοί τις ταυτίζουν. Όμως οι δύο αυτοί όροι δεν ταυτίζονται, αλλά μπορεί να συνυπάρχουν. Όπως υπογραμμίζουν οι Ι. Βαβούρας και Γ. Μανωλάς (2006), είναι πιθανό να παρατηρηθούν τρία διαφορετικά φαινόμενα: α) να υπάρχει φοροδιαφυγή χωρίς να υπάρχει παραοικονομία, β) να υπάρχει παραοικονομία χωρίς να υπάρχει φοροδιαφυγή, ή τέλος γ) να παρατηρούνται ταυτόχρονα και τα δύο φαινόμενα.

Κάθε οικονομική δραστηριότητα που καταγράφεται ως προστιθέμενη αξία αλλά τα εισοδήματα που προέρχονται από αυτή δεν δηλώνονται συνιστά φαινόμενο φοροδιαφυγής, χωρίς να υπάρχει παραοικονομία. Αντιθέτως, ως φαινόμενο ύπαρξης παραοικονομίας, χωρίς στοιχεία φοροδιαφυγής αποτελούν οι δραστηριότητες που για ορισμένους λόγους δεν καταγράφονται από τις στατιστικές υπηρεσίες, όμως τα

δημιουργηθέντα από αυτές εισοδήματα δηλώνονται στις φορολογικές αρχές. Συνύπαρξη των δύο φαινομένων παρατηρείται όταν εισοδήματα που προέρχονται από παραοικονομικές δραστηριότητες συγχρόνως δεν δηλώνονται.

3.2 Διάκριση του όρου φοροδιαφυγή από τον όρο φοροαποφυγή

Οι έννοιες «φοροδιαφυγή» και «φοροαποφυγή» συχνά μπορεί να θεωρούνται ταυτόσημες από τους πολίτες εξαιτίας των αρκετών ομοιοτήτων τους, όμως η κύρια διαφορά τους εντοπίζεται στην έννοια «νομιμότητα». Όπως προαναφέρθηκε στην ανωτέρω ενότητα η φοροδιαφυγή είναι κάθε παράνομη πράξη του φορολογούμενου που αποσκοπεί στη μη καταβολή των φόρων ή στη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης.

Αντίθετα, ως φοροαποφυγή νοείται κάθε νόμιμη ενέργεια που διενεργεί ο φορολογούμενος χρησιμοποιώντας διάφορες ατέλειες της φορολογικής νομοθεσίας για να μειώσει την συνολική φορολογική του υποχρέωση ή και να αποφύγει εντελώς την καταβολή φόρου (Θ. Γεωργακόπουλος, 2012). Τέτοιων ενεργειών παραδείγματα αποτελούν, είτε η ενδεχόμενη μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων ή εισοδημάτων του ενός συζύγου στον άλλο για την αποφυγή των υψηλών φορολογικών συντελεστών, στη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων, είτε στη φορολογία κληρονομιών, οι μεταβιβάσεις περιουσιακών στοιχείων ή χρηματικών ποσών με δωρεές ή εικονικές πωλήσεις στους μελλοντικούς κληρονόμους για την αποφυγή του φόρου κληρονομιάς.

Τόσο η φοροδιαφυγή, όσο και η φοροαποφυγή παραβιάζουν τους ηθικούς κανόνες της κοινωνίας μας, έχοντας τις ίδιες αρνητικές συνέπειες στο κράτος. Ειδικότερα, ενθαρρύνουν τη δωροδοκία και αποδυναμώνουν την οικονομική και πολιτική κατάσταση. Επιπλέον, η φοροδιαφυγή έχει χαρακτηριστεί ως ποινικό αδίκημα το οποίο διώκεται δικαστικά (Ν.4174/13). Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται συγκεντρωμένες οι διαφορές και οι ομοιότητες των δύο εννοιών:

ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗΣ	
ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ	ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗ
Παράνομη	Νόμιμη
Ανήθικη	Ανήθικη
Πρόθεση να νικήσει το νομικό πνεύμα	Πρόθεση να νικήσει το νομικό πνεύμα
Πραγματοποιείται μέσω σφαλμάτων και παραποιήσεων λογαριασμών, εσόδων, εξόδων	Πραγματοποιείται μέσω ωφέλειας των κενών των νόμων
Οδηγεί σε δίκη	Οδηγεί σε δίκη
Είναι κακό για το έθνος και την κοινωνία	Είναι κακό για το έθνος και την κοινωνία
Ενθαρρύνει τη δωροδοκία και αποδυναμώνει την οικονομική και πολιτική κατάσταση	Ενθαρρύνει τη δωροδοκία και αποδυναμώνει την οικονομική και πολιτική κατάσταση
Η φοροδιαφυγή συνεπάγεται την αποφυγή πληρωμής του φόρου μετά την επέλευση της υποχρέωσης	Η φοροαποφυγή είναι ο σχεδιασμός για την αποφυγή πληρωμής του φόρου πριν προκύψει υποχρέωση φόρου

Πίνακας 5: Ομοιότητες και Διάφορες Φοροδιαφυγής και Φοροαποφυγής

3.3 Μέτρηση της φοροδιαφυγής

Ο Δείκτης υψηλής διαφθοράς (CPI – Corruption Perceptions Index) εκδίδεται από την Οργάνωση Διεθνούς Διαφάνειας (Transparency International) και κατατάσσει τα κράτη σύμφωνα με τον βαθμό στον οποίο εντοπίζεται διαφθορά μεταξύ των κρατικών αξιωματούχων και πολιτικών. Είναι ένας ευρέως χρησιμοποιούμενος δείκτης της διαφθοράς. Η σειρά κατάταξης (rank) μιας χώρας προσδιορίζει τη θέση της συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες (176). Η βαθμολογία (score) υποδηλώνει το επίπεδο της φοροδιαφυγής στο δημόσιο τομέα. Ως το 2011 χρησιμοποιείται η κλίμακα 0 – 10, όπου 0 είναι «υψηλή διαφθορά» και 10 «πλήρης διαφάνεια». Από το 2012 ο δείκτης CPI βαθμολογεί τις χώρες χρησιμοποιώντας την κλίμακα 0 - 100 όπου 0 είναι «υψηλή διαφθορά» και 100 «πλήρης διαφάνεια».

Σύμφωνα με τον δείκτη CPI (2012) και την έκθεση της Διεθνούς Διαφάνειας η Ελλάδα κατατάσσεται για το έτος 2012 στην 94^η θέση, ενώ το 2011 βρισκόταν στην

80^η θέση. Παρατηρείται λοιπόν, πως μέσα σε ένα χρόνο η Ελλάδα μετακίνησε αρκετές θέσεις προς τα κάτω ακολουθώντας αρνητική πορεία γεγονός που υπογραμμίζει την έντονη ύπαρξη φαινομένων διαφθοράς στη χώρα μας. Στην έκθεση του 2015 τονίζεται ότι η Ελλάδα ανήκει στις τρεις χώρες⁶² που παρατηρείται βελτίωση και αύξηση του score του δείκτη σε σχέση με το 2012. Το 2016 η Ελλάδα κατατάσσεται στην 69^η θέση με βαθμολογία 44, έναν βαθμό υψηλότερη από τον μέσο όρο (43) της χρονιάς αυτής.

Συνοψίζοντας, όπως φαίνεται και από τον ακόλουθο πίνακα η διαφθορά στην Ελλάδα εμφανίζεται να ακολουθεί μια ανοδική πορεία – κάποιες χρονιές με σημαντικά υψηλούς ρυθμούς – με αποκορύφωμα το έτος 2012 . Από το 2013 και μετά παρουσιάζει πτωτική τάση. Γεγονός που καταδεικνύει την αναγκαιότητα λήψης μέτρων αντιμετώπισης της διαφθοράς. Τέτοια μέτρα μπορεί να είναι μέτρα καταπολέμησης της δημιουργίας κλίματος διαφθοράς για πολιτικά οφέλη και η τήρηση αυστηρών κανόνων και διαδικασιών σχετικά με οικονομικούς παράγοντες και φαινόμενα σύγκρουσης συμφερόντων. Επίσης, θα πρέπει να εφαρμόζονται μέτρα με στόχο την μείωση ζήτησης και προσφοράς της διαφθοράς, τόσο από τον ιδιωτικό, όσο και από τον δημόσιο τομέα. Τέλος, απαραίτητη κρίνεται η εντατικοποίηση των ελέγχων από εξειδικευμένους υπαλλήλους και η αυστηροποίηση των επιβαλλόμενων κυρώσεων.

ΕΤΟΣ	ΘΕΣΗ ΚΑΤΑΤΑΞΗΣ	ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑ (SCORE)
2007	56	4,6
2008	57	4,7
2009	71	3,8
2010	78	3,5
2011	80	3,4
2012	94	36
2013	80	40

⁶² Η Σενεγάλη και το Ηνωμένο Βασίλειο παρατηρείται βελτίωση και αύξηση του score του δείκτη σε σχέση με το 2012.

2014	69	43
2015	58	46
2016	69	44

Πίνακας 6: Διεθνής Διαφάνεια - Μέτρηση της Φοροδιαφυγής⁶³

3.4 Η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα

Το φαινόμενο της αποκλίνουσας συμπεριφοράς από τα ορθά φορολογικά πρότυπα είναι ένα από τα σημαντικά προβλήματα της Ελληνικής Οικονομίας, όπως δείχνουν μια σειρά μελετών. Το πρόβλημα αυτό επιβαρύνει περισσότερο τη δυσχερή οικονομική κατάσταση της χώρας εξαιτίας της στέρησης πολύτιμων φορολογικών εσόδων. Για παράδειγμα, ο Schneider (2003) εκτιμά ότι η λεγόμενη «σκιώδης οικονομία⁶⁴» ανέρχεται στο 28,5% του ΑΕΠ την περίοδο 2001/2002, ενώ οι Atravantis and al. (2015) υπολογίζουν ότι το 45% των εισοδημάτων των αυτοαπασχολούμενων δεν δηλώνονται στις φορολογικές αρχές. Παρά ταύτα, το ζήτημα αυτό δεν είναι αποκλειστικά ελληνικό αλλά εμφανίζεται σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, καθώς και σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η ΔιαΝΕΟσις σε συνεργασία με την ελεγκτική εταιρεία Ernst & Young χαρτογράφησαν το πρόβλημα της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα εντοπίζοντας το μέγεθος, τις αιτίες και τους τρόπους αντιμετώπισης αυτού του σκοπέλου.

Η έρευνα της ΔιαΝΕΟσις με τίτλο «Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησης της» (2016) εκτιμά ότι το μέγεθος της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα ανέρχεται σε ποσοστό 6%-9%⁶⁵ του ΑΕΠ ετησίως, δηλαδή μεταξύ των έντεκα με δεκαέξι δισεκατομμυρίων ευρώ το έτος, ή διαφορετικά ως και 32% των δημόσιων εσόδων. Ειδικότερα, υπολογίζεται ότι τα έσοδα που χάνει το κράτος από τη φοροδιαφυγή των φυσικών προσώπων κυμαίνονται από 1,9% ως 4,7% του ΑΕΠ ετησίως. Η απώλεια από τη φοροδιαφυγή στον ΦΠΑ εκτιμάται στο 3,5% του ΑΕΠ. Οι απώλειες από το λαθρεμπόριο ποτών, τσιγάρων και καυσίμων

⁶³ Από το 2012 άλλαξε η κλίμακα βαθμολόγησης της διαφθοράς από 0 – 10 (για τα έτη 2011 και πριν) σε 0 – 100.

⁶⁴ Ως «σκιώδης οικονομία» νοείται η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, η οποία νόμιμα ή παράνομα διαφεύγει από τις επίσημες εκτιμήσεις του ΑΕΠ.

⁶⁵ Εξαιτίας της δυσκολίας ποσοτικοποίησης της έκτασης της φοροδιαφυγής, η εκτίμηση του μεγέθους αυτού από την Ernst & Young προέκυψε από τα αποτελέσματα σειράς ερευνών που πραγματοποιήθηκαν τα έτη 2013-2015 (έτη βάσης ανάλυσης: 2009-2014). Έτσι προέκυψε ένα κατώτατο και ένα ανώτατο όριο φοροδιαφυγής ως ποσοστό του ΑΕΠ.

αντιστοιχούν σε περίπου 0,5% του ΑΕΠ. Τέλος, για τα νομικά πρόσωπα και τις επιχειρήσεις γενικότερα, τα διαφυγόντα κέρδη από τη φοροδιαφυγή υπολογίζονται γύρω στο 0,15% του ΑΕΠ, ελάχιστο ποσοστό συγκριτικά με το αντίστοιχο που προκύπτει από τη φοροδιαφυγή των φυσικών προσώπων.

Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ο Σ. Πέτσας Σύμβουλος Δημοσιονομικής Πολιτικής σε συνέδριο με τίτλο «4th Athens Law Forum On Taxation», υπολογίζεται πως σήμερα η παραοικονομία ανέρχεται σε σαράντα δις εκ των οποίων δώδεκα δις (6,5% του ΑΕΠ) προέρχονται από την φοροδιαφυγή. Υπογραμμίζει επίσης, πως η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα μειώνεται, παρόλα αυτά συνεχίζει να απέχει αρκετά από το μέσο όρο των αναπτυγμένων οικονομιών. Η έκταση της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής εκτιμάται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε ένα τρισεκατομμύριο ευρώ ετησίως, ενώ ο ΟΟΣΑ αναφερόμενος στο γεγονός ότι τα μεγέθη αυτά αποτελούν συντηρητικές εκτιμήσεις τονίζει τις αρνητικές επιπτώσεις τέτοιων πρακτικών στους προϋπολογισμούς των κρατών – μελών.

Σε άλλη έρευνα του ίδιου οργανισμού με τίτλο «Τι πιστεύουν οι Έλληνες» (2016), διαπιστώνεται ότι μόλις το 38,9% θεωρεί τη φοροδιαφυγή ως ένα θεμιτό τρόπο αντιμετώπισης της υπερβολικής φορολόγησης που του επιβάλλεται από το κράτος, ενώ το 65,3% θεωρεί το φαινόμενο αυτό αντικοινωνική συμπεριφορά.

3.4.1 Τα αίτια της φοροδιαφυγής

Οι βασικοί παράγοντες που συμβάλλουν στην εμφάνιση και πρόοδο της φοροδιαφυγής στη χώρα μας υπογραμμίζονται από τον οργανισμό ΔιαΝΕΟσις. Αρχικά, η πολυνομία και η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος αποτελούν έναν από τους σπουδαιότερους παράγοντες που ευθύνονται για τα φοροδιαφυγή. Όπως αναφέρθηκε στην ετήσια τακτική γενική συνέλευση της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών⁶⁶ (28/2/15) «στην Ελλάδα από το 1975, που σήμανε η Μεταπολίτευση, μέχρι σήμερα, δηλαδή μόνο σε 40 χρόνια, ψηφίσθηκαν 250 φορολογικά νομοθετήματα και τροπολογίες, μαζί με άλλους 3.450 νόμους και 115.000 υπουργικές αποφάσεις. Τους τελευταίους 30 μήνες έχουν ψηφιστεί 6 αμιγώς φορολογικοί νόμοι με 177 άρθρα και 17 νόμοι στους οποίους συμπεριλήφθηκαν 71 νέες φορολογικές

⁶⁶ Ένωση Διοικητικών Δικαστών, Ομιλία Προέδρου Εφετών και Προέδρου της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών, κ. Γιανναδάκη: <http://www.edd.gr/index.php/component/content/article/30-news/announcements-news/171-chairwomanspeech-2015>

διατάξεις. Για τις διατάξεις αυτές εκδόθηκαν 111 υπουργικές αποφάσεις και 138 διευκρινιστικές εγκύκλιοι». Στη μεγέθυνση του παράγοντα πολυνομία συνέβαλαν επιπρόσθετα οι συνεχείς αλλαγές των Κυβερνήσεων τα τελευταία χρόνια, που είχαν ως αποτέλεσμα την έλλειψη σταθερής φορολογικής πολιτικής με συχνές τροποποιήσεις νόμων (όπως ο νόμος 4174/2013) ή ακόμα και με κατάργηση διατάξεων πριν καν ισχύσουν.

Άλλοι παράγοντες είναι η συνεχής αύξηση των φορολογικών συντελεστών και ως αποτέλεσμα αυτού η αύξηση των φορολογικών επιβαρύνσεων, όπως και η ανασφάλεια δικαίου φορολογούμενων και υπαλλήλων της φορολογικής διοίκησης, εξαιτίας ενδεχόμενης άγνοιας της εκάστοτε ισχύουσας νομοθεσίας και απουσίας φορολογικών μηχανισμών. Με άλλα λόγια, το ελλιπές, ασαφές, δαιδαλώδες νομοθετικό πλαίσιο αποτελεί τη κύρια πηγή τροφοδοσίας της φοροδιαφυγής. Στην άνθιση της φοροδιαφυγής συμβάλλουν επίσης, η έλλειψη της τεχνολογικής δομής της Φορολογικής Διοίκησης, οι διαρθρωτικές στρεβλώσεις της ελληνικής οικονομίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στρέβλωσης αποτελεί ο υψηλός αριθμός αυτοαπασχολούμενων σε οικογενειακές επιχειρήσεις χωρίς να καταβάλλονται εργοδοτικές εισφορές.

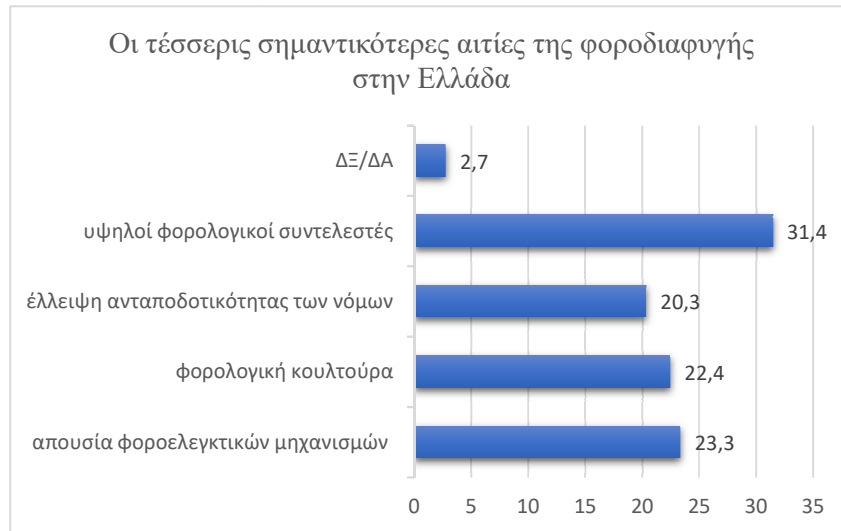
Αιτία της φοροδιαφυγής αποτελεί και το αυξημένο γραφειοκρατικό κόστος. Η γραφειοκρατία διακρίνεται σε δύο κατηγορίες, την εσωτερική και την εξωτερική. Η εσωτερική 'internal' είναι εκείνη που λαμβάνει χώρα στο εσωτερικό της Δημόσιας Διοίκησης και δεν γίνεται ορατή από τους πολίτες. Η εξωτερική 'external' είναι εκείνη η μορφή της γραφειοκρατίας που γίνεται αντιληπτή από τους πολίτες όταν έρχονται σε επαφή με τους υπαλλήλους των δημόσιων υπηρεσιών προκειμένου να εξυπηρετηθούν και να λάβουν τα απαραίτητα έγγραφα που χρειάζονται. Ασχέτως της μορφής της γραφειοκρατίας (εσωτερική ή εξωτερική) οι δυσμενείς συνέπειες αυτής επιβαρύνουν τους πολίτες, με αποτέλεσμα η ταλαιπωρία των πολιτών ως αποτέλεσμα της γραφειοκρατίας να αποτελεί μια από τις κύριες πηγές της διαφθοράς (Χ. Φλωράτος, 2005).

Επιπροσθέτως, η έλλειψη φορολογικής συνείδησης κατέχει κυρίαρχη θέση στα αίτια της φοροδιαφυγής. Ο Έλληνας δεν έχει γαλουχηθεί ως αναπόσπαστο κομμάτι του κρατικού μηχανισμού. Εκτός αυτού, πλήγμα για τη φορολογική κουλτούρα των πολιτών αποτελεί η άνιση φορολογική μεταχείριση μεταξύ των συνεπών και ασυνεπών πολιτών. Ανά διαστήματα προβλέπονται από το κράτος ευεργετικές ρυθμίσεις προς τους ασυνεπείς φορολογούμενους, όπως ρυθμίσεις χρεών

που δίνουν την δυνατότητα στους πολίτες με οφειλές στο δημόσιο να ρυθμίσουν μετά από χρόνια τις οφειλές τους και να απαλλαγούν από μέρος των προσαυξήσεων επί των ληξιπρόθεσμων χρεών. Αντιθέτως, δεν προβλέπει συχνά μέτρα επιβράβευσης για τους συνεπείς φορολογούμενους. Τελευταίος παράγοντας είναι η ανυπαρξία πολιτικής βούλησης για την αντιμετώπιση του φαινομένου , όπου η πολυνομία συνδέεται με την πολιτική αστάθεια.

Οι πολίτες αξιολόγησαν και έκριναν ως σημαντικότερες αιτίες εξέλιξης της φοροδιαφυγής την απουσία φοροελεγκτικών μηχανισμών, τη φορολογική κουλτούρα, την έλλειψη της ανταποδοτικότητας των φόρων και τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές. Ο τελευταίος παράγοντας κατατάσσεται στη πρώτη θέση. Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζονται στο ακόλουθο γράφημα (ΔιαΝΕΟσις «Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησης της», 2016).

Γράφημα 13: Οι τέσσερις σημαντικότερες αιτίες της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

3.4.2 Συνέπειες της φοροδιαφυγής

Το πολύπλοκο φαινόμενο της φοροδιαφυγής συγκαταλέγεται στα οικονομικά εγκλήματα με βάση το νόμο 4174/13. Έχει δημοσιονομικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις. Δρα αρνητικά στην άσκηση οικονομικής πολιτικής, μειώνει την αποδοτικότητα της οικονομίας και αυξάνει την κοινωνική ανισότητα. Ειδικότερα, ο Ν. Τάτσος στο βιβλίο του με τίτλο «Θεωρία των Φόρων και Φορολογική Πολιτική» (2012) και το οικονομικό δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος (2011) απαριθμούν τις

κυριότερες επιπτώσεις.

Μια από τις σπουδαιότερες συνέπειες της φοροδιαφυγής είναι η άδικη κατανομή των φορολογικών βαρών. Παρεμποδίζει τον αναδιανεμητικό ρόλο της προοδευτικής φορολογίας προκαλώντας διαφορές στη φορολόγηση πολιτών με την ίδια φορολογική ικανότητα, με αποτέλεσμα η ανάγκη για διατήρηση υψηλών φορολογικών συντελεστών να οδηγεί στην επιβάρυνση των έντιμων φορολογούμενων. Η στρέβλωση της κατανομής και της ανακατανομής των πόρων είναι τόσο βραχυπρόθεσμη όσο και μακροπρόθεσμη.

Επιπλέον, ελαττώνει την εισπραξιμότητα των φορολογικών εσόδων με επακόλουθο τη δημιουργία προβλημάτων στη χρηματοδότηση των δημοσίων δαπανών. Η στέρηση κεφαλαίων από το δημόσιο τομέα οδηγεί στη λήψη δανείων, περιορίζει το εύρος των δημοσίων δαπανών παρέχοντας λιγότερα ποσοτικά αλλά και χειρότερα ποιοτικά αγαθά και εμποδίζει τη λειτουργία ενός κράτους πρόνοιας.

Ως γνωστόν, η φοροδιαφυγή είναι ευκολότερη στους άμεσους παρά στους έμμεσους φόρους. Εάν λοιπόν το κράτος δεν μπορεί να την περιορίσει δίνει μεγαλύτερη βαρύτητα στους έμμεσους φόρους και μειώνει τη προοδευτικότητα της φορολόγησης επιβαρύνοντας περισσότερο τα χαμηλά και μεσαία στρώματα. Πρόσφατη μελέτη του ΟΟΣΑ έδειξε ότι μόνο το δεκατρία τοις εκατό (13%) των Ελλήνων πολιτών είναι ικανοποιημένο και εμπιστεύεται την ελληνική Κυβέρνηση σε αντίθεση με το αντίστοιχο μέσο όρο για τα κράτη της ΕΕ το οποίο ανέρχεται στο σαράντα δύο τοις εκατό (42%). Το χαμηλό επίπεδο εμπιστοσύνης των πολιτών στην Κυβέρνηση επιβεβαιώνεται και μέσω της δημοσκοπήσης της εταιρείας δημοσκοπήσεων Marc⁶⁷, η οποία αναφέρει ότι μόλις το 15% του λαού προσδοκεί ότι οι κυβερνητικές εξαγγελίες θα υλοποιηθούν. Η έλλειψη εμπιστοσύνης στο κράτος επηρεάζει αρνητικά τη φορολογική συνείδηση των πολιτών με αποτέλεσμα την εξάπλωση της φοροδιαφυγής σε συνεχώς αυξανόμενο αριθμό φορολογουμένων.

Ακόμη, διασαλεύει τους όρους ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων. Η φορολόγηση αποτελεί βασικό έξοδο των οντοτήτων. Οι επιχειρήσεις που φοροδιαφεύγουν μειώνουν τα κόστη τους σε αντίθεση με τις ανταγωνίστριες επιχειρήσεις που δεν φοροδιαφεύγουν. Αυτό τους επιτρέπει να πουλούν τα προϊόντα τους σε χαμηλότερες τιμές κερδίζοντας μέρος των πελατών των επιχειρήσεων που ανταποκρίνονται ως πρέπει στις φορολογικές τους υποχρεώσεις.

---

⁶⁷ Πηγή: <http://www.protothema.gr/politics/article/712386/to-821-den-pisteuei-tis-exaggelies-tsipra-to-idio-kai-to-66-ton-surizaion/>

Τελειώνοντας, μειώνεται η αποτελεσματικότητα των φορολογικών μέτρων διότι δεδομένων των λοιπών συνθηκών όσο μεγαλύτερη είναι η φοροδιαφυγή, τόσο μικρότερη είναι η δυνατότητα αποτελεσματικής παρέμβασης του κράτους και η τελεσφόρηση των φορολογικών μέτρων, καθώς και η αποτελεσματικότητα των φορολογικών κινήτρων, διότι αν φοροδιαφεύγοντας οι πολίτες αποφεύγουν μέρος της φορολογικής τους επιβάρυνσης δεν ενδιαφέρονται να αξιοποιήσουν τα φορολογικά κίνητρα. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι το κόστος της ατομικής φοροδιαφυγής διαχέεται τόσο άμεσα όσο και έμμεσα σε ολόκληρη την κοινωνία, εις βάρος εκείνων των πολιτών που εκπληρώνουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις.

3.4.3 Προτεινόμενοι τρόποι αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής

Στην έρευνα του Οργανισμού ΔιαΝΕΟσις το 2016 με τίτλο: «Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησης της», παρουσιάζονται μέτρα αντιμετώπισης, τόσο της φοροδιαφυγής, όσο και της φοροαποφυγής, φαινόμενα με παγκόσμιες προεκτάσεις. Μέτρα εξάλειψης έχουν υιοθετηθεί σε διεθνές αλλά και εθνικό επίπεδο. Είναι σημαντικό να αναφερθεί το Σχέδιο Δράσης της ΕΕ μέσω της θέσπισης του «πακέτου κατά της φοροαποφυγής» (Anti-Tax Avoidance Package, 28/01/2016), ως όπλο καταπολέμησης του φαινομένου αυτού σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Η οδηγία αυτή αποτελείται από πέντε μέτρα που στοχεύουν στην αποφυγή της φοροδιαφυγής και του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού από τις επιχειρήσεις σε ολόκληρη την ΕΕ με σκοπό τη δημιουργία ενός σταθερού οικονομικού περιβάλλοντος και είναι τα εξής:

- Ο κανόνας της ελεγχόμενης ξένης εταιρείας, που στοχεύει στην αποτροπή μετατόπισης κέρδους με τη μεταφορά του σε χώρα με ευνοϊκότερη φορολόγηση (φορολογικοί παράδεισοι).
- Ο κανόνας μεταβίβασης, για να αποφευχθεί η διπλή μη φορολόγηση εσόδων.
- Ο κανόνας της φορολογικής εξόδου: για να εμποδίσετε τις εταιρείες να αποφύγουν φόρο κατά την επανατοποθέτηση περιουσιακών στοιχείων.
- Ο κανόνας του περιορισμού του επιτοκίου, για να αποθαρρύνεται η δημιουργία τεχνητών χρεών με σκοπό την αύξηση των εξόδων και κατά συνέπεια τη μείωση των καταβαλλόμενων φόρων.

- Ο γενικός κανόνας κατά της κατάχρησης, ώστε να αντισταθμιστεί ο επιθετικός φορολογικός σχεδιασμός όταν δεν ισχύουν άλλοι κανόνες.

Αντίστοιχοι κανόνες έχουν θεσπιστεί και στο ελληνικό φορολογικό δίκαιο, όπως το άρθρ. 38 παρ. 1 του Ν. 4174/2013⁶⁸ «Γενική διάταξη κατά της φοροαποφυγής» (General Anti-Avoidance Rule - GAAR) και άρθρ. 66 του Ν. 4172/2013⁶⁹ «Ελεγχόμενες Αλλοδαπές Εταιρείες» (Controlled - Foreign Companies Rules - CFC Rules) με στόχο την πάταξη της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής από φυσικά και νομικά πρόσωπα. Ειδικότερα για την πάταξη της φοροδιαφυγής προτείνονται πληθώρα μέτρων τα οποία μπορούν να εκσυγχρονίσουν - αναβαθμίσουν τη Φορολογική Διοίκηση και να επιφέρουν σημαντικά αποτελέσματα στην αύξηση των κρατικών εσόδων. Το πρώτο μέτρο το οποίο με την εφαρμογή του θα επιφέρει σημαντική αύξηση των φορολογικών εσόδων είναι η μείωση των συντελεστών φορολογίας και των έκτακτων φόρων επι των φορολογηθέντων εισοδημάτων και αυτό διότι όσο μεγαλύτερη είναι η φορολογική επιβάρυνση, τόσο περισσότερα είναι τα κίνητρα για φοροδιαφυγή.

Έχει υπολογιστεί ότι μια αύξηση του φορολογικού συντελεστή κατά 10% επιφέρει 8% μείωση των δηλωθέντων εισοδημάτων. Η Ελλάδα έχει από τους υψηλότερους συντελεστές φορολογίας εισοδήματος συγκριτικά με άλλες χώρες του ΟΟΣΑ⁷⁰, γεγονός που επιδρά αρνητικά στην κατανάλωση, τις επενδύσεις και κατά συνέπεια στην οικονομική ανάπτυξη. Πρόσθετη επιβάρυνση αποτελούν οι έκτακτοι φόροι που τείνουν να μετατραπούν σε μόνιμοι, όπως ο ΕΝΦΙΑ, η ειδική εισφορά αλληλεγγύης, το τέλος επιτηδεύματος και οι φόροι πολυτελείας σε αντικειμενικές δαπάνες. Ο ΦΠΑ (24%) και ο συντελεστής φορολογίας εισοδήματος νομικών προσώπων (29%) τοποθετούνται πάνω από τον μέσο όρο των αντίστοιχων συντελεστών στις χώρες του ΟΟΣΑ.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η υπερφορολόγηση οδηγεί σε πτώχευση ακόμα και μεγάλων πολυεθνικών⁷¹ και στην φυγή των επιχειρήσεων σε ξένες χώρες

⁶⁸ Νόμος 4174/2013 «Φορολογικές διαδικασίες και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α 170/26-07-2013)

⁶⁹ Νόμος 4172/2013 «Φορολογία εισοδήματος, επείγοντα μέτρα εφαρμογής του ν. 4046/2012, του ν. 4093/2012 και του ν. 4127/2013 και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α 167/23-07-2013)

⁷⁰ IMF Country Report No 17/41 σελ.23

⁷¹ Σύμφωνα με άρθρο του περιοδικού «Οικονομική Επιθεώρηση» (Ιανουάριος 2017, τεύχος 954), το 2016 συνεχίστηκαν η φυγή πολυεθνικών εταιρειών και η πτώχευση μεγάλων και εμβληματικών επιχειρήσεων, εξαιτίας της χρόνιας υφεσιακής κατάστασης, της υψηλής φορολόγησης, της μείωσης της κατανάλωσης λόγω του περιορισμού του εισοδήματος και του περιορισμού στη κίνηση κεφαλαίων. Αναλυτικότερα, λουκέτα μπήκαν σε έξι πολυεθνικές: στα βιβλιοπωλεία Παπασωτηρίου

που αποτελούν «φορολογικούς παράδεισους», όπως η Βουλγαρία. Μέχρι το Νοέμβριο του 2016 οι ελληνικές επιχειρήσεις που έχουν μεταφέρει την έδρα τους στη Βουλγαρία ξεπερνούν τις δεκαεπτά χιλιάδες⁷². Από την άλλη μεριά, παράδειγμα επιτυχούς μείωσης των φορολογικών συντελεστών αποτελεί η μείωση του ΦΠΑ στην εστίαση για τις πωλήσεις μη αλκοολούχων ποτών από 23% το 2011 σε 13% το 2013, με αποτέλεσμα την αύξηση των πωλήσεων κατά 11,8% παρά την υφεσιακή κατάσταση της οικονομίας τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο⁷³. Παρά ταύτα, η συνεχής αύξηση των συντελεστών φορολογίας εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων, του ΦΠΑ και των έκτακτων φόρων τα έτη μετά την έναρξη της κρίσης (2007-2017), έχει αρνητικό αντίκτυπο στο φαινόμενο της φοροδιαφυγής.

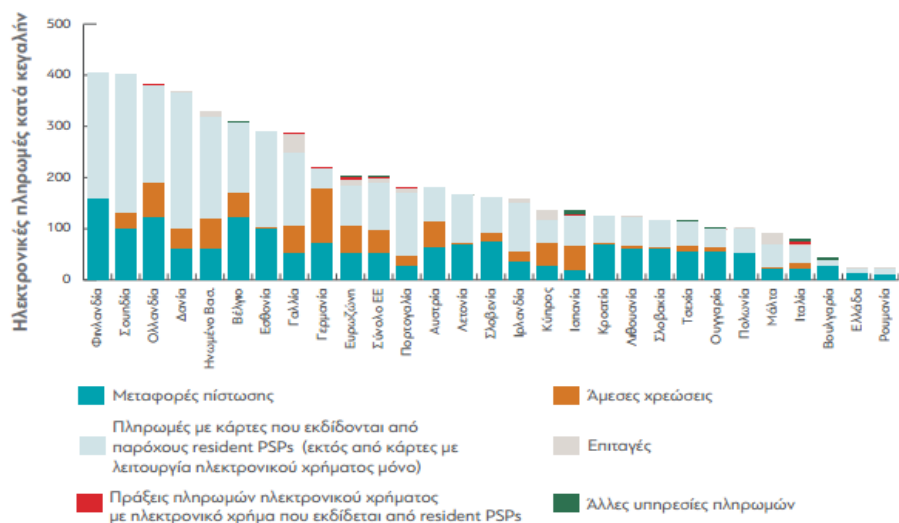
Ο Δημήτρης Μαλλάς (2016) σε άρθρο του τονίζει πως η εκτεταμένη χρήση πλαστικού χρήματος είναι ένα βασικό όπλο του επιτελείου της Κυβέρνησης στη προσπάθεια του να μειώσει τη φοροδιαφυγή. Ιδιαίτερα μετά την επιβολή ελέγχων κεφαλαίων το 2015, οι πολίτες άρχισαν να συνειδητοποιούν την ανάγκη χρήσης πλαστικού χρήματος και πραγματοποίησης ηλεκτρονικών συναλλαγών. Η πραγματοποίηση αγορών και πληρωμών μέσω πιστωτικών ή χρεωστικών καρτών (πλαστικό χρήμα) συμβάλλει στην μείωση της απόκρυψης εισοδημάτων, ενισχύει τη διαφάνεια των συναλλαγών και αυξάνει τα φορολογικά έσοδα. Όμως, σύμφωνα με στοιχεία που παρουσιάζονται στην έρευνα του οργανισμού ΔιαΝΕΟσις οι ηλεκτρονικές συναλλαγές της Ελλάδας το έτος 2014 αντιπροσωπεύουν μόνο το 6% των συνολικών πληρωμών όταν ο μέσος όρος για το αντίστοιχο ποσό στην ΕΕ ανέρχεται σε 24%, κατατάσσοντας έτσι την Ελλάδα στη προτελευταία θέση στην κατάταξη των χωρών με βάση τη χρήση πλαστικού χρήματος (σχεδιάγραμμα 2).

και Ελευθερουδάκης, στην Ηλεκτρονική Αθηνών, στο ξενοδοχείο Athens Ledra Hotel και στην Pysros Security, ενώ δύο εταιρείες σώθηκαν από το οριστικό κλείσιμο και αυτές είναι ο τα σούπερ μάρκετ Βερόπουλος που εξαγοράστηκαν από τα My Market και τα σούπερ μάρκετ Μαρινόπουλος που εξαγοράστηκαν από την υπεραγορά Σκλαβενίτη. Πολυεθνικές που εγκατέλειψαν τη χώρα κλείνοντας τις θυγατρικές επιχειρήσεις που είχαν σε αυτή είναι: η Softex (της εταιρείας Bolton), η Bacardi Hellas, η IMAS (της εταιρείας ContiTech), η Pepsico- HBH, η FrieslandCampina και η LG κινητά τηλέφωνα.

⁷² CNN Greece (2016) Ξεπερνούν τις 17.000 οι ελληνικές επιχειρήσεις με έδρα Βουλγαρία.

⁷³ Nikolaos Artavanis (2015), 'The Effect of the VAT rate on Tax Evasion: Evidence from the Restaurant Industry in Greece', Isenberg School of Management.

Σχεδιάγραμμα 2: Ηλεκτρονικές συναλλαγές 2014

Σύμφωνα με άρθρο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (2016) η χρήση πλαστικού χρήματος ανήλθε σε 6,8% το 2015, ενώ ο μέσος όρος της ευρωζώνης ήταν 15,5%. Στην έρευνα της NBG υποστηρίζεται ότι μια συνεχής αύξηση της χρήσης πλαστικού χρήματος κοντά στο μέσο όρο των νότιων χωρών του ευρώ (12% του ΑΕΠ) σε βάθος πενταετίας μπορεί να οδηγήσει σε μείωση της σκιάδους οικονομίας κατά 19,3% του ΑΕΠ.

Με στόχο την ενίσχυση της διαφάνειας των συναλλαγών και τη μείωση της φοροδιαφυγής εισήχθη το 2016 ο νόμος 4446/2016⁷⁴ για την ενίσχυση των ηλεκτρονικών συναλλαγών και ειδικότερα μέσω της παρ.2 του άρθρου 69 του νόμου έγινε υποχρεωτική η εξόφληση συναλλαγών πάνω από 500 ευρώ αποκλειστικά με ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής και παράλληλη υποχρέωση την ενημέρωση της βάσης της ΓΓΔΕ⁷⁵ με τα στοιχεία των πληρωμών αυτών.

Επίσης, σύμφωνα με τον ίδιο νόμο δίνονται κίνητρα στους πολίτες για την πραγματοποίηση ηλεκτρονικών συναλλαγών. Αναλυτικότερα, το αφορολόγητο ποσό για το έτος 2017 (και επόμενα) θα «χτίζεται» με τη συγκέντρωση αποδείξεων ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής. Εάν οι φορολογούμενοι δεν συγκεντρώσουν το απαιτούμενο ποσό αποδείξεων με ηλεκτρονικά μέσα θα πληρώνουν επιπλέον φόρο⁷⁶, καθώς δεν θα διατηρηθεί η μείωση φόρου. Σε λοταρία για τις συναλλαγές που

⁷⁴ Ν. 4446/2016 Πτωχευτικός Κώδικας, Διοικητική Δικαιοσύνη, Τέλη-Παράβολα, Οικειοθελής αποκάλυψη φορολογητέας ύλης παρελθόντων ετών, Ηλεκτρονικές συναλλαγές, Τροποποιήσεις του ν. 4270/2014 και λοιπές διατάξεις (ΦΕΚ Α' 240/22.12.2016)

⁷⁵ Άρθρα 69 και 72 Ν. 4446/2016

⁷⁶ Άρθρο 16 του Ν. 4172/2013

πραγματοποιούνται με ηλεκτρονικά μέσα πληρωμής με χρηματικά ή άλλα έπαθλα, θα συμμετέχουν οι φορολογούμενοι⁷⁷. Τέλος, βοηθητικά στην ενίσχυση της διαφάνειας έδρασαν τόσο τα capital controls, όσο και η υποχρεωτική σταδιακή κατοχή από όλο και μεγαλύτερο αριθμό επιχειρήσεων τερματικών μηχανημάτων POS⁷⁸.

Συμπερασματικά, η άνοδος των POS οφείλεται στα capital controls, στην υποχρεωτικότητα κατοχής αυτών των μηχανημάτων από τις οριζόμενες από το νόμο επιχειρήσεις και στο "χτίσιμο" του αφορολογήτου. Το μόνο αντικίνητρο για την κατοχή τερματικών μηχανημάτων αποτελεί το υψηλό κόστος (προμήθεια) το οποίο καλείται να καταβάλει στη συνεργαζόμενη τράπεζα (μια από τις τέσσερις συστημικές τράπεζες) ο ελεύθερος επαγγελματίας ή η επιχείρηση.

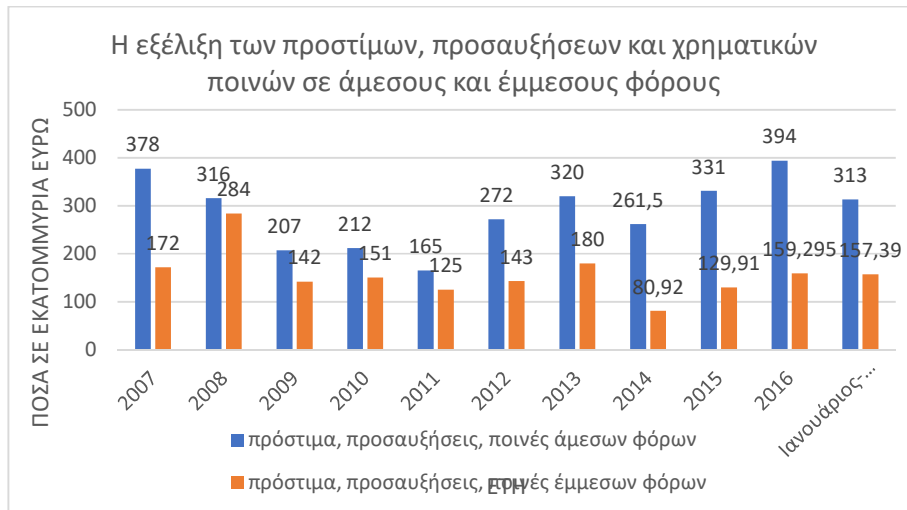
Προκειμένου να μειωθεί η φοροδιαφυγή, η μείωση των φορολογικών συντελεστών πρέπει να συνδυαστεί με την εντατικοποίηση των φορολογικών ελέγχων, όπως και με την αυστηροποίηση των επιβαλλόμενων ποινών. Η δημιουργία αισθήματος φόβου για ενδεχόμενο έλεγχο και επιβολή υψηλών προστίμων αποτελεί κίνητρο συμμόρφωσης των φορολογούμενων πολιτών. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Α. Ταγκαλάκης (2014), αύξηση των ημερήσιων φορολογικών επιθεωρήσεων κατά μια ποσοστιαία μονάδα (1%) μειώνει τις φορολογικές παραβάσεις κατά 0,3-0,4% ημερησίως. Η αυστηροποίηση των ποινών επιτυγχάνεται σταδιακά μέσω του νόμου 4174/2013. Επιπρόσθετα, η διενέργεια εντατικοποιημένων ελέγχων από εξειδικευμένους και συνεχώς εκπαιδευόμενους ελεγκτές και η αποτελεσματική περαίωση των φορολογικών υποθέσεων (μέσω διοικητικών και δικαστικών διαδικασιών), θα συμβάλλουν στην αύξηση των εσόδων από τη Φορολογική Διοίκηση.

Βασίζόμενοι σε στοιχεία που παρέχονται στην ηλεκτρονική σελίδα της ΑΑΔΕ για τα έτη 2014-2017 και στοιχεία του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους για τα έτη 2007-2013 παρουσιάζεται στο ακόλουθο γράφημα η εξέλιξη των προστίμων, προσαυξήσεων και χρηματικών ποινών σε άμεσους και έμμεσους φόρους.

---

⁷⁷ Άρθρο 70 του Ν. 4446/2016

⁷⁸ Άρθρο 65 του Ν. 4446/2016 και Κ.Υ.Α. αριθμ. 45231/ 2017 Ρύθμιση υποχρέωσης αποδοχής πληρωμών με κάρτα, σύμφωνα με το άρθρο 65 του ν. 4446/2016, (ΦΕΚ Β' 1445/27-04-2017)

Γράφημα 14: Η εξέλιξη των προστίμων, προσαυξήσεων και χρηματικών ποινών σε άμεσους και έμμεσους φόρους

Από το γράφημα 14 εξάγεται το συμπέρασμα ότι η αυστηροποίηση των ποινών και η εντατικοποίηση των ελέγχων από τις αρμόδιες αρχές του Υπουργείου Οικονομικών έχει ως αποτέλεσμα την ετήσια αύξηση των εσόδων από πρόστιμα και προσαυξήσεις σε άμεσους και έμμεσους φόρους. Βεβαίως στο σημείο αυτό θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στο γεγονός ότι το ποσό του συνολικού φόρου που εισπράττεται από το κράτος ανά έτος είναι αρκετά χαμηλότερο από το βεβαιωθέν ποσό. Παραδείγματος χάριν, το χρονικό διάστημα Ιανουαρίου – Ιουλίου 2017 ολοκληρώθηκαν πάνω από 12.000 έλεγχοι από την ΑΑΔΕ, παρόλα αυτά η εισπραξιμότητα δεν ξεπερνά το είκοσι τοις εκατό (20%) των βεβαιωμένων προστίμων. Το στοιχείο αυτό φανερώνει την κρισιμότητα της κατάστασης και την ανάγκη εύρεσης άμεσης λύσης από το κρατικό μηχανισμό. Οι τρόποι αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής που έχουν αναπτυχθεί μέχρι στιγμής κατατάσσονται στους τρόπους που είναι δυνατόν να έχουν βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα.

Αντιθέτως, ως μέτρα με μεσοπρόθεσμο ορίζοντα θεωρούνται η οργάνωση των φορολογικών αρχών, ο εκσυγχρονισμός και η τεχνική οργάνωση της Φορολογικής Διοίκησης, η εκπαίδευση των δημοσίων υπαλλήλων και η αύξηση των αποδοχών τους με στόχο τη μείωση των φαινομένων διαφθοράς. Διαφθορά νοείται κάθε πράξη ή παράληψη κρατικού οργάνου με σκοπό την αποκόμιση οικονομικού ή άλλου οφέλους ζημιώνοντας τα συμφέροντα του Δημοσίου ή/και άλλων πολιτών. Οι κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη του φαινομένου της διαφθοράς είναι η

διάσπαρτη νομοθεσία, η γραφειοκρατία, η έλλειψη οδηγιών από την κεντρική διοίκηση προς τους δημοσίους υπαλλήλους και η υπολειτουργία ελεγκτικού μηχανισμού.

Ειδικότερα, η βελτιστοποίηση της οργάνωσης και ο εκσυγχρονισμός των φορολογικών αρχών, θα αποτελέσουν ένα σπουδαίο εργαλείο για την ορθή και αδιάκοπη λειτουργία της φορολογικής διοίκησης, τη μείωση του κόστους συμμόρφωσης και τη μείωση του διαχειριστικού κόστους είσπραξης των φόρων. Σε άρθρο της η Κ. Σαββαΐδου (2016), επισημαίνει πως σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ και τη θεωρία του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ προκειμένου να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα της διοίκησης θα πρέπει να εφαρμόζονται προγράμματα αξιολόγησης αυτής. Θα ήταν χρήσιμη λοιπόν η υιοθέτηση διεθνών εργαλείων αξιολόγησης της αποδοτικότητας, όπως το Εργαλείο Διαγνωστικής Αξιολόγησης της Φορολογικής Διοίκησης (TADAT) και το Εργαλείο Αξιολόγησης – Μέτρησης της Αποδοτικότητας της Διαχείρισης Δημοσίων Οικονομικών (PEFA).

Η δημιουργία ηλεκτρονικής Φορολογικής Διοίκησης (στόχος του κράτους για το 2016) διευκολύνει την υποβολή δηλώσεων και επιτρέπει στις αρχές την ευκολότερη συγκέντρωση και στη συνέχεια τον γρήγορο εντοπισμό των στοιχείων των φορολογουμένων και τη διασταύρωση αυτών. Επιπλέον, μια τέτοιου είδους τεχνολογική οργάνωση θα συμβάλλει θετικά στην αποτελεσματικότερη διενέργεια φορολογικών ελέγχων από τους ελεγκτές, θα περιορίσει τα φαινόμενα διαφθοράς (π.χ. ενεργητική και παθητική δωροδοκία), διότι οι πολίτες δεν θα έρχονται συχνά σε επαφή με τους υπαλλήλους και θα συρρικνωθεί η γραφειοκρατία. Τέλος, με τον τρόπο αυτό θα εξοικονομείται χρόνος τόσο από το κράτος, όσο και από τους πολίτες.

Έναν άλλο τρόπο καταπολέμησης της φοροδιαφυγής αποτελεί η κατάρτιση και εκπαίδευση των υπαλλήλων της Φορολογικής Διοίκησης σχετικά με την αποτελεσματική εφαρμογή νόμων, εγκυκλίων και υπουργικών αποφάσεων. Για την αποτελεσματική λειτουργία των φορολογικών αρχών καθίσταται απαραίτητη η διαρκής ενημέρωση, εκπαίδευση και εξειδίκευση των υπαλλήλων του υπουργείου Οικονομικών, με στόχο την ισχυροποίηση των προσόντων, γνώσεων και ικανότητων τους. Για την επίτευξη του συγκεκριμένου σκοπού θετική επίδραση θα έχει η συχνή πραγματοποίηση επικαιροποιημένων εκπαιδευτικών σεμιναρίων με μελέτες περίπτωσης (case studies) και τις κατάλληλες τεχνικές ελέγχου ανά περίπτωση.

Παράλληλα με την εκπαίδευση των δημοσίων υπαλλήλων απαραίτητη κρίνεται η δημιουργία αντικινήτρων διαφθοράς. Τέτοιο αντικίνητρο αποτελεί η

αύξηση των αποδοχών των υπαλλήλων της Φορολογικής Διοίκησης, οι οποίες έχουν μειωθεί ως συνέπεια της οικονομικής ύφεσης που επικρατεί στην Ελλάδα. Οι χαμηλές αποδοχές θεωρούνται ο σημαντικότερος παράγοντας για την άνθηση των φαινομένων διαφθοράς και ειδικότερα με τη μορφή δωροδοκίας. Όπως επισημαίνεται σε έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2014), οι Έλληνες θεωρούν πως η διαφθορά είναι διαδεδομένη στην χώρα μας σε ποσοστό 99% και πως η δωροδοκία διευκολύνει την εξυπηρέτηση τους στις δημόσιες υπηρεσίες.

Έτσι, για να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη των πολιτών στους θεσμούς της φορολογικής διοίκησης αξιολογήθηκαν το 2015 το 92% των καταγγελιών που αφορούσαν την εμπλοκή υπαλλήλων της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων σε υποθέσεις διαφθοράς. Κρίνεται λοιπόν αναγκαία η θέσπιση ενός συστήματος αξιολόγησης συνδυαστικά με την ενίσχυση του κώδικα ηθικής.

Τα μέτρα αντιμετώπισης με μακροπρόθεσμο ορίζοντα απαρτίζονται από τη δημιουργία σταθερού και απλοποιημένου φορολογικού συστήματος, την αλλαγή στη διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας και τη δημιουργία φορολογικής συνείδησης. Σημαντικό μέτρο καταστολής της φοροδιαφυγής αποτελεί η ύπαρξη ενός απλοποιημένου και σταθερού φορολογικού συστήματος. Αντίθετα, το φορολογικό σύστημα της Ελλάδας ιδιαίτερα στα χρόνια της κρίσης χαρακτηρίζεται από πολυνομία και πολυπλοκότητα, ενώ μεταβάλλεται σε σύντομα χρονικά διαστήματα. Οι συνεχείς τροποποιήσεις στη φορολογική νομοθεσία οδηγούν σε ανασφάλεια δικαίου, με αποτέλεσμα την μείωση των πραγματοποιηθέντων επενδύσεων και άγνοια των εκάστοτε ισχυουσών διατάξεων, τόσο από τους πολίτες, όσο και από τους υπαλλήλους των φορολογικών αρχών.

Συνεχώς ψηφίζονται νέοι νόμοι και εκδίδονται νέες ερμηνευτικές εγκύκλιοι. Στο διάστημα 2007-2017, οι συντελεστές φορολόγησης των ΑΕ και των ΕΠΕ έχουν αλλάξει τέσσερις φορές (το 2010, το 2011, το 2013 και το 2015), οι συντελεστές φόρου παρακράτησης μερισμάτων έχουν τροποποιηθεί πέντε φορές (το 2008, το 2010, το 2011, το 2013 και το 2015). Τέτοια αλλαγή παρατηρείται για την ίδια χρονική περίοδο στους συντελεστές φορολογίας των ΟΕ και των ΕΕ (πιο συγκεκριμένα το 2013 και το 2016), στους συντελεστές φορολόγησης του εισοδήματος από μισθωτή εργασία και συντάξεις (αλλαγές πραγματοποιήθηκαν το 2008, το 2009, το 2010, το 2011, το 2013, το 2016) και στους συντελεστές φορολόγησης των ελεύθερων επαγγελματιών (αλλαγές έγιναν το 2008, το 2009, το 2010, το 2011, το 2013, το 2014). Οι τροποποιήσεις αυτές αποτελούν ένα μικρό

δείγμα των αλλαγών της φορολογίας εισοδήματος που έχουν λάβει χώρα την υπό εξέταση χρονική περίοδο φανερώνοντας την πολυπλοκότητα αυτής.

Στην Ελλάδα το ποσοστό των πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων με αριθμό εργαζομένων από ένα ως εννέα άτομα αποτελεί το 59% των οντοτήτων. Το αντίστοιχο ποσό σε ευρωπαϊκό επίπεδο ανέρχεται στο 29%. Ο υψηλός αυτός αριθμός συνδέεται με τα υψηλά επίπεδα αυτοαπασχόλησης και εισφοροδιαφυγής της χώρας. Το πλήθος των μικρών επιχειρήσεων είναι επακόλουθο των κινήτρων που δόθηκαν από την πολιτεία με σκοπό την ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης. Έτσι, σημαντικό μέτρο κατά της φοροδιαφυγής αποτελεί η πραγματοποίηση αλλαγών στη δομή των επιχειρήσεων και η παροχή κινήτρων για σχηματισμό μεγάλων επιχειρήσεων.

Για την αποδοτικότερη εφαρμογή των προαναφερθέντων μέτρων βαρύτητα πρέπει να δοθεί στην δημιουργία φορολογικής συνείδησης. Το κράτος οφείλει να προωθήσει πρακτικές καλλιέργειας φορολογικής παιδείας. Μέσω σεμιναρίων και χρήσης των ΜΜΕ και της επιρροής τους στους πολίτες το κράτος θα πρέπει να προωθήσει τη διάσταση της φοροδιαφυγής ως ηθική παράβαση εκτός από επιζήμια για το κράτος ενέργεια. Επίσης, απαραίτητη κρίνεται η κατάργηση της πρακτικής υιοθέτησης προγραμμάτων φορολογικής αμνηστίας, η οποία αποτελεί κίνητρο φοροδιαφυγής και η αυστηροποίηση των κυρώσεων.

Εν κατακλείδι, υπάρχει πληθώρα μέτρων αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, αυτού του ακανθώδους προβλήματος της ελληνικής οικονομίας, που είναι αναγκαίο να εφαρμοστούν λόγω της επίπτωσης αυτής στα δημοσιονομικά έσοδα του κράτους, της κοινωνικής επίδρασης που έχει και της επίδρασης στο επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης.

3.4.4 Η αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών

Η παγκοσμιοποίηση έχει καταρρίψει τα σύνορα των χωρών. Πλέον υπάρχει ελευθερία στη κίνηση κεφαλαίων και κάθε φορολογούμενος έχει τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει επενδύσεις και εκτός της χώρας μόνιμης κατοικίας του. Πέρα των θετικών αποτελεσμάτων, αυτό μπορεί να έχει και αρνητικές συνέπειες για την οικονομία μιας χώρας, καθώς σημαντικά χρηματικά ποσά ενδέχεται να μένουν αδήλωτα και αφορολόγητα, υποβοηθώντας με αυτό το τρόπο τη φοροδιαφυγή. Η σημαντικότερη και ίσως μοναδική λύση για την επίλυση αυτού του προβλήματος

είναι η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των κρατών.

Ο ΟΟΣΑ έχει μελετήσει εδώ και δεκαετίες το ζήτημα ανταλλαγής πληροφοριών ως όπλο καταπολέμησης της φοροδιαφυγής στα κράτη- μέλη του. Στη βάση του αμερικανικού συστήματος ανταλλαγής πληροφοριών FATCA για την αποφυγή της φοροδιαφυγής των Αμερικανών πολιτών που διατηρούν λογαριασμούς εκτός της χώρας τους ο Οργανισμός προχώρησε στην ανάπτυξη του προτύπου Ενιαίας Αναφοράς περί υποχρεωτικής αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών για φορολογικούς σκοπούς (CRS), το οποίο περιλαμβάνει την κατάρτιση και υποβολή αναφορών (reporting) και τους κανόνες δέουσας επιμέλειας (due diligence rules). Το αμερικανικό σύστημα ανταλλαγής πληροφοριών (FATCA) και το αντίστοιχο σύστημα του ΟΟΣΑ (CRS) αναλύονται στα ακόλουθα υποκεφάλαια.

Για τον εντοπισμό και την εξάλειψη της φοροδιαφυγής από διάφορους κλάδους υπόχρεοι παροχής πληροφοριών είναι ιδρύματα, όπως τράπεζες, επενδυτικές και ασφαλιστικές εταιρείες, καθώς και εταιρείες χρηματοοικονομικής διαμεσολάβησης. Αντιθέτως, δεν εντάσσονται σε τέτοια προγράμματα δημόσιες επιχειρήσεις και δημόσιοι οργανισμοί. Με την συγκέντρωση και αξιολόγηση των πληροφοριών αυτών οι φορολογικές αρχές θα καταφέρουν να επαναπροσδιορίσουν τη φορολογική βάση και να προχωρήσουν με νέα δεδομένα σε αναδιαμόρφωση του φορολογικού συστήματος.

3.4.4.1 Foreign Account Tax Compliance Act Law

Όπως αναφέρεται στην επίσημη ιστοσελίδα της αμερικάνικης υπηρεσίας εσόδων⁷⁹ ο νόμος περί φορολογικής συμμόρφωσης ξένων λογαριασμών (Foreign Account Tax Compliance Act Law- F.A.T.C.A.) σχεδιάστηκε από τις φορολογικές αρχές της Αμερικής και ειδικότερα από την Υπηρεσία Εσόδων (Internal Revenue Service- IRS) και θεσπίστηκε το Μάρτιο του 2010 από το Αμερικανικό κοινοβούλιο. Η ημερομηνία συμμόρφωσης με το νόμο αυτό παγκοσμίως είχε καθοριστεί η 1 Ιουλίου 2014, ενώ ως χρόνος πρώτης αποστολής στοιχείων έχει συμφωνηθεί ο Ιούνιος του τρέχοντος έτους (2017). Όπως έχει συμβεί και με άλλες χώρες, η Αμερική προέβη σε

---

⁷⁹FATCA, IRS: <https://www.irs.gov/businesses/corporations/foreign-account-tax-compliance-act-fatca>

Διμερή- Διακυβερνητική Συμφωνία (Intergovernmental Agreement)⁸⁰ με την Ελλάδα με στόχο τη βελτίωση της διεθνούς φορολογικής συμμόρφωσης και την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. Η προαναφερθείσα συμφωνία αποτελεί οδηγό του Προτύπου Αυτόματης Ανταλλαγής Πληροφοριών του ΟΟΣΑ.

Η παρούσα οδηγία αφορά Αμερικάνους πολίτες (US Persons) και Αμερικανικών συμφερόντων εταιρείες (US Owned Foreign Entities) που διαθέτουν χρηματικά ποσά ή άλλους τίτλους άνω των 50.000\$ εκτός Αμερικής . Θεσπίστηκε προκειμένου να εντοπίσει, να καταγράψει και να αποθαρρύνει την εγχωρία φοροδιαφυγή από Αμερικάνους κατοίκους ή πολίτες που διατηρούν κεφάλαια εκτός της χώρας τους, για τη δημιουργία μεγαλύτερης διαφάνειας. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της γνωστοποίησης των απαιτούμενων στοιχείων από τις τράπεζες στην αμερικανική Υπηρεσία Εσόδων (IRS). Σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσης με τη νομοθεσία η F.A.T.C.A. επιβάλλει παρακράτηση φόρου τριάντα τοις εκατό (30%) σε οποιοσδήποτε εισερχόμενη πληρωμή του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος που αφορά εισοδήματα με προέλευση τις ΗΠΑ, και επιπλέον ενδέχεται να επιφέρει αρνητικές συνέπειες στη φήμη του εκάστοτε πιστωτικού ιδρύματος.

Βάσει της οδηγίας τα αλλοδαπά πιστωτικά ιδρύματα υποχρεούνται να εφαρμόζουν διαγνωστικό έλεγχο όλων των λογαριασμών φυσικών προσώπων, αλλά και φυσικών προσώπων που εντοπίζονται πίσω από νομικά πρόσωπα, σύμφωνα με συγκεκριμένα κριτήρια και να συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις γνωστοποίησης πληροφοριών και παρακράτησης ποσών όπως αυτά ορίζονται (π.χ. υπόλοιπα καταθέσεων, εισοδήματα που αποκτούν Αμερικανοί πολίτες σε τρίτες χώρες). Ο νόμος ορίζει αναλυτικά τα κριτήρια που πρέπει να ελέγχουν τα πιστωτικά ιδρύματα για να κρίνουν για ποιους πελάτες τους πρέπει να αποστείλουν πληροφορίες στις αμερικάνικες φορολογικές αρχές. Επιβάλλεται λοιπόν, να ελέγχονται τα κάτωθι:

1. Αν ο πελάτης του πιστωτικού ιδρύματος είναι πολίτης ΗΠΑ που ζει στην Αμερική ή σε άλλη χώρα.
2. Αν είναι νόμιμος κάτοικος ΗΠΑ (συμπεριλαμβανομένων και όσων κατέχουν πράσινη κάρτα).
3. Αν γεννήθηκε στις ΗΠΑ.

---

⁸⁰Intergovernmental agreement: <https://www.treasury.gov/resource-center/tax-policy/treaties/Pages/FATCA.aspx>

4. Αν διατηρούσε / διατηρεί μόνιμη κατοικία ή ηλεκτρονική αλληλογραφία ή αλληλογραφία μέσω ταχυδρομείου στις ΗΠΑ.
5. Αν διέθετε / διαθέτει τηλεφωνικό αριθμό ΗΠΑ.
6. Κάθε οδηγία μεταφοράς εμβασμάτων από λογαριασμό εκτός ΗΠΑ σε λογαριασμό ΗΠΑ.
7. Κάθε πληρεξούσιο ή ισχύον δικαίωμα υπογραφής που έχει χορηγηθεί σε πρόσωπο που έχει Αμερικανική διεύθυνση.
8. Κάθε οδηγία «Διακρατήσεις αλληλογραφίας (Hold Mail)» ή διεύθυνση με την ένδειξη «φροντίδι του (in care of)» ως μόνη δοθείσα διεύθυνση από τον πελάτη στην Τράπεζα.

Εάν το πιστωτικό ίδρυμα διαπιστώσει ότι κάποιος από τους πελάτες του πληροί έστω ένα από τα προαναφερθέντα κριτήρια, οφείλει να επικοινωνήσει με τον κάτοχο του λογαριασμού και να του ζητήσει τη συμπλήρωση του εντύπου W8BEN⁸¹ αν δεν είναι Αμερικάνος πολίτης ή του εντύπου W9⁸² αν πρόκειται για Αμερικάνο πολίτη, ώστε να προχωρήσει στην αποστολή των πληροφοριών.

3.4.4.2 Πρότυπο Ενιαίας Αναφοράς Ο.Ο.Σ.Α (CRS) περί υποχρεωτικής αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών για φορολογικούς σκοπούς

Το Πρότυπο Ενιαίας Αναφοράς του Ο.Ο.Σ.Α περί υποχρεωτικής αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών για φορολογικούς σκοπούς (Common Reporting Standard), αποτελεί ένα ισχυρό όπλο κατά της φοροδιαφυγής. Είναι μια πολυμερής συμφωνία μεταξύ χωρών. Ως σήμερα έχουν υπογραφεί πάνω από χίλιες τριακόσιες (1300) διμερείς συμφωνίες παγκοσμίως. Υιοθετήθηκε από την ΕΕ με την οδηγία 2014/107⁸³

---

⁸¹Το έντυπο W8BEN με τίτλο: Πιστοποιητικό Αλλοδαπού Πραγματικού Δικαιούχου για Παρακράτηση Φόρου στις ΗΠΑ και Αναφοράς (Ιδιώτες), συμπληρώνεται μόνο στην αγγλική. Για το έντυπο και τις οδηγίες συμπλήρωσης του επισκεφθείτε την ιστοσελίδα: <http://www.fatca.hsbc.com/el-gr/cmb/greece>

⁸² Το έντυπο W9 αποτελεί Αίτημα για Αριθμό Φορολογικής Ταυτότητας και Πιστοποίησης και συμπληρώνεται μόνο στην αγγλική. Για το έντυπο και τις οδηγίες συμπλήρωσης του επισκεφθείτε την ιστοσελίδα: <http://www.fatca.hsbc.com/el-gr/cmb/greece>

⁸³ Οδηγία 2014/107/ΕΕ του Συμβουλίου της 9ης Δεκεμβρίου 2014 για την τροποποίηση της οδηγίας 2011/16/ΕΕ όσον αφορά την υποχρεωτική αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών στον φορολογικό τομέα

και από την Ελλάδα με το Νόμο 4378/2016⁸⁴. Η εφαρμογή του αρχίζει από το χρόνο υιοθέτησης με τοπική νομοθεσία της πολυμερούς συμφωνίας. Για τα κράτη- μέλη της ΕΕ η εφαρμογή έχει αρχίσει από 01/01/2016.

Το πρότυπο αφορά τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (όπως τράπεζες, ασφαλιστικές και επενδυτικές εταιρείες) και ορίζει ποιες πληροφορίες πρέπει να ανταλλάσσονται και τον τρόπο ανταλλαγής αυτών. Στόχος του είναι η συγκέντρωση και ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με εισοδήματα και περιουσιακά στοιχεία που διαθέτουν φορολογικοί κάτοικοι μιας χώρας σε άλλη/ες χώρα/ες και ο έλεγχος του κατά πόσο αυτά τα εισοδήματα και περιουσιακά στοιχεία έχουν δηλωθεί και φορολογηθεί στη σωστή χώρα με τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις. Η πρώτη υποβολή πληροφοριών έχει ορισθεί για τις 31 Μαρτίου 2017 και η δεύτερη αναφορά στις αρμόδιες αρχές θα λάβει χώρα στις 31 Μαρτίου του επόμενου έτους.

Η αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών αποτελείται από πέντε στάδια. Το πρώτο στάδιο καλείται Δέουσα Επιμέλεια- Γνώση του Πελάτη, όπου συγκεντρώνονται πληροφορίες από τα πιστωτικά ιδρύματα για κάθε νέο ή υφιστάμενο πελάτη (αναφερόμενο πρόσωπο). Το επόμενο στάδιο αφορά τα αναφερόμενα πρόσωπα- πελάτες και πιο συγκεκριμένα την κατηγοριοποίηση των φυσικών προσώπων και των φυσικών προσώπων που βρίσκονται πίσω από νομικά πρόσωπα και τα οποία έχουν αναγνωριστεί ως φορολογικοί κάτοικοι των συνεργαζόμενων χωρών.

Η τρίτη φάση, σχετίζεται με τον έλεγχο των αναφερόμενων λογαριασμών των αναφερόμενων πελατών. Τέτοιοι λογαριασμοί μπορεί να είναι καταθετικοί, αποταμιευτικοί, επενδυτικοί, όχι όμως δανειακοί. Στη συνέχεια οι πληροφορίες που έχουν συλλεχθεί βάσει των απαιτήσεων του CRS αποστέλλονται από τα πιστωτικά ιδρύματα στις αρμόδιες φορολογικές αρχές των κρατών που αφορούν. Τέλος, επιτυγχάνεται ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των φορολογικών αρχών σε ετήσια βάση.

Τέλος, τα ελληνικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα πρέπει να αξιολογούν ανά πελάτη αν πληροί τα ακόλουθα κριτήρια σε άλλο εκτός από την Ελλάδα συνεργαζόμενο κράτος:

---

⁸⁴ Νόμος 4378/2016: Προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας στις διατάξεις: α) των Οδηγιών 2014/107/ΕΕ και (ΕΕ) 2015/2060, β) των Οδηγιών 2014/86/ΕΕ και 2015/121/ΕΕ, γ) της Οδηγίας 2013/61/ΕΕ και άλλες διατάξεις

1. Τόπο μόνιμης κατοικίας (φυσικά πρόσωπα) ή έδρα (νομικά πρόσωπα).
2. Τρέχουσα ταχυδρομική διεύθυνση.
3. Τρέχοντα αριθμό τηλεφώνου.
4. Κάθε πληρεξούσιο ή ισχύον δικαίωμα υπογραφής που έχει χορηγηθεί σε πρόσωπο με διεύθυνση σε συνεργαζόμενο εκτός της Ελλάδας κράτος.
5. Κάθε οδηγία «Διακρατήσεις αλληλογραφίας (Hold Mail)» ή διεύθυνση με την ένδειξη «φροντίδι του (in care of)» ως μόνη δοθείσα διεύθυνση από τον πελάτη στην Τράπεζα.
6. Το είδος δραστηριότητας των νομικών προσώπων.
7. Πάγιες εντολές για μεταφορά κεφαλαίων σε λογαριασμό σε συνεργαζόμενο εκτός της Ελλάδας κράτος.
8. Δήλωση αυτό-πιστοποίησης (self-certification) από τους πελάτες.

3.5 Η θετική συσχέτιση μεταξύ φορολογικής επιβάρυνσης και φοροδιαφυγής

Υποστηρίζεται ότι το μέγεθος της φορολογικής επιβάρυνσης ή διαφορετικά το ύψος του φορολογικού συντελεστή αποτελεί μια από τις βασικότερες γενεσιουργούς αιτίες του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Καθώς μειώνεται το διαθέσιμο εισόδημα μετά την επιβολή των φόρων, οι πολίτες αποκτούν κίνητρο να φοροδιαφύγουν προκειμένου να καλύψουν τις καταναλωτικές και άλλες ανάγκες τους. Με άλλα λόγια, το όφελος των πολιτών και των οντοτήτων αυξάνει όσο αυξάνεται το ποσό του πληρωτέου φόρου. Έτσι καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι όσο αυξάνεται η φορολογία, τόσο αυξάνονται και τα ποσοστά της φοροδιαφυγής. Θα πρέπει επομένως να μελετηθεί εάν μια μείωση των φορολογικών βαρών θα προκαλέσει όχι μείωση των κρατικών εσόδων, αλλά ανέλπιστη αύξηση αυτών.

Η φοροδιαφυγή σχετίζεται τόσο με την μη καταβολή του ΦΠΑ, όσο και με την απόκρυψη του εισοδήματος. Ιδιαίτερο οικονομικό, πολιτικό, ιδεολογικό ενδιαφέρον, αποτελώντας πεδίο διερεύνησης της σχέσης της φοροδιαφυγής και της φορολογικής επιβάρυνσης, αποτελεί η φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων. Διαπιστώνεται όπως προαναφέρθηκε ότι υπάρχει θετική συσχέτιση της φοροδιαφυγής με τον φορολογικό συντελεστή. Το κίνητρο αυτό δεν εντοπίζεται μόνο στο φόρο εισοδήματος όπου ο φορολογικός συντελεστής είναι αρκετά υψηλός συγκρινόμενος με άλλων κρατών – μελών της ΕΕ, αλλά και σε όλη την άμεση και έμμεση φορολογία και ιδιαίτερα στους ειδικούς φόρους κατανάλωσης όπου ενδέχεται η επιβάρυνση να

είναι ίση ή να ξεπερνά τη φορολογητέα αξία του αγαθού ή της υπηρεσίας.

Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν πως μια μείωση του φορολογικού συντελεστή θα μειώσει τα επίπεδα φοροδιαφυγής ωθώντας τους φορολογούμενους να σταματήσουν να αποκρύπτουν το εισόδημα τους δεδομένου ότι το όφελος τους από την ενέργεια αυτή θα μειωθεί. Ως εκ τούτου μια μείωση του συντελεστή θα προκαλέσει αύξηση των φορολογικών εσόδων μιας και θα μειωθούν τα αντικίνητρα για εργασία, αποταμίευση και επενδύσεις, συρρικνώνοντας την παραοικονομία.

Αντίθετα, άλλοι υποστηρίζουν πως παρά τη θετική συσχέτιση που υπάρχει μεταξύ της φορολογικής επιβάρυνσης και της φοροδιαφυγής μια μείωση του φορολογικού συντελεστή δεν θα συμβάλει στην αύξηση των δημοσίων εσόδων. Δεν αρκεί μόνο το κίνητρο για να οδηγήσει κάποιον στη φοροδιαφυγή, αλλά θα πρέπει να υπάρχει και η ευκαιρία. Με άλλα λόγια, αναφέρεται ότι εάν ταυτόχρονα με το κίνητρο υπάρχουν και κενά (loops) στη φορολογική νομοθεσία, δεν γίνονται όσο συχνά πρέπει ουσιαστικοί φορολογικοί έλεγχοι, εντοπίζεται διαφθορά στις φορολογικές αρχές και προηγείται εκλογίκευση από το άτομο ή την οντότητα που φοροδιαφεύγει της ενέργειας αυτής, το φαινόμενο της φοροδιαφυγής δεν θα μειωθεί προκειμένου σταδιακά αν εξαλειφθεί. Οι τρεις προαναφερθέντες παράγοντες: κίνητρο, ευκαιρία, εκλογίκευση, συνιστούν το τρίγωνο της απάτης.

Το σημαντικότερο θεωρητικό υπόδειγμα των Allingham και Sandmo (1972), το οποίο αποτέλεσε τη βάση για όλες τις επόμενες μελέτες εξέτασε την επίδραση διαφόρων παραγόντων που σχετίζονται με την φοροδιαφυγή συμπεριλαμβανομένου του ύψους του φορολογικού συντελεστή. Κατέλεξε σε αβέβαιο αποτέλεσμα σχετικά με την επίδραση της φορολογικής επιβάρυνσης στο ύψος της φοροδιαφυγής.

Ένα άλλο θεωρητικό υπόδειγμα (Yitzhaki) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η επίδραση του φορολογικού βάρους στο μέγεθος της φοροδιαφυγής εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο υπολογίζονται τα πρόστιμα για την φοροδιαφυγή (ποινή επι του μη δηλωθέντος φορολογητέου εισοδήματος ή ποινή που αναλογεί στο φόρο που αναλογεί στο μη δηλωθέν φορολογητέο εισόδημα). Από αυτό το υπόδειγμα εξήχθη το συμπέρασμα ότι εφόσον το πρόστιμο υπολογίζεται στο ποσό του φόρου που αναλογεί στο μη δηλωθέν εισόδημα μια μείωση των φορολογικών συντελεστών θα οδηγήσει σε αύξηση της φοροδιαφυγής. Εξετάζοντας τα θεωρητικά υποδείγματα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ενώ υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ του φορολογικού συντελεστή και της φοροδιαφυγής η μείωση του ενός μεγέθους δεν μπορεί να οδηγήσει με βεβαιότητα στην ελάττωση του άλλου.

Η σχέση της φορολογικής επιβάρυνσης και της φοροδιαφυγής έχει διερευνηθεί σε οικονομετρικές μελέτες, μελέτες συμπεριφοράς και μελέτες που πραγματοποιούνται μέσω πειραματικών φορολογικών παιγνίων. Τα οικονομετρικά υποδείγματα δεν επιβεβαιώνουν τη θετική συσχέτιση των δύο μεγεθών. Αντιθέτως, οι μελέτες συμπεριφοράς έδειξαν ότι μια μείωση του φορολογικού συντελεστή ασκεί μικρή επίδραση στο μέγεθος της φοροδιαφυγής. Τέλος, τα πειράματα φορολογικών παιγνίων που πραγματοποιούνται μέσω προσομοιώσεων παρουσιάζουν ότι αύξηση του φορολογικού συντελεστή, αυξάνει τη πιθανότητα απόκρυψης εισοδήματος.

Επομένως, η φορολογία και η φοροδιαφυγή είναι αλληλένδετες έννοιες. Παρατηρείται θετική συσχέτιση μεταξύ τους καθώς όσο αυξάνεται η φορολογία, τόσο αυξάνονται και τα κίνητρα για φοροδιαφυγή των πολιτών αλλά και των οντοτήτων. Μπορεί λοιπόν η μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης να δράσει ως μέσο κατά της φοροδιαφυγής παραμένει όμως αβέβαιο εάν αυτό το μέτρο θα αυξήσει τα φορολογικά δημόσια έσοδα από μόνο του ή απαιτείται να εφαρμοστεί συνδυαστικά με άλλα μέτρα.

3.5.1 Τα φορολογικά έσοδα και η καμπύλη Laffer

Η θετική συσχέτιση μεταξύ φορολογικής επιβάρυνσης και φοροδιαφυγής έχει τη βάση της στην καμπύλη Laffer, η οποία αποτελεί σημαντικό μεθοδολογικό εργαλείο για την εξέταση της πορείας των φορολογικών εσόδων. Η καμπύλη πήρε το όνομα της από τον οικονομολόγο που ανέπτυξε τη συλλογιστική της και σύμφωνα με την οποία μια αλλαγή του φορολογικού συντελεστή ενδέχεται να προκαλέσει δύο ειδών αποτελέσματα: ένα αριθμητικό και ένα οικονομικό. Το αριθμητικό αποτέλεσμα προκύπτει από τη σχέση $T = B \times t$, όπου με δεδομένη τη φορολογική βάση (B) τα φορολογικά έσοδα (T) θα μεταβληθούν σε απόλυτη αναλογία με τις μεταβολές του φορολογικού συντελεστή. Εάν μειωθεί λοιπόν ο φορολογικός συντελεστής θα αυξηθούν τα κίνητρα για εργασία και το συνολικό προϊόν με συνέπεια την αύξηση της φορολογικής βάσης, έτσι θα αυξηθούν τα φορολογικά έσοδα ευνοώντας τον κρατικό προϋπολογισμό, ενώ εάν αυξηθεί ο φορολογικός συντελεστής θα προκύψουν τα αντίθετα αποτελέσματα.

Ειδικότερα, αν ο φορολογικός συντελεστής είναι 0%, οι φορολογικές αρχές δεν θα έχουν καθόλου έσοδα, ανεξάρτητα από το μέγεθος της φορολογικής βάσης. Το

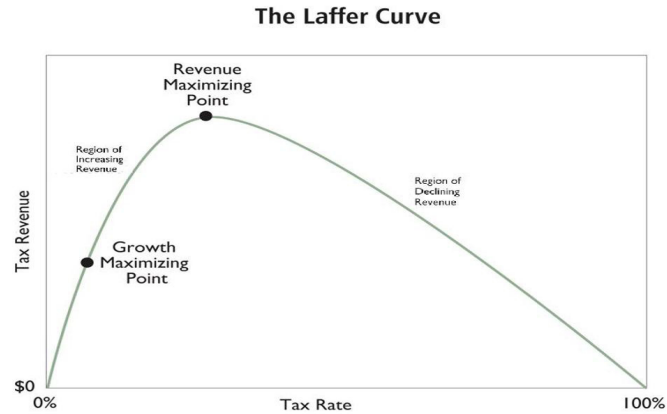
ίδιο θα συμβεί αν ο φορολογικός συντελεστής είναι 100%, διότι κανένα ορθολογικά σκεπτόμενο άτομο δεν θα επιθυμεί να εργάζεται για να καταλήξει με μηδενικό εισόδημα μετά την επιβολή της φορολογίας. Εφόσον λοιπόν αν ο συντελεστής φόρου είναι 0% ή 100% δεν αποφέρει έσοδα, τότε θα πρέπει να υπάρχει ένας συντελεστής μεταξύ αυτών των μεγεθών που να αποδίδει τα μέγιστα έσοδα και καλείται «άριστος» συντελεστής. Έτσι η καμπύλη Laffer απεικονίζεται με μια καμπύλη η οποία ξεκινά από την αρχή των αξόνων όπου ο φορολογικός συντελεστής και τα φορολογικά έσοδα είναι μηδενικά. Όσο αυξάνεται ο φορολογικός συντελεστής τόσο αυξάνονται τα έσοδα μέχρι να φτάσουν σε ένα μέγιστο επίπεδο. Από αυτό το σημείο και μετά κάθε μεταβολή του συντελεστή οδηγεί σε μείωση των φορολογικών εσόδων μέχρι να μηδενιστούν (συντελεστής 100%).

Κοινή πεποίθηση αποτελεί η γνώμη ότι η φορολογία στην Ελλάδα κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα. Σύμφωνα με μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής - όπως αναφέρεται στην έρευνα του οργανισμού ΔιαΝΕΟσις (Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα, 2016) – το όριο του φορολογικού συντελεστή για τις χώρες της ΕΕ ανέρχεται στο 54% για τη φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων και στο 72% για τη φορολογία εισοδήματος νομικών προσώπων (ο φόρος εισοδήματος φυσικών προσώπων το 2012 υπολογίστηκε στο 38%). Ωστόσο, για χώρες με πολύ υψηλά ποσοστά “μαύρης” οικονομίας, όπως η Ελλάδα τα όρια της καμπύλης Laffer διαμορφώνονται σε κατώτερα επίπεδα. Διαπιστώνουμε λοιπόν, πως μια περαιτέρω αύξηση των φορολογικών συντελεστών θα έχει ευτελή αποτελέσματα τα οποία σταδιακά θα μειώνονται με την συνεχή αύξηση των συντελεστών, επιδρώντας αρνητικά στην οικονομική ανάπτυξη.

Οι επικριτές της καμπύλης αυτής υποστηρίζουν ότι μια μείωση των φορολογικών συντελεστών δεν θα οδηγήσει με βεβαιότητα στην αύξηση των φορολογικών εσόδων. Και αυτό επειδή η σχέση μεταξύ της φορολογικής επιβάρυνσης και των φορολογικών εσόδων δεν είναι σαφής, αλλά αποτελεί συνάρτηση πολλών παραγόντων, όπως η φοροδιαφυγή, το φορολογικό σύστημα της χώρας, το ύψος των υφιστάμενων συντελεστών φορολόγησης, οι ανεπάρκειες του φοροελεγκτικού μηχανισμού, η δυνατότητα που υπάρχει στη χώρα για μεταφορά της δραστηριότητας από την επίσημη οικονομία στην παραοικονομία κ.α.

Ως επακόλουθο αυτής της κριτικής οι υποστηρικτές της θεωρίας αυτής αποδέχονται ότι μια αύξηση του φορολογικού συντελεστή θα οδηγήσει σε μείωση των φορολογικών εσόδων (αν ο συντελεστής είναι μεγαλύτερος εκείνου που

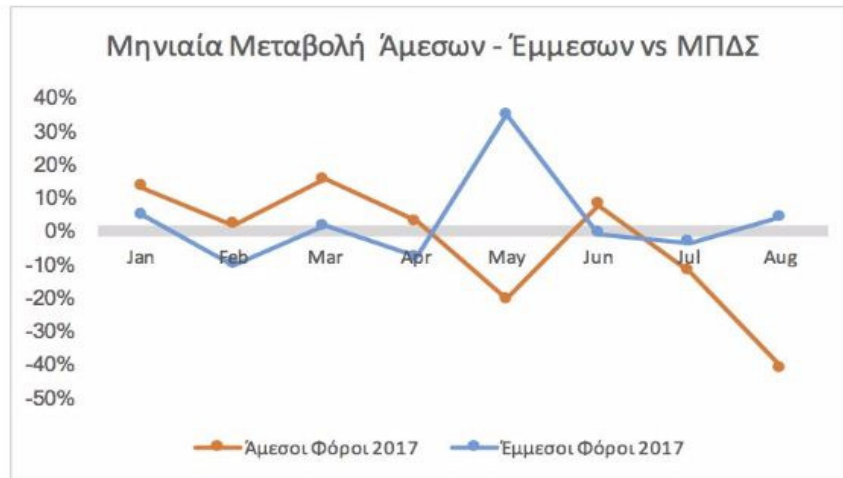
μεγιστοποιεί τα φορολογικά έσοδα), δεν καθίσταται όμως δυνατό να προεξοφλήσει κανείς αν μια μείωση των συντελεστών θα οδηγήσει σε αύξηση ή μείωση των κρατικών εσόδων, διότι αυτό το γεγονός εξαρτάται από πληθώρα παραγόντων. Συμπεραίνουμε λοιπόν, πως η καμπύλη Laffer δεν μπορεί να χρησιμοποιείται ως το μοναδικό κριτήριο - εργαλείο προβλέψεων για την αύξηση ή μείωση των φορολογικών εσόδων.

Σχεδιάγραμμα 3: The Laffer Curve

Παράδειγμα επιβεβαίωσης της συλλογιστικής της υπό μελέτη καμπύλης αποτελεί η πορεία των κρατικών εσόδων το διάστημα Ιανουαρίου - Αυγούστου 2017. Όπως αναφέρετε σε πρόσφατο άρθρο της εφημερίδας Πρώτο Θέμα (2017), ο Σεπτέμβριος του 2017 φανερώνει την αδυναμία των νοικοκυριών να ανταποκριθούν στις ληξιπρόθεσμες υποχρεώσεις τους (φόρος εισοδήματος, ΕΝΦΙΑ, οφειλές παρελθόντων οικονομικών ετών). Την πορεία των εσόδων φανερώνουν τα τρία ακόλουθα γραφήματα.

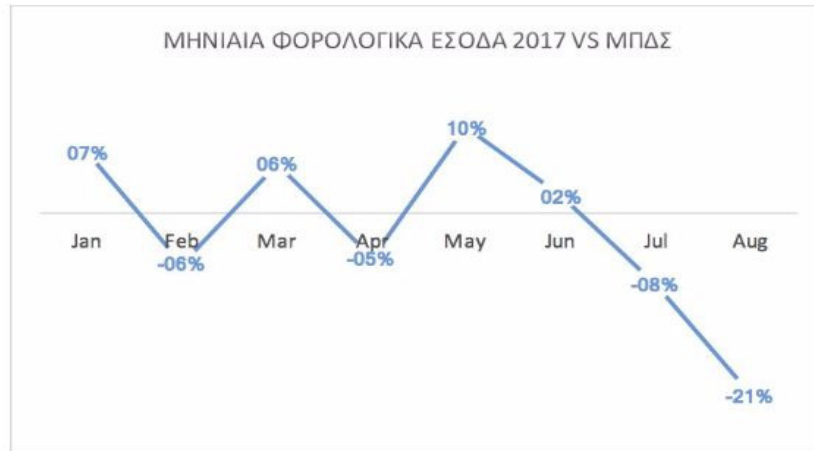
Το πρώτο γράφημα παρουσιάζει τη δραματική μείωση της εισπραξιμότητας των άμεσων φόρων έως και σαράντα τοις εκατό (40%), συγκριτικά με το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής (ΜΠΔΣ). Μόνο το Μάιο του 2017 υπήρξε σημαντική είσπραξη άμεσων φόρων. Παρατηρείται ότι από τον Ιούνιο και μετά εισπράττονται μόνο έμμεσοι φόροι (ΦΠΑ και φόροι καυσίμων, τσιγάρων, τελών, τηλεφωνίας), παρουσιάζοντας την εξάντληση της φοροδοτικής ικανότητας των φορολογημένων.

Γράφημα 15: Μηνιαία Μεταβολή Άμεσων – Έμμεσων vs ΜΠΔΣ

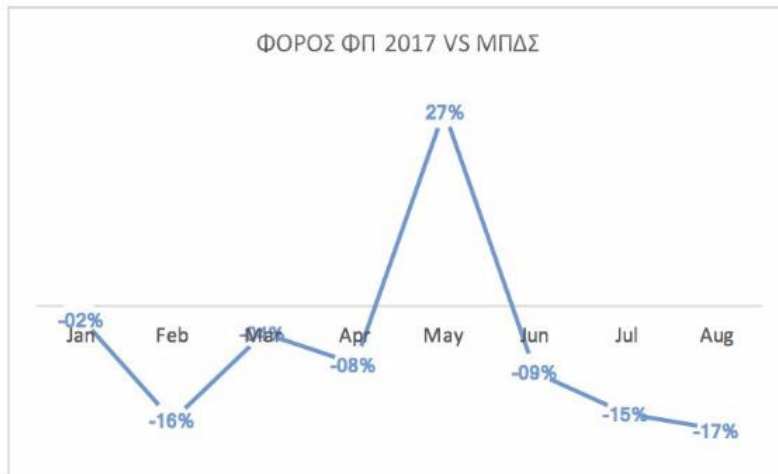
Στο δεύτερο γράφημα απεικονίζεται η πορεία του φόρου φυσικών προσώπων το χρονικό διάστημα από 1/1/2017 έως 31/08/2017, συγκριτικά με τους μηνιαίους στόχους του ΜΠΔΣ. Ο φόρος αυτός βρίσκεται σε κατώτερα επίπεδα από τα επίπεδα-στόχους του προγράμματος με εξαίρεση τον μήνα Μάιο, φανερώνοντας την αδυναμία των πολιτών να ανταποκριθούν στις φορολογικές τους υποχρεώσεις. Η υπέρβαση του ορίου – στόχου το μήνα Μάιο αποτελεί μάλλον τυχαίο γεγονός. Ό,τι εισέπραξε το κράτος το συγκεκριμένο μήνα προήλθε από κατασχέσεις οφειλών παρελθόντων ετών και τη μηνιαία παρακράτηση σε μισθούς και συντάξεις, μειώνοντας τη ρευστότητα των πολιτών με αποτέλεσμα να μην μπορέσουν να ανταποκριθούν πλήρως στην πρώτη δόση του φόρου εισοδήματος τον Ιούνιο του 2017, όπου όπως εμφανίζεται και στο ακόλουθο γράφημα τα έσοδα βρίσκονται κάτω από το προβλεπόμενο όριο (-0,8%).

Η εκπληκτική μείωση που παρατηρείται στην εισπραξιμότητα των εσόδων τον μήνα Αύγουστο, μπορεί να εξηγηθεί από μια οπτική γωνία με κριτήρια τη συνεχή μείωση μισθών και συντάξεων, και από μια άλλη οπτική γωνία με ψυχολογικά κριτήρια. Οι πολίτες επιλέγουν να κάνουν διακοπές και να σπαταλήσουν περισσότερα χρήματα για τη διασκέδαση τους αφήνοντας ανεκπλήρωτες τις φορολογικές τους υποχρεώσεις. Αυτοί οι παράγοντες συνδυαστικά με άλλους, όπως ο περιορισμός στη κίνηση κεφαλαίων, η συνεχής αύξηση των φορολογικών επιβαρύνσεων και η αβεβαιότητα για το μέλλον της ελληνικής οικονομίας οδηγούν στην μειωμένη είσπραξη εσόδων από τους εισπρακτικούς μηχανισμούς του κράτους.

Γράφημα 16: Μηνιαία Φορολογικά Έσοδα 2017 vs ΜΠΔΣ

Στο τελευταίο γράφημα απεικονίζονται τα μηνιαία φορολογικά έσοδα, τα οποία απαρτίζονται από τους άμεσους και τους έμμεσους φόρους, αποκαλύπτοντας την αρνητική εξέλιξη των φορολογικών εσόδων (σε σχέση με τα ποσά - στόχους) από τον Ιούνιο ως σήμερα. Το μεγαλύτερο μέρος των κρατικών εσόδων προκύπτει από τους έμμεσους φόρους, ενώ πηγή εύρεσης οικονομικών πόρων αποτελούν τους τελευταίους μήνες οι κατασχέσεις. Αναλυτικότερα, οι πηγές προέλευσης των εσόδων του κράτους τους οκτώ αυτούς μήνες εντοπίζονται στην είσπραξη επιπλέον διακοσίων είκοσι επτά εκατομμυρίων ευρώ από οφειλόμενους έμμεσους και άμεσους φόρους, πέντε εκατομμυρίων επιπλέον συγκριτικά με το στόχο από όλες τις αυξήσεις ΦΠΑ και ειδικών φόρων στο πετρέλαιο, στη βενζίνη και στο φυσικό αέριο και τέλος διακοσίων εξήντα τρία εκατομμυρίων ευρώ επιπρόσθετα του στόχου από ΦΠΑ επειδή αυξήθηκε από 1.1.2017 κατά 50% (από 16% σε 24%) σχεδόν σε όλα τα νησιά του Αιγαίου. Αντιθέτως, τα έσοδα από φόρους επι των καπνών και των καυσίμων έπεσαν κάτω από τα σαράντα επτά εκατομμύρια έναντι του στόχου.

Γράφημα 17: Φόρος ΦΠ 2017 vs ΜΠΔΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

4.1 Σκοπός ερωτηματολογίου και συνεντεύξεων – Περιγραφή Έρευνας

Σκοπός του ερωτηματολογίου και των συνεντεύξεων είναι η μελέτη της συσχέτισης της οικονομικής ανάπτυξης και της φορολογικής πολιτικής έτσι όπως αυτή έχει διαμορφωθεί μετά τις επιδράσεις που έχουν επέλθει από την έναρξη της οικονομικής κρίσης έως σήμερα. Επίσης, η έρευνα στοχεύει στη διεξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τις προσδοκίες των πολιτών για την επίτευξη ανάπτυξης μέσω των επιβαλλόμενων φορολογικών μέτρων που έχουν εφαρμοστεί τα τελευταία έτη (ΡΟΣ, ΕΦΚΑ) ή θα εφαρμοστούν στο μέλλον (περιουσιολόγιο), την ικανοποίηση των φορολογουμένων από το ισχύον φορολογικό καθεστώς και την αξιολόγηση της φοροδιαφυγής ως έναν εκ των βασικών παραγόντων που συμβάλλουν στην περαιτέρω άνθηση της ύφεσης.

Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε με τρόπο που να διευκολύνει την ταχεία συμπλήρωση του και για το λόγο αυτό απαρτίζεται από τα ακόλουθα τέσσερα τμήματα:

- Το τμήμα Α περιλαμβάνει προσωπικές ερωτήσεις σχετικά με το φύλο, την ηλικία, την εκπαίδευση και την απασχόληση.
- Το Β μέρος αφορά θέματα σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη της χώρας και τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ύφεση της οικονομίας.
- Το τμήμα Γ αναφέρεται στη φορολογική πολιτική της χώρας. Ειδικότερα, στοχεύει στη διερεύνηση των παραγόντων που επιδρούν στην ισχύουσα ελληνική φορολογική κατάσταση και επίσης, αποσκοπεί να καταγράψει την ικανοποίηση των πολιτών από το ισχύον φορολογικό σύστημα και την εμπιστοσύνη τους στο κράτος και τους θεσμούς τους.
- Το τελευταίο τμήμα του ερωτηματολογίου (Δ), καλύπτει προσπαθώντας να εντοπίσει και να δημοσκοπήσει την αντίληψη του επιλεγμένου κοινού για το φαινόμενο φοροδιαφυγή και τις αντιδράσεις του απέναντι σε αυτή την παραβατική συμπεριφορά.

Επιχειρείται λοιπόν, μέσω του συνόλου των ερωτήσεων να αποτυπωθεί η γενικότερη αίσθηση που επικρατεί αναφορικά με τη συσχέτιση της οικονομικής ανάπτυξης και της φορολογικής πολιτικής και της επίδρασης της καταστρατήγησης του γράμματος και του πνεύματος του φορολογικού νόμου (φοροδιαφυγή), τόσο στην

οικονομική άνθηση της Ελλάδας, όσο και στην διαμόρφωση του πολιτικού σχεδιασμού και της εφαρμογής των άμεσων και έμμεσων φόρων.

Οι τύποι ερωτήσεων που χρησιμοποιήθηκαν είναι οι εξής:

- οι ερωτήσεις κλειστού τύπου, ο ερωτώμενος έχει τη δυνατότητα να επιλέξει από μια σειρά τιμών.
- οι ερωτήσεις με πενταβάθμιες κλίμακες Likert, οι οποίες καταγράφουν με μια πρόταση ή σύντομη παράγραφο το βαθμό συμφωνίας (συμφωνώ απόλυτα, πάρα πολύ, ναι, πολύ συχνά – βαθμολογήθηκε με 5) ή διαφωνίας (διαφωνώ απόλυτα, καθόλου, όχι, ποτέ – βαθμολογήθηκε με 1)
- οι ερωτήσεις με κλίμακες σημαντικότητας.
- μια ερώτηση ανοικτού τύπου, όπου ο ερωτώμενος μπορεί να αναπτύξει τη γνώμη του ελεύθερα.

Οι ερωτήσεις του διανεμηθέντος ερωτηματολογίου προέκυψαν μετά τη μελέτη της βιβλιογραφίας και σχετικών ερευνών όπως η έρευνα του Οργανισμού ΔιαΝΕΟσις «Τι Πιστεύουν Οι Έλληνες: Μια Έρευνα» και η έρευνα της Kaparesearch «Οικονομία και Ανάπτυξη στην Ελλάδα. Διαχρονική Πανελλαδική Έρευνα». Επίσης, επιβεβαιώθηκαν με βάσει σχόλια του επιβλέποντος καθηγητή, διδακτορικών φοιτητών και ελεγκτή του Υπουργείου Οικονομικών. Για τη δοκιμή του σχεδίου του ερωτηματολογίου μοιράστηκε σε μικρό δείγμα ερωτηθέντων (15 λογιστές – φοροτεχνικούς) ένα πιλοτικό ερωτηματολόγιο, το οποίο μετά τις απαραίτητες διορθώσεις στάλθηκε στους ερωτώμενους. Η κίνηση αυτή στόχευε στη διαπίστωση της αποτελεσματικότητας του ερωτηματολογίου και στην εξακρίβωση εάν:

- i. οι χρησιμοποιούμενοι όροι γίνονται εύκολα αντιληπτοί.
- ii. η έκταση του ερωτηματολογίου είναι κατάλληλη, ώστε να μην προκαλεί στους ερωτώμενους εκνευρισμό και απόγνωση.
- iii. ο τρόπος διατύπωσης των ερωτήσεων είναι ο κατάλληλος για τη συγκέντρωση απαραίτητων στοιχείων.

4.2 Μεθοδολογία έρευνας

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων των ερωτηματολογίων που συγκεντρώθηκαν έγινε μέσω του Microsoft Office Excel 365, το οποίο κρίθηκε κατάλληλο και επαρκές για την επεξεργασία των δεδομένων για τις ανάγκες της

παρούσας έρευνας και την εξαγωγή των σχετικών γραφημάτων. Η ιδιότητα των ερωτώμενων (Δημόσιος Υπάλληλος, Επιχειρηματίας, Ορκωτός Ελεγκτής Λογιστής, Λογιστής - Φοροτεχνικός) αποτελεί τη μεταβλητή βάσει της οποίας πραγματοποιήθηκε η εξαγωγή των συμπερασμάτων για τις ερωτήσεις που προκύπτει ενδιαφέρον σύμφωνα με τις απαντήσεις της κάθε ομάδας συμμετεχόντων.

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου μέσω του οποίου εστάλη το δημιουργημένο σε ηλεκτρονική φόρμα ερωτηματολόγιο με σκοπό τη διατήρηση της εμπιστευτικότητας του ερωτηματολογίου και της ανωνυμίας των συμμετεχόντων. Τέλος πραγματοποιήθηκε συνέντευξη με τον Πρόεδρο του Βιοτεχνικού Επιμελητηρίου Πειραιά ως εκπροσώπου μερίδας των επιχειρηματιών.

Ακολούθως παρατίθενται τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της μεθόδου του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου:

Πλεονεκτήματα

- Διατήρηση ανωνυμίας ερωτώμενων.
- Εύκολη κατασκευή και επεξεργασία δεδομένων.
- Ελαχιστοποίηση κόστους.
- Εξοικονόμηση χρόνου.
- Επισυνάπτονται εικόνες και ήχοι (video).
- Δυνατότητα συγκέντρωσης επαρκούς δείγματος.
- Ο ερευνητής δεν μπορεί να επηρεάσει τις απαντήσεις.

Μειονεκτήματα

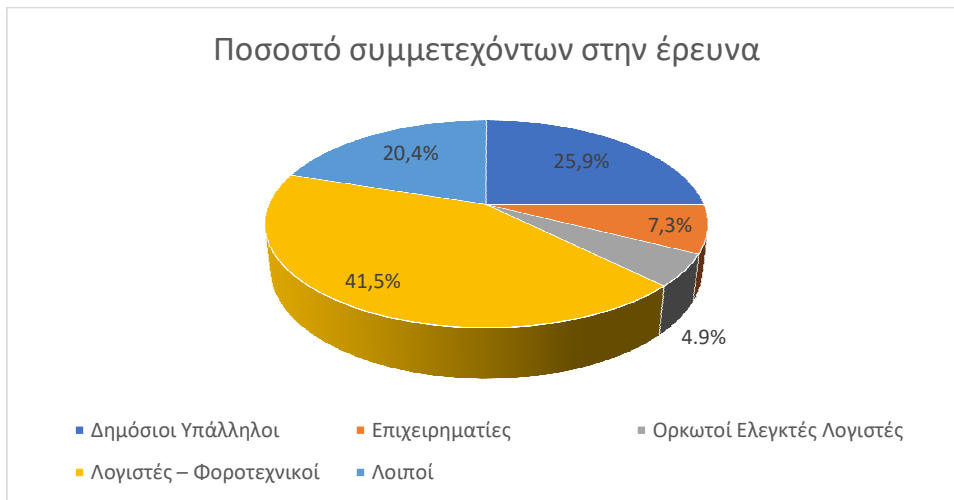
- Άρνηση απαντήσεως.
- Πιθανή δυσκολία στη σύγκριση των απαντήσεων (κυρίως εάν οι ερωτήσεις είναι ανοικτού τύπου)
- Αποκλεισμός από το δείγμα του πληθυσμού που δεν είναι εξοικειωμένος στη χρήση Η/Υ και διαδικτύου.

4.3 Πληθυσμός της έρευνας

Ο πληθυσμός του παρόντος ερωτηματολογίου αποτελείται από Δημοσίους Υπάλληλους (υπάλληλοι της ΑΑΔΕ), Επιχειρηματίες, Ορκωτούς Ελεγκτές Λογιστές και Λογιστές – Φοροτεχνικούς. Οι τέσσερις αυτές ομάδες επελέγησαν καθώς τόσο οι

δημόσιοι υπάλληλοι, όσο και οι λογιστές και οι ελεγκτές είναι οι πιο ενήμεροι για το θέμα που πραγματεύεται η έρευνα. Επίσης γνώστες του θέματος και ενημερωμένοι άλλοι σε μεγαλύτερο και άλλοι σε μικρότερο βαθμό είναι και οι επιχειρηματίες. Παρά ταύτα, η κρίση, η οικονομική ανάπτυξη και η φορολογική πολιτική της χώρας επηρεάζουν και τις τέσσερις αυτές κατηγορίες ατόμων όπως και το σύνολο του πληθυσμού.

Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας διανεμήθηκαν 110 Ερωτηματολόγια. Η διανομή και η συλλογή των ερωτηματολογίων έγινε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και δια χειρός. Στα ερωτηματολόγια ανταποκρίθηκαν 81 ερωτώμενοι και ειδικότερα 21 Δημόσιοι Υπάλληλοι, 6 Επιχειρηματίες, 4 Ορκωτοί Ελεγκτές Λογιστές και 34 Λογιστές – Φοροτεχνικοί. Το υπόλοιπο δείγμα (16 ερωτηματολόγια) αποτελείται από Φοιτητές και Ιδιωτικούς Υπαλλήλους.

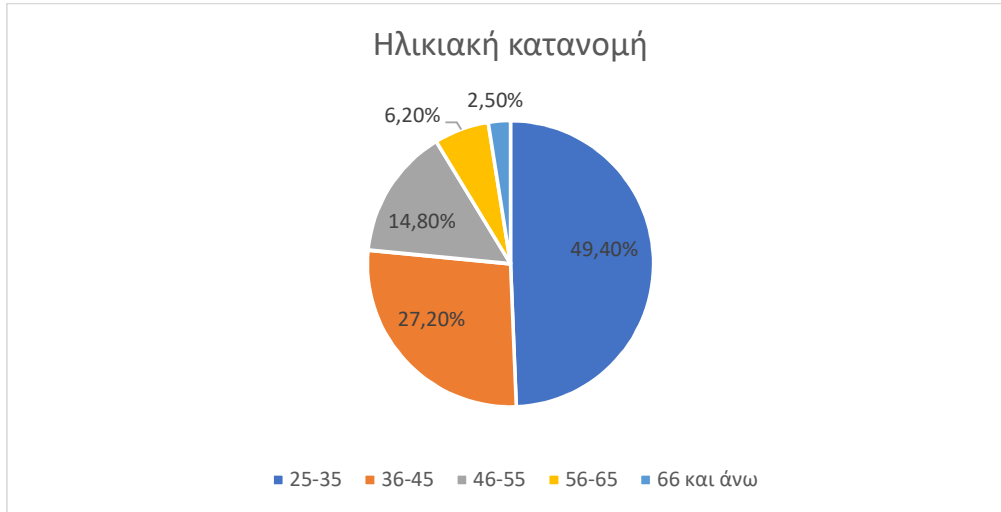

Η κατανομή με βάση το φύλο των ερωτηθέντων απεικονίζεται στο επόμενο γράφημα:

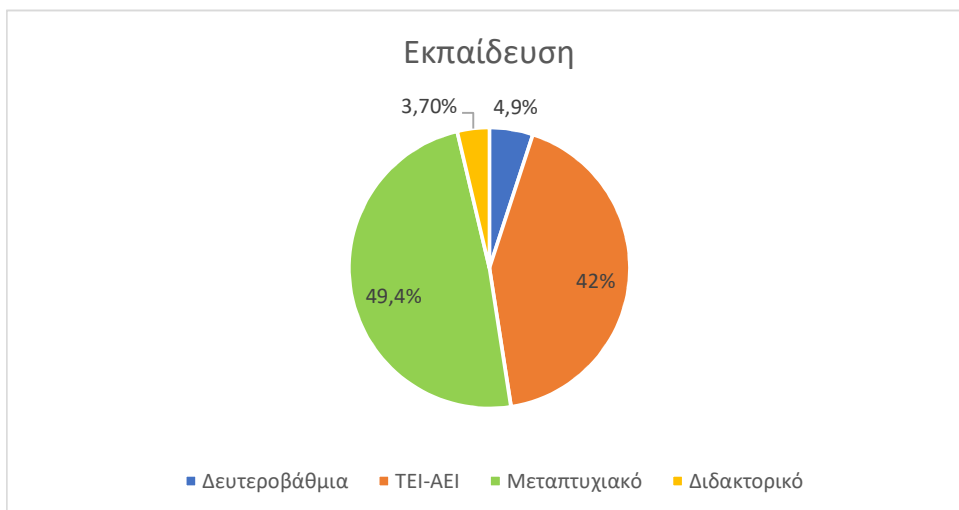
Η κατανομή των ερωτηθέντων βάσει του φύλου μοιράζεται σχεδόν στα δύο (Γυναίκες:48,1% και Άνδρες:51,9%).

Η ηλικιακή κατανομή παρουσιάζεται στο ακόλουθο γράφημα:

Το 76,6% των ερωτηθέντων ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία 25-45, κατηγορία η οποία αντιπροσωπεύει τους πιο παραγωγικούς επαγγελματίες.

Η Εκπαίδευση των ερωτηθέντων αναλύεται ως εξής:

Όπως φαίνεται στο παραπάνω γράφημα σχεδόν οι μισοί ερωτώμενοι κατέχουν πτυχίο TEI – AEI και οι υπόλοιποι μισοί μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών.

4.4 Περιορισμοί έρευνας

Η παρούσα έρευνα υπόκειται σε κάποιους περιορισμούς που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη προκειμένου να ερμηνευτούν και να κατανοηθούν σωστά τα αποτελέσματα της. Αρχικά πρέπει να ληφθούν υπόψη οι περιορισμοί (όπως αναφέρονται στην υποενότητα 4.2) που προκύπτουν εξαιτίας της πραγματοποίησης της έρευνας μέσω χρήσης ερωτηματολογίου.

Επίσης, εξαιτίας του περιορισμένου χρόνου και για τη διατήρηση της ανωνυμίας των ερωτηθέντων χρησιμοποιήθηκε ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο με αποτέλεσμα την ανυπαρξία επαφής με τους συμμετέχοντες. Έτσι υπήρξε αδυναμία παροχής επεξηγήσεων για ερωτήσεις που ενδέχεται να μην έγιναν απολύτως κατανοητές.

Τέλος, παρατηρήθηκε δισταγμός στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου (κυρίως του μικρού δείγματος που μοιράστηκε σε έντυπη μορφή σε σεμινάριο του Οικονομικού Επιμελητηρίου Αθηνών) παρά τη διαβεβαίωση για την παρεχόμενη ανωνυμία. Αναλυτικότερα, τριάντα ερωτηματολόγια μοιράστηκαν σε λογιστές σε σεμινάριο που διοργάνωσε το προαναφερθέν επιμελητήριο. Στο τέλος του σεμιναρίου συγκεντρώθηκαν δεκαοκτώ (περίπου 50%). Κρίθηκε λοιπόν καταλληλότερη και αποτελεσματικότερη η ηλεκτρονική διανομή αυτού για τη μείωση του περιορισμού αυτού.

4.5 Εργαλείο μέτρησης – Μέθοδος χορήγησης

Για την εν λόγω έρευνα χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο μέτρησης ανώνυμο ερωτηματολόγιο η διανομή του οποίου πραγματοποιήθηκε μέσω του διαδικτύου και ειδικότερα με e-mail όπου στάλθηκε το link για τον "ηλεκτρονικό εντοπισμό" του ερωτηματολογίου. Στην αρχή του ερωτηματολογίου παρατίθεται ένα συνοδευτικό σημείωμα το οποίο παρείχε στους συμμετέχοντες όλες τις απαραίτητες πληροφορίες αναφορικά με το σκοπό της έρευνας, τα ερευνητικά ερωτήματα, τα στοιχεία του / της φοιτητή / τριας που την διεξάγει και το όνομα του αρμόδιου συντονιστή. Επίσης, εξαρχής τονίζεται πως θα τηρηθεί η ανωνυμία των συμμετεχόντων στην εν λόγω έρευνα.

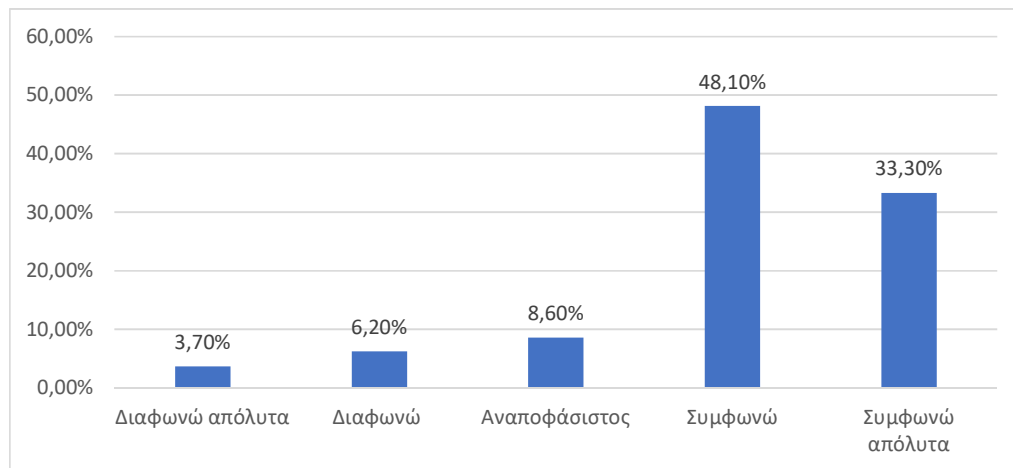
Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε ηλεκτρονικά μέσω της δημιουργίας ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου σε μια ειδική φόρμα της Google (πιο συγκεκριμένα στο drive.google.com) και οι απαντήσεις αποθηκεύονταν

αυτόματα σε σχετικό αρχείο του προγράμματος υπολογιστικών φύλλων - Excel. Η έρευνα διεξήχθη σε χρονικό διάστημα δύο μηνών και ειδικότερα Νοέμβριο – Δεκέμβριο 2017.

4.6 Αξιολόγηση αποτελεσμάτων

Στη συνέχεια αναλύονται τα αποτελέσματα των ερωτήσεων των διανεμηθέντων ερωτηματολογίων και παρουσιάζονται τα σημαντικότερα σχόλια όπου υπάρχουν και εφόσον θεωρούνται βοηθητικά για την εξαγωγή συμπερασμάτων.

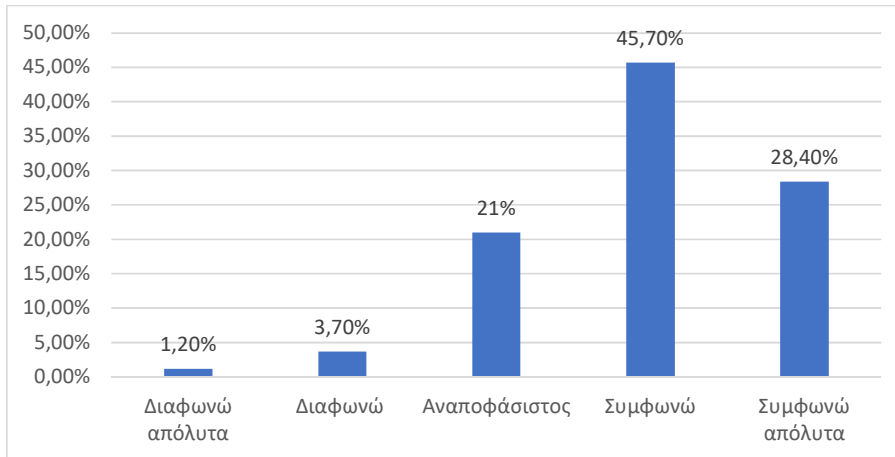
Οι πρώτες πέντε ερωτήσεις αναφέρονται στην οικονομική πολιτική. **Η ερώτηση 1** αναφέρεται στην σπουδαιότητα του ρόλου των capital controls ως ένα βασικό εμπόδιο της ανάκαμψης της επιχειρηματικότητας και της ελληνικής οικονομίας.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του πρώτου γραφήματος που αφορά στο σύνολο των ερωτηθέντων, το 48,1% θεωρεί πως ο περιορισμός στην κίνηση κεφαλαίων αποτελεί ένα από τα βασικότερα προβλήματα των επιχειρήσεων το οποίο απειλεί τη βιωσιμότητα τους, ενώ το 33,3% είναι απόλυτα πεπεισμένο για την αρνητική επίδραση των capital controls στην επιχειρηματικότητα και την οικονομία γενικότερα.

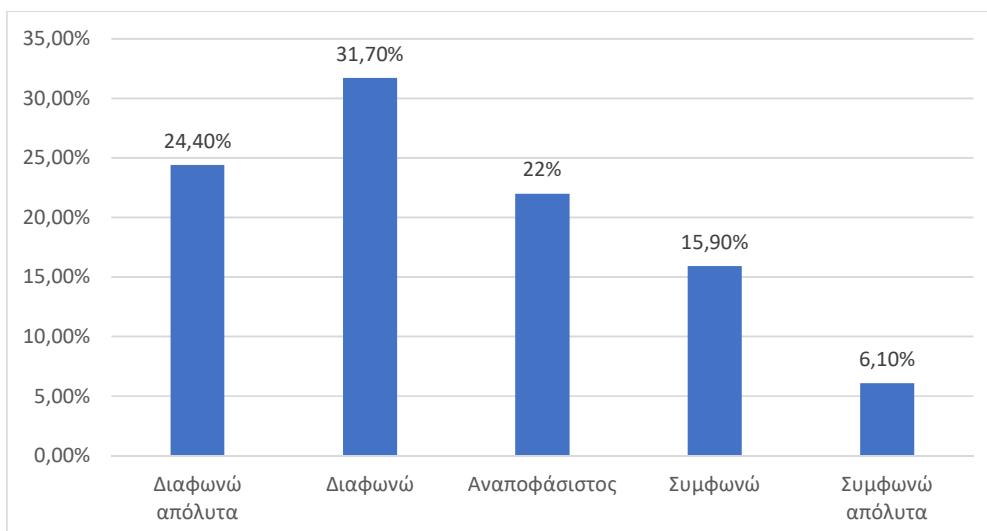
Εξετάζοντας τα αποτελέσματα βάσει της ιδιότητας των συμμετεχόντων στην έρευνα διαπιστώνουμε πως οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι λογιστές ανήκουν στην κατηγορία που συμφωνεί με το πρώτο ερώτημα, ενώ οι επιχειρηματίες, το επάγγελμα των οποίων επηρεάζεται άμεσα από τον προαναφερθέντα περιορισμό, συμφωνούν απόλυτα παρά τις ρυθμίσεις ευελιξίας και χαλάρωσης που έχουν πραγματοποιηθεί έως και σήμερα.

Η ερώτηση 2 εξετάζει την άποψη των ερωτώμενων σχετικά με την θετική επίδραση των ΑΞΕ στην ανάπτυξη της οικονομίας.

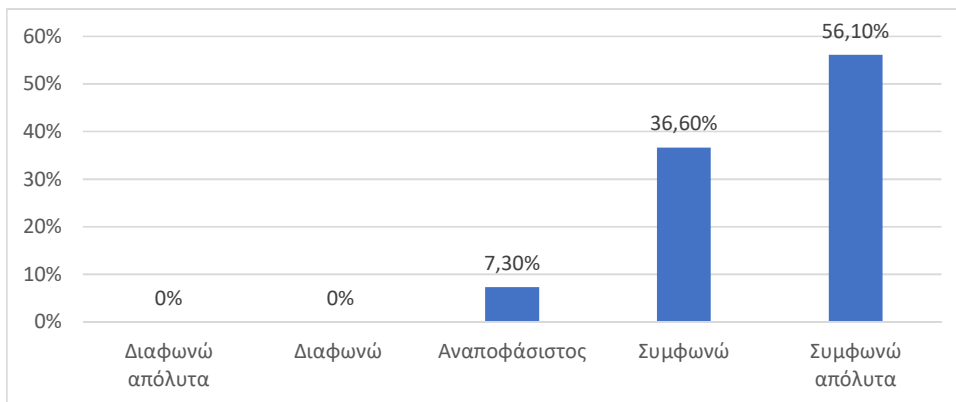
Όπως προκύπτει από το γράφημα η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (περίπου 74%) θεωρεί πως οι άμεσες ξένες επενδύσεις μπορούν να αποτελέσουν ένα σημαντικό εργαλείο το οποίο θα δώσει ώθηση στην οικονομία και παράλληλα θα συμβάλει στη μείωση της ανεργίας, στην αύξηση της κατανάλωσης, στην ενίσχυση της ρευστότητας της οικονομίας και στην αύξηση των εσόδων του κράτους. Επίσης, θεωρείται πως η προσέλκυση ΑΞΕ θα προσφέρει στην εθνική οικονομία νέες γνώσεις, εμπειρίες, σχέδια, συνδεσμολογίες υλικών και τεχνογνωσία (know-how).

Μέσω της ερώτησης 3 στοχεύουμε στην εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με τη σημαντικότητα της παραμονής της Ελλάδας στην ΕΕ. Οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν αν πιστεύουν πως η έξοδος της Ελλάδας από την ΕΕ (Grexit) θα συνέβαλε στην επίτευξη ανάπτυξης σε βάθος 5 – 10 ετών.

Συνάγεται το συμπέρασμα ότι η πλειοψηφία διαφωνεί με την έξοδο της Ελλάδας από την ΕΕ και θεωρεί πως μια τέτοια απόφαση θα έχει τόσο βραχυπρόθεσμα όσο και μακροπρόθεσμα αρνητικά αποτελέσματα. Βραχυπρόθεσμα το Grexit θα δημιουργήσει προβλήματα στις τράπεζες, στο διεθνές εμπόριο της χώρας, στις επενδύσεις, στην κατανάλωση και στην απασχόληση, προβλήματα τα οποία θα διογκωθούν μακροπρόθεσμα πλήττοντας την ανάπτυξη. Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τα λιγιστά οφέλη που θα αποκομίσει η Ελλάδα μέσω της εξόδου της από την ΕΕ πρέπει να αποθαρρύνεται μια τέτοια έξοδος.

Στην ερώτηση 4α οι ερωτώμενοι καλούνται να απαντήσουν εάν η υπερφορολόγηση σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες διαρθρωτικές υστερήσεις (τις συνεχείς και απρόβλεπτες μεταβολές της οικονομικής πολιτικής (country risk), τη φορολογική αστάθεια, την ανασφάλεια δικαίου και την καθυστέρηση απονομής δικαιοσύνης, τη γραφειοκρατία, την έλλειψη επενδύσεων και την έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος) επιβραδύνει τις συνθήκες ανάπτυξης.

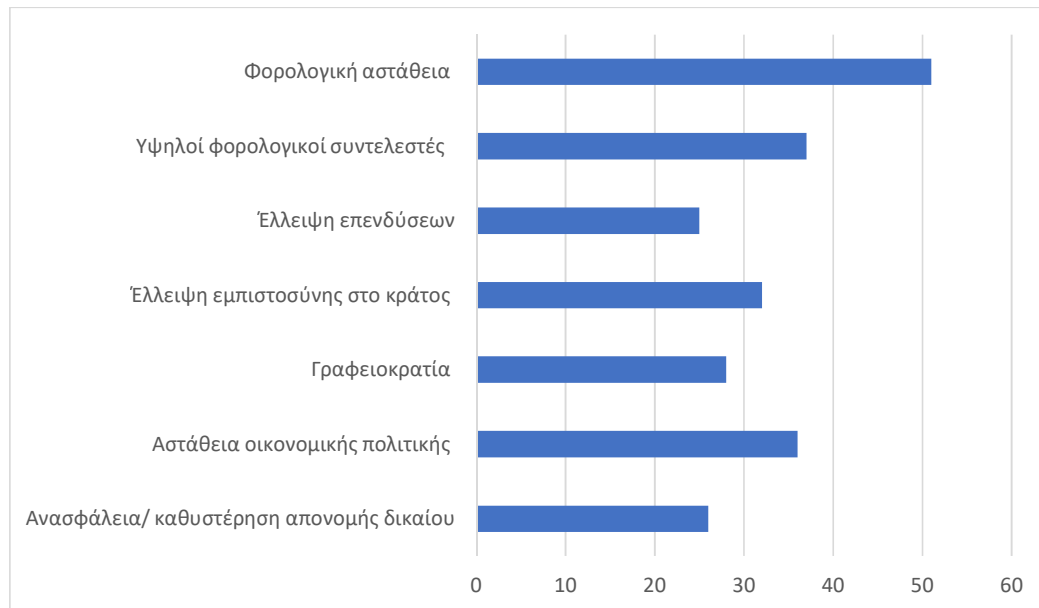
Άνω του 50% των ερωτηθέντων συμφωνούν απόλυτα πως η υπερφορολόγηση σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες διαρθρωτικές υστερήσεις που αναφέρονται στην ερώτηση 4 έχουν αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας. Αναλυτικότερα ανά ομάδα ερωτηθέντων, οι λογιστές και οι ορκωτοί ελεγκτές συμφωνούν απόλυτα με την άποψη αυτή, το 50% των δημοσίων υπαλλήλων απλώς συμφωνεί, ενώ το υπόλοιπο 50% συμφωνεί απόλυτα. Οι επιχειρηματίες εκφράζουν διάφορες απόψεις.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης, το γεγονός ότι το σύνολο του πληθυσμού, με εξαίρεση ένα μικρό ποσοστό της τάξεως του 7,3% που αντιπροσωπεύει τους αναποφάσιστους, συμφωνεί πως αυτές οι διαρθρωτικές υστερήσεις συμβάλλουν στη συνέχιση της υφεσιακής κατάστασης της οικονομίας. Η ερώτηση 4 αναλύεται

περισσότερο στο τμήμα μέρος της (ερώτηση 4β).

Στην ερώτηση 4β ζητείται από τους ερωτώμενους να αξιολογήσουν και να κατατάξουν επτά παράγοντες ανάλογα με τον βαθμό που πιστεύετε ότι επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη.

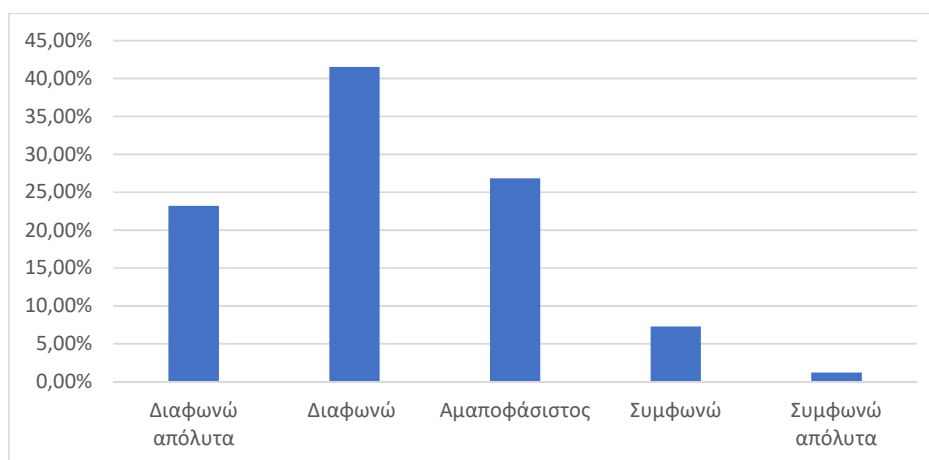
Ο πληθυσμός του δείγματος αξιολόγησε και έκρινε την φορολογική αστάθεια, τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές και την αστάθεια της οικονομικής πολιτικής ως τις τρεις σημαντικότερες αιτίες εξέλιξης που επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη. Σε σημαντικά επίπεδα κυμαίνονται και οι υπόλοιποι παράγοντες. Το γράφημα λοιπόν απεικονίζει την ύπαρξη και την σημαντικότητα αρκετών παραγόντων που δρώντας κατά μονάδα ή συνδυαστικά επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας και αυτό διότι επηρεάζουν τις επενδύσεις, την κατανάλωση κ.α.

Άξιο αναφοράς είναι το σημαντικά υψηλό ποσοστό που κατέχει η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών στο κράτος. Η έλλειψη εμπιστοσύνης στο κράτος επηρεάζει αρνητικά τη φορολογική συνείδηση των πολιτών με αποτέλεσμα την εξάπλωση της φοροδιαφυγής σε συνεχώς αυξανόμενο αριθμό φορολογουμένων και κατ' επέκταση δημιουργεί εμπόδια για την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης.

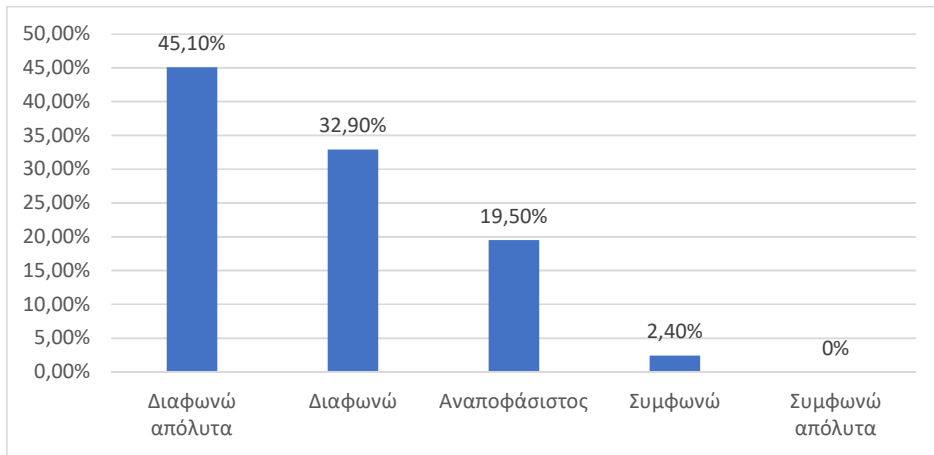
Η αλληλεπίδραση της οικονομικής ανάπτυξης και της φορολογικής πολιτικής διαπιστώνεται από τη πρώτη θέση που κατέχει η φορολογική αστάθεια και την δεύτερη θέση που κατέχουν οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές. Επομένως βάσει

των απαντήσεων η φορολόγηση επηρεάζει άμεσα το επίπεδο ανάπτυξης της χώρας.

Την έλλειψη εμπιστοσύνης στο κράτος και τα υψηλά ποσοστά αβεβαιότητας και απαισιοδοξίας των πολιτών απεικονίζονται στο ακόλουθο γράφημα της **ερώτησης 5** στην οποία οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν εάν σε 5 χρόνια από σήμερα η Ελλάδα θα έχει βγει από την κρίση (επιστρέφοντας στις συνθήκες του 2009). Παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων διαφωνούν η διαφωνούν απόλυτα. Ένα υψηλό ποσοστό περί 30% δεν έχουν ξεκάθαρη άποψη, φαίνεται να διχάζονται και κατατάσσουν τον εαυτό τους στους αναποφάσιστους. Η αβεβαιότητα και η απαισιοδοξία των συμμετεχόντων έγκειται στο ερώτημα πως μπορεί η Ελλάδα να βγει από τη κρίση όταν η εκάστοτε κυβέρνηση ακολουθεί μια καθαρά φοροκεντρική πολιτική εξουθενώνοντας οικονομικά τους φορολογούμενους και συνεχώς καλείται να υιοθετήσει σκληρά προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής.

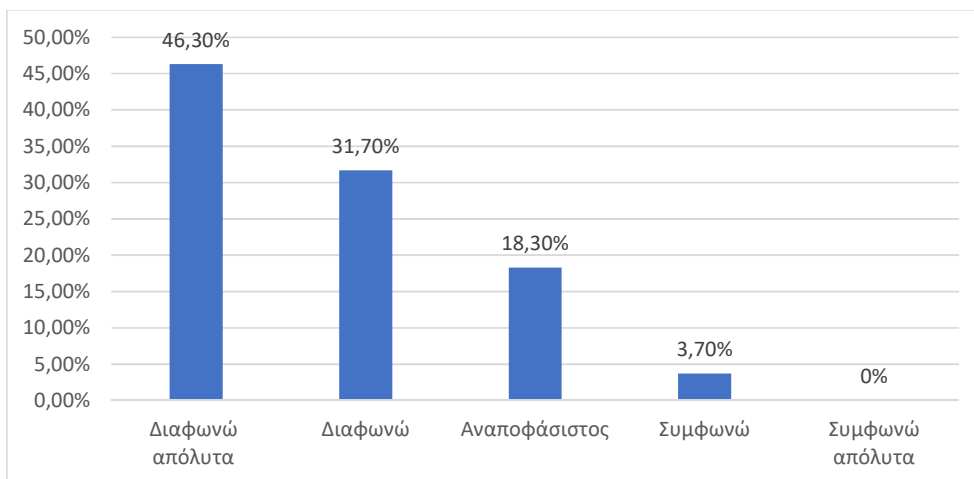

Οι επόμενες εννέα ερωτήσεις αφορούν την φορολογική πολιτική. Η **ερώτηση 6** αναφέρεται στο βαθμό στον οποίο οι συμμετέχοντες είναι ικανοποιημένοι από το φορολογικό σύστημα της χώρας μας το έτος 2017 όπως αυτό έχει διαμορφωθεί μετά από πληθώρα τροποποιήσεων που έχουν επέλθει. Το αποτέλεσμα έρχεται να επιβεβαιώσει και άλλες έρευνες που έχουν γίνει από εταιρείες δημοσκοπήσεων (Marc) και οργανισμούς (ΟΟΣΑ) ανά διαστήματα φανερώνοντας την δυσαρέσκεια των ερωτηθέντων απέναντι στο φορολογικό σύστημα.

Οι απόψεις των συμμετεχόντων συγκλίνουν όσον αφορά τους παράγοντες που καθιστούν το φορολογικό σύστημα αντιλειτουργικό, αντιπαραγωγικό και επαχθές. Οι υψηλοί συντελεστές κύριου φόρου και προκαταβολής φόρου φυσικών και νομικών προσώπων (υπερφορολόγηση), η άδικη φορολογία, η έλλειψη ανταποδοτικού χαρακτήρα των φόρων, η έλλειψη επενδύσεων (τόσο ΑΞΕ, όσο και εγχώριων) και οι συνεχείς μεταβολές που καθιστούν ακόμα και τους ψηφισμένους πρόσφατα φορολογικούς νόμους ήδη αναχρονιστικά νομοθετήματα αποτελούν τους κυριότερους παράγοντες.

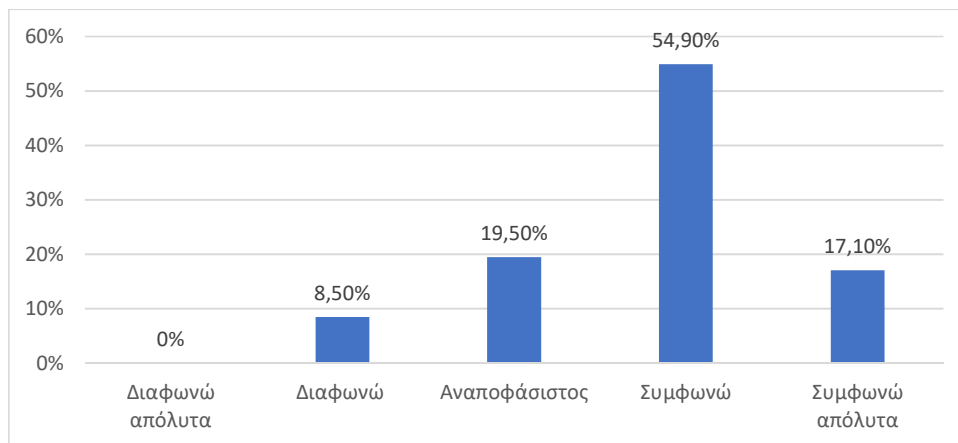
Η ερώτηση 7 είναι ειδικότερη της προηγούμενης ερώτησης και σκοπό έχει να διερευνήσει σε τι ποσοστό οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν δίκαιη την φορολόγηση των φυσικών προσώπων όπως έχει διαμορφωθεί μετά τις μεταβολές που έχουν πραγματοποιηθεί το χρονικό διάστημα 2008-2017

Και σε αυτή την ερώτηση όπως και στην προηγούμενη απεικονίζεται η έλλειψη ικανοποίησης των πολιτών σχετικά με το ισχύον φορολογικό σύστημα το

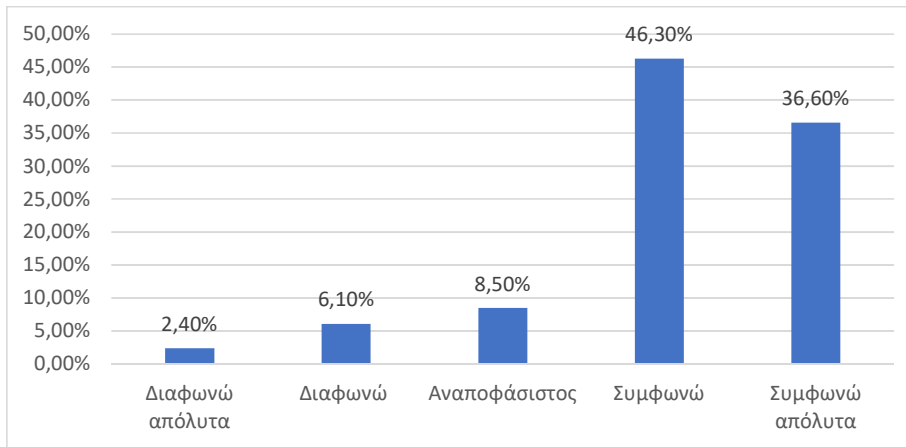
οποίο θεωρούν άδικο σε ποσοστό που ξεπερνά το 50%.

Η ερώτηση 8 έρχεται να δώσει απάντηση σε ένα από τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας. Αναλυτικότερα, ζητά από τους ερωτηθέντες να απαντήσουν αν θεωρούν πως το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης είναι ο σημαντικότερος παράγοντας που επηρεάζει τη διάρθρωση του φορολογικού συστήματος μιας χώρας.

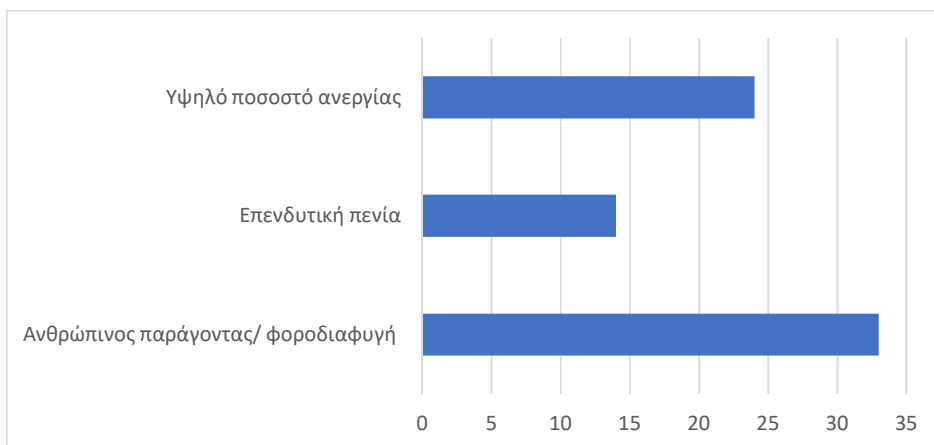
Ποσοστό περίπου 70% (54,9% συμφωνεί και 17,1% συμφωνεί απόλυτα) επισημαίνει πως η οικονομική ανάπτυξη και η φορολογική πολιτική είναι ουσιαστικώς αλληλένδετα. Οι συμμετέχοντες κρίνουν πως η φορολογική πολιτική που σχεδιάζεται και εφαρμόζεται από την εκάστοτε Κυβέρνηση επηρεάζεται από το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης. Κατά τη διάρκεια της αναπτυξιακής διαδικασίας συντελούνται οικονομικές, κοινωνικές, διοικητικές μεταβολές, που επηρεάζουν τη διάρθρωση του φορολογικού συστήματος. Επιπλέον, η ανάπτυξη συνεπάγεται μεταβολή της φορολογικής βάσης γεγονός που επηρεάζει άμεσα το φορολογικό σύστημα και οδηγεί σε αλλαγή των στόχων της φορολογικής πολιτικής.

Η ερώτηση 9 αναφέρεται στην υψηλή φορολόγηση ως παράγοντα που αποθαρρύνει τις ΑΞΕ.

Οι δύο απαντήσεις που συγκέντρωσαν τα μεγαλύτερα ποσοστά είναι οι "συμφωνώ" και "συμφωνώ απόλυτα". Η υπερφορολόγηση αποθαρρύνει τις ΑΞΕ και κρίνεται αναγκαίο να παρασχεθούν κίνητρα για ξένες επενδύσεις, όπως φθηνότερο εργατικό δυναμικό πέραν του χαμηλότερου φορολογικού κόστους. Η Ελλάδα εφόσον κατέχει συγκριτικό πλεονέκτημα τη γεωγραφική της θέση πρέπει να προσφέρει κίνητρα με σκοπό να προσελκύσει τέτοιες επενδύσεις. Εξάγεται το τελικό συμπέρασμα ότι πρέπει να υλοποιηθούν σημαντικές αλλαγές στοχεύοντας σε αυτό.

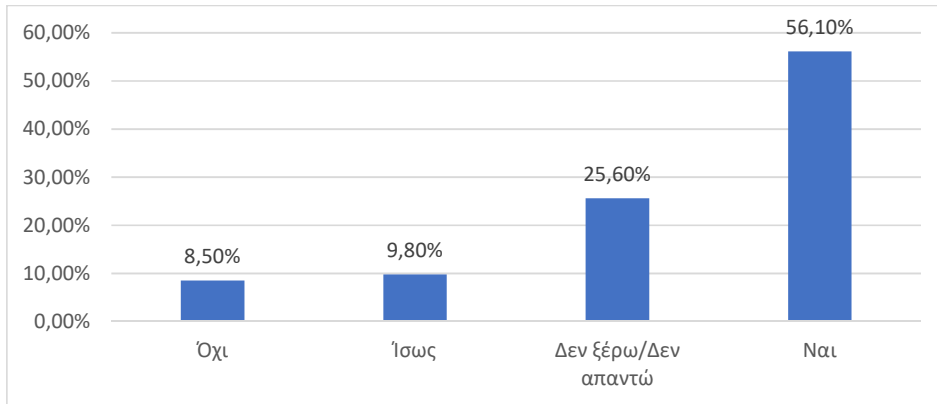
Στην ερώτηση 10 αξιολογείται η επίδραση της φοροδιαφυγής, της επενδυτικής πενίας και του υψηλού ποσοστού ανεργίας στην διαμόρφωση του φορολογικού συστήματος.

Διαπιστώνεται πως η φοροδιαφυγή κατακτά τη πρώτη θέση μεταξύ των τριών παραγόντων που επιδρούν στη διαμόρφωση του φορολογικού συστήματος, καθώς ποσοστό 75% των ελεγκτών (3/4), 45% των δημοσίων υπαλλήλων (9/20), 50% των επιχειρηματιών (3/6) και 55,8% των λογιστών (19/34) την ψήφισαν ως σημαντικότερη αιτία. Ακολουθούν στη δεύτερη θέση το υψηλό ποσοστό ανεργίας και

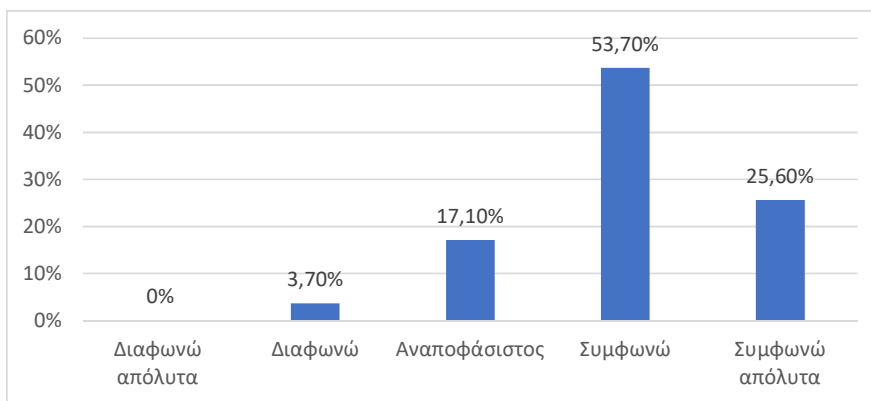
στην τρίτη θέση η έλλειψη επενδύσεων η οποία δεν θεωρείται αρκετά σημαντικός παράγοντας διαμόρφωσης της ισχύουσας φορολογικής κατάστασης.

Η ερώτηση 11 διερευνά εάν η συνθετότητα και η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος αποτελεί εμπόδιο στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.

Με ποσοστό 56,1% απαντήθηκε όπως φαίνεται και στο προηγούμενο γράφημα ότι η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος αποτελεί τροχοπέδη για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Η συνθετότητα συνήθως εμφανίζεται με τη μορφή της γραφειοκρατίας ή μεταφράζεται ως η σύγχυση που προκαλείται στους επιχειρηματίες αλλά και τους δημοσίους υπαλλήλους εξαιτίας του μεγάλου αριθμού νόμων.

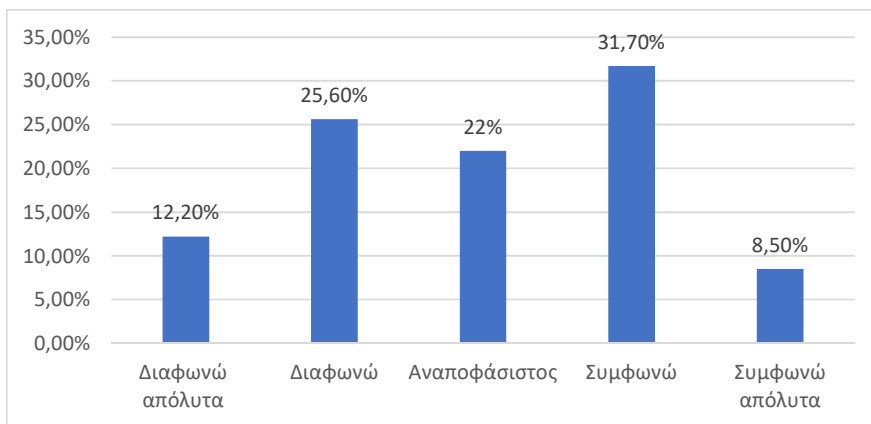
Στην ερώτηση 12 απαντάται από τους συμμετέχοντες εάν η φορολόγηση των επιχειρήσεων και αναλυτικότερα ο κύριος φόρος, η προκαταβολή φόρου, το τέλος επιτηδεύματος και οι ασφαλιστικές εισφορές έχουν αρνητική επίδραση στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.

Με ποσοστό 53,7% πάνω από τους μισούς ερωτώμενους απάντησαν πως συμφωνούν με το συγκεκριμένο ερώτημα. Παρατηρείται λοιπόν συσχέτιση μεταξύ

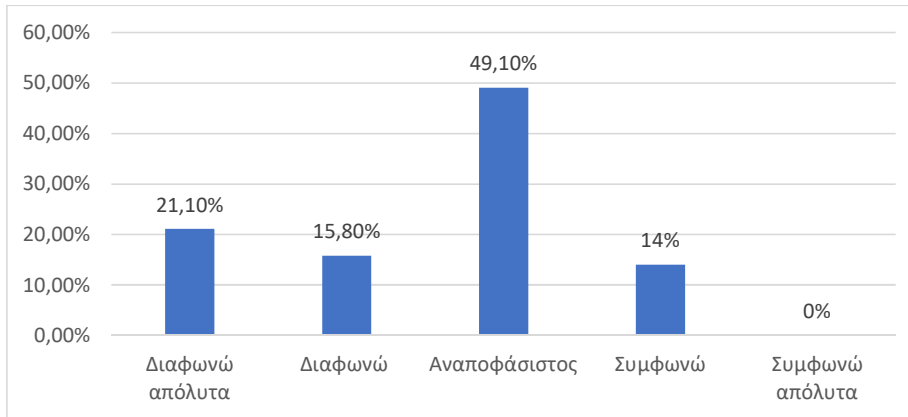
της φορολογίας και της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Σκοπός είναι η φορολογική πολιτική να αποτελέσει εργαλείο δημοσιονομικής εξυγίανσης προκειμένου να επιτευχθεί ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και σταθεροποίηση αυτής. ο σκοπός αυτός θα επιτευχθεί μέσω της ενίσχυσης του Υπουργείου Οικονομικών με τη δημιουργία μιας νέας διεύθυνσης, της 'Διεύθυνσης Φορολογικής Πολιτικής' έργο της οποίας αποτελεί η ανάλυση, η μελέτη και η αξιολόγηση της φορολογικής πολιτικής.

Η ερώτηση 13 αφορά ένα νέο μέτρο επιβράβευσης των συνεπών φορολογούμενων το οποίο έλαβε χώρα πρώτη φορά στις 30 Νοεμβρίου 2017. Ειδικότερα, το Υπουργείο Οικονομικών αποφάσισε να διανείμει σε 1.000 φορολογούμενους το ποσό του ενός εκατομμυρίου ευρώ το μήνα (1000€/φορολογούμενο), με τη μορφή κλήρωσης που θα διενεργείται με βάση την αξία των συναλλαγών τους με πλαστικό χρήμα και τους λαχνούς που θα αναλογούν σε αυτή. Οι ερωτηθέντες καλούνται να απαντήσουν εάν πιστεύουν πως αυτό το μέτρο επιβράβευσης των φορολογούμενων θα συμβάλει στην αύξηση των φορολογικών εσόδων.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας παρατηρούμε ότι το κοινό είναι διχασμένο. Περίπου στο ίδιο ποσοστό κυμαίνονται οι απαντήσεις "συμφωνώ" και "διαφωνώ" με την ευρεία έννοια τους (δηλαδή 37,8% διαφωνούν - διαφωνούν απόλυτα και 40,2%) Η σύγκριση που επικρατεί αναφορικά με αυτό το νέο μέτρο προκύπτει λόγω της πρόσφατης ψήφισης και εφαρμογής του. Συμπερασματικά, αποτελεί ένα εργαλείο ενίσχυσης της χρήσης πλαστικού χρήματος και ο χρόνος αναμένεται να δείξει εάν θα συμβάλει στην αύξηση των φορολογικών εσόδων του κράτους.

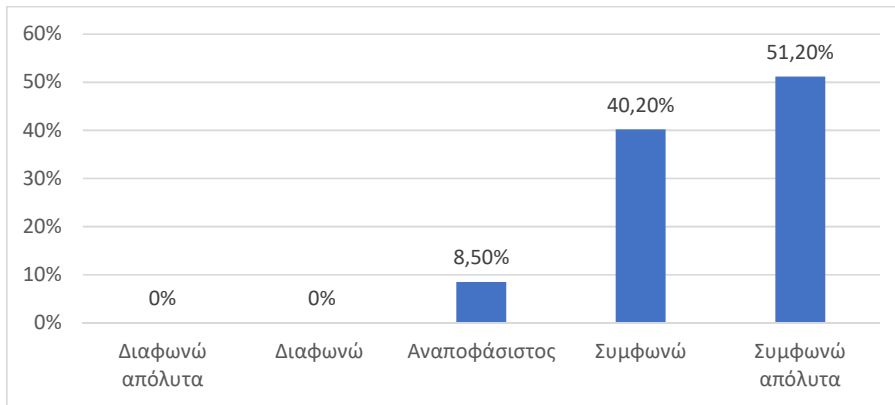
Στην ερώτηση 14 οι ερωτώμενοι καλούνται να απαντήσουν αναφορικά με το νέο σύστημα πληρωμής ασφαλιστικών εισφορών με βάση το καθαρό εισόδημα (ΕΦΚΑ), συγκρίνοντας το με το προϊσχύον σύστημα, εάν είναι αποτελεσματικότερο, δικαιότερο, καλύτερο ή όχι (διαφωνώ απόλυτα = χειρότερο, συμφωνώ απόλυτα = καλύτερο).

Το 49,1% δεν γνωρίζουν εάν το νέο ασφαλιστικό είναι καλύτερο ή χειρότερο από το προϊσχύον και έτσι κατατάσσουν τον εαυτό τους στους αναποφάσιστους. Το 21,1% έχει καταλήξει πως το νέο σύστημα είναι χειρότερο και πιο επιβαρυντικό για τους ασφαλισμένους. Από τα σχόλια των ερωτηθέντων εξάγονται διάφορα συμπεράσματα. Αρχικά τονίζεται πως το νέο ασφαλιστικό είναι κατά βάση φορολογικό και όχι ασφαλιστικό σύστημα και επιβραβεύει όσους εμφανίζουν χαμηλά κέρδη. Επίσης, θεωρείται αναποτελεσματικότερο διότι, μετακυλύει το οικονομικό πρόβλημα των ταμείων στους ασφαλισμένους. Οι υπέρ - εισφορές που πληρώνουν οι επιτηδευματίες και οι ασφαλισμένοι στον ΕΦΚΑ (πρώην ελεύθεροι επαγγελματίες) τους αναγκάζει να στραφούν από την μικρό - επιχειρηματικότητα στην μισθωτή εργασία, αφήνοντας μερίδια αγοράς στις πολύ μεγαλύτερες επιχειρήσεις ή στους επαγγελματίες, που λόγω τεράστιου τζίρου δεν αντιμετωπίζουν τόσο μεγάλο πρόβλημα. Τέλος, τονίζεται πως η αύξηση των ασφαλιστικών εισφορών πιθανότατα να οδηγήσει σε περαιτέρω απόκρυψη εισοδημάτων.

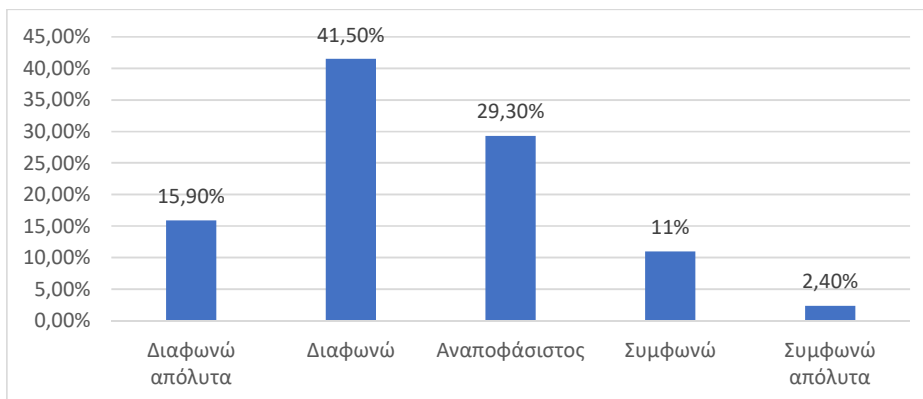
Οι ακόλουθες επτά ερωτήσεις αφορούν το παράγοντα φοροδιαφυγή. **Στην ερώτηση 15** δίνεται απάντηση σχετικά με το χαρακτήρα της φοροδιαφυγής. Οι ερωτώμενοι απαντούν αν θεωρούν τη φοροδιαφυγή ένα είδος κλοπής το οποίο επηρεάζει έμμεσα το σύνολο των πολιτών.

Όπως είναι φανερό από τα αποτελέσματα της έρευνας ποσοστό μεγαλύτερο του 50% συμφωνεί απόλυτα με την άποψη πως η φοροδιαφυγή επηρεάζει έμμεσα όλους τους πολίτες. Το 91,4% συμφωνεί – συμφωνεί απόλυτα παρουσιάζοντας πλήρη ταύτιση της γνώμης του δείγματος στο συγκεκριμένο ερώτημα. Παρά ταύτα, το ισχυρό αυτό ποσοστό (91,4%) δεν αποδεικνύει πως τα ίδια αυτά άτομα δεν διαπράττουν φοροδιαφυγή είτε μέσω απόκρυψης εισοδημάτων τους, είτε κατά τη διάρκεια συναλλαγών (μη έκδοση ή λήψη απόδειξης).

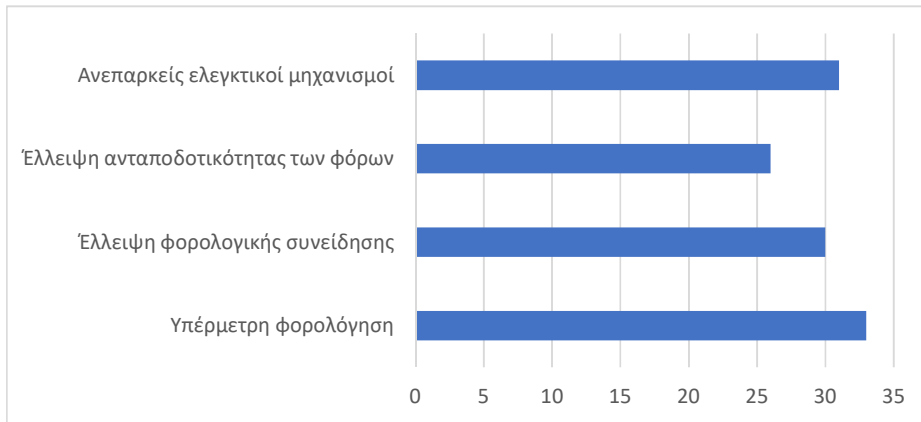
Ο πληθυσμός του δείγματος καλείται να απαντήσει **στην ερώτηση 16** εάν υπάρχει διάθεση από τη μεριά του κράτους για να περιοριστεί η φοροδιαφυγή.

Κρίνεται πως υπάρχει έλλειψη πολιτικής βούλησης για τον περιορισμό της φοροδιαφυγής ή/και αδυναμία του κρατικού μηχανισμού να καταπολεμήσει τη φοροδιαφυγή, λόγω έλλειψης ή/και αναποτελεσματικής χρήσης των φοροελεγκτικών μηχανισμών. Επομένως, εντοπίζεται έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς του κράτους, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από την ερώτηση 4β όπου ο παράγοντας “έλλειψη εμπιστοσύνης στο κράτος συγκεντρώνει ποσοστό άνω του 30%”.

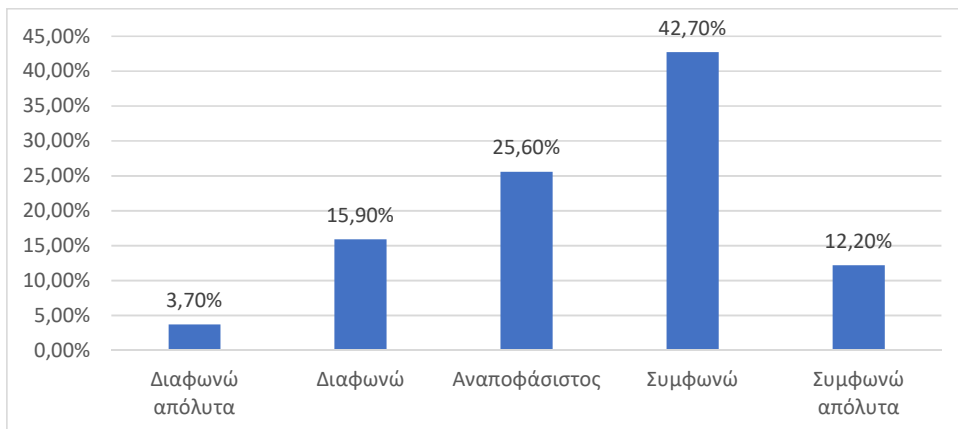
Στην ερώτηση 17 οι ερωτώμενοι καλούνται να αξιολογήσουν με βαθμό 1

(καθόλου) έως 5 (μέγιστο) την επίδραση τεσσάρων παραγόντων στο μέγεθος της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στο ακόλουθο γράφημα.

Η υπέρμετρη φορολόγηση καταλαμβάνει την πρώτη θέση, ενώ ακολουθούν οι υπόλοιποι παράγοντες με μικρές αποκλίσεις. Έτσι καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως όλοι αυτοί οι παράγοντες θεωρούνται σημαντικοί και συμβάλλουν στην άνθηση της φοροδιαφυγής.

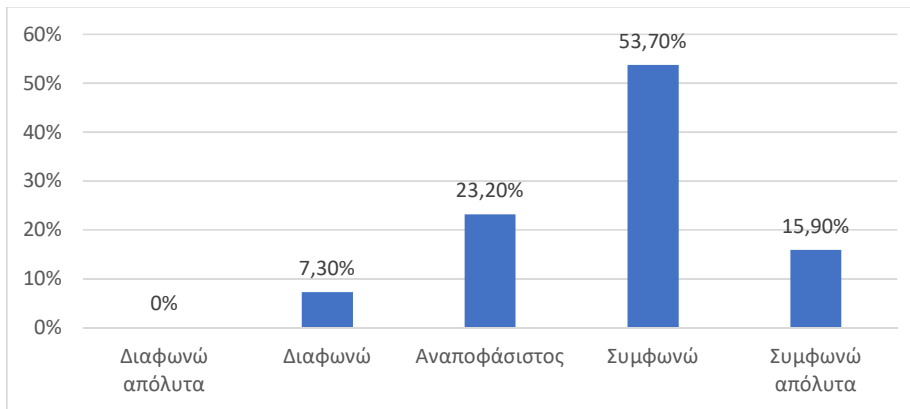
Η ερώτηση 18 αποτελείται από δύο σκέλη και σκοπό έχει να διερευνήσει την άποψη των ερωτώμενων αναφορικά με τη χρήση πλαστικού χρήματος. **Στην ερώτηση 18α** οι συμμετέχοντες καλούνται να απαντήσουν εάν πιστεύουν πως η υποχρεωτική εγκατάσταση τερματικού μηχανήματος POS στις επιχειρήσεις θα ελαττώσει την φοροδιαφυγή.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας παρατηρούμε ότι το κοινό συμφωνεί πως μέσω της χρήσης POS στις επιχειρήσεις θα μειωθεί η φοροδιαφυγή και θα αυξηθούν τα έσοδα του κράτους. Ένα υψηλό ποσοστό της τάξης του 25,6% δεν

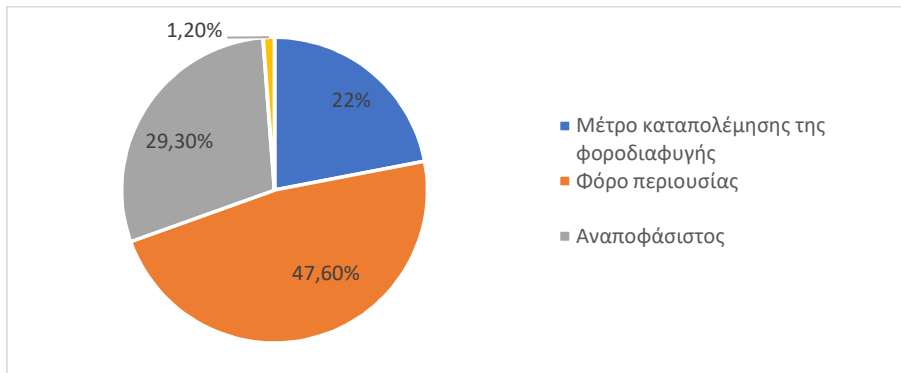
γνωρίζει εάν το μέτρο αυτό θα μειώσει τα επίπεδα φοροδιαφυγής και βασίζει αυτή του την αμφισβήτηση στο εύρος εφαρμογής του. Η μερίδα των αναποφάσιστων θεωρεί πως μείωση της φοροδιαφυγής μπορεί να επιτευχθεί μόνο εφόσον η εφαρμογή μηχανημάτων POS γίνει υποχρεωτική σε όλα τα καταστήματα και μειωθούν σημαντικά οι συναλλαγές με μετρητά.

Η ερώτηση 18β αναφέρεται στη χρήση πιστωτικών και χρεωστικών καρτών ως μέτρο περιορισμού του περιθωρίου της φοροδιαφυγής, το οποίο θα βελτιώσει την εισπραξιμότητα του ΦΠΑ.

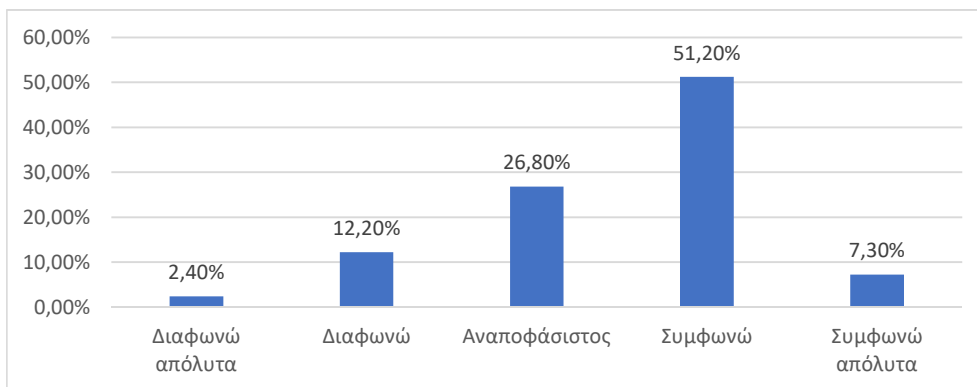
Και σε αυτή την ερώτηση οι συμμετέχοντες παρουσιάζονται να συμφωνούν με την άποψη που αναφέρεται στο ερώτημα και τονίζουν πως το "χτίσιμο" του αφορολόγητου από το 2017 μόνο μέσω ηλεκτρονικών συναλλαγών θα συμβάλει στην αύξηση της χρήσης «πλαστικού χρήματος» μειώνοντας τα υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής και αυξάνοντας τα έσοδα του ΦΠΑ.

Η ερώτηση 19 αναφέρεται στην οικοδόμηση του ηλεκτρονικού περιουσιολογίου, ενός νομοσχεδίου που θα εφαρμοστεί στο μέλλον. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα καλούνται να απαντήσουν εάν πιστεύουν πως το μέτρο αυτό αποτελεί μέτρο καταπολέμησης της φοροδιαφυγής ή πρόκειται απλώς για την επιβολή ενός πρόσθετου φόρου περιουσίας. Σκοπός του περιουσιολογίου είναι γνωρίζοντας το Υπουργείο Οικονομικών την περιουσιακή κατάσταση κάθε πολίτη και την εξέλιξη αυτής να προχωρήσει σε στοχευμένους ελέγχους όσων παρουσιάζουν αδικαιολόγητες αποκλίσεις σε συνάρτηση με τη δήλωση φόρου εισοδήματος.

Όπως φαίνεται στο παραπάνω γράφημα σχεδόν οι μισοί των ερωτηθέντων (47,6%) θεωρούν πως το περιουσιολόγιο θα αποτελέσει έναν επιπρόσθετο φόρο περιουσίας, καθώς δεν πιστεύουν τις εξαγγελίες του Υπουργείου Οικονομικών που υποστηρίζει ότι το περιουσιολόγιο δεν θα είναι η βάση για την επιβολή νέου φόρου και θεωρούν πως ο σκοπός της οικοδόμησης του θα είναι καθαρά εισπρακτικός. Ένα μικρό ποσοστό (22%) υποστηρίζει πως μπορεί να αποτελέσει μέτρο καταπολέμησης της φοροδιαφυγής μιας και σε συνδυασμό με την οικειοθελή αποκάλυψη των εισοδημάτων θα εντοπίσει παραβατικές συμπεριφορές (περιπτώσεις φοροδιαφυγής).

Η ερώτηση 20 διερευνά εάν η μείωση των φορολογικών συντελεστών θα περιόριζε τη φοροδιαφυγή.

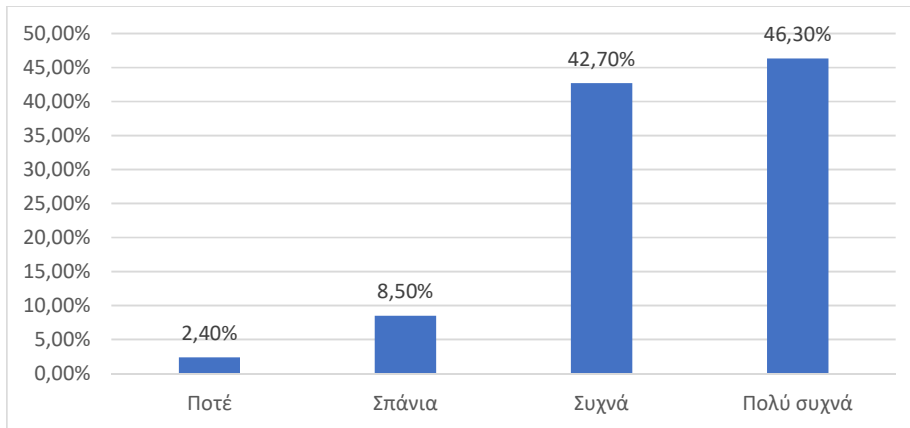

Με ποσοστό 51,2% περισσότεροι από τους μισούς ερωτώμενους απάντησαν ότι συμφωνούν πως η μείωση των συντελεστών φορολόγησης θα περιόριζε τη φοροδιαφυγή. Τα αποτελέσματα αυτής της ερώτησης μπορούν να συσχετιστούν και να επιβεβαιωθούν με τα αποτελέσματα της ερώτησης 17 στην οποία ο παράγοντας “ υπέρμετρη φορολόγηση ” αξιολογείται ως ο σημαντικότερος παράγοντας εκτίναξης της φοροδιαφυγής.

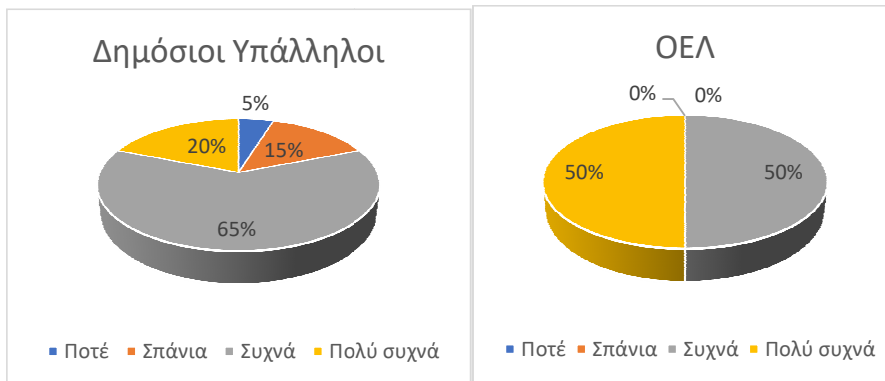
Η ερώτηση 21 απαρτίζεται από τρία υποερωτήματα. Αρχικά ρωτάμε τους

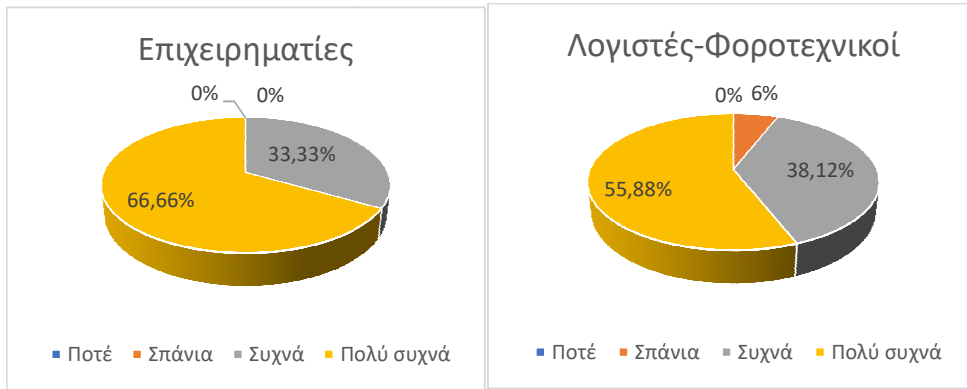
συμμετέχοντες πόσο συχνά τους πρότειναν καταστηματάρχες να αγοράσουν αγαθό ή υπηρεσία σε χαμηλότερη τιμή χωρίς να τους δοθεί απόδειξη και ποια ήταν η απόφαση που τελικά έλαβαν. Στη συνέχεια γίνεται εναλλαγή των ρόλων και καλούνται να απαντήσουν πόσο συχνά οι ίδιοι προτείνουν να αγοράσουν χωρίς απόδειξη, ώστε να καταβάλουν μικρότερο αντίτιμο.

Η ερώτηση 21α συνδέεται με την ερώτηση 21γ.

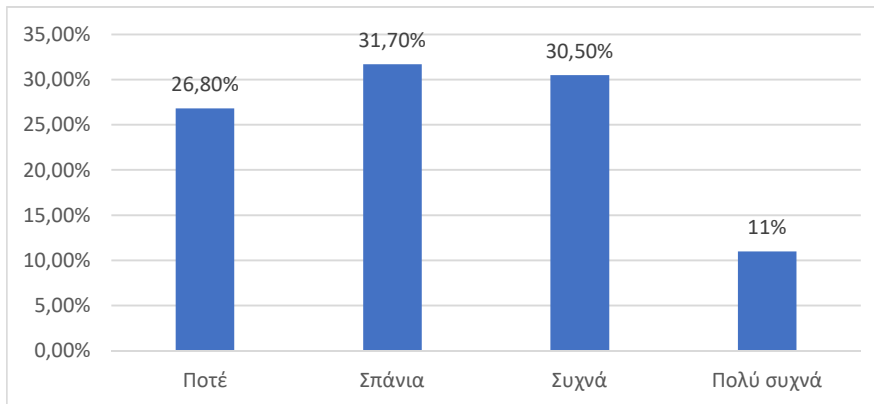

Τα αποτελέσματα του γραφήματος απεικονίζουν τα υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής, καθώς περίπου στο 90% των ερωτηθέντων έχει προταθεί αγορά χωρίς την παροχή του νόμιμου παραστατικού στοιχείου (απόδειξης-τιμολογίου). Σε αυτές τις περιπτώσεις οι ερωτηθέντες είτε ζητάνε την απόδειξη, είτε ζητάνε να αφαιρεθεί το ποσό ΦΠΑ από την τελική τιμή. Στη συνέχεια ακολουθεί η ανάλυση ανά ιδιότητα.

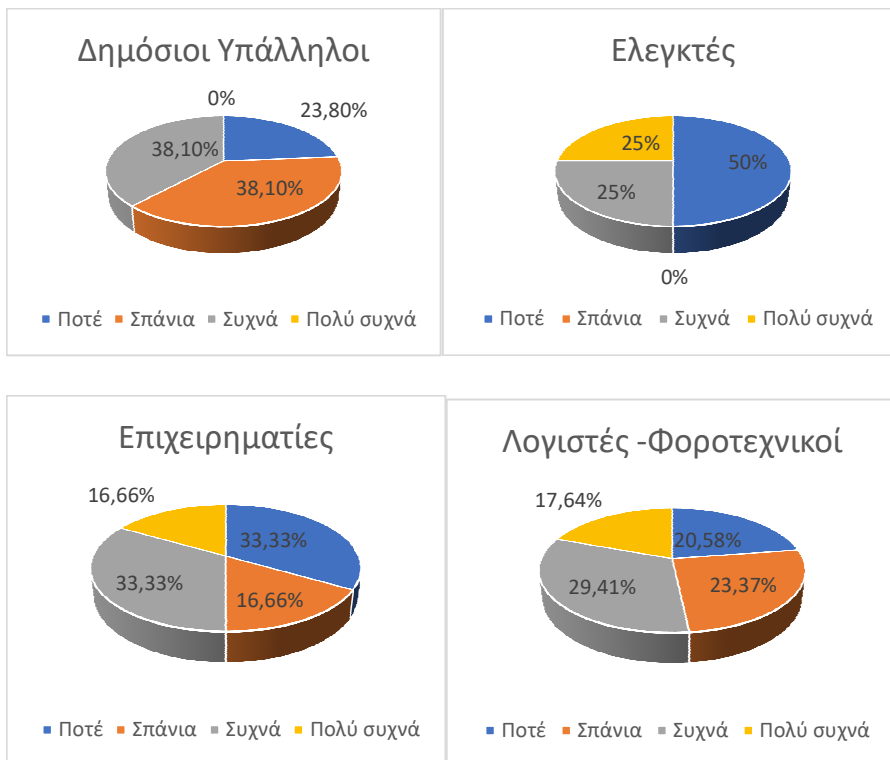

Στην ερώτηση 21β οι ερωτηθέντες καλούνται να απαντήσουν πόσο συχνά ζητούν να μην τους δοθεί απόδειξη ή τιμολόγιο αποβλέποντας σε χαμηλότερη τιμή.

Βάσει των αποτελεσμάτων μπορούν να εξαχθούν διάφορα συμπεράσματα. Αρχικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι πολίτες έχουν φορολογική συνείδηση και δεν είναι πρόθυμοι να συμμετέχουν σε συναλλαγές που εμπεριέχουν φοροδιαφυγή. Κάποιος πονηρότερος συγκρίνοντας τα αποτελέσματα της παρούσας ερώτησης με τα αντίστοιχα αποτελέσματα της ερώτησης 21α, θα συμπέραινε πως οι πολίτες δεν ζητούν να αγοράσουν χωρίς απόδειξη δεδομένου ότι οι καταστηματάρχες το προτείνουν πρώτοι τις περισσότερες φορές και έτσι οι πρώτοι απλά δέχονται (χωρίς να το έχουν προτείνει). Τέλος, παρά την ανωνυμία του ερωτηματολογίου ενδέχεται οι ερωτώμενοι να δίστασαν να απαντήσουν ειλικρινά στην ερώτηση παρά την ιδιαίτερη αναφορά στο συνοδευτικό σημείωμα, ότι θα τηρηθεί η ανωνυμία και η εμπιστευτικότητα των συμμετεχόντων στην εν λόγω έρευνα. Στη συνέχεια ακολουθεί η ανάλυση ανά ιδιότητα.

4.7 Αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας - Συνέντευξη

Στα πλαίσια της ποιοτικής έρευνας πραγματοποιήθηκε συνέντευξη με τον Πρόεδρο του Βιοτεχνικού Επιμελητήριου Πειραιά. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι απαντήσεις που δόθηκαν. Ξεκινώντας η συνέντευξη θέλουμε να εξετάσουμε τις απόψεις του για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Αναφορικά με τον περιορισμό της κίνησης κεφαλαίων τονίζει πως ήταν ένα αναγκαίο κακό που στόχευσε στο περιορισμό της φυγής κεφαλαίων, όμως σαφέστατα δημιούργησε και ακόμα δημιουργεί προβλήματα στην επιχειρηματικότητα και στην οικονομία. Ο Πρόεδρος θεωρεί πως η εκάστοτε Κυβέρνηση δεν πρέπει να αποβλέπει και να στοχεύει μόνο στην προσέλκυση ΑΞΕ. Αντιθέτως, πρέπει να επικεντρωθεί και να δώσει κίνητρα για τη πραγματοποίηση εγχώριων επενδύσεων, διότι αν δεν δημιουργηθεί το κατάλληλο περιβάλλον για επενδύσεις ούτε οι εγχώριοι, ούτε οι ξένοι επενδυτές θα επενδύσουν.

Στη συνέχεια τονίζει πως η έξοδος της Ελλάδας από την ΕΕ θα ήταν καταστροφική δεδομένης της μικρής παραγωγικότητας της χώρας. Αξιολογεί την έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος και την έλλειψη αποτελεσματικών ελεγκτικών μηχανισμών ως τους σημαντικότερους παράγοντες που επιδρούν αρνητικά στην ανάπτυξη της οικονομίας. Ειδικότερα για το δεύτερο παράγοντα αναφέρει πως «Υπάρχουν ελεγκτικοί μηχανισμοί απλοί όχι σύνθετοι,

αλλά διάφορα συντεχνιακά συμφέροντα δεν επιτρέπουν να εφαρμοστούν αποτελεσματικά». Τέλος, δεν πιστεύει ότι η Ελλάδα θα βγει από την κρίση καθώς δεν γίνονται οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις ώστε να δοθεί ώθηση στην επιχειρηματικότητα «εντοπίζεται μια κοινωνία που βρίσκεται απέναντι από οτιδήποτε επιχειρηματικό».

Συνεχίζοντας με τη φορολογική πολιτική, κάνει λόγο για ένα ασταθές και άδικο φορολογικό περιβάλλον το οποίο ευνοεί τους φοροφυγάδες και "τιμωρεί" τους συνεπείς. Συμφωνεί πως υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ της οικονομικής πολιτικής και της οικονομικής ανάπτυξης και πως ο σημαντικότερος παράγοντας που επιδρά αρνητικά και στα δύο είναι το υψηλό επίπεδο φοροδιαφυγής. Επίσης τα κόστος της φοροδιαφυγής και της εισφοροδιαφυγής επωμίζονται οι συνεπείς φορολογούμενοι και οι υγιείς επιχειρήσεις. Ολοκληρώνοντας την ενότητα της φορολογικής πολιτικής κρίνει ως μη σοβαρό μέτρο τη λοταρία του Υπουργείου Οικονομικών και υπογραμμίζει πως το νέο ασφαλιστικό σύστημα (ΕΦΚΑ) τιμωρεί το συνεπή επιχειρηματία και τον στρέφει στη φοροδιαφυγή.

Όσον αφορά τη φοροδιαφυγή, τη χαρακτηρίζει ως μια μορφή κλοπής και τονίζει την έλλειψη πολιτικής βούλησης για την καταπολέμηση αυτής. Δεν θεωρεί πως η χρήση πλαστικού χρήματος θα περιορίσει τη φοροδιαφυγή εάν δεν ενισχυθούν οι ελεγκτικοί μηχανισμοί. Συνοψίζοντας, υποστηρίζει πως η μείωση των ασφαλιστικών εισφορών, των φορολογικών συντελεστών και η απλοποίηση ορισμένων διαδικασιών που αφορούν τις χρήσεις γης θα συμβάλουν στην ανάπτυξη.

4.8 ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στην ενότητα 4.8 παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την πραγματοποιηθείσα ποσοτική έρευνα (το διανεμηθέν ερωτηματολόγιο και την πραγματοποιηθείσα συνέντευξη) προκειμένου να δοθούν απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Στα ερωτήματα που τέθηκαν αναφορικά με την οικονομική ανάπτυξη ποσοστό άνω του 50% κρίνει πως ο περιορισμός στη κίνηση κεφαλαίων αποτελεί έναν από τους βασικότερους περιορισμούς της επιχειρηματικότητας επηρεάζοντας άμεσα την ανάκαμψη της οικονομίας, καθώς μειώνει την ρευστότητα και δημιουργεί προβλήματα στην ομαλή λειτουργία της αγοράς. Επιπρόσθετα, η επιχειρηματικότητα πλήττεται από τη συνθετότητα και την πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος και το δυσβάσταχτο βάρος της υπερφορολόγησης όπως αυτή προκύπτει από διάφορα είδη φόρων επιδρώντας αρνητικά στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας.

Επίσης, οι συμμετέχοντες συμφωνούν πως οι άμεσες ξένες επενδύσεις μπορούν να αποτελέσουν ένα σημαντικό εργαλείο το οποίο θα συμβάλει στη μείωση της ανεργίας, στην αύξηση της κατανάλωσης, στην ενίσχυση της ρευστότητας της οικονομίας και στην αύξηση των εσόδων του κράτους επιδρώντας θετικά στην ανάπτυξη της οικονομίας, όμως η υπερφορολόγηση αποτελεί το κυριότερο αντικίνητρο για τη πραγματοποίησή τους.

Αναφορικά με την αξιολόγηση των παραγόντων που θέτουν περιορισμούς στην οικονομική ανάπτυξη η φορολογική αστάθεια σε συνδυασμό με τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές κατέχουν τις πρώτες θέσεις, ενώ η έλλειψη εμπιστοσύνης στους θεσμούς του κράτους καλλιεργεί αρνητικά τη φορολογική συνείδηση των πολιτών με αποτέλεσμα την εξάπλωση της φοροδιαφυγής σε συνεχώς αυξανόμενο αριθμό φορολογουμένων και κατ' επέκταση δημιουργεί εμπόδια για την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης. Διαπιστώνεται λοιπόν η συσχέτιση της οικονομικής ανάπτυξης, της φορολογικής πολιτικής και της φοροδιαφυγής.

Παρατηρείται επίσης, πως η υπερφορολόγηση, η ασταθής και πολύπλοκη φορολογική νομοθεσία έχει οδηγήσει την κοινωνία σε ασφυκτική κατάσταση χωρίς να μπορεί να διακρίνει καμία προοπτική για το μέλλον, κυρίως λόγω των σκληρών προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής και των μέτρων λιτότητας που υιοθετούνται σε όλη τη διάρκεια της κρίσης, καθώς και της φοροκεντρικής πολιτικής που ακολουθείται. Έτσι θεωρείται σχεδόν απίθανη η έξοδος της Ελλάδας από την

κρίση σε βάθος δεκαετίας και η επιστροφή της οικονομίας σε συνθήκες προ κρίσης. Άξιο λόγου είναι το γεγονός ότι το 55% περίπου των ερωτηθέντων κρίνει ως καταστροφική μια ενδεχόμενη έξοδο της Ελλάδας από την ΕΕ υπογραμμίζοντας τις μακροπρόθεσμες και βραχυπρόθεσμες συνέπειες μιας τέτοιας απόφασης (προβλήματα στο τραπεζικό σύστημα, στο διεθνές εμπόριο της χώρας, στις υπάρχουσες και δυνητικές επενδύσεις, στην κατανάλωση και στην απασχόληση).

Και στο δεύτερο τμήμα του ερωτηματολογίου το οποίο αναφέρεται στη φορολογική πολιτική της χώρας, καθίσταται φανερό η απογοήτευση των πολιτών και η έλλειψη αξιοπιστίας στον κρατικό μηχανισμό. Με υψηλά ποσοστά καταγράφεται ότι οι πολίτες δεν είναι ικανοποιημένοι από το φορολογικό σύστημα της χώρας, περιγράφοντας το ως ένα άδικο σύστημα το οποίο επιβραβεύει τους ασυνειδήτους πολίτες και συγχρόνως τιμωρεί τους συνεπείς επιβαρύνοντας τους συνεχώς με νέους και υψηλότερους φόρους, στρέφοντας τους στην φοροδιαφυγή προκειμένου να αποφύγουν την καταβολή του φόρου, ή να μειώσουν τη φορολογική επιβάρυνση.

Κρίσιμο σημείο της έρευνας αποτελεί το γεγονός ότι ποσοστό περίπου 70% επισημαίνει πως η οικονομική ανάπτυξη και η φορολογική πολιτική είναι ουσιαστικώς αλληλένδετες έννοιες απαντώντας στο βασικό ερευνητικό ερώτημα της εργασίας, εφόσον στο στάδιο της ανάπτυξης της οικονομίας συντελούνται οικονομικές, κοινωνικές, διοικητικές μεταβολές, που επηρεάζουν τη διάρθρωση του φορολογικού συστήματος. Επιπλέον, η φοροδιαφυγή θεωρείται ως η σημαντικότερη πρόκληση για τις αρχές προκειμένου να επιτύχουν δημοσιονομική εξυγίανση.

Σχετικά με το νέο μέτρο επιβράβευσης των φορολογούμενων που πραγματοποιούν συναλλαγές με χρήση πλαστικού χρήματος, τη "λοταρία αποδείξεων" του Υπουργείου Οικονομικών, δεν μπορεί να εξαχθεί ασφαλές συμπέρασμα δεδομένου του πρόσφατου χαρακτήρα του μέτρου και της σύγχυσης που επικρατεί αναφορικά με αυτό. Παρόλα αυτά, με βεβαιότητα μπορεί να αναφερθεί ότι αποτελεί ένα εργαλείο ενίσχυσης της χρήσης πλαστικού χρήματος μέτρου που εμποδίζει την φοροδιαφυγή του ΦΠΑ.

Για το νέο σύστημα πληρωμής ασφαλιστικών εισφορών με βάση το καθαρό εισόδημα (ΕΦΚΑ), το κοινό εμφανίζεται διχασμένο. Αν και κρίνεται πως θα μειωθούν σε μικρό ποσοστό οι ασφαλιστικές εισφορές για τα πολύ χαμηλά κέρδη θα υπάρξει σημαντική επιβάρυνση για όσους έχουν υψηλά κέρδη αφού από το 2018 και μετά ο υπολογισμός των εισφορών θα πραγματοποιείται βάσει των ετήσιων κερδών. Σύμφωνα με αυτά τα αποτελέσματα το 50% των ερωτηθέντων δεν μπορεί να

συγκρίνει το νέο με το παλαιό σύστημα. Εκείνοι που θεωρούν χειρότερο το νέο ασφαλιστικό, στηρίζουν την άποψη τους στο γεγονός πως ευνοεί τους φοροφυγάδες, οι οποίοι δηλώνουν χαμηλότερα κέρδη, ενώ τιμωρεί τους συνεπείς και παραγωγικούς πολίτες.

Αναφορικά με την φοροδιαφυγή, η υπέρμετρη φορολόγηση των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων κατατάσσεται στη πρώτη θέση μεταξύ των παραγόντων που επιδρούν αυξάνοντας το μέγεθος του φαινομένου αυτού αποδεικνύοντας το βαθμό συσχέτισης μεταξύ φοροδιαφυγής και φορολογικής πολιτικής. Ακολουθεί η ανεπάρκεια των ελεγκτικών μηχανισμών, μηχανισμών που θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον αποτελεσματικότερο τρόπο καταπολέμησης της φοροδιαφυγής δεδομένης της έλλειψης πολιτικής βούλησης για μείωση των συντελεστών φορολόγησης.

Παρατηρείται πως σχεδόν ομόφωνα οι ερωτηθέντες θεωρούν τη φοροδιαφυγή ως μια μορφή κλοπής που επηρεάζει έμμεσα όλους τους πολίτες, καθώς ως απόρροια αυτής της παραβατικής συμπεριφοράς μειώνονται τα κρατικά έσοδα. Στη περίοδο κρίσης που βιώνει η Ελλάδα κάθε είδους μείωση των φορολογικών εσόδων δεδομένων των δημοσιονομικών στόχων που έχουν συμφωνηθεί με τους Θεσμούς, οδηγεί σε επιπρόσθετη φορολογική επιβάρυνση των συνεπών πολιτών. Επιπλέον, η έντονη φοροδιαφυγή που παρατηρείται στην Ελλάδα και στερεί πολύτιμα έσοδα, αυξάνει την εισοδηματική ανισότητα.

Όσον αφορά τη χρήση πλαστικού χρήματος, μέτρα όπως η υποχρεωτική εγκατάσταση τερματικού μηχανήματος POS στις επιχειρήσεις και η χρήση πιστωτικών και χρεωστικών καρτών στις συναλλαγές, θα συμβάλλουν σημαντικά στη μείωση της φοροδιαφυγής και στην αύξηση των εσόδων του ΦΠΑ όπου καταγράφονται υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής. Τα προαναφερθέντα μέτρα θα είναι αποτελεσματικότερα σε συνδυασμό με τη μείωση των φορολογικών συντελεστών και την ελάττωση των φορολογικών βαρών των φυσικών και νομικών προσώπων όπως υποστηρίζεται από ποσοστό άνω του 50% των ερωτηθέντων. Πρέπει λοιπόν να σταματήσουν να αυξάνονται οι φόροι, καθώς σε συνδυασμό με τη συνεχώς μειούμενη φοροδοτική ικανότητα των πολιτών οδηγούμαστε στα αντίθετα αποτελέσματα. Το ποσό των βεβαιωμένων και ανείσπρακτων φόρων συνεχώς θα αυξάνεται (τέσσερα εκατομμύρια πολίτες έχουν ληξιπρόθεσμες οφειλές), ενώ αντίθετα ολοένα θα μειώνονται οι εισπραγμένοι φόροι.

Σκοπός της οικοδόμησης του ηλεκτρονικού περιουσιολογίου είναι το να λάβει

πλήρη γνώση σχετικά με την περιουσιακή κατάσταση κάθε πολίτη και την εξέλιξη αυτής σύμφωνα με παλαιότερα στοιχεία όπως αυτά έχουν καταγραφεί στη δήλωση στοιχείων ακινήτων (Ε9). Γνωρίζοντας αυτά τα στοιχεία θα προχωρήσει σε στοχευμένους ελέγχους στις περιπτώσεις που εντοπίζονται αδικαιολόγητες αποκλίσεις σε συνάρτηση με τη δήλωση φόρου εισοδήματος. Εκπρόσωποι του Υπουργείου Οικονομικών υποστηρίζουν πως το νομοσχέδιο αυτό δεν θα αποτελέσει βάση για την επιβολή ενός πρόσθετου φόρου περιουσίας. Παρόλα αυτά, θεωρείται πως το μέτρο αυτό αποτελεί βάση για την επιβολή ενός νέου φόρου περιουσίας στο μέλλον, παρέχοντας άλλη μια απόδειξη ότι οι πολίτες δεν εμπιστεύονται πλέον το κράτος και τις εξαγγελίες της εκάστοτε Κυβέρνησης. Σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα τίθενται τα ακόλουθα ερωτήματα: α) θα είναι ορθά τα στοιχεία που θα συγκεντρωθούν; β) σε ποια αξία θα καταγραφούν τα περιουσιακά στοιχεία; γ) αν τελικά διαπιστωθούν μεγάλες αποκλίσεις θα επιβληθεί φόρος; Αναμένεται στο μέλλον να απαντηθούν τα ερωτήματα αυτά.

Ειδικότερα για τη φοροδιαφυγή μέσω της μη έκδοσης αποδείξεων η έρευνα καταγράφει την τρομακτική έκταση του φαινομένου στη σύγχρονη εποχή. Μεγάλος αριθμός ιδιοκτητών καταστημάτων – επιχειρήσεων προτείνουν πολύ συχνά στους πελάτες τους χαμηλότερη τιμή χωρίς την παροχή του νόμιμου παραστατικού στοιχείου (απόδειξης - τιμολογίου). Αντίθετα, οι πελάτες (ερωτηθέντες) υποστηρίζουν πως δεν ζητούν έκπτωση χωρίς να παραλάβουν απόδειξη.

Τα αποτελέσματα αυτά έρχονται σε αντιδιαστολή με την πεποίθηση των ερωτηθέντων πως η φοροδιαφυγή αποτελεί μια μορφή κλοπής που επηρεάζει με έμμεσο τρόπο το σύνολο των πολιτών. Αναρωτιόμαστε λοιπόν εάν οι πολίτες έχουν φορολογική συνείδηση, αν δεν χρειάζεται να προβούν σε αυτή την ενέργεια δεδομένου ότι η πρόταση έχει γίνει προηγουμένως από τον υπόχρεο στην έκδοση παραστατικού ή τέλος η απάντησή τους δεν είναι ειλικρινής παρά τον ανώνυμο χαρακτήρα του ερωτηματολογίου. Ασχέτως όσων παρουσιάστηκαν παραπάνω, σημασία έχει πως τα καταγραφόμενα επίπεδα φοροδιαφυγής μέσω της μη έκδοσης παραστατικού είναι αρκετά υψηλά επιδρώντας αρνητικά στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Μέσω της έρευνας δίδονται σαφείς απαντήσεις στα κύρια ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Ειδικότερα: η δεινή οικονομική κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η χώρα μας αποτελεί τη βασική αιτία της συνεχώς μεταβαλλόμενης φορολόγησης με στόχο την επίτευξη των αυστηρών

δημοσιονομικών στόχων που επιβάλλονται από τα Μνημόνια. Υπάρχει επομένως διφυής σχέση μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και φορολογικής πολιτικής. Επίσης, η αβεβαιότητα και η υπερφορολόγηση αποτελούν εμπόδιο για την οικονομική ανάπτυξη και την προσέλκυση εγχώριων και ξένων επενδύσεων. Η φοροδιαφυγή έχει αρνητικές συνέπειες τόσο για την οικονομική ανάκαμψη της οικονομίας, όσο και στην διαμόρφωση της φορολογικής πολιτικής.

Όπως διαπιστώνεται από την βιβλιογραφική ανασκόπηση αλλά και την εμπειρική έρευνα φορολογικές μεταρρυθμίσεις – ελαφρύνσεις και μέτρα προκειμένου να μειωθεί η φοροδιαφυγή κρίνονται απαραίτητα για την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης, αλλιώς η ανάπτυξη θα είναι αναιμική και θα κινείται με πολύ αργούς και ασταθείς ρυθμούς.

Συνοψίζοντας, η χαμηλή εισπραξιμότητα των βεβαιωμένων φόρων, η εκτεταμένη φοροδιαφυγή και οι ανεπαρκείς φορολογικές βάσεις σε συνδυασμό με τους υψηλούς φορολογικούς συντελεστές αποτελούν τα κύρια προβλήματα του φορολογικού συστήματος. Έτσι κρίνεται απαραίτητη η διεύρυνση της φορολογικής βάσης, ο εντοπισμός της φορολογητέας ύλης που φοροδιαφεύγει, και η ενίσχυση της εισπραξιμότητας των βεβαιωμένων φόρων.

Οι προτάσεις βελτίωσης που προκύπτουν είναι οι ακόλουθες:

1. Αποτελεσματικότερη χρήση των υφιστάμενων ελεγκτικών μηχανισμών, μέσω της συνεχούς εκπαίδευσης των δημοσίων υπαλλήλων του Υπουργείου Οικονομικών και υιοθέτηση πρόσθετων ελεγκτικών μηχανισμών προκειμένου να μειωθεί η φοροδιαφυγή.
2. Δημιουργία μέτρων επιβράβευσης των συνεπών φορολογούμενων πολιτών και επιχειρήσεων, όπως η καθιέρωση “συντελεστών συμμόρφωσης” για τους πολίτες που πληρώνουν εμπρόθεσμα το φόρο εισοδήματος. Αναλυτικότερα, προτείνεται εάν ο πολίτης ή η επιχείρηση κατέβαλε εμπρόθεσμα το φόρο εισοδήματος της περσινής χρήσης (έτος X-1) να παρέχεται μείωση φορολογικών συντελεστών της τάξεως του 10% - 15% τη τρέχουσα χρήση (έτος X).
3. Αναθεώρηση και αυστηροποίηση κριτηρίων καταβολής του κοινωνικού επιδόματος αλληλεγγύης και μετατροπή αυτού σε επίδομα εργασίας με σκοπό τη μείωση της ανεργίας.

4. "Πάγωμα" τόκων και προσαυξήσεων των "νεκρών" επιχειρήσεων, ώστε να σταματήσουν να αυξάνονται οι βεβαιωμένες οφειλές στρεβλώνοντας τα στοιχεία των αναμενόμενων προς είσπραξη εσόδων του κράτους.
5. Μηδενισμό τόκων και προσαυξήσεων οφειλών ενεργών επιχειρήσεων και ρύθμιση οφειλών σε δόσεις ανάλογα με το ύψος του οφειλόμενου ποσού προκειμένου να εισπραχθεί μέρος των βεβαιωμένων οφειλών.
6. Παροχή κινήτρων (π.χ. χαμηλοί συντελεστές φορολόγησης) σε εγχώριους και ξένους επενδυτές για επενδύσεις σε τομείς στους οποίους η χώρα μας έχει συγκριτικό πλεονέκτημα όπως είναι ο τομέας του τουρισμού (ανάπτυξη τουρισμού διακοπών, αγροτουρισμού, ιατρικού τουρισμού).
7. Επιδοτήσεις και κίνητρα για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.
8. Απαραίτητες κρίνονται φορολογικές μεταρρυθμίσεις όπως:
  1. Μείωση συντελεστών φόρου εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων.
  2. Επαναφορά του αφορολόγητου ποσού των 12.000€.
  3. Μείωση του κύριου συντελεστή ΦΠΑ ή εφαρμογή ενός ενιαίου χαμηλότερου συντελεστή.
  4. Σταδιακή κατάργηση της φορολογίας βάσει τεκμηρίων.
  5. Επαναπροσδιορισμός των ειδικών φόρων κατανάλωσης με στόχο τη μείωση του λαθρεμπορίου.
  6. Αφορολόγητο κερδών νεοσύστατων επιχειρήσεων επαγγελματιών ηλικίας 18 – 25, ως εργαλείο καταπολέμησης του brain drain.

4.9 Θέματα για μελλοντική έρευνα

Κλείνοντας τη μελέτη αυτή αξίζει να αναφέρουμε πως είναι αναγκαίο να ανακτηθεί η χαμένη εμπιστοσύνη των πολιτών προς το κράτος, η οποία έχει μετατρέψει την οικονομική κρίση σε κρίση αξιών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της μείωσης των φορολογικών συντελεστών και της ενίσχυσης του ανταποδοτικού χαρακτήρα των φόρων.

Μέχρι σήμερα, εκτός της Ελλάδας οικονομική κρίση βίωσαν ή βιώνουν ακόμα και άλλες χώρες της ΕΕ, όπως η Κύπρος, η Ιρλανδία, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ιταλία σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Ενδιαφέρουσα θα ήταν λοιπόν η μελέτη των εξελίξεων που οδήγησαν στην έναρξη των κρίσεων αυτών, η εξέλιξη αυτών και οι οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και ηθικές προεκτάσεις τους στις αλλοδαπές χώρες, καθώς και η σύγκριση των αποτελεσμάτων αυτών με το ελληνικό μοντέλο κρίσης.

Ειδικότερα, ο ερευνητής θα μπορούσε να συγκρίνει την πορεία της οικονομικής ανάπτυξης της κάθε χώρας κατά τη διάρκεια της κρίσης ή μετά από τις καταστροφικές συνέπειες αυτής (αναφορικά με τις χώρες που πλέον έχουν βγει από την κρίση και έχουν ανακάμψει), τις αλλαγές στη φορολογική πολιτική μετά την ένταξη στα μνημόνια, τα μέτρα που ελήφθησαν και τις διαδικασίες που ακολουθήθηκαν και που οδήγησαν τελικά όλες αυτές οι αλλαγές. Τα παραπάνω θα βοηθήσουν σημαντικά στην εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το ποια είναι τα καταλληλότερα μέτρα και οι ορθότερες πρακτικές που πρέπει να εφαρμοστούν για την έξοδο της χώρας από την κρίση και την σταδιακή ανάκαμψη της οικονομίας.

Τέλος, για τη διερεύνηση της συσχέτισης και αλληλεπίδρασης της φορολογικής πολιτικής με την οικονομική ανάπτυξη και την επίδραση του παράγοντα «φοροδιαφυγή», εξαιτίας των διαφόρων περιορισμών που προαναφέρθηκαν προτείνεται η διερεύνηση και με άλλες μεθόδους και τεχνικές.

ΠΗΓΕΣ

A1 Ελληνικά Κείμενα

1. Βαβούρας Ιωάννης, Μανωλάς Γεώργιος (2006), *“Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες”*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
2. Βαβούρας Ιωάννης (2008), *“Πολιτική οικονομικής ανάπτυξης”*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
3. Βαβούρας Ιωάννης (2013), *“Οικονομική Πολιτική”*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
4. Βαγιανός Δ., Βέττας Ν., Μεγίρ Κ., Πισσαρίδης Χ. (2017), *“Πέρα από τη λιτότητα για μια νέα δυναμική στην ελληνική οικονομία”*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο.
5. Γεωργακόπουλος Α. Θεόδωρος (2012), *“Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική”*, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.
6. Κορομηλάς Γ. (2014), *“Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος. Ν.4172/2013 (ΦΕΚ 167/Α) Ανάλυση και Ερμηνεία”*, Tax Advisors, Αθήνα.
7. Κορομηλάς Γ. (2017), *“Φορολογικές Σημειώσεις 2017”*, Tax Advisors, Αθήνα.
8. Παναγόπουλος Θεόδωρος (2004), *“Δίκαιο Περιβάλλοντος”*, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.
9. Ρέππας Παναγιώτης (2015), *“Οικονομική ανάπτυξη: θεωρίες και στρατηγικές”* Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
10. Τάτσος Νίκος (2012), *“Θεωρία των Φόρων και Φορολογική Πολιτική”*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
11. Τσακλόγλου, Π. Οικονομίδης Π., Παγουλάτος Γ., Τριαντόπουλος Χ., Φιλιππόπουλος Α. (2016), *“Χάρτης Εξόδου από την Κρίση. Ένα νέο παραγωγικό μοντέλο για την Ελλάδα”*, Εκδόσεις ΔιαΝΕΟσις, Αθήνα.
12. Φλωράτος Α. Χρήστος (2005), *“Η ελληνική Δημόσια Διοίκηση. Αδυναμίες και Μέτρα Εξυγίανσης”*, Εκδόσεις Αρσενίδη, Αθήνα.

A2 Οικονομικά Περιοδικά

1. Κοντέας Στέλιος (2017), *“Η Ελλάδα δύο αιώνες μετά την ανεξαρτησία της. Αποεπένδυση, υπερκατανάλωση, εσωστρέφεια και διαρθρωτικές αδυναμίες”*. Οικονομική επιθεώρηση, τεύχος 954, Ιανουάριος 2017, σελ. 26.

2. Κοντέας Στέλιος (2017), “*Η Ελλάδα δύο αιώνες μετά την ανεξαρτησία της. Η χρεοκοπία και οι συνέπειες της- Προβλέψεις για το μέλλον (δεύτερο μέρος)*”. Οικονομική επιθεώρηση, τεύχος 955, Φεβρουάριος 2017, σελ. 40-42.
3. Μαλλάς Δημήτρης (2016), “*Ηλεκτρονικές συναλλαγές και POS. «Έκρηξη» αναμένεται φέτος. Το «αγκάθι» των προμηθειών και η υποχρέωση πλαστικού χρήματος*”. Οικονομική επιθεώρηση, τεύχος 942, Ιανουάριος 2016, σελ. 34-36
4. Πρασσάς Βασίλειος (2015), “*Εργατική Νομοθεσία & Μισθοδοσία, Πρακτικό Γραφείο*”. Οικονομικές Εκδόσεις Ε.Ε., σελ. 62.
5. Πρωτονοταρίου Μαρίνα (2017), “*Ο Γολγοθάς του ελληνικού επιχειρείν: Χιλιάδες λουκέτα και δύο διασώσεις το 2016*”. Οικονομική επιθεώρηση, τεύχος 954, Ιανουάριος 2017, σελ. 36-38.
6. Χαρπαντίδης Χρήστος (2017) “*Άμεσες Ξένες Επενδύσεις σε Ευρώπη και Ελλάδα*”, Accountancy Greece. Περιοδικό Οικονομικού Λογισμού, ΙΕΣΟΕΛ τεύχος 29, Ιούλιος / Αύγουστος / Σεπτέμβριος 2017.

A3 Ξενόγλωσσα Κείμενα

1. M. Todaro, S. Smith (2017), “*Economic Development*”, Εκδόσεις Τζιόλα, Αθήνα.

A4 Ηλεκτρονικές πηγές

1. Eurostat – European Commission, “*GDP per capita in PPS, June 2017*” (online) Διαθέσιμο στο: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00114> (Πρόσβαση: 30/7/2017)
2. European Commission, “*Statistical Annex of European Economy, Spring 2017*” (online) Διαθέσιμο σε: https://ec.europa.eu/info/files/statistical-annex-european-economy-spring-2017_en (Πρόσβαση: 30/7/2017)
3. Human Development Report 2016. “*Human Development for Everyone*”, UNDP (online) Διαθέσιμο στο: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf (Πρόσβαση 10/8/2017)

4. ΔιαΝΕΟσις (2017) “*Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησης της*” (online) Διαθέσιμο στο: http://www.dianeosis.org/wpcontent/uploads/2017/03/Tax_Evasion_dianeosis_Upd_17_03_2017.pdf (Πρόσβαση στις 9/8/2017)
5. The World Bank, “*New country classifications by income level: 2017-2018*” (online) Διαθέσιμο στο: <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-country-classifications-income-level-2017-2018> (Πρόσβαση 10/8/2017)
6. Περιφερειακό κέντρο πληροφόρησης των ηνωμένων εθνών (UNRIC), “*Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης*” (2017) (online) Διαθέσιμο στο: http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=6&Itemid=71 (Πρόσβαση 12/8/2017)
7. ΔιαΝΕΟσις (2016) “*Τι Πιστεύουν οι Έλληνες*”, (online) Διαθέσιμο στο: http://www.dianeosis.org/wpcontent/uploads/2017/03/ti_pistevoun_oi_ellines_final_version.pdf (Πρόσβαση στις 12/8/2017)
8. Διεθνές Ινστιτούτο για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (International Institute for Sustainable Development – IISD) “*Equity and a Healthy Planet: IISD Annual Report 2016-2017*” (online) Διαθέσιμο στο: <http://www.iisd.org/programs> (Πρόσβαση 12/8/2017)
9. Jeremy Moon (2005) “*The Contribution of Corporate Social Responsibility to Sustainable Development*”, International Centre for Corporate Social Responsibility, Nottingham University Business School, UK (online) Διαθέσιμο στο: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/sd.346/full> (Πρόσβαση 12/8/2017)
10. Cambridge Business English Dictionary, Definition of “*economic development*” (online) Διαθέσιμο στο: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (Πρόσβαση 12/8/2017)
11. UNESCO 1982, “*Different theories and practices of development*” (online) Διαθέσιμο στο: <http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000491/049188eo.pdf> (Πρόσβαση 16/8/2017)
12. ΔιαΝΕΟσις (2016) “*Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα*”, (online) Διαθέσιμο στο: <http://www.dianeosis.org/2016/06/tax-solution/> (Πρόσβαση στις 23/8/2017)
13. F. Schneider (2002), “*The Size and Development of the Shadow Economies of 22 Transition and 21 OECD Countries*”, IZA DP No. 514: 4-5, 29 (online) Διαθέσιμο στο: <http://ftp.iza.org/dp514.pdf> (Πρόσβαση 31/8/2017)

14. Artavanis N., Morse A. and Tsoutsoura M. (2015), “*Measuring Income Tax Evasion using Bank Credit: Evidence from Greece*” (online) Διαθέσιμο στο: <http://faculty.haas.berkeley.edu/morse/research/papers/ArtavanisMorseTsoutsouraTaxEvasionGreece..pdf> (Πρόσβαση 31/8/2017)
15. Melina Vasardani, (2011), “*Tax Evasion in Greece: An Overview*”, Bank of Greece, Economic Bulletin No 35: 15-17 (online) Διαθέσιμο στο: <http://www.bankofgreece.gr/bogekdoseis/econbull201106.pdf#page=16> (Πρόσβαση 9/9/2017)
16. Jens Matthias Arnold, Bert Brys, Christopher Heady, Asa Johansson, Cyrille Schwellnus, Laura Vartia (2011), “*Tax Policy for Economic Recovery and Growth*”, The Economic Journal (online) Διαθέσιμο στο: <file:///C:/Users/evelyn/AppData/Local/Temp/SSRN-id1753493.pdf> (Πρόσβαση 7/9/2017)
17. European Commission (2015a), “*Tax Reforms report in EU Member States 2015. Tax policy challenges for economic growth and fiscal sustainability*”. Institutional papers 008, September. Luxembourg: Publications Office of European Union. (online) Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/info/publications/economy-finance/tax-reforms-eu-member-states-2015-tax-policy-challenges-economic-growth-and-fiscal-sustainability_en (Πρόσβαση 9/9/2017)
18. OECD (2016), “*Revenue Statistics 2016 – Greece. Tax to GDP ratio*”, (online) Διαθέσιμο στο: <https://www.oecd.org/tax/revenue-statistics-greece.pdf> (Πρόσβαση 9/9/2017)
19. Allingham, M. G., Sandmo (1972), “*Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis*”. Journal of Public Economics. (online) Διαθέσιμο στο: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0047272772900102> (Πρόσβαση 9/9/2017)
20. Yitzhaki (1974), “*Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis*”. Journal of Public Economics. (online) Διαθέσιμο στο: <http://www.sciencedirect.com/> (Πρόσβαση 9/9/2017)
21. IRS, “*Foreign Account Tax Compliance Law*”, (online) Διαθέσιμο στο: <https://www.irs.gov/businesses/corporations/foreign-account-tax-compliance-act-fatca> (Πρόσβαση 24/9/2017)

22. FATCA, “*Jurisdiction Status Intergovernmental Agreement (IGA) & Related Agreements, Arrangements, or Correction*”, U.S. Department of the Treasury (online) Διαθέσιμο στο: <https://www.treasury.gov/resource-center/tax-policy/treaties/Pages/FATCA.aspx> (Πρόσβαση 24/9/2017)
23. OECD, “*Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information in Tax Matters*”, (2014), (online) Διαθέσιμο στο: <http://www.oecd.org/tax/automatic-exchange/common-reporting-standard/> (Πρόσβαση 24/9/2017)
24. European Commission, “*Anti-Tax Avoidance Package*” (2016), (online) Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/company-tax/anti-tax-avoidance-package_en (Πρόσβαση 24/9/2017)
25. Κωστής Πλάντζος (2017) “*Εισπράττουν μόνο από κατασχέσεις: Εξαντλήθηκε η φοροδοτική ικανότητα των Ελλήνων*”, ηλεκτρονική εφημερίδα Πρώτο Θέμα (online) Διαθέσιμο στο: <http://www.protothema.gr/economy/article/716986/eisprattoun-mono-apo-katasheseis-exadlithike-i-forodotiki-ikanotita-ton-ellinon/> (Πρόσβαση 24/9/2017)
26. Fitch Ratings, “*Fitch Upgrades Greece to B- From CCC; Outlook Positive*” (2017), (online) Διαθέσιμο στο: <https://www.fitchratings.com/site/pr/1028040> (Πρόσβαση 24/9/2017)
27. International Monetary Fund, “*IMF Country Report No 17/41*” (2017) (online) Διαθέσιμο στο: <https://www.imf.org/en/Publications/Search?series=IMF+Staff+Country+Reports&when=During&year=2017&subject=greece> (Πρόσβαση 29/9/2017)
28. CNN Greece (2016) “*Ξεπερνούν τις 17.000 οι ελληνικές επιχειρήσεις με έδρα Βουλγαρία*”, (online) Διαθέσιμο στο: <http://www.cnn.gr/oikonomia/story/55801/xepernoyn-tis-17-000-oi-ellinikes-epixeiriseis-me-edra-voylgaria> (Πρόσβαση 29/9/ 2017)
29. Nikolaos Artavanis (2015), “*The Effect of the VAT rate on Tax Evasion: Evidence from the Restaurant Industry in Greece*”, Isenberg School of Management (online) Διαθέσιμο στο: https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=PET15&paper_id=412 (Πρόσβαση στις 29/9/2017)

30. Ν. Μαγγίνας, Ε. Αλεβιζοπούλου, Α. Γκουβέλη (2016) “*Greece Macro View, Increasing cashless transactions shrink the shadow economy and support activity*”, (online) Διαθέσιμο στο: <https://www.nbg.gr/greek/the-group/press-office/e-spot/reports/Documents/MacroView%20FINAL.pdf> (Πρόσβαση στις 29/9/2017)
31. Tagkalakis A. (2014), “*Tax administration reforms and the fight against tax evasion: recent evidence from Greece*”, VOX CEPR’s Policy Portal, σελ. 1 (online) Διαθέσιμο στο: <http://voxeu.org/article/tax-evasion-and-reforms-greece> (Πρόσβαση στις 29/9/2017)
32. Κ. Σαββαΐδου (2016), “*Η αξιολόγηση της φορολογικής διοίκησης, μέσω διεθνών μοντέρνων εργαλείων μέτρησης της αποτελεσματικότητάς της*”, Taxheaven (online) Διαθέσιμο στο: <https://www.taxheaven.gr/laws/circular/view/id/23668> (Πρόσβαση στις 29/9/2017)
33. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, “*Έκθεση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Έκθεση της ΕΕ για την καταπολέμηση της διαφθοράς*” (2014), (online) Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/homeaffairs/sites/homeaffairs/files/elibrary/documents/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/docs/acr_2014_el.pdf (Πρόσβαση στις 29/9/2017)
34. Γενική Γραμματεία Δημοσίων Εσόδων, “*Επιχειρησιακό σχέδιο Γ.Γ.Δ.Ε. 2016*”, Σελ. 19 (online) Διαθέσιμο στο: <https://www.eforologia.gr/cms/uploads/%CE%95%CF%80%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C%20%CE%A3%CF%87%CE%AD%CE%B4%CE%B9%CE%BF%20%CE%93%CE%93%CE%94%CE%95.pdf> (Πρόσβαση στις 29/9/2017)
35. Γρηγόρης Τζιοβάρας (2017), “*Το 82,1% δεν πιστεύει τις εξαγγελίες Τσίπρα - Το ίδιο και το 66% των Συριζαίων*”, Πρώτο Θέμα (online) Διαθέσιμο στο: <http://www.protothema.gr/politics/article/712386/to-821-den-pisteuei-tis-exaggelies-tsipra-to-idio-kai-to-66-ton-surizaion/> (Πρόσβαση στις 06/10/2017)
36. Έρευνα Ernst & Young: “*Αυτό είναι το προφίλ του Έλληνα φοροφυγά*” (2017), Εφημερίδα Πρώτο θέμα (online) Διαθέσιμο στο:

- <http://www.protothema.gr/economy/article/665737/ereuna-ernst-young-auto-einai-to-profil-tou-ellina-forofuga/> (Πρόσβαση στις 06/10/2017)
37. Naftemporiki.gr, 2014. “Γιούνκερ: Η κρίση θα τελειώσει όταν μειωθεί η ανεργία”. (online) Διαθέσιμο στο:
<http://www.naftemporiki.gr/finance/story/807490/giounker-i-krisi-tha-teleiosei-otan-meiothei-i-anergia> (Πρόσβαση στις 06/10/2017)
38. Κάτια Τσιμπλάκη, 2017. KPMG: “Συμπόσιο για τη διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού με στόχο την ανάπτυξη”, CNN Greece. (online) Διαθέσιμο στο:
<http://www.cnn.gr/oikonomia/epixeiriseis/story/69019/kpmg-symposio-gia-ti-diaxeirisi-toy-anthropinoy-dynamikoy-me-stoxo-tin-anaptyxi> (Πρόσβαση στις 09/10/2017)
39. “Φυσική Κίνηση Πληθυσμού” (2015). (online) Διαθέσιμο στο:
<http://www.statistics.gr/documents/20181/3bb31fdb-b28f-4190-be79-daf5c87c54ad> (Πρόσβαση στις 09/10/2017)
40. The World Bank, “Foreign direct investment, net inflows (% of GDP)”, (online) Διαθέσιμο στο:
http://www.worldbank.org/en/search?q=foreign+direct+investments+greece&%3Acq_csrf_token=undefined (Πρόσβαση στις 13/10/2017)
41. Enterprise Greece, “Ξένες Άμεσες Επενδύσεις”, (online) Διαθέσιμο στο:
<http://www.enterprisegreece.gov.gr/gr/h-ellada-shmera/giati-ellada/ksenes-ameses-ependyseis> (Πρόσβαση στις 13/10/2017)
42. Υπουργείο Οικονομικών, “Εθνική Αναπτυξιακή Στρατηγική 2021”, (online) Διαθέσιμο στο:
<http://www.capital.gr/content/relatedfiles/07/079b2671f5304f3a826c452e7c670769.pdf> (Πρόσβαση στις 15/10/2017)
43. Eurostat, Statistics Explained, Archive: “Στατιστικές ισοζυγίου πληρωμών” (online) Διαθέσιμο στο:
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:%CE%A3%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CE%B9%CF%83%CE%BF%CE%B6%CF%85%CE%B3%CE%AF%CE%BF%CF%85_%CF%80%CE%BB%CE%B7%CF%81%CF%89%CE%BC%CF%8E%CE%BD&oldid=338583 (Πρόσβαση στις 25/10/2017)

44. Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους (ΟΔΔΥΧ), “Οικονομικά Στοιχεία Δημοσίου Χρέους”, (online) Διαθέσιμο στο: <http://www.pdma.gr/el/2012-02-24-17-16-31> (Πρόσβαση στις 25/10/2017)
45. “Πρωτογενές και Δημοσιονομικό Ισοζύγιο (ως % του ΑΕΠ) 2010-2016, Ετήσια Έκθεση Υπουργείου Οικονομικών για το 2016” (online) Διαθέσιμο στο: http://mof.gov.cy/assets/modules/wnp/articles/201705/293/docs/etisia_ekthesi_16.pdf (Πρόσβαση στις 29/10/2017)
46. Τράπεζα της Ελλάδος, “Ετήσια στοιχεία ισοζυγίου πληρωμών”, (online) Διαθέσιμο στο: <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/externalsector/balance/basic.aspx> (Πρόσβαση στις 29/10/2017)
47. ΣΕΒ, 2017. “Η αδήλωτη και ημι-δηλωμένη εργασία εμπόδια στον παραγωγικό μετασχηματισμό της οικονομίας”. (online) Διαθέσιμο στο: http://www.sev.org.gr/Uploads/Documents/Special_Report_6_11_2017.pdf (Πρόσβαση στις 07/11/2017)
48. Γ. Κορομηλάς (2017), “Άλλαξαν 154 άρθρα και 356 παράγραφοι”, Καθημερινή 2 Οκτωβρίου 2017. (online) Διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/928786/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/alla3an-154-ar8ra-kai-356-paragrafoi> (Πρόσβαση στις 07/11/2017)
49. Taxheaven, “Κλίμακες και συντελεστές φορολογίας εισοδήματος”, (online) Διαθέσιμο στο: <https://www.taxheaven.gr/pages/klimakes> (Πρόσβαση στις 19/11/2017)
50. Taxheaven 2007, “Ποσοστά εισφορών ΙΚΑ – ΤΕΒΕ – Λοιπά (ΠΡΟ ΕΦΚΑ)” (online) Διαθέσιμο στο: <https://www.taxheaven.gr/laws/circular/view/id/7881> (Πρόσβαση στις 26/11/2017)
51. “Transparency International (2007 - 2016) CPI – Corruption Perceptions Index”, (online) Διαθέσιμο στο: <https://www.transparency.org/research/cpi/overview> (Πρόσβαση στις 30/11/2017)
52. Taxheaven 2017, “Συντελεστές ΦΠΑ και όρια ένταξης των επιχειρήσεων στο Φ.Π.Α. στην Ε.Ε. όπως ισχύουν σήμερα (2017)” (online) Διαθέσιμο στο: <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/36903> (Πρόσβαση στις 30/11/2017)

53. Taxheaven 2017, “Έως και 28% η αύξηση των εισφορών με το νέο τρόπο υπολογισμού από το 2019 και μετά” (online) Διαθέσιμο στο: <https://www.taxheaven.gr/news/news/view/id/34884> (Πρόσβαση στις 4/12/2017)

A5 Νόμοι

1. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4378/2016 “Προσαρμογή της Ελληνικής Νομοθεσίας στις διατάξεις: α) των Οδηγιών 2014/107/ΕΕ και (ΕΕ) 2015/2060, β) των Οδηγιών 2014/86/ΕΕ και 2015/121/ΕΕ, γ) της Οδηγίας 2013/61/ΕΕ και άλλες διατάξεις” (ΦΕΚ Α' 55/05-04-2016).
2. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4174/2013 “Φορολογικές διαδικασίες και άλλες διατάξεις” (ΦΕΚ Α' 170/26-07-2013).
3. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4172/2013 “Φορολογία εισοδήματος, επείγοντα μέτρα εφαρμογής του ν.4046/2012, του ν.4093/2012 και του ν. 4127/2013 και άλλες διατάξεις” (ΦΕΚ Α' 167/23-07-2013).
4. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4446 /2016 “Πτωχευτικός Κώδικας, Διοικητική Δικαιοσύνη, Τέλη-Παράβολα, Οικειοθελής αποκάλυψη φορολογητέας ύλης παρελθόντων ετών, Ηλεκτρονικές συναλλαγές, Τροποποιήσεις του ν. 4270/2014 και λοιπές διατάξεις” (ΦΕΚ Α' 240/22.12.2016).
5. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 3845/2010 “Μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη-μέλη της Ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο” (ΦΕΚ Α' 65/06.5.2010) .
6. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4046/2012 “Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας” (ΦΕΚ Α' 28 14-2-2012).
7. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4336/2015 “Συνταξιοδοτικές διατάξεις Κύρωση του Σχεδίου Σύμβασης Οικονομικής Ενίσχυσης από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ρυθμίσεις για την υλοποίηση της Συμφωνίας Χρηματοδότησης” (ΦΕΚ 94 Α/14-08-2015).

8. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ 2961/2001 “Κύρωση του Κώδικα Φορολογίας Κληρονομιών, Δωρεών, Γονικών Παροχών Προϊκών και Κερδών από Τυχερά Παίγνια” (ΦΕΚ Α' 266/22-11-2001).
9. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ 4223/2013 “Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων και άλλες διατάξεις” (ΦΕΚ/Α' 287/31-12-2013).
10. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ 3986/2011 “Επείγοντα Μέτρα Εφαρμογής Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012–2015” (ΦΕΚ/Α' 152/01-07-2011).
11. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4334/2015 “Επείγουσες ρυθμίσεις για τη διαπραγμάτευση και σύναψη συμφωνίας με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης (Ε.Μ.Σ.)” (ΦΕΚ/Α' 80/16-07-2015).
12. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4387/2016 “Ενιαίο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλειας – Μεταρρύθμιση ασφαλιστικού – συνταξιοδοτικού συστήματος – Ρυθμίσεις φορολογίας εισοδήματος και τυχερών παιγνίων και άλλες διατάξεις” (ΦΕΚ Α' 85/12-05-2016).

A6 Οδηγίες ΕΕ

1. “Οδηγία 2014/107/ΕΕ του Συμβουλίου της 9ης Δεκεμβρίου 2014 για την τροποποίηση της οδηγίας 2011/16/ΕΕ όσον αφορά την υποχρεωτική αυτόματη ανταλλαγή πληροφοριών στον φορολογικό τομέα”.

A7 Έκθεση

Γραφείο Προϋπολογισμού της Βουλής “Τριμηνιαία έκθεση Ιούλιος – Σεπτέμβριος 2017, Τριμηνιαίες Εκθέσεις”.

A8 Προεδρικά Διατάγματα

1. Προεδρικό Διάταγμα ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 111/2014 “Οργανισμός του Υπουργείου Οικονομικών” (ΦΕΚ Α' 178/29.08.2014).

A9 Υπουργικές Αποφάσεις

1. Κ.Υ.Α. αριθμ. 45231/ 2017 “Ρύθμιση υποχρέωσης αποδοχής πληρωμών με κάρτα, σύμφωνα με το άρθρο 65 του ν. 4446/2016”, (ΦΕΚ Β' 1445/27-04-2017).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Π.1. Πίνακας που παρουσιάζει τις μεταβολές των συντελεστών φορολόγησης των Νομικών Προσώπων το διάστημα 2007 – 2017

Συντελεστές Φορολόγησης Νομικών Προσώπων (2007-2017)			
ΕΤΟΣ	Α.Ε. – Ε.Π.Ε.	ΜΕΡΙΣΜΑ	Ο.Ε – Ε.Ε.
2007	25%	–	20%
2008	25%	10%	20%
2009	25%	10%	20%
2010	24%	21%	20%
2011	20%	25%	20%
2012	20%	25%	20%
2013	26%	10%	26% ως 50.000€ 33% το υπερβάλλον ποσό
2014	26%	10%	26% ως 50.000€ 33% το υπερβάλλον ποσό
2015	29%	10%	26% ως 50.000€ 33% το υπερβάλλον ποσό
2016	29%	10%	22% τα πρώτα 20.000€ 29% τα επόμενα 10.000€ 37% τα επόμενα 10.000€ 45% το υπερβάλλον ποσό
2017	29%	15%	22% τα πρώτα 20.000€ 29% τα επόμενα 10.000€

			37% τα επόμενα 10.000€ 45% το υπερβάλλον ποσό
--	--	--	--

Πίνακας 7: Συντελεστές Φορολόγησης Νομικών Προσώπων (2007-2017)

Π.2. Πίνακας που παρουσιάζει τις μεταβολές των συντελεστών φορολόγησης των Φυσικών Προσώπων το διάστημα 2007 – 2017

Συντελεστές Φορολόγησης Φυσικών Προσώπων (2007-2017)			
ΕΤΟΣ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ - ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ		ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ
2007	0%	τα πρώτα 12.000€	0% τα πρώτα 10.500€
	29%	τα επόμενα 18.000€	15% τα επόμενα 1.500€
	39%	τα επόμενα 45.000€	29% τα επόμενα 18.000€
	40%	το υπερβάλλον ποσό	39% τα επόμενα 45.000€
			40% άνω των 75.000€
2008	0%	τα πρώτα 12.000€	0% τα πρώτα 10.500€
	27%	τα επόμενα 18.000€	15% τα επόμενα 1.500€
	37%	τα επόμενα 45.000€	27% τα επόμενα 18.000€
	40%	το υπερβάλλον ποσό	37% τα επόμενα 45.000€
			40% άνω των 75.000€
2009	0%	τα πρώτα 12.000€	0% τα πρώτα 10.500€
	25%	τα επόμενα 18.000€	15% τα επόμενα 1.500€
	35%	τα επόμενα 45.000€	25% τα επόμενα 18.000€
	40%	το υπερβάλλον ποσό	35% τα επόμενα 45.000€
			40% άνω των 75.000€
2010	0%	τα πρώτα 12.000€	0% τα πρώτα 12.000€
	18%	τα επόμενα 4.000€	18% τα επόμενα 4.000€
	24%	τα επόμενα 6.000€	24% τα επόμενα 6.000€
	26%	τα επόμενα 4.000€	26% τα επόμενα 4.000€
	32%	τα επόμενα 6.000€	32% τα επόμενα 6.000€

	36%	τα επόμενα 8.000€	36%	τα επόμενα 8.000€
	38%	τα επόμενα 20.000€	38%	τα επόμενα 20.000€
	40%	τα επόμενα 40.000€	40%	τα επόμενα 40.000€
	45%	το υπερβάλλον ποσό	45%	το υπερβάλλον ποσό
2011	0%	τα πρώτα 5.000€	0%	τα πρώτα 5.000€
	10%	τα επόμενα 7.000€	10%	τα επόμενα 7.000€
	18%	τα επόμενα 4.000€	18%	τα επόμενα 4.000€
	25%	τα επόμενα 10.000€	25%	τα επόμενα 10.000€
	35%	τα επόμενα 14.000€	35%	τα επόμενα 14.000€
	38%	τα επόμενα 20.000€	38%	τα επόμενα 20.000€
	40%	τα επόμενα 40.000€	40%	τα επόμενα 40.000€
	45%	το υπερβάλλον ποσό	45%	το υπερβάλλον ποσό
2012	0%	τα πρώτα 5.000€	0%	τα πρώτα 5.000€
	10%	τα επόμενα 7.000€	10%	τα επόμενα 7.000€
	18%	τα επόμενα 4.000€	18%	τα επόμενα 4.000€
	25%	τα επόμενα 10.000€	25%	τα επόμενα 10.000€
	35%	τα επόμενα 14.000€	35%	τα επόμενα 14.000€
	38%	τα επόμενα 20.000€	38%	τα επόμενα 20.000€
	40%	τα επόμενα 40.000€	40%	τα επόμενα 40.000€
	45%	το υπερβάλλον ποσό	45%	το υπερβάλλον ποσό
2013	22%	τα πρώτα 25.000€	26%	τα πρώτα 50.000€
	32%	τα επόμενα 17.000€	33%	το υπερβάλλον ποσό
	42%	το υπερβάλλον ποσό		
2014	22%	τα πρώτα 25.000€	22%	τα πρώτα 25.000€
	32%	τα επόμενα 17.000€	32%	τα επόμενα 17.000€
	42%	το υπερβάλλον ποσό	42%	το υπερβάλλον ποσό
2015	22%	τα πρώτα 25.000€	22%	τα πρώτα 25.000€
	32%	τα επόμενα 17.000€	32%	τα επόμενα 17.000€
	42%	το υπερβάλλον ποσό	42%	το υπερβάλλον ποσό

2016	22%	τα πρώτα 20.000€	22%	τα πρώτα 20.000€
	29%	τα επόμενα 10.000€	29%	τα επόμενα 10.000€
	37%	τα επόμενα 10.000€	37%	τα επόμενα 10.000€
	45%	το υπερβάλλον ποσό	45%	το υπερβάλλον ποσό
2017	22%	τα πρώτα 20.000€	22%	τα πρώτα 20.000€
	29%	τα επόμενα 10.000€	29%	τα επόμενα 10.000€
	37%	τα επόμενα 10.000€	37%	τα επόμενα 10.000€
	45%	το υπερβάλλον ποσό	45%	το υπερβάλλον ποσό

Πίνακας 8: Συντελεστές Φορολόγησης Φυσικών Προσώπων (2007-2017)

Π.3. Πίνακας που παρουσιάζει τις τροποποιήσεις της Ειδικής Εισφοράς Αλληλεγγύης

Οι Τροποποιήσεις της Ειδικής Εισφοράς Αλληλεγγύης					
2011 - 2014 Ν.3986/2011		2015 Ν.4334/2015		Από το 2016 και μετά Ν.4172/2013	
ως 12.001€	1%	Από 12.001€ ως 20.000€	0,7%	20.000€	0%
ως 20.001€	2%	Από 20.001€ ως 30.000€	1,4%	8.000€	2,2%
ως 50.001€	3%	Από 30.001€ ως 50.000€	2%	10.000€	5%
ως 100.001€	4%	Από 50.001€ ως 100.000€	4%	10.000€	6,5%
		Από 100.001€ ως 500.000€	6%	25.000€	7,5%
		Άνω των 500.001€	8%	155.000€	9%
				Άνω των 155.000€	10%

Πίνακας 9: Οι Τροποποιήσεις της Ειδικής Εισφοράς Αλληλεγγύης

Π.4. Πίνακας που παρουσιάζει τους Συντελεστές ΦΠΑ Προ και Μετά την Κρίση

Συντελεστές ΦΠΑ Προ και Μετά την Κρίση			
ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ	ΚΑΝΟΝΙΚΟΣ	ΜΕΙΩΜΕΝΟΣ	ΥΠΕΡΜΕΙΩΜΕΝΟΣ
1/4/2005-14/3/2010	19%	9%	4,5%
15/3/2010-30/6/2010	21%	10%	5%
1/7/2010-31/12/10	23%	11%	5,5%
1/1/2011-31/8/2011	23%	13%	6,5%
1/9/2011-31/7/2013	23%	13%	6,5%
1/6/2016	24%	13%	6%

Πίνακας 10: Συντελεστές ΦΠΑ Προ και Μετά την Κρίση

Π.5. Πίνακας που παρουσιάζει τις Εισφορές Νέων Ασφαλισμένων όπως ίσχυαν προ ΕΦΚΑ

	01/01/2010 – 31/12/2016
1	152.41+58.30=210.71
2	186.14+71.20=257.34
3	222.20+84.99=307.19
4	242.58+92.79=335.37
5	279.81+107.03=386.84
6	315.59+120.71=436.30
7	337.46+129.08=466.54
8	364.90+139.57=504.47
9	389.55+149.00=535.55
10	414.22+158.44=572.66
11	438.87+167.87=606.74
12	463.52+177.30=640.82
13	488.19+186.73=674.92
14	512.85+196.16=709.01

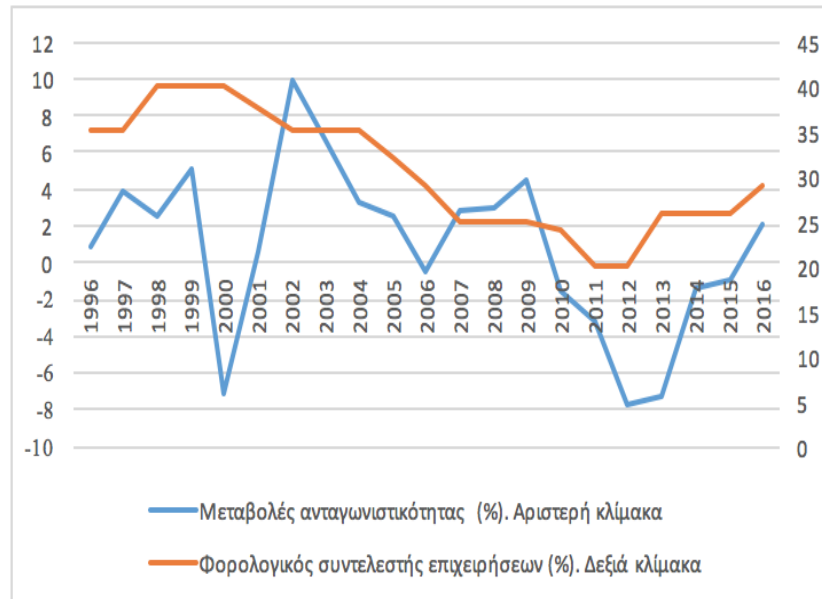
Πίνακας 11: Εισφορές Νέων Ασφαλισμένων

Π.6. Πίνακας που παρουσιάζει τις Εισφορές Παλαιών Ασφαλισμένων όπως ίσχυαν προ ΕΦΚΑ

ΑΠΟ 01/01/2011	
Π01	$152.41+92.79=245.20$
Π02	$186.14+92.79=278.93$
Π03	$222.22+92.79=314.99$
Π04	$242.58+92.79=335.37$
Π05	$279.81+92.79=372.60$
Π06	$315.59+92.79=408.38$
Π07	$337.46+92.79=430.25$
Π08	$364.90+92.79=457.69$
Π09	$389.55+92.79=482.34$
Π10	$414.22+92.79=507.01$
Π11	$438.87+92.79=531.66$
Π12	$463.52+92.79=556.31$
Π13	$488.19+92.79=580.98$
Π14	$512.85+92.79=605.64$

Πίνακας 12: Εισφορές Παλαιών Ασφαλισμένων

Π.7. Γράφημα που απεικονίζει την επίδραση του ύψους των φορολογικών συντελεστών των επιχειρήσεων στην ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας

Πηγή: ΟΟΣΑ (<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=EO>)

Γράφημα 18: Φορολογικός συντελεστής των ελληνικών επιχειρήσεων (%) και μεταβολές της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας (%), 1996-2016

Π.8. Η πορεία των φορολογικών εσόδων, με βάση τα στοιχεία εκτέλεσης του κρατικού προϋπολογισμού

Εισπράξεις προ μείωσης επιστροφών σε εκατ. ευρώ	Κωδικοί Αριθμοί Εσόδων (Κ.Α.Ε.)	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
		Φορολογικά Έσοδα	0000+1000	48.405	51.085	49.725	51.266	48.951	47.180	44.614	44.448
Άμεσοι Φόροι	0000	19.832	20.864	21.432	20.224	20.318	21.098	20.058	20.664	19.790	21.838
Φόρος Εισοδήματος Φυσικών Προσώπων (ΦΕΦΠ)	0110	10.160	10.816	10.841	9.398	8.285	9.970	7.971	7.926	7.817	8.171
Φόρος Εισοδήματος Νομικών Προσώπων (ΦΕΝΠ)	0120	4.659	4.191	3.790	3.149	2.736	1.715	1.681	2.655	2.894	3.969
Άμεσοι φόροι Παρελθόντων Οικονομικών Ετών (Π.Ο.Ε.)	0600	1.742	2.077	2.446	2.874	1.911	1.811	2.826	1.928	1.699	1.764
Προσαυξήσεις, πρόστιμα και χρηματικές ποινές στους άμεσους φόρους	0700	378	316	207	212	218	165	272	420	331	395
Ειδική Εισφορά Αλληλεγγύης σε φυσικά πρόσωπα	0891	0	0	0	0	1.161	1.536	1.073	976	1.008	891
Έμμεσοι Φόροι	1000	28.573	30.221	28.293	31.042	28.632	26.082	24.556	23.784	23.824	25.680
Φ.Π.Α.	1100	17.380	18.243	16.582	17.374	16.887	14.955	13.856	13.618	13.628	15.009
Λοιποί φόροι κατανάλωσης	1300+1400	8.043	8.802	9.406	11.732	10.129	9.624	8.993	8.701	8.760	9.040
Έμμεσοι φόροι Παρελθόντων Οικονομικών Ετών (Π.Ο.Ε.)	1600	384	485	434	340	373	452	533	470	450	753
Προσαυξήσεις, πρόστιμα και χρηματικές ποινές στους έμμεσους φόρους	1700	172	284	142	151	125	143	180	208	130	160
Άμεσοι Φόροι	0000	41,0%	40,8%	43,1%	39,4%	41,5%	44,7%	45,0%	46,5%	45,50%	45,95%
Έμμεσοι Φόροι	1000	59,0%	59,2%	56,9%	60,6%	58,5%	55,3%	55,0%	53,5%	54,50%	54,05%

Πίνακας 13: Εξέλιξη και Διακύμανση των Φορολογικών Εσόδων

Π.9. ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΔΙΑΝΕΜΗΘΕΝΤΟΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Κατεύθυνση «Ελεγκτικής & Φορολογίας»

Εμπιστευτικό Ερωτηματολόγιο Έρευνας στα πλαίσια εκπόνησης της Διπλωματικής Εργασίας με θέμα:

*«Η συσχέτιση της φορολογικής πολιτικής με την οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος
στα έτη της κρίσης. Η επίδραση της φοροδιαφυγής»*

Στοιχεία Διπλωματικής Εργασίας

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια:	Φωλερού Ευαγγελία
Επιβλέπων καθηγητής:	Φίλος Ιωάννης
E-mail:	evelynfolerou@gmail.com

Αξιότιμες/οι Κύριες/οι,

Το παρόν ερωτηματολόγιο αποστέλλεται στο πλαίσιο Διπλωματικής Εργασίας στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΠΜΣ) Κατεύθυνσης 'Ελεγκτικής και Φορολογίας', στο Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Η συμπλήρωση των ερωτημάτων θα βοηθήσει στην επιτυχία της έρευνας της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας. Οι απαντήσεις του ερωτηματολογίου θα χρησιμοποιηθούν αυστηρά για τις ανάγκες της έρευνας με σκοπό την ολοκλήρωση της Διπλωματικής Εργασίας.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη δύο σύγχρονων ιδιαίτερα σημαντικών ζητημάτων/παραμέτρων (α) της δυνατότητας επίτευξης οικονομικής ανάπτυξης στη χώρα μας, και (β) της συνεχώς μεταβαλλόμενης φορολογικής πολιτικής. Σε κάποιο βαθμό αυτά τα δύο ζητήματα αλληλοεπιδρούν το ένα στο άλλο. Πέρα όμως από την κάλυψη αυτών των ζητημάτων σημαντικός θεωρείται και ο βαθμός επίδρασης του παράγοντα «φοροδιαφυγή» στη διαμόρφωση της φορολογικής πολιτικής και κατ' επέκταση στην υλοποίηση της οικονομικής ανάπτυξης.

Σε όποια ερώτηση το επιθυμείτε αιτιολογήστε συνοπτικά την απάντησή σας.

ΤΜΗΜΑ Α: ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΡΩΤΩΜΕΝΩΝ				
ΦΥΛΟ	Γυναίκα ☐	Ανδρας ☐		
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	Δευτεροβάθμια ☐	ΤΕΙ-ΑΕΙ ☐	Μεταπτυχιακό ☐	Διδακτορικό ☐

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ	Δημόσιος Υπαλληλος					☐
	Επιχειρηματίας					☐
	Ορκωτός Ελεγκτής Λογιστής					☐
	Λογιστής – Φοροτεχνικός					☐
	Άλλο					☐
ΗΛΙΚΙΑ	25-35	36 -45	46-55	56-65	66 και άνω	
	☐	☐	☐	☐	☐	

ΤΜΗΜΑ Β: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Τα capital controls είναι ένα ακόμη εμπόδιο για την ανάκαμψη της επιχειρηματικότητας, και της ελληνικής οικονομίας γενικότερα.

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Αναποφάσιτος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

---

2. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις θα συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας.

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Αναποφάσιτος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

---

3. Ορισμένοι θεωρούν ότι η Ελλάδα βγαίνει έως σήμερα ζημιωμένη από τη συμμετοχή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ άλλοι κερδισμένη. Πιστεύετε ότι η έξοδος της Ελλάδας από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Grexit) θα είχε θετική επίπτωση στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας σε βάθος χρόνου 5-10 ετών;

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Αναποφάσιτος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

---

4. Α. Η υπερφορολόγηση σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες διαρθρωτικές υστερήσεις (οι συνεχείς και απρόβλεπτες μεταβολές της οικονομικής πολιτικής (country risk), η φορολογική αστάθεια, η ανασφάλεια δικαίου και η καθυστέρηση απονομής δικαιοσύνης, η γραφειοκρατία, η έλλειψη επενδύσεων και η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς το κράτος επιβραδύνει τις συνθήκες ανάπτυξης.

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Δεν γνωρίζω	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

- B. Αξιολογήστε από 1 έως 5 τους ακόλουθους παράγοντες ανάλογα με τον βαθμό που πιστεύετε ότι επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη.

Ανασφάλεια/ καθυστέρηση απονομής δικαίου	
Αστάθεια οικονομικής πολιτικής	
Γραφειοκρατία	
Έλλειψη εμπιστοσύνης στο κράτος	
Έλλειψη επενδύσεων	
Υψηλοί φορολογικοί συντελεστές	
Φορολογική αστάθεια	

1= ελάχιστο, 5= μέγιστο (οι παράγοντες αναφέρονται αλφαβητικά)

5. Πιστεύετε ότι σε 5 χρόνια από σήμερα η Ελλάδα θα έχει βγει από την κρίση (επιστρέφοντας στις συνθήκες του 2009: ανεργία: 9,6%, ΑΕΠ: 237.494 εκατ., εισαγωγές: 53.153,1 εκατ., αναλογία χρέους προς ΑΕΠ: 123,7%) ;

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Δεν γνωρίζω	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

ΤΜΗΜΑ Γ: ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

6. Πόσο ικανοποιημένοι είστε από το φορολογικό σύστημα της χώρας μας;

1	2	3	4	5
Καθόλου	Σε μικρή κλίμακα	Σε μέτρια κλίμακα	Σε μεγάλη κλίμακα	Πάρα πολύ

7. Για τους συντελεστές φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων από την 9/βάθμια κλίμακα 0%-45% που ίσχυε το 2010 σήμερα ισχύει 4/βάθμια κλίμακα από 22%- 45%. Το αφορολόγητο ποσό μειώθηκε από 12.000 ευρώ (2010) σε 8.863,5 ευρώ (2016). Το αρχικό ποσό φόρου επιβαρύνεται με την ειδική εισφορά αλληλεγγύης, η οποία από 1% - 4% το 2010 ανέρχεται σε 2,2% - 10% το 2016. Ο συντελεστής φόρου εισοδήματος νομικών προσώπων από 24% το έτος 2010 σήμερα ανέρχεται σε 29%. Επίσης, οι εκπώσεις φόρου έχουν σχεδόν καταργηθεί. Τέλος, πραγματοποιείται φορολόγηση με τα τεκμήρια όταν το δηλωθέν εισόδημα είναι χαμηλότερο από το τεκμαρτό εισόδημα. Θεωρείται δίκαιο το ισχύον φορολογικό καθεστώς;

1	2	3	4	5
Καθόλου	Σε μικρή κλίμακα	Σε μέτρια κλίμακα	Σε μεγάλη κλίμακα	Πάρα πολύ

8. Συμφωνείτε ότι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν το μέγεθος και τη διάρθρωση του φορολογικού συστήματος μιας χώρας είναι το επίπεδο της οικονομικής της ανάπτυξης;

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Αναποφάσιτος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

9. Η υψηλή φορολόγηση αποθαρρύνει τις άμεσες ξένες επενδύσεις.

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Αναποφάσιτος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

10. Αξιολογήστε με βαθμό 1 έως 5 την επίδραση των ακόλουθων παραγόντων στην ισχύουσα ελληνική φορολογική κατάσταση;

Ανθρώπινος παράγοντας / Φοροδιαφυγή	
Επενδυτική πενία	
Υψηλό ποσοστό ανεργίας	

1= καθόλου, 5= μέγιστο (οι παράγοντες αναφέρονται αλφαβητικά)

---

11. Πιστεύετε πως το σύνθετο και ασταθές φορολογικό σύστημα αποτελεί τη βασικότερη τροχοπέδη της ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας;

1	2	3	4
Όχι	Ίσως	Δεν ξέρω/ Δεν απαντώ	Ναι

---

12. Συμφωνείτε ότι η φορολόγηση (και ειδικότερα ο φορολογικός συντελεστής, το τέλος επιτηδεύματος, η φορολόγηση ακινήτων και οι ασφαλιστικές εισφορές) των ελληνικών επιχειρήσεων συσχετίζεται αρνητικά με την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας;

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Αναποφάσιτος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

---

13. Το κράτος ανά διαστήματα παρέχει ευεργετικές ρυθμίσεις προς τους ασυνεπείς φορολογούμενους, όπως ρυθμίσεις χρεών που δίνουν την δυνατότητα στους πολίτες με οφειλές στο δημόσιο να ρυθμίσουν μετά από χρόνια τις οφειλές τους και να απαλλαγούν από μέρος των προσαυξήσεων επί των ληξιπρόθεσμων χρεών. Αντιθέτως, δεν προβλέπει συχνά μέτρα επιβράβευσης για τους συνεπείς φορολογούμενους. Έτσι, το Υπουργείο Οικονομικών αποφάσισε να διανείμει σε 1.000 φορολογούμενους το ποσό του ενός εκατομμυρίου ευρώ το μήνα (1000€/φορολογούμενο), με τη μορφή κλήρωσης που θα διενεργείται με βάση την αξία των συναλλαγών τους με πλαστικό χρήμα και τους λαχνούς που θα αναλογούν σε αυτή. Πιστεύετε πως η επιβράβευση στους συνεπείς φορολογούμενους θα έχει ως επακόλουθο την αύξηση των φορολογικών εσόδων του κράτους;

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Αναποφάσιτος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

---

14. Πως κρίνετε το σύστημα πληρωμής ασφαλιστικών πληρωμών με βάση το καθαρό εισόδημα (ΕΦΚΑ), συγκριτικά με το προϊσχύον σύστημα;

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Αναποφάσιτος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

ΤΜΗΜΑ Δ: ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ

15. Θεωρείται ότι η φοροδιαφυγή είναι μια μορφή κλοπής η οποία επηρεάζει έμμεσα όλους τους πολίτες;

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Αναποφάσιστος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

---

16. Πιστεύετε ότι στην Ελλάδα υπάρχει διάθεση να περιοριστεί η φοροδιαφυγή;

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Αναποφάσιστος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

---

17. Αξιολογήστε με βαθμό 1 έως 5 την επίδραση των ακόλουθων παραγόντων στο μέγεθος της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα;

Υπέρμετρη φορολόγηση	
Έλλειψη φορολογικής συνείδησης	
Έλλειψη ανταποδοτικότητας των φόρων	
Ανεπαρκείς ελεγκτικοί μηχανισμοί	

1= καθόλου, 5= μέγιστο (οι παράγοντες αναφέρονται αλφαβητικά)

18. Α. Θεωρείται ότι η υποχρεωτική εγκατάσταση τερματικού μηχανήματος POS στις επιχειρήσεις θα ελαττώσει την φοροδιαφυγή;

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Αναποφάσιστος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

Β. Θεωρείτε πως η χρήση πιστωτικών και χρεωστικών καρτών ενδέχεται να περιορίσει το περιθώριο της φοροδιαφυγής, βελτιώνοντας την εισπραξιμότητα του ΦΠΑ;

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Αναποφάσιστος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

19. Πιστεύετε ότι η οικοδόμηση του ηλεκτρονικού περιουσιολογίου θα αποτελέσει μέτρο καταπολέμησης της φοροδιαφυγής ή πρόκειται για την επιβολή ενός φόρου περιουσίας που θα βαρύνει τελικά τους φορολογούμενους;

1	2	3	4
Μέτρο καταπολέμησης της φοροδιαφυγής	Φόρο περιουσίας	Αναποφάσιτος	Άλλο

---

20. Η μείωση των φορολογικών συντελεστών θα περιορίζε τη φοροδιαφυγή;

1	2	3	4	5
Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Αναποφάσιτος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα

---

21. Α. Σας πρότειναν χαμηλότερη τιμή αν αγοράζατε χωρίς απόδειξη

1	2	3	4
Ποτέ	Σπάνια	Συχνά	Πολύ συχνά

Β. Προτείνετε να αγοράσετε χωρίς απόδειξη;

1	2	3	4
Ποτέ	Σπάνια	Συχνά	Πολύ συχνά

Γ. Τι ενέργειες κάνετε όταν δεν σας δίνουν απόδειξη;

Παρακαλώ αναφέρατε κατά τη γνώμη σας τυχόν παρατηρήσεις ή σχόλια που θεωρείτε ότι μπορούν να βοηθήσουν σε κάποιο σημαντικό συμπέρασμα.

Σας ευχαριστώ θερμά για το χρόνο που αφιερώσατε!

